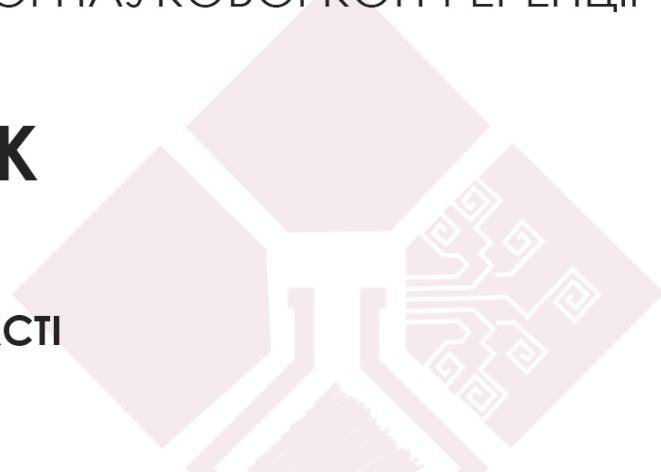

МАТЕРІАЛИ II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

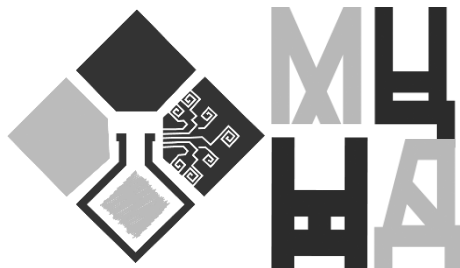
1 БЕРЕЗНЯ 2024 РІК

М. УЖГОРОД, УКРАЇНА

**«ТЕОРІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ НАУКИ»**

МАТЕРІАЛИ II
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

ТЕОРІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ НАУКИ

| 1 березня 2024 рік
м. Ужгород, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2024

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Зрада С.І.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 40 від 05.01.2024).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Т 33 **Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки:**
матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Ужгород,
1 березня, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень.
— Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. — 244 с.

ISBN 978-617-8312-17-6

DOI 10.36074/mcnd-01.03.2024

Викладено матеріали учасників II Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки», яка відбулася 1 березня 2024 року у місті Ужгород.

УДК 082:001

ISBN 978-617-8312-17-6

© Колектив учасників конференції, 2024

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2024

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АНАЛІЗ СУТІ І ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Коркуна І.І., Боднар Р.О., Ксьонженко І.П. 11

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Дудаш О.О...... 14

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мостовенко О.О., Зінченко М.М., Корсун І.М...... 17

ФОРМУВАННЯ МІЖВІДОМЧОЇ УРЯДОВОЇ ГРУПИ З ЕКО-ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

Клещов А.Й. 20

СЕКЦІЯ II.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ГРУПУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, НЕОБХІДНОЇ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ПЛАНІВ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПРОДУКТОВИХ НОВОВВЕДЕНЬ

Ємельянов О.Ю., Данилович О.Т. 23

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Тимощук І.М...... 26

СЕКЦІЯ III.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Семенюк О.С. 29

ЗВІТУВАННЯ ЗА КОШТИ, ВИТРАЧЕНІ У ВІДРЯДЖЕННІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОМЕНТИ

Хижняк І.М...... 34

НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ПРИБУТКУ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Сук П.Л.	36
---	----

РОЗВИТОК ІТ-ГАЛУЗІ І ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ Бондаренко Н.М., Пурсакова І.Д.	41
--	----

СЕКЦІЯ ІV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ЗМІН В НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ Жорнова Д.В.	43
---	----

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА Александров А.О.	46
---	----

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ Алієв М.М., Кубіцький С.О.	49
--	----

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ У КОМПЛЕКСНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ СПОЖИВАЧІВ Пашечко М.М.	56
--	----

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Лесюк А.І., Огінок С.В.	63
---	----

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ Лукашевський Ю.О.	66
---	----

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ Чигир А.М.	68
--	----

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА Яковенко О.С.	70
---	----

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ШВЕЙНОГО ВИРОБНИЦТВА Бойко Ю.С.	72
---	----

ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Якимець М.М..... 75

СЕКЦІЯ VI.**СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї СЕРЕД СИБЛІНГІВ

Єфремов В., Семигіна Т..... 77

СЕКЦІЯ VII.**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ**

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ У ПОВОЄННІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Приходько Б.В..... 80

ПІДПРИЄМСТВА З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Лук'яненко Л.І..... 82

СЕКЦІЯ VIII.**ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО**

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Міщук М.С..... 84

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У СПРИЙНЯТТІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Ломака В.С..... 88

ЗАКОНОДАВЧІ «СПРОБИ» ВВЕДЕННЯ ДОПОВНЕНЬ ДО КУПАП В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Копачук І.С..... 91

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ

Рибальченко Т.С..... 93

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ (СТ. 438 ККУ)

Кузьмінчук В.С..... 96

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ КОНТРОЛЮ В ПИТАННЯХ ПОРУШЕННЯ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ В МЕЖАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ВЗАЄМОДІЇ З ПОРТАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Шевченко О.О..... 98

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ У КАТІВНЯХ, ЩО БУЛИ ВЛАШТОВАНІ РОСІЙСЬКИМИ
ОКУПАЦІЙНИМИ ВІЙСЬКАМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
Кузьмінчук В.С. 102

ПАРАЛЕЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ
ЗАПРОВАДЖЕННЯ
Стрілецька О.В. 104

СЕКЦІЯ ІХ. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

АКТУАЛЬНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ТА
ОБЛІКУ
Ляшенко І.П., Мельник В.В. 112

СЕКЦІЯ Х. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ЗАСТОСУВАННЯ ТРУБОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ В СИСТЕМІ ЛОГІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ
Плужніков Б.О. 119

СЕКЦІЯ ХІ. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СЕНСОРНОГО СТИЛЮ В ОРАНЖЕРЕЇ ТРОПІЧНИХ І
СУБТРОПІЧНИХ РОСЛИН БОТАНІЧНОГО САДУ ДНУ
Домницька І.Л., Лихолат Ю.В., Гаврилюк Г.П., Кобець О.С. 122

СЕКЦІЯ ХІІ. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

НАУКОВІ ЗАСАДИ РЕКОНСТРУКЦІЇ НАСАДЖЕНЬ ПАРКУ ХІХ СТ. В СМТ. ВЕЛИКИЙ
ЛЮБІНЬ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
Дудин Р.Б., Король І.М. 125

ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ РОСЛИН НУТУ КУЛЬТУРНОГО ЗА ДІЇ ШТАМУ
MEZORHIZOBIUM CICERY ТА ІНГІБІТОРА РОСТУ
Терешко І.В., Когут О.М., Шевчук О.А. 128

СЕКЦІЯ XIII. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

МЕТОДИ ЗМЕНШЕННЯ ДЕФОРМАЦІЙ ДРУКОВАНИХ ПЛАТ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ
ВИРОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ

Часник Д.В. 130

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ЗАГАЛЬНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ВОДНИХ РЕСУРСІВ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мартиненко О.В., Клименко С.І. 133

ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НИЗЬКО- ТА
ВИСОКОТЕМПЕРАТУРНИХ СИСТЕМ ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ

Дорошенко А.А. 138

СЕКЦІЯ XV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

АВТОМАТИЗОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ AWS
СЕРВІСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ PYTHON ТА "CIS BENCHMARK"

Волотовський О.В. 141

ЕНЕРГЕТИЧНІ СИСТЕМИ «РОЗУМНИХ МІСТ» ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ ВИКИДІВ
ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ

Дерев'янка В.С., Дуда О.М., Скалецький П.О. 143

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ДАНИХ У РОЗСЛІДУВАНІ
КІБЕРЗЛОЧИНІВ У МЕРЕЖАХ СТАНДАРТУ IEEE 802.11

Банах Р.І. 145

СЕКЦІЯ XVI. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МОДЕЛЮВАННЯ КРУТКИ НЕПЛОСКОГО КРИЛА ЛІТАКА ТРАНСПОРТНОЇ
КАТЕГОРІЇ

Капітанова Л.В., Рябков В.І., Кірносів Д.С. 148

ПІДВИЩЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЛЕГКИХ СПЛАВІВ

Гвоздецький В.М., Посувайло В.М. 151

ШЛЯХИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗМІН У МОДИФІКАЦІЯХ ЛІТАКІВ ТРАНСПОРТНОЇ КАТЕГОРІЇ

Капітанова Л.В., Корягін А.В.....153

СЕКЦІЯ XVII.

ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

GERMAN ROMANTICISM THROUGH THE PRISM OF CHURCH ART

Palamarchuk K.M. 155

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТУ ЕНВ ДЛЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Фіголь Н., Фіголь Б., Грамотун В., Павлюк Т.....157

СЕКЦІЯ XVIII.

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

РОЛЬ PR В БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Юзьков Т.М.....160

СЕКЦІЯ XIX.

ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Чаплінська Н.О.....163

ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ТВОРЧОСТІ: ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Миронова Л.А., Григораш В.С., Ульянова В.О.. 166

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: РІЗНІ МОЖЛИВОСТІ – РІВНІ ПРАВА

Сірик С.О. 169

МНЕМОТЕХНІКА, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Зінченко Ж.Б.....172

НАЛАШТУВАННЯ СНАТГРТ ДЛЯ ОСВІТНИХ ЗАВДАНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ІНСТРУКЦІЙ

Патока В.В., Дубовенко Ю.І.....174

ОРГАНІЗАЦІЯ КОМУНІКАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ТА МЕДИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ

Кефелі-Яновська О.І., Листопад Д.С. 182

ОСНОВИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ Шостак О.О., Тупкало О.А.	184
РОЛЬ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНИХ ЗАВДАНЬ У ФОРМУВАННІ Й РОЗВИТКУ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ Галантюк А.М.	186
РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ Кас'ян М.В.	189
СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ Чабаненко В.В.	192
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ЕЛЕКТРОННИХ ЗМІ Ольшанський Д.В.	195
ШЛЯХИ ЗАЦІКАВЛЕННЯ МОЛОДІ ПРЕДМЕТОМ КУЛЬТУРОЛОГІЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ Гапоненко Г.М., Гапоненко Н.П., Лобкова Д.І., Русанов Д.Р.	198
СЕКЦІЯ XX.	
ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ	
КУЛЬТУРНИЙ ШОК: ПОНЯТТЯ, ЕТАПИ ТА ПОДОЛАННЯ Вільгемська С.Ю., Ташматов В.А.	201
ПСИХОЛОГІЧНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ СТАНІВ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ Теслюк В.М., Булавін К.М.	205
САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ КАР'ЄРНИХ РІШЕНЬ: ЧИННИКИ ТА ПОХІДНІ Чайка Р.	207
СЕКЦІЯ XXI.	
МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я	
ГІГІЄНИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ В КОСМЕТОЛОГІЇ Меркулова Є.О., Луценко І.В., Мокрякова М.І.	209
РОЛЬ СЕСТРИ МЕДИЧНОЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ З ПРИВОДУ ЗАГОСТРЕНЬ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ Каглюк О.С., Підлісна В.В., Піц Л.О.	211

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАХВОРЮВАНOSTI НА ГЕПАТИТ А В УКРАЇНІ Колісниченко О.В., Шаталова В.Б.	214
--	-----

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЛІКУВАННЯ СЕБОРЕЙНОГО ДЕРМАТИТУ Москалець М.О.	216
--	-----

ЯК ВИБУДУВАТИ ДІАЛОГ З ОПОНЕНТОМ Літвак А.І.	218
--	-----

СЕКЦІЯ XXII.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВИТРИВАЛІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО Ткаченко А.К.	221
---	-----

КАРАТЕ - ЯК ВИД ЄДИНОБОРСТВ Лапа М.В.	223
---	-----

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ З ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ У ВИГЛЯДІ СПАСТИЧНОЇ ДИПЛЕГІЇ Яценко В.В.	227
---	-----

СЕКЦІЯ XXIII.

ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

БОРОТЬБА З НЕПИСЬМЕННІСТЮ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ В 20-Х РР. ХХ СТ. Кухарева Н.М.	230
--	-----

УКРАЇНСЬКЕ БАРОКО: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР Федоренко М.О.	237
--	-----

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТАХ ПРОГРАМИ ЄС «КРЕАТИВНА ЄВРОПА» Комарницька О.В.	239
---	-----

СЕКЦІЯ XXIV.

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ЦІЛОГО В АЛЬБОМІ «EXILES» МАКСА РІХТЕРА Сердюк Я.О.	242
--	-----

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АНАЛІЗ СУТІ І ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Коркуна Іван Іванович

канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та менеджменту,
Заслужений економіст України

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Боднар Роман Олегович

аспірант 2-го курсу

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Ксьонженко Ілля Петрович

студент

Львівський університет бізнесу і права, Україна

Україна вважається однією з небагатьох країн світу, які в теперішній час перебувають в умовах повномасштабної війни. Війна в Україні змусила бізнес повністю переформатуватися та адаптуватися до реальних умов функціонування. Впродовж двох років, які Україна проживає у стані війни, в сфері обслуговування зокрема і в усіх ланках бізнесу загалом відбувається постійний процес подолання кризових умов для гарантування як фізичної безпеки, так і правової, яка необхідна для діяльності бізнесу. Готельне господарство належить до найбільш уразливого сектора ринкової економіки, адже найбільших збитків у період війни зазнають підприємства сфери індустрії гостинності. Через воєнні дії пропозиція на готельному ринку України зменшилася: багато об'єктів не працюють з міркувань безпеки і через відсутність попиту, з технічних причин чи через пошкодження та руйнування від обстрілів. Загалом ситуація щодо продовження функціонування підприємств готельного господарства та інших супутніх підприємств сфери гостинності залежить від регіону. Станом на сьогодні порівняно кращий стан спостерігається в західних регіонах країни. Готельні підприємства на сході країни практично припинили свою діяльність.

Зазначимо, що в теперішній час стан готельного ринку в Україні залежить від регіону, оскільки всі ми прекрасно володіємо інформацією, як працюють сьогодні підприємства готельного господарства, динаміка розвитку спостерігається лише на заході країни, зокрема, в Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській і Закарпатській областях. У Харкові головна ціль – зберегти об'єкти підприємств готельного господарства. Робота готельних комплексів, як засобів розміщення, частково призупинена. Персонал готелів зосереджує свої зусилля на волонтерській

діяльності. Деякі великі компанії, для прикладу, такі, як компанія Premier, надають інформацію, що їхній харківський готель призупинив роботу на невизначений термін. Проте, інші об'єкти, а загалом їх налічується 16 в Україні, працюють. Це – локації в Києві, Одесі, Львові, Полтаві й інших містах.

Державна політика підтримки підприємництва – це сукупність пріоритетних народногосподарських підходів і рішень, які визначають основні напрями і форми нормативно-правового, соціально-економічного та організаційного сприяння розвитку підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання.

Під державною підтримкою необхідно розуміти, з одного боку, державне регулювання цього сектора економіки, що передбачає, насамперед, свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку підприємництва, а з іншого – створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються до сфери підприємництва на пільгових засадах або безоплатно.

Аналізуючи історичні факти, можна переконатися, що дієвою політика стає тоді, коли ґрунтується на об'єктивно діючій системі економічних законів з урахуванням різних інтересів суспільства і передбачає багатоваріантність і свободу вибору. Складовими державної політики підтримки та розвитку підприємництва вважаються цілі, основні принципи, напрями, заходи та інструменти здійснення цієї політики [1].

Розглядаючи суть державної підтримки підприємств готельного господарства, варто виокремити основні цілі державної підтримки, зокрема:

- забезпечення зростання ВВП;
- вдосконалення роботи суб'єктів господарювання;
- підвищення технологічного рівня виробництва;
- створення нових робочих місць;
- забезпечення інформацією;
- сприяння максимальній самореалізації;
- підготовка та перепідготовка кадрів;
- стимулювання діяльності ЗЕД;
- вдосконалення структури суб'єктів підприємництва.

Проаналізувавши фундаментальні цілі державної підтримки підприємств готельного господарства, актуальним буде визначити основні їхні принципи. Основними принципами державної політики підтримки та розвитку суб'єктів підприємництва в готельних господарствах є:

- системність та комплексність механізмів державного регулювання розвитку суб'єктів підприємницької діяльності;
- цілеспрямованість та адресність підтримки суб'єктів підприємництва шляхом вибору пріоритетів та концентрації ресурсів для їхньої реалізації;
- рівноправний доступ суб'єктів підприємництва, тобто готельних підприємств усіх форм власності, до матеріально-сировинних, фінансових та інших ресурсів;
- варто зазначити, що важливою умовою формування і здійснення політики підприємства є визначення суб'єктів та об'єктів відповідної державної політики. Конструктивною є концепція багатосуб'єктності політики [1].

Вивчаючи іноземний та вітчизняний досвід, спостерігаємо, що у більшості країн світу та й в Україні загальною тенденцією соціально-економічного розвитку є розширення сфери послуг і трансформації її в суміжні сфери, засновані на сучасних, новітніх технологіях. Зазначимо, що одне з важливих місць посідає індустрія гостинності, яка охоплює готельне підприємництво та інші види послуг. У сучасних

умовах підприємства готельного господарства потребують підвищення конкурентоспроможності, ефективності всіх товарів та послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках як з боку самих підприємств (власників), так і з боку держави. Наразі неможливо створити уніфіковані вимоги та пропозиції для всіх готельних підприємств та інших підприємств сфери гостинності, враховуючи їхню специфіку та неоднозначність. Висвітлення питання державної підтримки підприємств готельного господарства та інших підприємств сфери гостинності базуються як на теоретичному, так і на практичному підґрунті.

У період війни в Україні на державному рівні не виділяються засоби для розвитку підприємств готельного господарства, зокрема, підприємств малого та середнього бізнесу, хоча існує багато програм підтримки МСБ, але їхня спрямованість інша. Станом на сьогодні фінансування практично відсутнє, хоча у довоєнний період на розвиток продукту в сфері гостинності виділялося до 40-45% витрат з бюджету країни. Але, проаналізувавши іноземний досвід, можемо стверджувати, що такі країни, як Швейцарія, Австрія існують, здебільшого, за рахунок прибутку від туристичної галузі, банківської справи, виробництва окремих видів продукції електроніки, предметів розкоші [2].

Отже, підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що в теперішній час держава вже не може використовувати у своїй роботі застарілі технології, оскільки повинна дбати про стан економічної безпеки суб'єктів господарювання. Рівень економічної безпеки залежить від того, наскільки ефективно керівництво і спеціалісти-менеджери будуть спроможні уникнути можливих загроз. Керівники підприємств сфери індустрії гостинності повинні бути зацікавленими в технологічному оновленні і впроваджувати сучасні, нові ефективні технології, максимально сприяти запровадженню процесу діджиталізації, жорстко боротися з корупцією, починаючи від системної корупції на вищому рівні та місцевих органів самоврядування і закінчуючи суб'єктами господарювання.

Список використаних джерел:

1. Державна політика підтримки підприємництва. URL: <https://joiner.org.ua/osnovy-ekonomiky/derzhavna-polityka-pidtrymky-pidprijemnytstva.html#:~:text=>
2. Чудновський А. Д. Туризм і готельне господарство. Підручник. – М.: Юркнига, 2005. – 448 с. URL: <http://infotour.in.ua/chudnovsky>.

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Дудаш Олександр Олександрович

аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

Реальність провадження бізнесу в сучасному світу значно відрізняється від класичних методів та підходів. Станом на сьогодні в Україні дуже непросто сфокусуватися і почати власну справу. Адже на сьогоднішній день Україна вже практично два роки перебуває в стані повномасштабної війни. Забезпечити економічне функціонування в надзвичайно важких умовах, які існують у теперішній час, практично неможливо. Воєнний стан і загальна ситуація в країні впливають абсолютно на всі галузі ринкової економіки. Але, попри все, Україна впевнено рухається вперед – до відповідності європейським стандартам. Сфера гостинності не є винятком. В умовах інтеграції України до ЄС в усіх галузях економіки відбуваються трансформації, які пов'язані з впровадженням нових технологій у бізнес-процеси відповідно до європейського досвіду. Для підприємств готельного господарства в Україні ці явища також характерні. Сфера гостинності загалом як галузь спрямована на отримання прибутку з надання послуг проживання, харчування, розважального та транспортного сервісів.

У теперішній час готельний бізнес України перебуває в складному становищі та має низку проблем. Окреслити та вивчити їх, а також шукати чинники, що впливають на стан готельного бізнесу, знаходити шляхи виходу з кризи і працювати над поліпшення економічних показників наразі є дуже актуальним.

Сьогодні не лише на державному рівні триває пошук шляхів та методів, програм залучення інвестиційного капіталу, побудови стратегії відновлення сфери індустрії гостинності загалом, але й підприємств готельного господарства зокрема. При побудові відповідної стратегії відновлення доцільним буде проаналізувати праці вчених як сучасних, так і класиків, використати результати їхніх наукових досліджень у практичному застосуванні. Серед відомих науковців різних напрямів в їхній науковій діяльності проблематика та можливі шляхи розвитку підприємств готельного господарства висвітлено в працях: О. В. Борисова [1], Т. Л. Керанчук [2], А. А. Патерова [2], І. М. Писаревського [3], І. Б. Андренко [4, с. 229-261], Л. В. Оболенцева [4, с. 18-38], Г. Я. Круль, Т. О. Марцин, Т. В. Бурак, Н. Й. Басюркіна. Саме в працях цих авторів висвітлено теоретичні та практичні методи вивчення сучасного стану, історичних засад існування, економічних аспектів, управлінської діяльності, інвестиційного клімату, також багато уваги приділено розробленню стратегії розвитку індустрії гостинності в кризовий період з використанням інноваційних технологій.

Одним зі стратегічних та актуальних інноваційних рішень у теперішній час є впровадження цифрових технологій, діджиталізації та повної автоматизації у підприємствах готельного господарства, зокрема, готелів, хостелів та пансіонатів.

Зазначимо, що діджиталізація зараз перетворюється на одну з ключових основ політики розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу, оскільки визначає не тільки інформаційну політику, маркетингову стратегію просування товарів і послуг та можливості для збору й оброблення інформації, а проникає в усі бізнес-процеси задля їх оптимізації та максимального пристосування до потреб і вподобань

споживача, що постійно змінюються. В сучасних реаліях, для яких характерна конкуренція та посилена боротьба за кожного клієнта, адаптація підприємства, його здатність до конкуренції та виживання дедалі більше залежить від ефективності впровадження та професійності застосування цифрових технологій у бізнесі.

Саме діджиталізація та повна автоматизація для підприємств готельного господарства, зокрема, готелів, хостелів та пансіонатів, включає SERVIO HMS. SERVIO HMS – не просто система автоматизації. Це – єдиний інформаційний простір для керування готельним підприємством, що допомагає автоматизувати взаємодію з клієнтами та підвищити ефективність роботи, дозволяє побудувати цілісну ефективну систему обслуговування та обліку. Система SERVIO HMS – це інтегрована платформа, до якої входить:

- модуль бронювання на сайт;
- CRM-система;
- мобільний додаток статистики;
- вебсайт готелю;
- корпоративний модуль для компаній-партнерів;
- цифровий підпис анкети;
- модуль попереднього внесення даних;
- боти та додатки для клієнтів і персоналу (див.рис. 1).

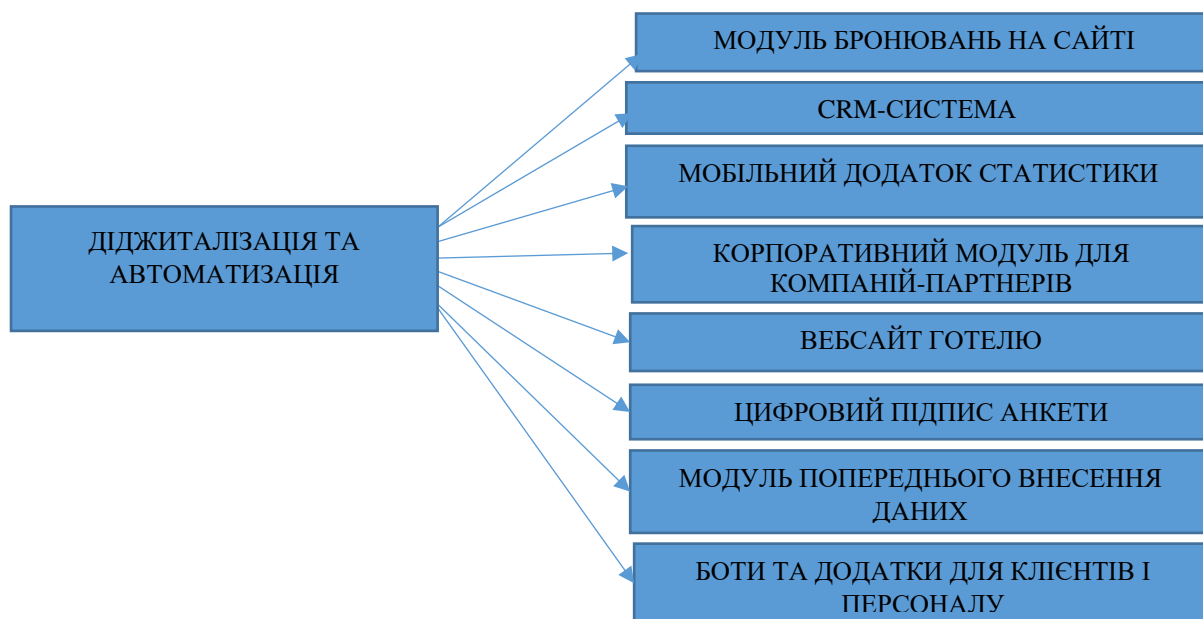

Рис. 1. Діджиталізація та автоматизація готелів, хостелів та пансіонатів

У теперішній час важливим є ефективне відновлення функціонування ринку готельних послуг, який вважається важливою складовою соціально-економічного розвитку економіки України. Отож, підсумовуючи вищенаведене, можемо зазначити, що саме одним зі сучасних елементів функціонування і розвитку підприємств готельного господарства є діджиталізація та цифровізація. А перспектива швидкого їх впровадження допоможе підприємствам готельного господарства швидко на ефективно почати відновлюватися й ефективно працювати в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Борисова О. В. Тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2012. Вип. 1 (2). С. 331-338.

2. Керанчук Т. Л. Сучасний стан та проблеми розвитку підприємств готельного і ресторанного бізнесу. Вісник Запорізького національного університету. 2013. № 4 (20). С. 34-42.
3. Патерова А. А. Гостиничный рынок Украины: проблемы и перспективы развития. Матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції «Індустрія гостинності в країнах Європи» (Сімферополь, 4-6 грудня 2009 р.). Сімферополь: ВіТроПринт, 2009. С. 171-174.
4. Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи: монографія / За заг. ред. І. М. Писаревського; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2011. 284 с.
5. Байлик С. І. Готельне господарство. Проблеми, перспективи, сертифікація: [навч. посіб.] / С. І. Байлик; 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Дакор, 2006. – 288 с.

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мостовенко Олексій Олександрович

ORCID ID: 0000-0003-0342-4186

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування

Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

Зінченко Мирослава Михайлівна

ORCID ID: 0000-0003-3775-8862

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування

Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

Корсун Інна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-4959-9056

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування

Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

Війна в Україні, пов'язані з нею події суттєво вплинули на економічне та політичне середовище а також на життєдіяльність країни в цілому.

Війна відкинула Україну у розвитку на декілька десятиліть назад. У порівнянні з європейськими країнами, українське суспільство повинно рухатися значно швидше, адаптувати економіку до сьогоднішніх актуальних умов розвитку. Має бути задіяна глобальна структурна перебудова нової моделі розвитку економіки, зокрема збільшення доданої вартості.

Одним з пріоритетних завдань сьогодення для України постає питання формування нової політики використання людського капіталу, враховуючи, що з початком великої війни росії проти України за даними агентства ООН у справах біженців за кордон виїхало за різними оцінками 9 млн українців, а ще понад 5 млн. стали внутрішньо переміщеними особами. [1]

Люди – це головний актив відновлення економіки України. Головною умовою успішного розвитку та виживання країни, після нашої перемоги, є збереження, примноження та мотивація повернення людського капіталу.

Виникнення і розвиток людського капіталу, дослідженню його соціально-економічних аспектів присвячені роботи вітчизняних вчених, таких як: Точиліна Ю.Ю., Матукова Г.І., Сливка О.А., Грішнова О.А., Лич В.М. та ін.

Управління людським капіталом з точки зору науковців необхідно розглядати як цілеспрямований управлінський вплив на суб'єкт управління (працівника), з метою розвитку об'єкта управління: професійних навиків, знань, мотивації, фізичних здібностей та інших змістовних елементів людського капіталу.

В управлінні людським капіталом основними напрямками виступає: формування людського капіталу; розвиток людського капіталу; збереження людського капіталу.

Формування, розвиток та збереження людського капіталу в Україні завжди було пріоритетом, а в умовах війни стало нагально актуальним і важливим завданням збереження нації, існування України, як незалежної та конкурентоспроможної

держави. [2]

Україна десятиліття накопичувала проблеми у структурі розвитку людського капіталу: демографічна криза, потужна трудова міграція за кордон працездатного населення, низький рівень доходів, корупція, катастрофічне падіння рівня освіти, обмежений доступ до медичних послуг та інше.

З України продовжують виїжджати не тільки працездатні громадяни, але й студенти та учнівська молодь, яка складає трудовий потенціал країни. Згідно з даними ООН, через війну переміщено дві третини дітей та молоді за кордон, зокрема, дітей молодшого та шкільного віку – 5,7 млн та студентів близько 1,5 млн. [3]

За найгіршим сценарієм інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, до 2033 року в Україні може залишитися 26 млн осіб, а за позитивною оцінкою – 35 млн. До втрати людського капіталу призводить також примусова депортація українців з тимчасово окупованих територій до росії. За оцінками різних джерел російська влада затримала і примусово депортувала від 900 тис. до 1,6 млн громадян України. [4]

Слід відмітити, що в Україні постійно збільшується диспропорція між числом працюючих і числом пенсіонерів. За даними пенсійного фонду України, на початок 2024 року було близько 11 млн платників єдиного соціального внеску і практично стільки ж пенсіонерів, тобто один працюючий зі своєї заробітної плати утримує одного пенсіонера.

За даними ООН, близько 6,2 млн українців, які виїхали з країни на початку повномасштабної війни, досі лишаються за кордоном. Кожні 100 тисяч з них знижують ВВП України на 0,5%. Якщо врахувати, що ВВП України довоєнного 2021 року склав майже \$200 мільярдів, виходить, що, за даними американських журналістів, від'їзд кожних 100 українців за кордон знижує цифру річного ВВП України приблизно на 1 мільярд доларів. [5]

Чим довше триває війна, тим менше буде бажаючих вимушених українських мігрантів повернутися на рідну землю. Очікування щодо повернення різняться від 50 до 70%. Наприклад у Польщі, за даними Polish Development Fund, більше 60% українців, які мігрували з лютого місяця 2022 року вже працюють, також за даними Polish Development Fund, до кінця 2022 року українці зареєстрували понад 20 тисяч компаній. Українські мігранти вчать мову країни, куди переїхали, влаштовують дітей в освітні заклади, працевлаштовуються та інтегруються в суспільно-економічні процеси країн перебування. [6]

За даними Кабінету Міністрів України, після перемоги України, національній економіці у наступні 10 років не вистачатиме понад 4 мільйонів робочих рук. Для відновлення та відбудови після війни зростання повинно складати щонайменше 7% ВВП на рік. Для таких темпів зростання ВВП потрібен людський капітал.

Отже, для того щоб зберегти та в подальшому розвивати людський капітал України потрібні реформи та модернізація економіки:

- збільшувати народжуваність в країні, тобто заохочувати сім'ї мати більше дітей;
- впроваджувати новітні технології, замінюючи людську працю і тим самим підвищуючи продуктивність праці;
- забезпечення безпеки, економічна стабільність, доступ до ринку праці, можливість створення власного бізнесу, доступ до якісної та безкоштовної медицини та освіти, отримання власного житла тощо.

Уряд України презентував проект з багатьох блоків «План України в рамках Ukraine Facility», який буде складати основу стратегії відновлення, реконструкції та

модернізації України протягом 2024-2027 років. В економічному блоці цього плану одним з ключових напрямів є саме збереження та розвиток людського капіталу країни.

Список використаних джерел:

1. Over 9 million border crossings registered from Ukraine – UN agency. reuters.com, 2022/ URL: <https://www.reuters.com/world/europe/over-9-million-border-crossings-registered-ukraine-un-agency-2022-07-13/>.
2. Точиліна Ю.Ю. Роль людського капіталу в інноваційному розвитку національної економіки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство» 2019. Вип. 26. Ч.2. С. 88-91.
3. Інна Совсун: «Я вже друге десятиліття спостерігаю відтік найкращих, найрозумніших викладачів і студентів». Lb.ua, 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/07/27/524314_inna_sovsun_ya_vzhe_druga_desyatilittya.html.
4. «Фільтраційні» операції, примусові зникнення і масові депортації українських громадян, вчиняємі росією. ua.usembassy.gov, 2022. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/russias-filtration-operations-forced-disappearances-and-mass-deportations-of-ukrainian-citizens/>.
5. «Поїхали з кінцями: в Україні порахували, скільки людей від початку війни не верталися додому». URL: <https://www.unian.ua/economics/other/kilkist-bizhenciv-pidrahuvali-skilki-lyudey-ne-povernutsya-v-ukrajinu-12361761.html>.
6. Дмитро Ливч, керівник ГО EasyBusiness, партнер CIVITTA. П'ять головних фактів про людський капітал України. URL: <https://rubryka.com/blog/human-capital-ua/>.

ФОРМУВАННЯ МІЖВІДОМЧОЇ УРЯДОВОЇ ГРУПИ З ЕКО-ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

Клещов Антон Йосипович

канд. техн. наук, Національний координатор проекту
Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку, Україна

Світова практика демонструє, що еко-індустріальні парки (ЕІП) – це перевірений часом і досвідом механізм організації переробного сектору економіки, залучення інвестицій, збільшення зайнятості населення та забезпечення збалансованого регіонального та місцевого розвитку [1].

Ґрунтуючись на складному, багатовимірному характері концепції еко-індустріальних парків, представленої у Міжнародних рамкових вимогах [2], проектом «Глобальна програма еко-індустріальних парків в Україні: реалізація на місцевому рівні» (GEIPP-Україна) було запропоновано багатосторонній підхід, який розширив би співпрацю та синергію, зі створенням робочої групи з розробки політики ЕІП в Україні. Проект є частиною Глобальної програми і реалізується Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO) в семи країнах за фінансової підтримки Швейцарії через Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO). Головним бенефіціаром цього проекту є Міністерство економіки України (Мінекономіки) [3,4]. Проект стартував у 2020 році та буде реалізований до кінця 2024 року. Його мета полягає в розвитку еко-індустріальних парків, що сприятиме стійкому економічному розвитку та збереженню навколишнього середовища в Україні.

На підставі зазначених пропозицій, Мінекономіки, наказом від 5 травня 2021 року, створило Міжвідомчу робочу групу з розробки політики ЕІП в Україні (далі, Міжвідомча група). Міжвідомча група є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Мінекономіки. Вона створена з метою координації та реалізації завдань або політик направлених на впровадження концепції еко-індустріальних парків в національне законодавство [5]. Серед її завдань є:

- аналіз стану національного законодавства;
- розробка рекомендацій щодо політики еко-індустріальних парків;
- залучення представників дотичних органів державної влади (міністерств економіки, фінансів, юстиції, внутрішніх справ, закордонних справ та з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій), а також інших державних органів та відомств;
- регулярні засідання для обговорення та координації дій.

Міжвідомча група фактично має статус експертної групи, оскільки до її складу входять експерти з різних владних структур. Офіційний статус надає можливість міжвідомчій групі впливати на розробку нового законодавства для еко-індустріальних парків (ЕІП).

На стадії формування робочої групи важливим було забезпечити міністерства і комітети єдине розуміння концепції ЕІП через уніфікацію підходу відповідно до «Міжнародні рамкові положення з еко-індустріальних парків» [2].

При формуванні Міжвідомчої групи, було визначено етапи прийняття законів і підзаконних регуляторних актів, що будуть обов'язковими для впровадження концепції ЕІП в національне законодавство. Це включає розроблення проектів актів, експертні та громадські обговорення під час обов'язкової співпраці з державними

органами, обов'язкові публічні консультації, оновлення положень проєктів на всіх стадіях законодавчих процедур в уряді, а також у комітетах парламенту (рис. 1) [6].

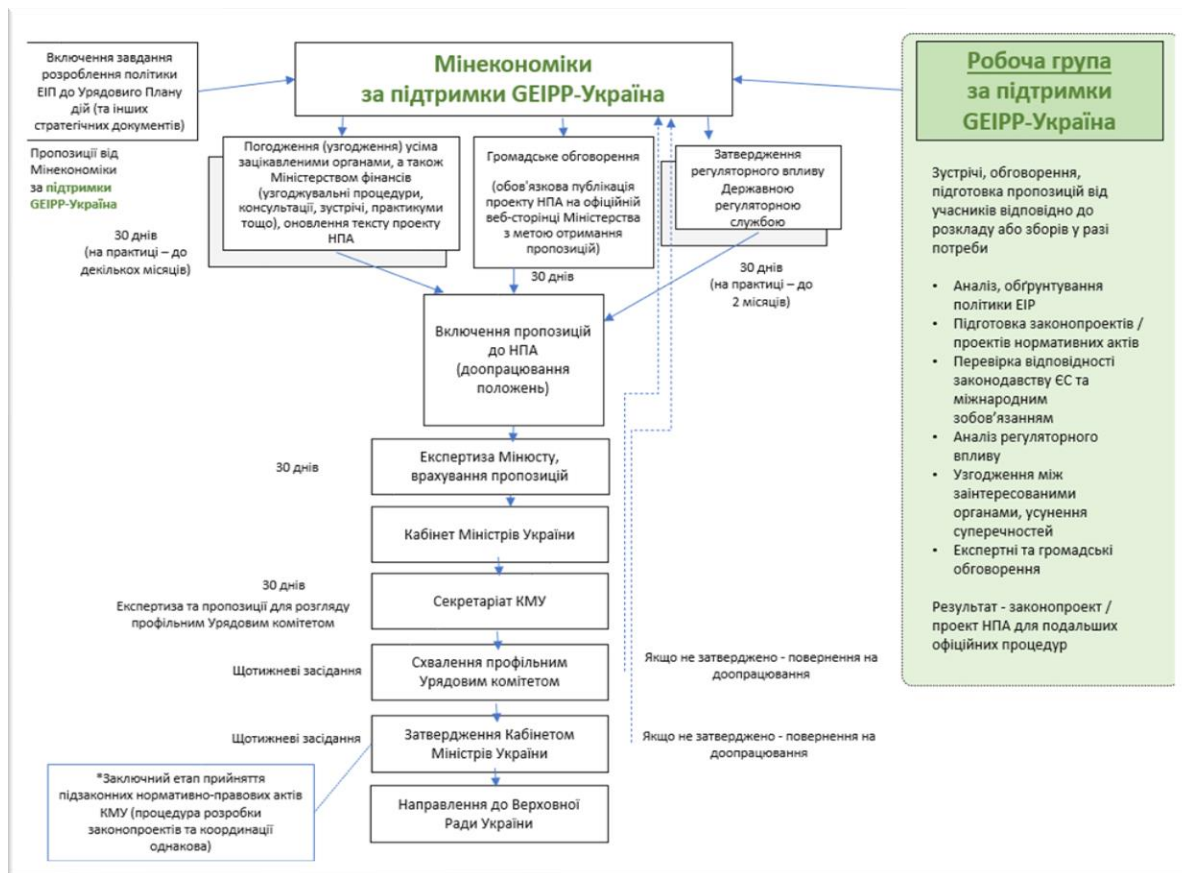

Рис 1. Етапи впровадження концепції ЕІП до національного законодавства

Відповідно до рис.1, Мінекономіки є головуючим органом у Міжвідомчій групі та відповідає за консолідацію зусиль, направлених на:

- погодження змін існуючого законодавства, дотичного до еко-індустріальних парків;
- проведення відповідних громадських обговорень;
- затвердження регуляторного впливу;
- включення пропозицій до нормативно-правових актів.

Висновки. Формування міжвідомчої урядової групи для впровадження політики еко-індустріальних парків в Україні представляє собою значущий крок у напрямку створення стійкої економіки та збереження природного середовища. Зазначена група виконує роль у координації взаємодії між різними органами виконавчої влади, бізнес-асоціаціями та міжнародними організаціями у реалізації принципів циркулярної економіки через стимулювання розвитку еко-індустріальних парків. Очікується, що це сприятиме поліпшенню екологічних, економічних та соціальних показників промислової діяльності в Україні та залученню інвестицій до країни.

Список використаних джерел:

1. Eco-industrial parks. UNIDO. (2023). <https://www.unido.org/our-focus-safeguarding-environment-resource-efficient-and-low-carbon-industrial-production/eco-industrial-parks>.

2. Міжнародні рамкові положення про екоіндустріальні парки. (2021). Група Світового банку. <https://geipp-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/08/Mizhnarodni-ramkovi-polozhennia-pro-EIP.pdf>.
3. Eco-industrial parks: Geipp-Ukraine Project. Eco - industrial parks (EIP) | GEIPP Ukraine project. (2024, January 17). <https://geipp-ukraine.org/en/>.
4. Міністерство економіки України. Довідкова інформація щодо реалізації проекту “Глобальна програма еко-індустріальних парків в Україні: реалізація на місцевому рівні.” (n.d.). <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2c3e1be5-a8da-4e35-b51a-4486f22edee8&title=ModelEkoindustrialnogoParkuVUkraini>.
5. НАКАЗ Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань впровадження політики розвитку еко-індустріальних парків. (2024, February 17).
6. UNIDO. (2021). Пропозиції щодо впровадження політики ЕІП в рамках Проекту «GEIPP Ukraine». In ЗВІТ З АНАЛІЗУ ПОЛІТИК (pp. 50–54). essay. Retrieved from https://geipp-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/08/Zvit_z_analizu_polityk.pdf.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ГРУПУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, НЕОБХІДНОЇ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ПЛАНІВ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПРОДУКТОВИХ НОВОВВЕДЕНЬ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Данилович Олена Тарасівна

аспірантка кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

До найважливіших завдань підприємств належать формування й ефективне використання їх економічного потенціалу. Вирішення цих завдань потребує здійснення різноманітних заходів [1, 2], які мають на меті забезпечення ефективного управління інноваційними [3, 4], конкурентними [5, 6], фінансовими [7–10] та управлінськими [11] можливостями суб'єктів підприємництва, збільшення їхньої кредитоспроможності [12, 13] та підвищення рівня технологічного розвитку цих суб'єктів [14–16], зокрема завдяки підтримки з боку держави [17–19]. До цілей управління економічним потенціалом фірм необхідно віднести також і підвищення їх інвестиційної привабливості [20–22] та фінансової стійкості [23–25].

Одним з головних напрямів управління економічним потенціалом компаній є впровадження ними продуктивних нововведень. Таке впровадження повинно бути ретельно обґрунтованим, що, своєю чергою, потребує наявності актуальної, повної та точної інформації, на підставі якої відбуватиметься це обґрунтування. Варто виділити такі групи зазначеної інформації:

1) дані про ті види продукції, які підприємство виготовляє на теперішній момент часу. Зокрема, це стосується даних про: питомі витрати на виробництво та збут існуючих видів продукції, зокрема змінної частини витрат; параметри функції, яка описує залежність між фізичним обсягом виробництва та збуту підприємством певного виду продукції та ціною на неї; питомі витрати тих чи інших видів економічних ресурсів тощо;

2) дані про нові (вдосконалені) види продукції, які підприємство планує впроваджувати в майбутньому. На відміну від даних про існуючі види продукції, відомості про нові їх види матимуть переважно прогнозний характер. При цьому слід враховувати можливість різних варіантів впровадження кожного з нових видів продукції. Водночас, загальний перелік даних про нові (вдосконалені) види продукції, які підприємство планує впроваджувати у виробництво в майбутньому, у цілому співпадає з наведених вище переліком даних про ті види продукції, які підприємство вже виготовляє на теперішній момент часу;

3) дані про наявні у підприємства на даний момент часу обсяги економічних ресурсів, які це підприємство може використовувати у процесі розроблення продуктивних нововведень, а також дані про ресурси, які підприємство може потенційно залучити додатково з цією метою. Зазначені дані повинні, серед іншого, містити відомості про обсяги, споживчі властивості та витрати на придбання, утримання та експлуатацію відповідних видів ресурсів та окремих їх елементів;

4) дані про наявні у підприємства на даний момент часу та про можливості додаткового залучення обсягів економічних ресурсів, які це підприємство використовуватиме у процесі виробництва та реалізації продукції (як інноваційної, так і традиційної). Як і у попередньому блоці відомостей, необхідних для розроблення виробничої програми підприємства, зазначені дані повинні, серед іншого, містити відомості про обсяги, споживчі властивості та витрати на придбання, утримання та експлуатацію відповідних видів ресурсів та окремих їх елементів;

5) дані про обсяги інвестицій, які підприємство повинно буде вкласти у розроблення та впровадження тих чи інших видів нової (вдосконаленої) продукції за різними варіантами такого розроблення та впровадження. При цьому зазначені варіанти стосуються як способів відповідних дій (наприклад, розроблення власними силами або силами сторонніх організацій), так і їхніми масштабами;

6) відомості про норми ефективності тих інвестицій, які передбачається вкласти у розроблення та виробництво нововведень підприємством. Зокрема, це стосується норм прибутковості інвестицій та ставок дисконтування.

Наведене структурування інформації, необхідної для складання планів впровадження на підприємствах продуктивних нововведень, дає змогу виділити найважливіші її блоки та, відповідно, раціоналізувати процеси збирання та оброблення цієї інформації.

Список використаних джерел:

1. Yemelyanov, O., Kurylo, O. & Petrushka, T. (2018). Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. Науковий вісник «Полісся», (2 (14)), 141–149.
2. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Vovk, O., Ivanytska, O., Symak, D., Havryliak, A., Danylovych, T. & Lesyk, L. (2021). Criteria, Indicators and Factors of the Sustainable Energy Saving Economic Development: the Case of Natural Gas Consumption. Energies, (14 (18)), 5999.
3. Гришко, В. А. (2010). Показники та методи оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. Схід, (7(107)), 18–21.
4. Родіонова, І. В. (2013). Методи оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств. Економіка розвитку, (4 (68)), 96–99.
5. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Петрушка Т. О. (2016). Моделювання показників оцінювання конкурентного потенціалу промислового підприємства. Актуальні проблеми економіки, (4), 340–348.
6. Карачина, Н. П. (2014). Конкурентний потенціал та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства. Економічний простір, (86), 164–172.
7. Куліш, Г. П. & Чепка, В. В. (2017). Фінансовий потенціал підприємства та його роль в умовах нестабільної економіки. Статистика України, (1), 29–35.
8. Левченко, Н. М. (2012). Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. Інвестиції: практика та довід, (2), 114–117.
9. Маринич, І. А. (2010). Сучасні підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. Науковий вісник НЛТУ України, (20.1), 105–108.
10. Турчак, В. В. (2014). Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. Молодий вчений, (8(11)), 49–52.
11. Гончар, М. Ф. & Ємельянов, О. Ю. (2009). Вдосконалення механізму прийняття

- управлінських рішень щодо раціоналізації структури джерел фінансування інвестиційних проектів розвитку підприємства. Інвестиції: практика та досвід, (24), 3–6.
12. Долбнева, Д. В. (2015). Сучасні тенденції банкрутства підприємств в Україні та заходи по запобіганню їх неплатоспроможності. Бізнес Інформ, (10), 244–249.
  13. Зверук, Л. А. & Давиденко, Л. М. (2017). Антикризове управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука», (1(2)), 69–75.
  14. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Моделювання процесу ціноутворення на машинобудівну продукцію. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління», (847), 81–87.
  15. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління», (754), 18–25.
  16. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. Збірник наукових праць УНУС, (63), 1–5.
  17. Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2020). Роль держави у подоланні бар'єрів на шляху до реалізації заходів з енергозбереження на підприємствах. Економіка та держава, (10), 24–29.
  18. Петренко, І. П. & Козловська, О. Ю. (2017). Фінансова підтримка проектів у сфері енергозбереження в Україні. Вісник УНУ, 14(2), 65–68.
  19. Yemelyanov, O., Symak, A., Lesyk, L., Petrushka, T., Kryvinska, N. & Vovk, O. (2021). Modeling of Parameters of State Participation in Financing of Energy Saving Projects at Enterprises. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, (1293), 498–511.
  20. Євась, Т. В. & Соколовський, В. С. (2017). Інвестиційна привабливість підприємства та фактори, що на неї впливають. Подільський науковий вісник, (2), 61–64.
  21. Стеблюк, Н. Ф. & Опаренко, В. В. (2019). Матрична модель оцінки інвестиційної привабливості промислових підприємств. Вісник економічної науки України, (2), 176–178.
  22. Янковська, В. А. & Гончарова, Д. О. (2019). Основні умови інвестиційної привабливості українських підприємств. Інфраструктура ринку, (33), 335–339.
  23. Башнянин, Г. І. & Лінтур, І. В. (2016). Фінансова стійкість суб'єктів господарювання та шляхи її покращення. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії, (2), 98–101.
  24. Павленко, О. П. & Семиліт, І. В. (2016) Економічна сутність фінансової стійкості підприємств: фактори впливу, оцінка та джерела фінансування. Молодий вчений, (7(34)), 113–116.
  25. Проволоцька, О. М. & Воронкова, А. В. (2018). Сучасні тенденції фінансової стійкості вітчизняних промислових підприємств. Вісник ЖДТУ. Серія: економіка, управління та адміністрування, (1(83)), 129–133.

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Тимошук Ірина Миколаївна

студент(ка) IV курсу гр. ЕК – 41 групи, спеціальності 051 Економіка,
ОПП Економічна кібернетика, першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет «Острозька академія», Україна

Науковий керівник: Аверкина Марина Федорівна

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіко-математичного
моделювання та інформаційних технологій
Національний університет «Острозька академія», Україна

Страховий ринок та його продукт – це важливий і невід’ємний складник будь-якої країни з ринковою економікою. Він відіграє важливу роль в економічному житті країни. Ринок страхових послуг забезпечує дієву систему захисту майнових інтересів і прав громадян та юридичних осіб, підтримує соціальну стабільність у суспільстві та економічну безпеку держави. Крім того, в процесі своєї діяльності, страхові компанії забезпечують формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку.

Процес розвитку страхування в Україні стримується різноманітними об’єктивними та суб’єктивними чинниками. Серед них основними є відсутність платоспроможного попиту на страхові послуги через погіршення рівня життя, фінансові обмеження корпорацій, нестабільність податкової системи та відсутність економічних стимулів для розвитку страхування. Особливо гострою є проблема формування економічної нестабільності та подальшого розвитку страхового ринку України, особливо в умовах кардинальних змін в країні та в економічній системі в цілому. Адже саме це є складовою фінансової системи України.

У зв’язку з розвитком нових технологій та структурними змінами в економіці за час незалежності України, сьогодні страховий ринок країни переживає новий етап трансформації. Протягом останніх років відбулася низка складних випробувань через загострення пандемії, введення карантинних обмежень, військові дії на території країни та глибокі кризові явища в фінансовій системі та економіці в цілому. Ці фактори мають прямий вплив на страхову діяльність, доходи та фінансові потоки. Розвиток суб’єктів ринку, якість надання страхових послуг, прибуток від страховиків, основні та інвестиційні операції, можливість залучення фінансових ресурсів та їхнє інвестування в прибуткові активи – усе це залежить від зовнішніх та внутрішніх факторів.

У свою чергу Національний Банк України розглядає майбутнє страхового ринку з погляду підтримки його стабільності, зокрема, шляхом зменшення ризику миттєвої ліквідності, а також вказує на суттєві зміни обов’язкових нормативів для страховиків [3]. Ті, які не виконували фінансові норми у довоєнний період зростають ризику невиконання поточних зобов’язань та виходу з ринку.

Згідно з результатами опитування, проведеного НБУ (див. рис. 1), станом на березень 2023 року, більшість страхових компаній продовжувала свою діяльність, переміщуючи співробітників у безпечніші регіони та організовуючи віддалену роботу персоналу [1]. Однак страхові компанії в Україні стикалися з рядом суттєвих нових викликів.

Рис. 1. Результати опитування страховики-учасників Асоціації «Страховий бізнес» щодо їх діяльності в умовах воєнного стану

Через тимчасову окупацію територій, повне знищення майнових об'єктів і примусове переміщення бізнесів, кількість центрів обслуговування клієнтів страхових компаній скорочується. Оцінити загальні збитки страхового сектору, пов'язані з війною, важко, але вони безсумнівно значні. Крім того, спостерігається тенденція до зменшення кількості активних страхових компаній.

До цих проблем також долучилося значне зниження обсягів продажів, особливо через роздрібні канали, і велике зменшення грошових надходжень страхових компаній у формі страхових премій [2]. Крім того, різко зросла кількість запитів від клієнтів щодо відтермінування регулярних платежів та розірвання угод страхування.

Також, не менш важливим є використання технологічних розробок для страховиків у впровадженні нових методів надання послуг [4]. В цих умовах страхові компанії активно впроваджують технології у свою діяльність та в онлайн-канали, пропонуючи більшість своїх продуктів у формі електронних полісів, що призводить до зростання попиту серед клієнтів на онлайн-послуги. Особливо через бажання знизити ризик небезпеки, пов'язаної з відвідуванням офісів страхових компаній.

Враховуючи існуючі труднощі та ситуацію на ринку, держава прагне вирішити складні економічні проблеми, що виникли на ринку. Таким чином, Національним банком, який є основним регулятором страхового ринку, були розроблені та представлені рекомендації, що стосуються спрощення процедур врегулювання страхових випадків [5]. Це включає використання електронних документів та їх копій у випадках, коли отримання оригіналів є неможливим або ускладненим, а також використання інших засобів дистанційного врегулювання страхових випадків під час воєнного стану.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що функціонування страхового ринку відбувається в досить складних умовах. Ринок дуже чутливий до зниження економічної активності. Очевидно, що на жаль деякі негативні тенденції вже присутні. Проте наразі завдання держави полягає не лише в підтримці військових потреб, але і в забезпеченні фінансово-економічної стабільності.

Однак, в першу чергу державна допомога на рівні регуляторних рішень необхідна для невеликих та середніх страхових компаній, які серйозно постраждали від війни, а також для національного бізнесу. Національний банк, як регулятор, повинен фокусуватись на розробці ефективного та дієвого плану підтримки страхової галузі шляхом постійного взаємодії з учасниками ринку та оперативного реагування на їхні потреби.

Список використаних джерел:

1. Черняхівський В. План Маршалла для українського страхового ринку. НВ Бізнес. 2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplivula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanninovini-50237940.html>.
2. Бурбель Л. Шість головних викликів, з якими зустрівся страховий ринок упродовж шести місяців війни [Електронний ресурс] / Л. Бурбель // Інформаційне агентство «Interfax-Україна». – 2022. Вилучено: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html>.
3. Що потрібно знати небанківським фінансовим установам під час воєнного стану. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/scho-potribno-znati-nebankivskim-finansovim-ustanovam-pid-chas-voennogo-stanu>.
4. Діденко Л.В., Гулей А.І., Ясентюк А.С. Розвиток фінансового ринку України під впливом фінансових технологій. Збірник наукових праць Державного податкового університету: електронне наукове видання. 2022. № 1. URL: <https://dpu.edu.ua/zbirnyk-naukovyh-prats>.
5. Гаркуша Т. Страхування в умовах війни: тренди та виклики. Опитування СК [Електронний ресурс]/О. Яценко. Режим доступу: https://banker.ua/uk/rejting-strahovix-kompanij-ukraine-2020/#__2021.

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Семенюк О.С.

студент IV курсу гр. ЕК – 41 групи, спеціальності 051 Економіка
ОПП Економічна кібернетика, першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет «Острозька академія», Україна

Науковий керівник: Аверкина М.Ф.

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіко-математичного
моделювання та інформаційних технологій
Національний університет «Острозька академія», Україна

Актуальність. Питання ефективності податкової політики щодо стимулювання розвитку економіки в Україні визначається низкою актуальних викликів та завдань, які обумовлені сучасним економічним контекстом та національними потребами. З врахуванням викликів, пов'язаних із військовим конфліктом та геополітичними турбуленціями, деякі галузі української економіки переживають труднощі. Дослідження ефективності податкової політики повинно визначити механізми та інструменти, спрямовані на підтримку та відновлення цих галузей через податкові стимули, зокрема, шляхом зменшення податкового тиску чи впровадження спеціальних пільг. Зростання глобалізації, впровадження новітніх технологій, та зміни у світовому економічному ландшафті вимагають податкової політики, яка враховує ці сучасні тенденції. Ефективна податкова політика повинна бути спрямована на захист соціально вразливих верств населення та галузей економіки, які потребують особливої уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податкова політика - це система правових дій органів державної влади і управління, що визначає цілеспрямоване застосування податкового законодавства [1]. Це також правові норми щодо застосування податкових прийомів у регулюванні, плануванні та контролі за державними доходами.

Вплив держави на розвиток економіки країни виражається в системі заходів щодо регулювання розвитку держави в цілому, його регіонів і окремих економічних суб'єктів - організацій. Державне регулювання, здійснюване через податкову політику, проявляється в здійсненні системи цільових заходів, що здійснюються в сфері податків і оподаткування.

Можна виділити певний спектр функцій, які виконує податкова політика: фіскальну, регулюючу, розподільчу, стимулюючу і соціальну [2].

Окремо слід зазначити, що податкова політика виконує важливу функцію бюджетного регулювання. Таким чином, розширення самостійності і відповідальності національно-державних і адміністративно-територіальних

утворень України в процесі вирішення соціально-економічних завдань в повній мірі супроводжується зміцненням їх фінансової бази.

Комплексний характер податків зумовлює не тільки різний характер податків, а й власну систему принципів податкової політики.

Реалізація ефективної податкової політики передбачає не тільки дотримання правових норм, а й комплексну оцінку економічних відносин, що складаються під впливом оподаткування.

В даний час правовою основою податкової політики є Податковий кодекс України, а також Бюджетний кодекс України і митне законодавство. Податкові відносини регулюються не тільки Податковим кодексом України, а й нормативними актами, пов'язаними з оподаткуванням. Крім того, в кожному суб'єкті України продовжує діяти велика кількість законів і нормативних актів, що регулюють порядок обчислення і сплати регіональних і місцевих податків [2].

У важкі часи військового конфлікту, що вибухнув у 2022 році внаслідок російської агресії, Україна зазнала найсерйознішого економічного спаду в історії своєї незалежності. Згідно з офіційними статистичними даними, ВВП країни зменшилося на 29,1%, призводячи до значущого скорочення економічної активності. Умови внутрішнього ринку теж стали менш вигідними: у цінах попереднього року ВВП склав 3,86 трлн грн, що порівняно з 5,45 трлн грн у 2021 році вказує на значуще скорочення економічних ресурсів [3].

Однією з ключових стратегій, обраною для подолання економічного кризового стану, була кейнсіанська модель антикризового регулювання. Згідно з цією моделлю, податкова політика має антициклічний характер, тобто вона повинна бути направлена на політику експансії в період економічного спаду та політику стримування в період економічного піднесення. Однак, навіть при використанні такої моделі, лібералізація оподаткування може призвести до серйозних фіскальних дисбалансів в економіці України.

Специфіка обстановки, пов'язаної із російською агресією, вимагає від країни збільшених витрат на оборону та забезпечення національної безпеки. Якщо до війни Україна витратила на оборону 200-300 млн доларів на місяць, то наразі оборонні витрати зросли більш, ніж вдесятеро, становлячи приблизно 3 млрд доларів на місяць [3]. Це відображає суттєве збільшення фінансових витрат у зв'язку з військовим конфліктом, що може мати суттєвий вплив на фіскальні можливості країни.

Для забезпечення ефективності податкової політики в умовах військового конфлікту, важливо впроваджувати інноваційні підходи та коригувати податкову базу з урахуванням нових реалій. Розробка та впровадження спеціальних стимулюючих податкових заходів для підтримки важливих галузей економіки, таких як виробництво високотехнологічних товарів та інноваційні індустрії, може сприяти збільшенню конкурентоспроможності країни та стимулювати розвиток.

Однак, слід також звернути увагу на те, щоб уникнути податкового тиску на малі та середні підприємства, які є основним джерелом зайнятості та важливим елементом економічного ландшафту. Збалансована та прозора податкова система, спрямована на стимулювання інвестицій та підтримку підприємництва, може стати ключовим інструментом для подолання економічних труднощів та забезпечення стабільності у період військового конфлікту.

Лібералізація оподаткування, впроваджена Урядом України в перший рік війни, визнана численними експертами як ефективна антикризова стратегія. Ця політика виявилася ключовим інструментом для підтримки споживчого попиту та бізнесу, що зберегло стабільність у важких умовах військового конфлікту. Враховуючи оцінки

іноземних експертів, які прогнозували можливе падіння економіки до 50% ВВП, лібералізація оподаткування сприяла стримуванню такого катастрофічного економічного занурення [3].

Слід відзначити, що стабілізація економічної ситуації, яка наступила після першого року війни, викликала необхідність розгляду оподаткування. Оправлення бізнесу від шоку, передислокація виробництв на території, вільні від бойових дій, та відновлення логістики створили передумови для повернення до довоєнних правил оподаткування. Проте, важливим аспектом є не тільки повернення до звичайних стандартів, але й обґрунтований перегляд механізмів справляння окремих податків та зборів для підвищення їх фіскальної ефективності.

Розглянемо економічну ситуацію держави, на яку вплинула податкова політика України на сучасному етапі.

Економічні виклики та можливості, що виникли в Україні у 2023 році, викликали прагматичне обговорення ефективності податкової політики як ключового інструменту стимулювання розвитку економіки. Здивувавши аналітиків своєю динамікою, реальний ВВП зріс на 5,5%, перевищуючи усі очікування, і став викликом для оцінки та уточнення підходів до фінансового управління [4].

Однією з ключових фігур в прогнозуванні цих високих темпів росту став Олексій Блінов, колишній експерт Sense Bank, який вже на початку року визначив потенційне зростання реального ВВП. Він засвідчує, що економічні чинники були оцінені об'єктивно та ретельно [4].

Неспоживчі сектори, особливо будівництво, викликають особливий інтерес у контексті розгляду сталого економічного зростання. Якщо споживчий сектор був допомогою бюджетного стимулювання, то будівництво переживає згортання після завершення об'єктів, що почали будуватися ще до складного періоду.

Опитування ділових настроїв бізнесу виявляє тривожні сигнали. Більше підприємств надає перевагу скороченню операцій, зокрема в будівельному секторі, що може відобразити зниження інвестиційної активності в країні.

Важливо врахувати, що бюджетний дефіцит, який перевищує 20% ВВП два роки поспіль, має обґрунтування в потужному бюджетному стимулюванні, що підтримує споживання та загальний попит [4]. Однак, для забезпечення стійкого економічного розвитку, необхідно вдосконалити податкову політику, забезпечивши баланс між фінансовою стабільністю та інвестиційною привабливістю.

Стан зовнішнього фінансування на сучасному етапі визначає ключові вектори податкової політики та впливає на перспективи стимулювання розвитку економіки України. Зважаючи на чіткий сигнал, який надає розширення бюджетного дефіциту у 2024 році, можна зробити висновок, що повторення фіскального стимулу минулих років малоймовірно. Співвідношення бюджетного дефіциту до ВВП, ймовірно, доведеться скоротити, враховуючи поточні економічні умови та фінансові ризики.

У контексті валютного ринку слід звернути увагу на зростання амплітуди коливань курсової гнучкості, яке стало відомою подією грудня 2023 року. При найбільш сприятливих сценаріях розвитку подій щодо зовнішнього фінансування, можна очікувати поступове послаблення обмінного курсу. Тут важливо врахувати, що національний банк утримує значні золотовалютні резерви, перевищуючи позначку в \$40 мільярдів [4].

Наявність таких резервів робить Національний банк визначним фактором на валютному ринку. У світлі цього, обмінний курс гривні у 2024 році ймовірно буде диктуватися виключно політикою та рішеннями Національного банку. Важливо підкреслити, що додаткові заходи та регулювання в цьому напрямку можуть

виникнути для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності національної валюти в умовах глобальних фінансових турбуленцій.

У перспективі, для підтримки відновлення економіки в 2024 році, варто розглянути новаторські податкові інструменти, спрямовані на стимулювання інвестицій, дослідження та розвиток нових технологій, а також підтримку сталого розвитку. Важливо прагнути до більшої ефективності та адаптивності податкової системи, щоб забезпечити баланс між соціальною справедливістю та економічною конкурентоспроможністю.

Важливо врахувати, що податкова політика повинна бути адаптована до умов внутрішньої та зовнішньої ситуації. В Україні, становлення податкової системи взяло свій початок з моделювання інших країн, але ефективність цієї політики потребує постійного аналізу та адаптації до внутрішніх потреб та міжнародних стандартів.

Основна мета податкової політики має полягати в створенні умов для розвитку бізнесу та інноваційного середовища, забезпечення сталого економічного зростання та врегулювання соціальних аспектів. Зокрема, важливо впроваджувати прогресивне оподаткування для зменшення нерівності та забезпечення соціальної справедливості [5].

У світлі сучасних викликів, таких як зелений розвиток та цифрова трансформація, податкова політика повинна також враховувати вплив на екологічну стійкість та інноваційний розвиток. Створення податкових стимулів для екологічно чистих технологій та інновацій може сприяти не лише зменшенню впливу на навколишнє середовище, але і створенню нових ринків та робочих місць.

Ефективність податкової політики у контексті стимулювання розвитку економіки в Україні визначається комплексним підходом до реформування оподаткування, забезпеченням фінансової стійкості та сприянням підприємницькій активності [6]. Лише такий підхід дозволить країні подолати виклики сьогодення та побудувати економіку, яка буде стійкою до зовнішніх та внутрішніх труднощів.

Запропоновані перспективи підкреслюють необхідність ретельного аналізу податкових інструментів та фінансових механізмів для підтримки економічного зростання. При вирішенні завдань з подолання викликів зовнішнього фінансування важливо забезпечити гнучкість податкової політики та швидку адаптацію до змін економічного середовища. Такий підхід дозволить Україні ефективно використовувати податкові ресурси для стимулювання розвитку, забезпечуючи стійкість та конкурентоспроможність у глобальному економічному просторі.

Висновки. Загалом, ефективність податкової політики в Україні визначається її здатністю сприяти сталому розвитку, збалансованому бюджету, стимулюванню інвестицій та підтримці підприємницької ініціативи. Продовження досліджень та впровадження оптимальних рішень у сфері податкової політики є ключовим етапом для забезпечення ефективного економічного зростання України. Таким чином, податкова політика України є елементом економічної політики країни і реалізується органами державної влади. Сучасна податкова політика передбачає сплату податків, а також спеціальних податкових режимів. Головною особливістю податків є односторонній характер їх встановлення. Податки стягуються з метою покриття суспільних потреб, які відокремлені від особистих потреб конкретного платника податків. Основними принципами податкової політики є принцип справедливості, принцип пропорційності, принцип економії, принцип (максимального) врахування інтересів платника податків, принцип економічної незалежності та принцип ефективності.

Список використаних джерел:

1. Скорін В. Податкова політика як інструмент економічного розвитку України. Грааль науки. 2021. № 1. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021.010>.
2. Хомин П. Капітал і податкова політика: камо грядеши?. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2023. № 3. С. 299–307. URL: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-3-299-307>.
3. Томнюк Т. Л., Табенська Ю. В. Податкова політика України під час війни: особливості реалізації та перспективи трансформації. Derzhavne upravlinnya udoskonalennya ta rozvytok. 2023. № 6. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.6.10>.
4. Блінов О. Чи зростатиме ВВП у 2024 році, що буде з інфляцією та курсом валют?. Forbes.ua. URL: <https://forbes.ua/money/ekonomika-ukraini-u-2024-rotsi-chogo-ochikuvati-08012024-18370>.
5. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. Scientia fructuosa. 2023. Т. 150, № 4. С. 19–31. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2023\(150\)02](https://doi.org/10.31617/1.2023(150)02).
6. Шаповал О. А. Податкова політика в системі фінансових важелів державного регулювання бюджетних відносин. Управління змінами та інновації. 2023. № 7. С. 64–67. URL: <https://doi.org/10.32782/cmi/2023-7-9>.

ЗВІТУВАННЯ ЗА КОШТИ, ВИТРАЧЕНІ У ВІДРЯДЖЕННІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОМЕНТИ

Хижняк Інна Миколаївна

викладач вищої категорії

ВСП «Охтирський фаховий коледж СНАУ», м. Охтирка, Україна

Згідно з п.п. 170.9.4 Податкового кодексу України [1] з 01.04.2023 Звіт про використання коштів / електронних грошей, виданих на відрядження або під звіт (далі — Звіт) слід подавати тільки у двох випадках:

- за наявності оподаткованого доходу, визначеного згідно з п.п. 170.9.1 Податкового кодексу України [1], з метою розрахунку суми податку;

- в разі використання платником податку готівки понад суму добових (включаючи отриману з використанням платіжних інструментів).

В інших випадках подають тільки підтвердні документи, визначені п.п. 170.9.3 Податкового кодексу України [1].

Відповідно до абз. 5–10 п.п. «а» п.п. 170.9.1 Податкового кодексу України [1] до обов'язкових підтвердних документів належать:

- транспортні квитки або транспортні рахунки та багажні квитанції (у тому числі електронні квитки);

- документи, отримані від осіб, які надають послуги з розміщення та проживання фізичної особи, страхові поліси;

- документи (виписки та/або відомості з рахунку), що містять визначену законом інформацію про виконані платіжні операції за рахунком, до якого емітовано платіжні інструменти;

- документи, що підтверджують виконання операції з використанням платіжних інструментів;

- інші документи, що засвідчують вартість витрат.

Згідно з п.п. 170.9.4 Податкового кодексу України [1] та п. 2 Порядку складання Звіту про використання коштів / електронних грошей, виданих на відрядження або під звіт [2] з 01.04.2023 строки подання Звіту такі:

- до закінчення місяця, наступного за місяцем, в якому платник податку завершує відрядження;

- якщо під час відрядження платник податку застосував для проведення розрахунків платіжний інструмент, зокрема корпоративний (бізнесовий) платіжний інструмент або особистий платіжний інструмент чи його реквізити, та списання коштів / електронних грошей за понесеними витратами здійснюється надавачем платіжних послуг пізніше дати, коли платник податку завершує таке відрядження, то зазначені строки, продовжуються на один календарний місяць.

Про заповнення Звіту в Порядку складання Звіту про використання коштів / електронних грошей, виданих на відрядження або під звіт [2] сказано дуже мало. Так, зазначено тільки, що працівник, який складає та подає Звіт, заповнює всі графи Звіту, окрім граф, що їх заповнює особа, яка надала такі грошові кошти:

- «Залишок унесений (перевитрата видана) в сумі _____ грн, коп. касовий ордер / платіжна інструкція»;

- кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку;

- розрахунку суми утриманого податку за неповернені суми надміру витрачених коштів / електронних грошей на відрядження або під звіт.

«Звіт затверджено» підписує керівник (уповноважена особа).

Форма Звіту не передбачає проведення розрахунків з метою визначення правильної суми відшкодування добових витрат. Читаючи буквально зворотній бік Звіту, можна зробити висновок, що добові там взагалі не відображаються. Проте на практиці у більшості випадків працівник все ж їх там відображає. Це не є помилкою, адже Порядок складання Звіту про використання коштів / електронних грошей, виданих на відрядження або під звіт [2] не містить обмежень щодо сум, які потрібно зазначати на зворотній стороні Звіту. Тож працівник має відразу вписати туди суму (зокрема й добові), яку потрібно відшкодувати відповідно до підтвердних документів, так, щоб рядок «Усього» зворотного боку Звіту відповідав рядку «Звіт затверджено в сумі».

Список використаних джерел:

1. Кодекс податковий України № 2755-VI від 02.12.2010, редакція № 2654-IX, 2888-IX від 01.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Порядок складання Звіту про використання коштів / електронних грошей, виданих на відрядження або під звіт, затверджений наказом Міністерства фінансів від 28.09.2015 № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1248-15>.

НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ПРИБУТКУ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Щоб відповідати викликам часу і сучасним умовам господарювання підприємства повинні використовувати необоротні активи. Вони є засобами праці, що беруть участь більш як один раз у процесі виробництва і мають очікуваний строк корисного використання (експлуатації) понад один рік або операційний цикл, якщо він довший за рік. Тому свою вартість необоротні активи по мірі зносу переносять у витрати частинами за допомогою амортизації. Існують різні методи нарахування амортизації. Можна використовувати, зокрема, метод амортизації необоротних активів на основі чистого прибутку від операційної діяльності.

Згідно з НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю [1].

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності, чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування [2, п. 3.25].

Отже, чистий прибуток від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума прибутку від операційної діяльності та податку на прибуток від операційної діяльності.

Прибуток від операційної діяльності відображається у статті "Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток)" (код рядка 2190) Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2), а збиток від операційної діяльності наводиться у статті "Фінансовий результат від операційної діяльності (збиток)" (код рядка 2195) [1; 2].

Прибуток (збиток) від операційної діяльності підприємства обліковується на субрахунку 791 "Результат операційної діяльності". За кредитом субрахунку відображається в порядку закриття рахунків сума доходів від реалізації готової продукції, товарів, робіт, послуг та від іншої операційної діяльності (рахунки 70 "Доходи від реалізації", 71 "Інший операційний дохід"), за дебетом – сума в порядку закриття рахунків обліку собівартості реалізованої готової продукції, товарів, робіт і послуг, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат (90 "Собівартість реалізації", 92 "Адміністративні витрати", 93 "Витрати на збут", 94 "Інші витрати операційної діяльності") [3; 4].

Чистий прибуток від операційної діяльності підприємства в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності окремо не відображається, проте його можна визначити на основі облікових регістрів і бухгалтерських звітів.

У господарському обліку для потреб різних користувачів інформації, а також в оперативно-технічному обліку для контролю виробничих процесів можна розраховувати чистий прибуток від окремих видів діяльності.

НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [1] визначені види діяльності. Діяльність є звичайна і надзвичайна. Звичайна включає операційну і неопераційну діяльність. Операційна є основна та інша. Неопераційна діяльність включає фінансову, інвестиційну та іншу.

Отже, в управлінських цілях можна вираховувати чистий прибуток від операційної діяльності.

Обрахунок річної суми амортизації за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності визначається множенням вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), на коефіцієнт амортизації, який вираховується діленням чистого прибутку від операційної діяльності за відповідні періоди на плановий обсяг чистого прибутку від операційної діяльності за увесь період розподілу.

Обчислення прибутку від операційної діяльності здійснюється за формулою:

$$\text{ПОД} = \text{ВП} + \text{ІОП} - \text{АВ} - \text{ВЗ} - \text{ІОВ},$$

де: ПОД – прибуток від операційної діяльності; ВП – валовий прибуток; ІОП – інший операційний дохід; АВ – адміністративні витрати; ВЗ – витрати на збут; ІОВ – інші операційні витрати.

При визначенні податку на прибуток від операційної діяльності користуються формулою:

$$\text{ППОД} = (\text{ПОД}) \times 18\%,$$

де ППОД – податок на прибуток від операційної діяльності; 18% – ставка податку на прибуток.

Чистий прибуток від операційної діяльності вираховується за формулою:

$$\text{ЧПОД} = \text{ПОД} - \text{ППОД},$$

де:

ЧПОД – чистий прибуток від операційної діяльності.

Амортизацію за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності розраховують за формулами:

$$\text{СА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) \times \text{КА},$$

де СА – сума амортизації; ПВ – первісна вартість об’єкта; ЛВ – ліквідаційна вартість об’єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$\text{КА} = \text{ОЧПОД} : \text{ПОЧПОД},$$

де ОЧПОД – плановий або фактичний обсяг чистого прибутку від операційної діяльності за окремі періоди; ПОЧПОД – плановий обсяг чистого прибутку від операційної діяльності за увесь період.

Відрахування амортизації за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності можна виконувати також за іншим варіантом:

$$\text{СА} = \text{ОЧПОД} \times \text{КА};$$

$$\text{КА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) : \text{ПОЧПОД}.$$

Можна застосовувати два способи розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі чистого прибутку від операційної діяльності: 1) від первісної

(початкової) вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів.

Щоб розрахувати амортизацію необоротних активів за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності скористаємось прикладом.

Приклад. Первісна (початкова) вартість необоротних активів – 103000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 15 років, ліквідаційна вартість – 3000 грн. Вартість, що амортизується, дорівнює 100000 грн (103000 – 3000 = 100000).

Передбачається за період нарахування амортизації необоротних активів одержати 365000 грн чистого прибутку від операційної діяльності, у тому числі: в 1-му році – 48000 грн, в 2-му році – 45000 грн, в 3-му році – 43000 грн, в 4-му році – 34000 грн, в 5-му році – 30000 грн, в 6-му році – 29000 грн, в 7-му році – 25000 грн, в 8-му році – 23000 грн, в 9-му році – 20000 грн, в 10-му році – 18000 грн, в 11-му році – 15000 грн, в 12-му році – 12000 грн, в 13-му році – 10000 грн, в 14-му році – 8000 грн, в 15-му році – 5000 грн.

Коефіцієнти амортизації дорівнюють: за 1-й рік – 0,1315 (48000 : 365000 = 0,1315), за 2-й рік – 0,1233 (45000 : 365000 = 0,1233), за 3-й рік – 0,1178 (43000 : 365000 = 0,1178), за 4-й рік – 0,0932 (34000 : 365000 = 0,0932), за 5-й рік – 0,0821 (30000 : 365000 = 0,0821), за 6-й рік – 0,0795 (29000 : 365000 = 0,0795), за 7-й рік – 0,0685 (25000 : 365000 = 0,0685), за 8-й рік – 0,0630 (23000 : 365000 = 0,0630), за 9-й рік – 0,0548 (20000 : 365000 = 0,0548), за 10-й рік – 0,0493 (18000 : 365000 = 0,0493), за 11-й рік – 0,0411 (15000 : 365000 = 0,0411), за 12-й рік – 0,0329 (12000 : 365000 = 0,0329), за 13-й рік – 0,0274 (10000 : 365000 = 0,0274), за 14-й рік – 0,0219 (8000 : 365000 = 0,0219), за 15-й рік – 0,0137 (5000 : 365000 = 0,0137).

Прорахунок 1-го способу (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) методу амортизації необоротних активів на основі чистого прибутку від операційної діяльності викладено в таблиці 1.

Таблиця 1

Обчислення амортизації необоротних активів за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності за 1-м способом (від первісної (початкової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Чистий прибуток від операційної діяльності, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	100000	48000	0,1315	13150
2	100000	45000	0,1233	12330
3	100000	43000	0,1178	11780
4	100000	34000	0,0932	9320
5	100000	30000	0,0821	8210
6	100000	29000	0,0795	7950
7	100000	25000	0,0685	6850
8	100000	23000	0,0630	6300
9	100000	20000	0,0548	5480
10	100000	18000	0,0493	4930
11	100000	15000	0,0411	4110
12	100000	12000	0,0329	3290
13	100000	10000	0,0274	2740
14	100000	8000	0,0219	2190
15	100000	5000	0,0137	1370
х	Разом	365000	1	100000

[авторська розробка]

Характеризуючи таблицю 1, можна сказати, що використання 1-го способу

методу амортизації необоротних активів на основі чистого прибутку від операційної діяльності дає змогу повністю розподілити вартість необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

В таблиці 2 розглянуто застосування 2-го способу (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів) методу амортизації необоротних активів на основі чистого прибутку від операційної діяльності.

Таблиця 2

Обчислення амортизації необоротних активів за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності за 2-м способом (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Чистий прибуток від операційної діяльності, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	100000	48000	0,1315	13150
2	86850	45000	0,1233	10709
3	76141	43000	0,1178	8969
4	67172	34000	0,0932	6260
5	60912	30000	0,0821	5001
6	55911	29000	0,0795	4445
7	51466	25000	0,0685	3525
8	47941	23000	0,0630	3020
9	44921	20000	0,0548	2462
10	42459	18000	0,0493	2093
11	40366	15000	0,0411	1659
12	38707	12000	0,0329	1273
13	37434	10000	0,0274	1026
14	36408	8000	0,0219	797
15	35611	5000	0,0137	35611
x	Разом	365000	1	100000

[авторська розробка]

Як видно з таблиці 2, при використанні 2-го способу методу на основі чистого прибутку від операційної діяльності, амортизація кожного року нараховувалась із залишкової вартості необоротних активів, а тому їх сума в останньому році не була розподілена, а списана у витрати періоду.

Висновки. Розрахунок амортизації необоротних активів можна здійснювати за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності.

Чистий прибуток від операційної діяльності визначається як різниця прибутку від операційної діяльності і податку на прибуток від операційної діяльності.

Чистий прибуток від операційної діяльності окремо не визначається і не відображається у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності. Проте його можна розраховувати в управлінських цілях для обрахунку чистого фінансового результату підприємства від операційної діяльності.

Прорахунок методу амортизації необоротних активів на основі чистого прибутку від операційної діяльності можна здійснювати за двома способами: 1) від первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

2. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.
3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). (у редакції Наказу Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

РОЗВИТОК ІТ-ГАЛУЗІ І ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
економічного моделювання, обліку та статистики

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Пурсакова Ілона Дмитрівна

студентка факультету економіки

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

З початком повномасштабної війни, в Україні гостро постало питання щодо безробіття. Станом на 2023 рік кількість безробітних складала 186,5 тис. осіб за наявності 21,2 тис. вакансій. Тобто, на одну вакансію претендували дев'ять шукачів (офіційно зареєстрованих) роботи [1]. Проявили стійкість в ці часи ІТ-спеціалісти, котрі продемонстрували навпаки позитивну динаміку. Майже половину прибутку від експорту послуг було отримано завдяки цій галузі (зріст послуг збільшився на 12,9%) [2].

Звичайно, як-будь яка інша діяльність в нашій державі, ІТ-галузь також оподатковується – податок на прибуток; податок на доходи фізичних осіб; введення спеціального режиму оподаткування для ІТ-спеціалістів.

Серед ряду особливостей оподаткування ІТ в Україні є:

1. Податок на прибуток компаній: в Україні його ставка 18% і вона є конкурентоспроможною порівняно з іншими країнами, що вважається перевагою для інвесторів.

2. Податок на доходи фізичних осіб: для спеціалістів – ФОПів даної галузі передбачена спеціальна пільгова ставка податку у 2%, що теж приваблює інвесторів [3].

3. «Дія Сіті»: ІТ-компанії з 2022 року можуть стати резидентами цього правового режиму для можливості використання спрощеної системи оподаткування. Це дає привілеї у вигляді податкових пільг, податкових знижок на податок на прибуток і ПДФО для інвестування в стартапи українських спеціалістів.

4. Особливості оподаткування фізичних осіб: якщо дохід спеціаліста більше ніж 240,000 тис. євро в рік, то він сплачуватиме 18% податку на дохід. Резиденти мають можливість вибору між податком на прибуток і податком на виведений капітал.

«Дія Сіті» - спеціальний податковий режим для ІТ-галузі, котрий дає можливість резидентам застосовувати знижені податкові ставки. Цей режим є нововведенням в податковому просторі ІТ-галузі.

Режим оподаткування податку на доходи фізичних осіб є особливим через ставку у 5%. Разом з цим, внески за соціальне страхування виплачують не менше законодавчого мінімального розміру, й, одночасно, не більше 22% суми прибутку [4].

Також важливо відмітити, що «Дія Сіті», як вже зазначалося вище, дає можливість вибору між виплатою податку на виведений капітал, ставка якої 9% й податку на прибуток, ставка якого 18%. До 2024 року компанії-резиденти могли співпрацювати з ФОП, а на сьогодні вони вже повинні переходити на трудові контракти або ГІГ - контракти.

Але у 2023 році індустрія ІТ-спеціалістів зазнала недоліків через закінчення терміну дії пільги з операцій з програмною продукцією, котрі звільнялися від оподаткування ПДВ. Це призвело до того, що підприємці, котрі постачали програмні послуги, повинні були зареєструватись як платники ПДВ, що на сьогодні дало вплив на збільшення вартості послуг спеціалістів [3].

Отже, ІТ-галузь в Україні, незважаючи на тяжкі часи, продовжує робити вагомий внесок в економіку держави. Спрощені умови оподаткування й здатність до адаптації галузі, дозволяють протистояти викликам. Завдяки «Дія Сіті» у вітчизняних ІТ-спеціалістів є можливість для розвитку своїх можливостей й приваблення інвесторів інших держав.

Одночасно зміни щодо оподаткування, зокрема ПДВ на програмну продукцію, дають нові виклики цій сфері. Податкове законодавство здатне вплинути на конкурентоспроможність українських ІТ-компаній на світовій арені [5]. Для збереження стійкості важливе постійне вдосконалення умов оподаткування і державна підтримка ІТ-компаній.

Список використаних джерел:

1. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни: Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 14 лютого 2023. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4822>.
2. Бурда В. Програмний стрибок. Як ІТ-сектор став одним із драйверів української економіки. Наш Київ, 2023. URL: <https://nashkiiev.ua/technology/programnii-stribok-yak-it-sektor-stav-odnim-iz-draiveriv-ukrainskoi-ekonomiki>.
3. Куріленко Н. Які податкові зміни очікувати ІТ-бізнесу з початку 2023 року. URL: https://buh.ligazakon.net/aktualno/13126_yak-podatkov-zmni-ochkuvati-t-bznesu-z-pochatku-2023-roku.
4. Кульбачний О.В. Україні запустили спецрежим «Дія.City». ІТкомпанії отримають нові умови оподаткування та взаємодії із державою. Forbes.Ua, 8 лютого 2022. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-zapustili-spetsrezhim-diyacity-it-kompaniyam-obitsyayut-novi-umovi-opodatkuvannya-ta-vzaemodii-iz-derzhavoyu-08022022-3563>.
5. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика [Текст]: монографія / Ірина Олександрівна Цимбалюк. – Луцьк: Вежа-Друк, 2022.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ЗМІН В НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Жорнова Д.В.

Студентка 55 групи ФМЕ, Факультету Міжнародної Економіки
Одеський національний економічний університет, Україна

Науковий керівник: Стрій Л.О.

Д-р. екон. наук, професор кафедри маркетингу та міжнародної логістики
Одеський національний економічний університет, Україна

Наукове співтовариство сьогодні стикається із значущими та постійними трансформаціями, які визначаються швидкими темпами технологічного розвитку, змінами у соціокультурному середовищі та глобалізацією знань. Ці постійні зміни ставлять перед дослідниками виклик, вимагаючи постійної адаптації та розробки нових стратегій для ефективною дослідницької діяльності. Сучасний дослідницький ландшафт вимагає уваги не лише до поглиблення знань у конкретних галузях, але й розвитку нових методологічних підходів, спрямованих на вирішення викликів, які постають перед наукою у світлі постійних змін у суспільстві та технологічному прогресі.

Цілями даного дослідження є аналіз методологічних викликів, що виникають перед сучасними дослідниками в умовах постійних трансформацій в науковому середовищі, а завдання полягає в визначенні стратегій, які дозволять ефективно пристосовуватися до цих змін. Ми прагнемо розкрити сутність та обґрунтувати необхідність пошуку нових підходів до наукового висновку в умовах невизначеності та різноманіття. Це дослідження спрямоване на висвітлення важливих аспектів, які допоможуть сучасним дослідникам у боротьбі з викликами та вигідно використовувати можливості, що виникають у змінному та динамічному науковому середовищі.

«Наука — сфера діяльності людини, спрямована на отримання (вироблення і систематизацію у вигляді теорій, гіпотез, законів природи або суспільства тощо) нових знань про навколишній світ. Основою науки є збирання, оновлення, систематизація, критичний аналіз фактів, синтез нових знань або узагальнень, що описують досліджувані природні або суспільні явища та (або) дозволяють будувати причинно-наслідкові зв'язки між явищами і прогнозувати їх перебіг» [1].

Наука в сучасному світі відіграє низку ключових ролей, які значущі для розвитку суспільства, економіки та технологій. Основні аспекти ролі науки включають в себе: розвиток технологій, вирішення глобальних проблем, медичні відкриття та

лікування, економічний розвиток, освіта, створення нових знань, культурна та соціальна трансформація, захист довкілля та раціональне використання ресурсів. Саме через це аналіз методологічних аспектів викликів є необхідним для розуміння та вирішення нових завдань, що виникають у дослідницькій діяльності.

Виклики з якими стикаються науковці є наступними:

1. Розширення Міждисциплінарності:

Виклик: Зростання складності наукових питань вимагає більш глибокого та комплексного підходу, що визначається розширенням обсягу міждисциплінарних досліджень. «Фактично це окрема наука, яка реалізується з використанням різних методів, підходів та теорій, що надає можливість отримати більш повну і точну картину об'єкту вивчення. По характеру дії міждисциплінарність вирішує конкретні проблеми або питань» [2].

Стратегії:

- Розвиток міждисциплінарних центрів та проектів.
- Збільшення комунікації між вченими різних галузей.

2. Вплив технологічного прогресу:

«Науково-технологічний прогрес — постійний процес розвитку науки, техніки і технології, удосконалення предметів праці, організаційних та управлінських прийомів, що дозволяє людині впливати на навколишнє середовище для отримання матеріальних та духовних благ» [3].

Виклик: Зміни в технологічному ландшафті створюють нові можливості та вимагають адаптації до нових інструментів та методів дослідження.

Стратегії:

- Навчання та розвиток цифрових навичок учених.
- Впровадження інноваційних технологій у наукові дослідження.

3. Етичні аспекти досліджень:

Виклик: Зростання обізнаності громадськості та вищі вимоги до етичності вимагають уваги до етичних аспектів досліджень.

Стратегії:

- Використання етичних кодексів та стандартів у дослідженнях.
- Залучення громадськості до обговорення етичних питань.

4. Модернізація засобів публікацій:

Виклик: Зміни у засобах публікацій та рецензування вимагають переосмислення традиційних моделей відображення результатів досліджень.

Стратегії:

- Залучення до відкритого доступу та альтернативних платформ публікацій.
- Розробка нових форм рецензування та оцінки результатів.

5. Співпраця та комунікація:

Виклик: Спільна робота та обмін ідеями стають ключовими для успішного розв'язання складних наукових проблем.

Стратегії:

- Сприяння активній взаємодії між дослідниками різних галузей.
- Використання нових засобів комунікації та мереж.

Методологічні виклики, що виникають перед дослідниками у сучасному науковому середовищі, потребують не лише усвідомлення, але і активного застосування стратегій для вирішення цих викликів. Адаптація до змін та впровадження новаторських підходів є ключем до успішної дослідницької діяльності в умовах постійних трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Учасники проектів Вікімедіа. Наука – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Наука> (дата звернення: 29.01.2024).
2. Mizhdisciplinarni naukovi doslidzheniya. Statti.in.ua. URL: <https://statti.in.ua/shho-take-mizhdisciplinarni-naukovi-doslidzhennya-publikaciya-rezultativ-mizhdisciplinarnogo-doslidzhennya/> (дата звернення: 29.01.2024).
3. М, Тіманюк В. НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС. 11 верес. 2010. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1213/naukovo-texnichnij-progres>. (дата звернення: 29.01.2024).

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Александров А.О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Багорка Марія Олександрівна

Д-р. екон. наук, професор
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна

Успішність функціонування аграрного підприємства в умовах мінливого ринкового середовища та інтенсивної конкуренції неможливе без забезпечення його стійкої конкурентоздатності. Цей чинник визначає можливість ефективної діяльності підприємства та його подальшого розвитку. Конкурентні переваги підприємства визначаються прогресивною організаційно-технологічною та соціально-економічною базою. Конкурентоспроможне підприємство має ряд відмінностей від своїх конкурентів в веденні товарної, збутової, цінової та комунікаційної політики.

Конкурентоспроможність є ключовим критерієм оцінки ефективності діяльності підприємства та його здатності виживати в умовах жорсткої конкуренції.

Кінцевою метою будь-якого підприємства є успіх у конкурентній боротьбі. Успіх, не повинен бути випадковістю, це закономірний результат постійних і грамотних кваліфікованих зусиль керівників підприємства. Сучасні ринкові умови спонукають бізнесменів до постійного моніторингу рівня своєї конкурентоспроможності. Здатність та ефективність адаптації підприємства до умов конкурентного середовища залежить від його конкурентної позиції на ринку.

Фактори зовнішнього середовища є неоднорідними за джерелом походження та мають різні рівні впливу на конкурентні переваги підприємства. Зміцнення і розвиток існуючих конкурентних переваг відбувається в процесі адаптації підприємства до чинників макро- середовища. Процес адаптації полягає в підприємстві регулювання внутрішнього середовища з метою посилення позитивного впливу та усунення негативних наслідків зміни факторів зовнішнього середовища.

Розглянемо, які внутрішні фактори впливають на рівень конкурентоспроможності підприємства. Їх можна об'єднати в групи (рис. 1).

Сучасні умови спонукають підприємців постійно контролювати рівень конкурентоспроможності підприємства. Можливість та ефективність адаптації підприємства до умов конкурентного середовища залежать від рівня його конкурентоспроможності [1, с. 34].

Таким чином, конкурентні переваги підприємства визначаються системним впливом множини різноспрямованих факторів внутрішнього середовища, які поділяють на групи, до складу яких входить велика кількість внутрішніх чинників. Маркетингова орієнтація підприємств показує високий рівень розвитку адаптаційних і конкурентних переваг. Також встановлено, що маркетингова орієнтація визначає в першу чергу орієнтацію на споживача, а не на виробництво і збут продукції.

Рис. 1. Фактори внутрішнього середовища, що визначають конкурентні переваги підприємства

Джерело: узагальнено автором

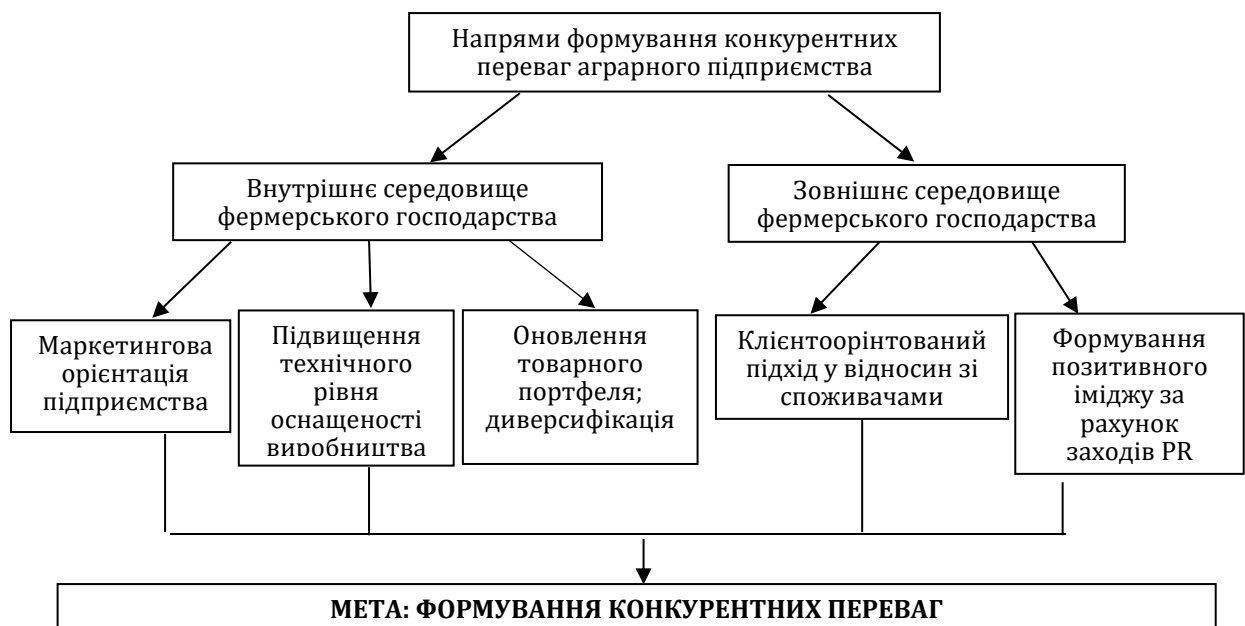

Рис. 2. Формування конкурентних переваг аграрного підприємства

Джерело: сформовано автором

Метою управління конкурентоспроможністю є збільшення прибутку

підприємства за рахунок використання специфічних маркетингових інструментів; забезпечення оптимальних якісних характеристик продукції та ціни з точки зору цільових споживачів шляхом використання комплексу виробничо-економічних і технологічних заходів; реалізація соціальної місії підприємства та соціальні комунікації [2, с. 78].

Підприємство буде прибутковим, якщо його конкурентний статус буде вищим по відношенню до конкурентів. Тому, управління конкурентоспроможністю підприємства є досить актуальним в умовах мінливого динамічного середовища, в якому вимушені працювати підприємства. Одним із найголовніших принципів аспектів забезпечення конкурентоспроможності є визначення складових та обґрунтування системного підходу для досягнення необхідного рівня конкурентних переваг. Ці переваги можуть суттєво впливати на формування ключових компетенцій підприємства або забезпечити досягнення ринкових цілей у довгостроковій перспективі.

Ми вважаємо, що основними джерелами конкурентоспроможності є застосування новітніх передових технологій при виробництві продукції, оптимальний склад виробничих витрат, економіка виробництва, якість продукції та диференціація підприємства, новітні маркетингові інструменти щодо просування та збуту продукції, стратегічний рівень розвитку підприємства та зовнішні фактори. Кожен із цих факторів впливає на рівень конкурентоспроможності підприємства в галузі.

Список використаних джерел:

1. Багорка М.О., Юрченко Н.І. Формування системи маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства. Науковий журнал з питань економіки та бізнесу «Підприємництво та інновації». 2023. № 26. С. 32-37. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26>.
2. Янковий О. Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія] / за заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2013. 470 с.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Алієв Микола Миколайович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Аналізуючи зарубіжний досвід у сфері надання медичних послуг, можна відзначити акцент на гуманітарній, орієнтованій на людину парадигмі глобального економічного розвитку та соціального прогресу. Цей підхід базується на важливості якості людських ресурсів, яка безпосередньо впливає на здоров'я та довголіття населення.

Зокрема, в багатьох країнах світу основним принципом медичної допомоги є не лише лікування захворювань, а й профілактика, рання діагностика та підтримка загального добробуту пацієнтів. Це підходи, які визнають право кожної людини на високоякісне медичне обслуговування, незалежно від соціального статусу чи фінансових можливостей [5; 6; 10].

Важливим аспектом зарубіжної медичної практики є інтеграція інновацій та сучасних технологій, що сприяє підвищенню ефективності лікувальних та профілактичних заходів. Це включає в себе розвиток цифрової медицини, телемедицини, а також застосування новітніх методів діагностики та лікування [1; 16].

Крім того, зарубіжний досвід показує важливість комплексного підходу до оцінки стану здоров'я населення, який включає як фізичне, так і психічне здоров'я. Це підходи, які враховують всі аспекти здоров'я і добробуту людини, сприяючи тим самим загальному поліпшенню якості життя.

Фундаментальною передумовою успішного розвитку будь-якої держави є ефективна підтримка соціальної сфери, а зокрема, розвитку системи охорони здоров'я. Це стосується не лише медичних послуг як таких, але й створення умов для забезпечення високого рівня здоров'я громадян.

Аналіз міжнародного досвіду показує, що ефективність системи охорони здоров'я може бути оцінена за допомогою ключових показників, таких як очікувана тривалість життя та дитяча смертність. Країни з найвищими показниками в цих сферах, такі як Японія, Німеччина та США, мають комплексні, добре фінансовані та інноваційні системи охорони здоров'я [4; 14].

Інтегрований підхід до охорони здоров'я, який включає не лише лікування, а й

профілактику, ранню діагностику, та заходи щодо підвищення загального рівня здоров'я, є критично важливим для покращення медичного догляду та якості життя населення. Цей підхід, зорієнтований на гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, дозволяє досягти високого рівня медичного обслуговування.

У цьому контексті досвід Національної служби охорони здоров'я Великобританії (NHS) може бути особливо важливим. NHS втілює принципи інтегрованого підходу, надаючи широкий спектр медичних послуг, від стаціонарного лікування до профілактичних програм, які спрямовані на підвищення якості життя різних категорій населення. Досвід NHS показує, як сучасна медична система може ефективно інтегрувати різні аспекти догляду за здоров'ям, включаючи акцент на профілактику і оздоровлення, що є ключовими для підвищення загального рівня здоров'я населення [2; 9].

Національна служба охорони здоров'я у Великобританії є прикладом ефективної системи охорони здоров'я, яка надає мешканцям більшість медичних послуг безкоштовно. Це включає стаціонарні препарати та інші медичні витрати. За цією системою, додаткові пільги передбачені для соціально незахищених категорій населення, включаючи осіб до 16 років, студентів до 19 років, хворих на певні захворювання, військових пенсіонерів та інвалідів війни.

Однією з ключових особливостей британської системи охорони здоров'я є її здатність надавати медичні послуги без участі страхових компаній, що робить її однією з найефективніших у світі. Система зосереджена на доступності медичних послуг, простоті процедур отримання допомоги та максимально ефективному використанні ресурсів.

Ця модель має значення для України у контексті реформування власної системи охорони здоров'я. Врахування підходів Великобританії може допомогти в оптимізації доступності та якості медичних послуг, зробивши їх більш доступними та ефективними для українського населення.

Шведська система охорони здоров'я характеризується унікальним підходом до страхування, який передбачає фінансові санкції за несанкціонований або ненавмисний доступ до фахівців. Це спонукає пацієнтів до відповідального ставлення до свого здоров'я та використання медичних послуг. З іншого боку, у системі охорони здоров'я присутнє додаткове матеріальне заохочення для тих, хто відвідує лікарів-спеціалістів та бере участь у валеологічних заходах, що допомагає запобігти серйозним проблемам зі здоров'ям.

Важливою особливістю шведської системи є розподіл обов'язків і відповідальності між регіональними радами та громадами. Регіональні ради займаються громадським транспортом, регіональним плануванням будівництва та службами охорони здоров'я, тоді як громади відповідають за освіту, соціальні послуги та житло. Це розподілення функцій сприяє ефективній координації та управлінню в сфері охорони здоров'я на різних рівнях [8].

Хоча національна політика охорони здоров'я Швеції вважається успішною, існує відчутна потреба у додатковій законодавчій підтримці, щоб забезпечити більш чітке регулювання та захист у цій сфері. Незважаючи на значну кількість законів, що опосередковано регулюють питання охорони здоров'я, наявність єдиної та специфічної законодавчої бази сприяла б кращому врегулюванню та забезпеченню високих стандартів медичного обслуговування та догляду за здоров'ям.

Система охорони здоров'я Канади є відомою своїм високим рівнем якості та доступності медичних послуг. Зростання витрат на охорону здоров'я, що перевищує

темпи економічного зростання, є важливим питанням, яке вимагає уваги та інноваційних рішень.

Канадська система базується на принципі універсальності та рівного доступу до медичних послуг для всіх категорій населення. Федеральний уряд Канади відіграє ключову роль у встановленні національних стандартів охорони здоров'я та фінансуванні провінційних систем охорони здоров'я. Важливою функцією федерального уряду є також забезпечення медичних послуг певним категоріям населення, таким як ветерани та військовослужбовці.

У Канаді значну роль у системі охорони здоров'я відіграють лікарі первинної медичної допомоги, які складають більшу частину медичних працівників країни. Вони служать зв'язковою ланкою між пацієнтами та системою охорони здоров'я, контролюючи доступ до спеціалізованих послуг та стаціонарної допомоги. Особливістю канадської системи є те, що пацієнти мають право обирати своїх лікарів та змінювати їх за власним бажанням. Більшість лікарів ведуть приватну практику та володіють значним рівнем незалежності, але держава оплачує надані ними послуги [3].

Такий підхід створює умови для забезпечення гнучкості та індивідуального підходу у наданні медичних послуг, одночасно зберігаючи їх високу якість та доступність для всіх верств населення. Канадська модель є прикладом ефективного балансу між державним регулюванням та приватною ініціативою у сфері охорони здоров'я.

Аналізуючи французьку систему охорони здоров'я, можна відзначити, що Франція постійно займає високі позиції у світових рейтингах ефективності медичних послуг. Основою системи охорони здоров'я у Франції є загальне обов'язкове соціальне страхування, яке забезпечується через систему страхових фондів, здебільшого пов'язаних з місцем роботи. Ці фонди, хоча формально є приватними, знаходяться під жорстким контролем держави [7].

Лікарні у Франції поділяються на державні та приватні, з подальшим розподілом приватних на комерційні та некомерційні. Завдяки розвинутій системі медичного страхування, медичні послуги у Франції доступні для всіх категорій населення. Клінічні лікарні, як правило, є державними установами, тоді як клінічні послуги зазвичай надаються приватними медичними постачальниками. Більшість лікарень належать муніципалітетам міст і підпорядковуються адміністративним радам.

Французька система охорони здоров'я відома своєю ефективністю, доступністю та високим рівнем задоволення потреб пацієнтів. Особливістю є поєднання системи обов'язкового та добровільного медичного страхувань, що дозволяє забезпечити відшкодування співплатежів у рамках державної системи. Така інтеграція сприяє зниженню особистих витрат громадян на охорону здоров'я, при цьому забезпечуючи високий рівень споживання медичних послуг.

На нашу думку, французька модель охорони здоров'я може слугувати цінним прикладом для інших країн, включаючи Україну, у розробці та удосконаленні систем охорони здоров'я, особливо в аспекті забезпечення доступності та ефективності медичних послуг.

Переходячи від аналізу французької системи охорони здоров'я до розгляду інших країн з ефективними медичними моделями, важливо звернути увагу на Японію. Ця країна відзначається не тільки високим рівнем здоров'я своїх громадян, але й інноваційним підходом до системи охорони здоров'я. Японія, так само як Франція, має свої унікальні особливості у структурі та управлінні медичними послугами, які заслуговують на детальний аналіз і можуть бути корисними при

розробці власних стратегій у сфері охорони здоров'я в Україні.

Японія відома як одна з найбільш здорових націй світу, а її система охорони здоров'я посідає високі позиції у світових рейтингах. З середини XX століття в країні успішно функціонує унікальна система державного медичного страхування, яка охоплює всіх громадян. Особливістю японської моделі є забезпечення громадянам безкоштовного доступу до медичних закладів.

Фінансування системи охорони здоров'я в Японії є державним, а регулювання медичного страхування вважається ефективним. Високий рівень довіри населення до публічного управління у сфері охорони здоров'я підтверджується різноманітними опитуваннями, де більшість респондентів висловлюють задоволення станом медичних послуг і системою охорони здоров'я загалом [12].

Система медичного забезпечення в Японії надає громадянам можливість отримувати медичну допомогу у будь-якій лікарні чи медичному закладі країни, незалежно від їхнього страхового покриття, соціального статусу чи тяжкості захворювання. Громадяни мають право самостійно обирати лікування та частоту візитів до лікаря. Проте, у деяких випадках, зокрема при зверненні до спеціалістів третинного рівня без направлення, пацієнти можуть зіткнутися з необхідністю часткової оплати послуг [19].

Медична система Японії відзначається своєю ефективністю та універсальністю. Її особливість полягає у тому, що медичне страхування охоплює велику кількість медичних та стоматологічних послуг, а також забезпечує оплату ліків та інших фармацевтичних продуктів. Ця система є досить дорогою, але водночас держава покриває понад 90% витрат громадян на медичне обслуговування. Японське законодавство передбачає обов'язкове страхування для всіх жителів країни, які проживають там більше трьох місяців, незалежно від їхнього громадянства. Пацієнти у Японії сплачують до 30% медичних витрат, решту відшкодовує держава [15].

Важливим аспектом є різноманітність видів медичного страхування, зокрема, національне медичне страхування, засноване на місці проживання, страхування через роботодавців, а також спеціальне страхування для літніх людей від 75 років. У цій віковій категорії медичне страхування фінансується за рахунок державних коштів та внесків від інших видів медичного страхування.

Така структура медичного страхування забезпечує високий рівень доступності та якості медичних послуг для всіх верств населення, включаючи літніх людей, що є важливим фактором у забезпеченні довголіття та високого рівня здоров'я населення Японії.

Система охорони здоров'я Японії відрізняється своєю складністю та розгалуженістю, включаючи багато різних установ, таких як бюро медичних послуг, політики у сфері охорони здоров'я, фармацевтичної продукції та інші. Ці установи відіграють ключову роль у регулюванні та контролі за стандартами та якістю медичних послуг.

Японська модель охорони здоров'я характеризується заборонаю на отримання прибутку страховими компаніями за медичні послуги, а також суворим контролем за діяльністю медичних працівників. Це сприяє високому рівню відповідальності та професіоналізму у сфері охорони здоров'я.

Особлива увага в системі охорони здоров'я Японії приділяється первинній медичній допомозі. Терапевти та сімейні лікарі становлять основу цієї системи, зменшуючи навантаження на вторинні та третинні медичні установи. Існування різних громадських організацій сімейних лікарів свідчить про розвиток і популяризацію первинної медичної допомоги в країні.

Важливим аспектом японської системи охорони здоров'я є профілактика та підтримка здорового способу життя. Уряд Японії розробив та впровадив національну програму «Здорові люди – 21», яка зосереджена на задіюванні населення до активного ведення здорового способу життя. Програма охоплює не тільки медичний аспект, а й включає заходи щодо підвищення обізнаності населення, профілактики захворювань та популяризації фізичної активності [20].

Такий підхід до системи охорони здоров'я, з одного боку, забезпечує високий рівень доступності та якості медичних послуг, а з іншого – спрямований на профілактику та попередження захворювань, що є ключовими факторами забезпечення довголіття та високої якості життя населення.

Система охорони здоров'я у Сполучених Штатах Америки значно контрастує з моделями інших країн, таких як Японія, за рахунок своєї приватно-орієнтованої структури. У США значна частина витрат на охорону здоров'я фінансується через державні програми, проте основні витрати у системі несуть приватні страхові компанії. Високий відсоток ВВП, який витрачається на охорону здоров'я (до 17%), свідчить про великі загальні витрати, але це не завжди корелює з універсальним доступом до медичних послуг для всіх верств населення [13].

Приватні страхові компанії у США відіграють ключову роль у системі охорони здоров'я, забезпечуючи страхування більшості населення. Важливо відзначити, що ступінь і обсяг медичної допомоги, яка доступна людині, часто залежать від розміру страхових внесків. Це створює певну нерівність у доступі до медичних послуг, залежно від її економічного статусу.

Характерною особливістю американської системи є також існування різноманітних страхових схем, які часто надаються через роботодавців або професійні організації. Це може включати спеціальні страхові пакети для малих підприємців або членів певних асоціацій [11].

У цілому, система охорони здоров'я США демонструє значну залежність від приватного сектора та страхових компаній, що відрізняється від більш державно-орієнтованих моделей, які можна спостерігати в інших розвинених країнах. Така модель має свої переваги у вигляді широкого вибору та гнучкості страхових планів, але також породжує питання щодо рівності доступу до якісної медичної допомоги для всіх громадян.

Аналізуючи систему охорони здоров'я в США, варто зазначити, що вона має свої унікальні характеристики та виклики. Первинна допомога, яка надається сімейними лікарями, є ключовою складовою системи. Більшість лікарів працюють у невеликих амбулаторіях, що дає пацієнтам можливість вибирати лікаря відповідно до їхніх потреб та переваг. Однак, не дивлячись на здавалося б позитивний аспект вільного вибору лікаря, існують значні недоліки в системі, які викликають невдоволення серед громадян.

Одним із найбільш очевидних недоліків є високі витрати на медичні послуги, які не завжди покриваються страховкою. Це призводить до випадків, коли пацієнти отримують значні рахунки за медичні послуги, які для них можуть бути несподіваними та непідйомними. Наприклад, випадки, коли пацієнти отримують рахунки на тисячі доларів за екстрену допомогу або за процедури, які виявились непокритими страховкою, є надто поширеними [17].

Ще одним аспектом, який вимагає уваги, є обмеження в медичному страхуванні, яке покриває послуги лише певних лікарень та лікарів. Це може створити ситуації, коли швидка допомога або спеціалізовані медичні послуги можуть не входити в покриття страхового полісу, що призводить до необхідності оплати великих сум з

власної кишені.

За останні десятиліття спостерігається зростання невдоволення станом медичної системи серед населення США. Згідно з опитуванням, проведеним Commonwealth Fund у 2020 році, значна більшість громадян вважає, що система потребує реформування або значного перегляду [18].

У сукупності, система охорони здоров'я в США має як свої переваги, так і недоліки. Високі витрати на медичні послуги, обмеження в страховому покритті та невдоволення станом системи серед населення вимагають уваги та потенційних реформ.

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду у сфері охорони здоров'я, зокрема з Великобританії, Швеції, Канади, Франції, Японії та Сполучених Штатів Америки, виявив значні відмінності в підходах до управління медичними послугами та організації систем охорони здоров'я. Ці країни демонструють різні моделі медичного страхування, рівні доступності медичної допомоги, а також механізми забезпечення прав та гарантій для медичних працівників.

Особливістю Великобританії є Національна служба охорони здоров'я, яка надає більшість медичних послуг безкоштовно. Швеція вирізняється системою страхування, яка передбачає матеріальне стимулювання пацієнтів і сприяє профілактиці. Канадська система наголошує на ролі федерального уряду у встановленні національних стандартів охорони здоров'я. Франція виділяється високою ефективністю медичної допомоги та розгорнутою системою страхування. Японія пропонує модель з універсальним охопленням та високим рівнем громадської довіри. Водночас, система США характеризується високими витратами і складністю страхових механізмів.

Ці міжнародні приклади надають цінні інсайти для України у контексті адаптації та удосконалення власної системи охорони здоров'я, особливо з огляду на потреби та виклики, пов'язані з воєнним станом. Вивчення цих моделей може сприяти формуванню більш гнучкої, доступної та ефективної системи охорони здоров'я в Україні, забезпечуючи кращі умови праці та соціальний захист для медичних працівників.

Список використаних джерел:

1. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михайлченко М.В., Михнюк С.В. (2022). Техніка управлінської діяльності: навчальний посібник. К.: Міленіум. 424 с.
2. Гомон Д.О., Денисова А.В. (2016). Зарубіжний досвід організації забезпечення охорони здоров'я. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. № 4. С. 123.
3. Камінська Т. (2015). Уроки зарубіжних країн для реформування охорони здоров'я в Україні. Економічна теорія та право. № 1 (20). – Режим доступу: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/№1-38-50.pdf>.
4. Кубіцький С.О. (2010). Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах в схемах і таблицях: навчальний посібник. К.: НАККіМ. 124 с.
5. Кубіцький С.О. (2016). Соціальні послуги вразливим категоріям населення: теорія, практика, інновації: монографія. К.: Видавництво «Міленіум». 484 с.
6. Кубіцький С.О., Неділько Н.В. (2010). Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. Вісник Національної академії оборони України: Зб-к наук. праць. К.: НАОУ. Вип. 2 (15). С. 49-55.
7. Паршикова А. Міжнародний досвід реформування системи охорони здоров'я (досвід країн Європейського Союзу) // Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29185.pdf>.

8. Приятельчук О.А. (2018). Система охорони здоров'я як механізм реалізації моделі загального добробуту в скандинавському регіоні. Економіка та суспільство: електронне наукове фахове видання. Мукачівський державний університет. № 19. С. 913. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/137.pdf.
9. Управління освітньою діяльністю: навч. посіб. / авт.-упоряд. Базелюк В.Г., Гречаник Н.І., Кубіцький С.О., Шумілова І.Ф. Ч.1. К.: Міленіум, 2023. 402 с.
10. Федоренко Т. А. (2017). Міжнародні стандарти партисипаторної демократії як підґрунтя забезпечення участі громадськості в державному управлінні у сфері охорони здоров'я в Україні. Вісник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Серія: Державне управління. № 3. С. 95-102.
11. Худоба О. (2014). Зарубіжний досвід державного управління системою охорони здоров'я в Україні: порівняльний аналіз. Державне управління та місцеве самоврядування. Вип. 1. С. 133-141. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2014_1_17.
12. Шевченко М. Медицина Японії: держава – усьому голова? Ваше здоров'я. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vz.kiev.ua/medytsynayaponiyi-derzhava-usomu-golova/>.
13. Шекера О.Г. Міжнародний досвід організації медичної допомоги // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://healthysociety.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=198:2011-06-15-11-11-48&catid=36:2011-04-19-08-30-45&Itemid=58.
14. Яремчук О. Кращі зарубіжні практики в сімейній медицині: досвід для України. Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. вид. – 30.11.2018. № 11. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=1337>.
15. About medical insurance in Japanю Ministry of Health, Labour and Welfare. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mhlw.go.jp/stf/seisakunitsuite/bunya/kenkou_iryoku/iryokuhoken/iryokuhoken01/index.html.
16. Gagne T., Lapalme J., McQueen D.V. (2017). Multidisciplinary in health promotion: a bibliometric analysis of current research. Health Promotion International. Vol. 32, Issue 4. P. 1-12. – DOI: 10.1093/heapro/dax002. – Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28334790/>.
17. Carman K., Dardess P., Maurer M. [et al.] (2013). Patient and family engagement: A framework for understanding the elements and developing interventions and policies. Health Affairs. № 32 (2). P. 223-231.
18. Protection from high medical costs // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.healthcare.gov/why-coverage-is-important/protection-from-high-medical-costs/>.
19. Characteristics of Japan's social security systemю Ministry of Health, Labour and Welfare. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mhlw.go.jp/english/social_security/dl/social_security6-a.pdf.
20. Japan Health System Review. Health Systems in Transition Vol. 8. № 1. 2018 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://apps.searo.who.int/PDS_DOCS/B5390.pdf.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ У КОМПЛЕКСНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ СПОЖИВАЧІВ

Пашечко Михайло Миколайович

Аспірант кафедри менеджменту організації
Національний університет «Львівська Політехніка», Україна

Науковий керівник: Чухрай Наталія Іванівна

Д-р. екон. наук, професор кафедри менеджменту організації
Національний університет «Львівська Політехніка», Україна

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню комплексного обслуговування споживачів (КОС) з урахуванням впливу діджиталізації. У ній доведено актуальність застосування інструментів діджиталізації в процесі комплексного обслуговування споживачів. Виокремлено особливості технологій діджиталізації, які використовуються в процесі комплексного обслуговування споживачів. Обґрунтовано найбільш поширені напрямки використання соціальних мереж в процесі обслуговування споживачів і їх характеристика (укладено автором власно). Запропоновано перспективний інструментарій діджиталізації в процесі комплексного обслуговування споживачів. Наукова новизна даного дослідження полягає в обґрунтуванні сучасного комплексного обслуговування споживачів з урахуванням впливу діджиталізації.

Ключові слова: діджиталізація, споживач, інструменти діджиталізації, соціальні мережі.

Актуальність теми дослідження. Діджиталізація на сьогодні отримала вагомий розповсюдження у всіх сферах суспільного життя. Віртуалізація цифрових технологій сприяла появі нових інструментів комплексного обслуговування споживачів на ринку. Сучасні споживачі змінюють своє ставлення до процесу комплексного обслуговування, прагнуть легкості, дистанційності й безпеки обслуговування, в результаті чого народжується майбутнє споживчого сектору, яке нерозривно пов'язане з технологіями діджиталізації. З урахуванням зазначеного, напрям даного дослідження можна вважати актуальним.

Постановка завдання. Питанням впливу діджиталізації на сучасне комплексне обслуговування споживачів присвячено багато праць науковців та дослідників, серед яких: Гулей А. І.[1], Язлюк Б. О.[1], Гулей С. А. [1], Дубель М. В.[2], Орехова Т. В. [2], Жосан Г. [3], Ляшенко В. І.[4], Вишневський О. С. [4], Нікітін Ю. О.[5], Кульчицький О. І. [5], Піжук О. І. [6], Сотченко Є. В. [7], Ткачук Г.О. [8], Мазур Н.А. [9] та інші. Водночас, як показав аналіз даних джерел, питання впливу діджиталізації на КОС не можна вважати остаточно дослідженим, що й зумовило мету даної статті.

Метою статті виступає обґрунтування сучасного комплексного обслуговування споживачів з урахуванням впливу діджиталізації.

Результати дослідження.

Діджиталізація — це використання цифрових технологій для зміни бізнес-моделі та створення нових можливостей для отримання прибутку. [10]. В свою чергу діджиталізація обслуговування споживачів — це запровадження електронного документообігу, створення інтернет-магазинів чи ведення сторінки бренду в соціальних мережах. Цифрова трансформація — це оптимізація бізнес-процесів

організацій, створення нових каналів комунікації між клієнтами та споживачами, зміна методів зберігання та обробки даних та ін.

Під комплексним обслуговуванням споживачів будемо розуміти стратегію та підхід щодо надання послуг, які передбачають забезпечення споживачів усіма потрібними йому продуктами в рамках одного пакету. Він часто використовується підприємствами, щоб зробити простішим процес взаємодії з споживачами та задовільнити їх потреби на всіх етапах використання товару або послуги.

Комплексне обслуговування споживачів включає в себе наступні елементи:

- Технічне обслуговування та сервіс.
- Вдосконалення продуктів враховуючи зворотній зв'язок від споживача.
- Надання товару та/або послуги.
- Стимулювання лояльності клієнтів (знижки, бонуси).
- Консультативно-інформаційна підтримка споживачі.

Отже, під цією стратегією ми розуміємо спрямовану діяльність на задоволення клієнтів, зниження їх витрат на обслуговування та підвищення лояльності. Вона є ефективною в секторах, де конкуренція є доволі великою і складно створити унікальну пропозицію для зацікавлення клієнтів.

Діджиталізація комплексного обслуговування споживачів – це використання цифрових технологій, інновацій та різних новинок для підвищення рівня та ефективності обслуговування клієнтів. Воно включає автоматизацію процесів, впровадження веб-платформ та різних додатків для зручного та швидкого замовлення, покращення системи зворотного зв'язку зі споживачами, а також використання аналітики даних для розуміння побажань та потреб споживачів.

Діджиталізація дозволяє підприємствам підвищити якість обслуговування, знизити час на вирішення проблем споживачів і забезпечити кращу доступність товарів та послуг. Вона відзначається рядом особливостей, що відрізняють її від традиційних економічних моделей. Вона є основою для інновацій та технологічного прогресу, сприяє розвитку новаторських рішень, винаходів та революційних технологій, які можуть трансформувати різні сфери життя.

Однією з формою діджиталізації комплексного обслуговування є електронний магазин — форма представництва, що реалізується шляхом створення веб-сервера для продажу товарів і послуг іншим користувачам мережі [8]. Електронний магазин, відомий як інтернет-магазин, насправді є віртуальним бізнесом, в межах якого й здійснюється таке обслуговування.

Електронні (інтернет) магазини можна вважати повноцінною формою торгівлі як формою корпоративної комерції. Однак він має багато характеристик, які відрізняються від традиційних транзакцій, які можна класифікувати наступним чином. У системі електронної комерції продавці не мають можливості організувати особистий контакт зі споживачами та психологічно впливати на процес прийняття рішень. Під час звичайного процесу продажу продукт демонструється особисто. В інтернет-магазинах цей процес здійснюється шляхом уважного вивчення покупцем опису інформації та відповідних характеристик товару. Також у загальній торгівлі покупець купує товар сам. Купуючи товар в інтернет-магазині, покупець реєструється онлайн і оформляє замовлення.

Організація торгівлі та надання послуг через електронний магазин не потребує наявності магазинів, складів та офісів, а також різноманітного торговельного обладнання. Це дозволяє знизити витрати, пов'язані з продажами, рекламою та

наповнення торговельної мережі, а також реалізовувати продукцію дешевше та швидше.

Інтернет-магазин може надати вичерпну інформацію про всі товари, користувачеві не потрібно чекати консультації. Однак неорганізований - працюватиме гірше, ніж звичайний роздрібний магазин. У типовому магазині асортимент товарів обмежений, тому споживачеві доводиться довго шукати потрібний товар у кількох магазинах. Якщо потрібного продукту немає в магазині електроніки, його можна замовити або придбати безпосередньо у виробника.

Подібно до традиційної комерції, коли компанія працює в сфері електронної комерції, компанія використовує маркетинг, щоб інформувати споживачів про продукт і стимулювати продажі.

Оскільки електронна комерція створює власний ринок, традиційні маркетингові підходи мають бути змінені одночасно із зміною КОС.

Для покращення обслуговування споживачів можуть використовуватися деякі технології діджиталізації комплексного обслуговування споживачів, що включають в себе різні платформи та інструменти:

–Мобільні додатки: Застосування спеціальних мобільних додатків допомагає клієнтам легко користуватися послугами та замовляти товари, знаходити необхідну клієнтам інформацію про свої замовлення. Швидко отримувати інформацію про акції та новини компанії.

–Чат-боти: Використання цієї платформи забезпечує оперативну підтримку споживачам 24/7.

–CRM системи: Система з управління відносинами з клієнтами дозволяє збирати, зберігати та аналізувати важливу інформацію про споживачів.

–Аналітика даних: дозволяє отримувати інформацію щодо поведінки клієнтів, їх вподобань та потреб, що в свою чергу використовується для поліпшення товарів або послуг і персоналізації сервісу.

–IoT (Інтернет речей): Впровадження технології підключення зв'язку між різними пристроями та Інтернетом, щоб вони могли обмінюватися між собою інформацією.

Ці технології можуть бути використані як окремо так і в поєднанні для утворення інфраструктури діджиталізації КОС, що призводить до покращення обслуговування та задоволення потреб споживачів.

Отже, розвиток діджиталізації має істотний вплив на комплексне обслуговування організацій-споживачів, створюючи нові можливості для учасників цього процесу. Вона стимулює економічне зростання через розвиток інноваційних технологій та нових галузей, таких як інформаційні технології, штучний інтелект, блокчейн тощо. Одним із важливіших елементів сучасного комплексного обслуговування споживачів в умовах діджиталізації виступають соціальні мережі.

Діджиталізація і соціальні мережі взаємодіють між собою, особливо щодо підтримки комплексного обслуговування. За їх допомогою може здійснюється комунікація з клієнтами, відстежуватися та аналізуватися зворотній зв'язок, здійснюватися маркетингові кампанії, впливати на репутацію бренду, створюватися спільноти клієнтів та ін.

Найбільш поширені напрямки використання соціальних мереж в процесі обслуговування споживачів узагальнені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Найбільш поширені напрямки використання соціальних мереж
в процесі обслуговування організацій-споживачів і їх характеристика
(укладено автором власно)**

Соціальна мережа	Характеристика
Інстаграм	Найбільш сучасна та розповсюджена платформа продажів. Спочатку створювалась як засіб спілкування та розміщення фото, але на сьогодні можна говорити про її конкретну переорієнтацію на продаж товарів, робіт та послуг.
Фейсбук	Має значну перевагу в порівнянні з іншими мережами в наслідок того, що є першою міжнародною мережею. Застосовується в рекламних цілях та з метою продажів, проте не так активно, як Інстаграм.
Ютуб	Використовується в рекламних цілях завдяки функції розміщення відео оглядів різноманітних товарів в процесі продажів та обслуговування споживачів.

Джерело: авторська розробка

В процесі комплексного обслуговування споживачів доречно використовувати наступні інструменти діджиталізації:

- 1) масові;
- 2) локальні;
- 3) цільові [4]

До масових інструментів належать способи, які дозволяють досягати цілі малими засобами великої віддачі, яка виражається в збільшенні обізнаності про товар, згадувань про компанію у ЗМІ.

Локальні інструменти спрямовані як для підвищення рівня пізнаваності товару, так і для середньострокового збільшення продажів в процесі обслуговування організацій-споживачів і дозволяє розбивати вже наявну цільову аудиторію на сегменти і під сегменти, що є дуже важливим при створенні подальших маркетингових комунікацій. Результат від використання інструментів локального впливу загалом завжди більший за результат від інструментів масового впливу, незважаючи на те, що локальний вплив потребує менших фінансових вкладень, тим не менш локальні інструменти є більш індивідуальними та здатні забезпечити більш високу ефективність від власного використання.

Цільові інструменти – це група інструментів, що передбачає деталізацію цільової аудиторії за багатьма критеріями.

Перспективні інструменти використання діджиталізації в процесі комплексного обслуговування споживачів наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Перспективний інструментарій діджиталізації в процесі КОС

№ з\п	Інструмент	Характеристика
1	Мобікод	Представлений двовимірним штрих-кодом, який передається абонентам по SMS та зчитується спеціальним сканером в місці пред'явлення, підтверджуючи право абонентів на використання певних привілеїв.
2	Quick ResponseCode (QR-код)	Представлений особливою формою штрих коду, зчитується фотокамерою мобільного телефону.
3	Click to Call.	Технологія передбачає автоматичний дзвінок на довідкову лінію рекламодавця після "кліка" на певне посилання.
4	Flash SMS	Технологія передбачає, що текст рекламного характеру, з'являється на дисплеї телефону в режим очікування. Така Flash-SMS не зберігається в пам'яті телефону і зникає при натисканні на будь-яку кнопку.
5	Location Based Services (LBS)	Технологія дозволяє рекламодавцям пропонувати продукцію або послуги, знижки та спеціальні умови всім, хто проходить поблизу точок продажів, організувати ігри і квести на місцевості.
6	Augmented Reality	Технологія, заснована на доповненні реальності віртуальними елементами через використання камери телефону і супутникового зв'язку.

Джерело: взято з [11]

Перспективи значні і вони ростуть. Стрімкий розвиток цифровізації, що відбувається сьогодні, є джерелом не лише нових можливостей, але й серйозних проблем та загроз. Залежність від технологій може призвести до непередбачуваних технічних збоїв, що впливають на бізнес-процеси [7].

З урахуванням зазначеного можна узагальнити комплексне обслуговування споживачів з урахуванням вимог діджиталізації (рис.1).

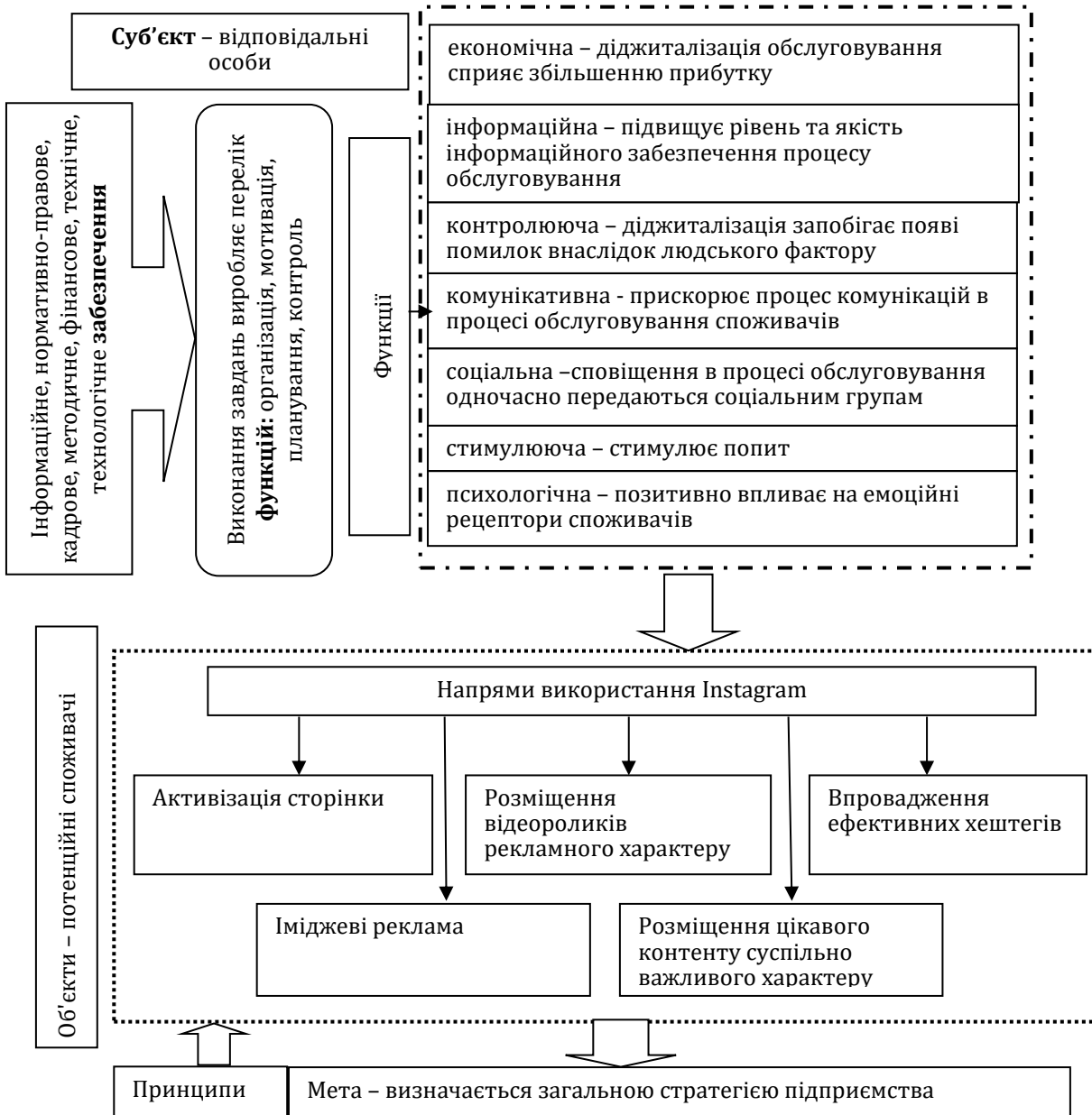

Рис. 1. Комплексне обслуговування споживачів з урахуванням вимог діджиталізації
Джерело: узагальнено особисто

При цьому узагальнена на рисунку 1 парадигма в повній мірі відображає змістовне наповнення сучасного комплексного обслуговування споживачів з урахуванням вимог діджиталізації.

В даному випадку доцільно також узагальнити переваги та недоліки використання Інстаграм та Фейсбук для просування бізнесу з продажу морозива, що

узагальнено в таблиці 4.

Таблиця 4

Переваги і недоліки використання Інстаграм та Фейсбук

ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Дешево. Використовуючи інстаграм та фейсбук, потрібно платити тільки за інтернет.	Пости «на емоціях». Кожен пост повинен збігатися з тим публічним чином, який ви хочете транслювати публіці.
Самостійність. Можна обійтися без дизайнерів і SEO-фахівців. Все можна робити своїми руками з мінімумом витрат	Обмеження на текст. У інстаграм-пост та пост в фейсбук можна вмістити трохи більше 2000 символів (включаючи емоджі). Це не так багато і іноді недостатньо для розбору серйозної професійної теми
Оперативність. Телефон завжди з собою. Ви можете додати пост в будь-який час. А якщо ви його ще й заздалегідь підготували, то процес займе всього пару хвилин	Хейтер. На особистому сайті ви можете включити премодерацію коментарів і видаляти небажані повідомлення ще до того, як їх хтось побачить. У інстаграм такої функції поки немає
Співробітництво. Всі лідери думок - ось вони. Будь ласка, пишіть, знайомтеся, спілкуйтеся, співпрацюйте. Ніяких секретних баз даних.	Інтернет все пам'ятає. Навіть якщо видалити «невдалий» пост, хтось міг встигнути зробити Принтскрін і зберегти цей компромат.

Джерело: узагальнено особисто

В той же час, переваги, які надають напрями використання інструментів діджиталізації в процесі комплексного обслуговування споживачів переважають над існуючими ризиками.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

– впровадження діджиталізації при комплексному обслуговуванні споживачів дозволяє оптимізувати існуючі ресурси та досягти кращого результату, шляхом задоволення потреб споживачів;

– для досягнення найкращого результату потрібно застосовувати сучасні технології, які наведені в статті;

– соціальні мережі відіграють значну роль в житті суспільства, що робить їх важливою складовою КОС.

Розуміємо, що напрями використання цифрових технологій залежать від категорії споживачів, наприклад, соціальна мережа Інстаграм більш прийнятна для споживчого ринку. Тоді як для комплексного обслуговування на ринку організацій-споживачів потрібно застосовувати інші цифрові технології. Це й стане предметом наступних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Гулей А. І., Язлюк Б. О., Гулей С. А. Формування нової цифрової ери на межі реального та віртуального соціально-економічного простору взаємодії. Український журнал прикладної економіки. 2018. Т. 3. № 2. С. 17-26.
2. Дубель М. В., Орехова Т. В. Вплив процесу діджиталізації на розвиток електронної комерції в Україні. Економіка і організація управління. 2018. № 3. С. 81-89.
3. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні. Економічний аналіз. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 44-52.
4. Ляшенко В. І., Вишневський О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія НАН України, Ін-т економіки пром-сті. К.: 2018. 252 с.
5. Нікітін Ю. О., Кульчицький О. І. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. Маркетинг і цифрові технології. 2019. № 4. Том 3.
6. Піжук О. І. Цифрова трансформація економіки України: обмеження та можливості:

- монографія / Ун-т ДФС України. Ірпінь, 2020. 504 с.
7. Сотченко Є. В. Діджиталізація міжнародних розрахунків в умовах кризових явищ світової економіки. Причорноморські економічні студії. 2020. № 59–1. С. 51–61.
  8. Ткачук Г.О. Цифрові трансформації: взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. Економіка харчової промисловості. Одеська національна академія харчових технологій. 2019. Випуск 4. Том 11. С. 42-50.
  9. Цифрова трансформація економіки: мікро- та макроаспекти: колективна монографія за заг. ред. Н.А. Мазур, д.е.н., проф.; Кам'янець- Подільськ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 440 с.
  10. Brennen J. S., Kreiss D. «Digitalization» in Jensen K. B., Rothennbuhler E. W., Pooley J. D. and Craig R. T. (Eds). The International encyclopedia of communication theory and philosophy, Wiley-Blackwell, Chinchester, 2016.Pp. 55–566.
  11. І.І.Новаківський, О.І. Дума, Мобільна реклама та перспективи її розвитку. Львів, 2010, Національний університет “Львівська політехніка”, с. 215-216.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Лесюк Андрій Іванович

ORCID ID: 0009-0009-8498-6279

аспірант

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Огінок Соломія Василівна

ORCID ID: 0000-0001-5462-5362

кандидат економічних наук, доцент

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Впровадження тайм-менеджменту в діяльності підприємства є ключовим аспектом для підвищення ефективності та досягнення стратегічних та тактичних цілей. Тайм-менеджмент включає в себе ряд методів та стратегій для раціоналізації використання часу, підвищення продуктивності і покращення результативності роботи колективу.

Пропонуємо розглянути основні особливості, які слід враховувати під час впровадження тайм-менеджменту.

Насамперед, перед початком впровадження тайм-менеджменту на підприємстві важливо ретельно проаналізувати поточні робочі процеси та виявити проблемні місця, які потребують оптимізації.

Наступною особливістю є те, що впровадження тайм-менеджменту слід сприймати як командний процес. Важливо залучити персонал усіх рівнів і надати їм можливість висловити свої ідеї, зауваження та пропозиції.

На думку Буняк Надії Михайлівни, кандидата економічних наук, грамотно організований тайм-менеджмент також дає співробітникам усвідомлення того, що неефективне використання робочого часу — це не тільки втрати керівництва підприємства, а й їхні власні, які можуть призвести до значного скорочення ефективності діяльності і, як наслідок, до зменшення заробітної плати [1].

А також варто зазначити, що управління часом передбачає створення чіткого плану роботи, визначення пріоритетів і розподіл завдань між членами команди. Це допомагає уникати невизначеності та підвищує ефективність результатів.

За словами Тімоті Феррісса, щоб підвищити свою продуктивність нам потрібно спочатку усвідомити, чим ми хочемо займатися в житті, а потім подумати над тим, як звільнити для цього час [2].

Він підкреслив 2 загальновідомі особливості, про які слід завжди пам'ятати:

–Якісне виконання неважливого завдання не додає йому важливості.

–Великі часові затрати, необхідні для виконання певного завдання, не завжди свідчать про його важливість.

Важливим компонентом планування тайм-менеджменту є структуризація часу роботи і відпочинку. Потрібно робити паузи і змінювати види діяльності, так найкраще можна попередити втому [3].

Не менш важливою особливістю є те, що ефективно управління часом передбачає делегування обов'язків і завдань на підприємстві. Це допомагає розподілити навантаження та забезпечує оптимальне використання ресурсів.

Також застосування тайм-менеджменту передбачає створення умов для навчання та розвитку персоналу, зокрема навичок тайм-менеджменту. Сюди входять тренінги, семінари та впровадження передового досвіду.

Однією із важливих особливостей впровадження тайм-менеджменту в організації є налагодження системи моніторингу та оцінки результатів впровадження тайм-менеджменту. Це дозволяє визначити ефективність нових практик і за необхідності внести зміни.

У процесі впровадження тайм-менеджменту важливим є надавати підтримку співробітникам у процесі адаптації до нових методів управління часом. Сприяння розвитку внутрішньої мотивації та визнанню успіхів позитивно впливає на результати роботи персоналу.

А також тайм-менеджмент повинен відображати корпоративну культуру компанії. Його реалізація має бути взаємодопоміжною, сприяти досягненню спільних цілей.

Потрібно враховувати, що управління часом — це безперервний процес. Підприємство має постійно вдосконалювати та адаптувати методи тайм-менеджменту до змін у бізнес-середовищі та внутрішніх умовах.

Джек Д. Фернер, професор менеджменту WakeForest Університету, веде мову про тайм-менеджмент як про «безперервний циклічний процес, своєрідну систему, що повинна бути впроваджена в повсякденне життя» [4].

А також в сьогоденних реаліях важливим аспектом впровадження тайм-менеджменту на підприємстві є використання сучасних інструментів і програм для управління часом, таких як планувальники, таймери, електронні календарі, може полегшити впровадження та покращити організацію робочого часу. Компанія, що ставить перед собою цілі по оптимізації робочих процесів та покращення результатів роботи, просто зобов'язана використовувати сучасні інструменти та методи для відстеження та аналізу часу, витраченого на конкретні завдання. Це дозволяє визначити найбільш трудомісткі процеси та оптимізувати їх. Зокрема, позитивний вплив на результати діяльності підключення корпоративного task-менеджера або HRM-системи. Вони надають можливість планувати заходи, проводити опитування, призначати і стежити за завданнями, витраченим часом і його ефективністю. Для цього добре підходять Jira, Trello, Todolist, Monday.com.

Таблиця 1.

Програмні продукти, які допомагають впровадженню ефективної системи тайм-менеджменту на підприємстві

Програмне забезпечення	Сутність	Характеристики
Jira	Набір рішень для управління, які забезпечують співпрацю між усіма командами, починаючи з розробки ідеї продукту і закінчуючи його доставкою клієнту, а також дозволяє разом досягти кращих результатів [6].	<ul style="list-style-type: none"> - містить робочу дошку з різними інструментами, за допомогою яких ви можете налаштувати все під свої потреби. - підходить для зовнішнього управління проектами, відстеження всіх процесів розробки і безпосередньо для розробки програмного забезпечення. - легко інтегрується з іншими інструментами, зокрема Confluence, Slack, Bitbucket тощо.
Trello	Інструмент, який використовується для реалізації проектів невеликими командами, також підходить для особистого планування справ. За допомогою даного додатку можна створити віртуальну дошку з картками, до карток додати учасників, мітки, чек-лист, термін виконання, вкладення та змінити обкладинку [7].	<ul style="list-style-type: none"> - можна інтегрувати з іншими програмними продуктами (Monday.com, Slack, Gmail тощо). - даний інструмент підтримується різними операційними системами (macOS, iOS, Microsoft Windows, Android).

Продовження табл. 1.

Програмні продукти, які допомагають впровадженню ефективної системи тайм-менеджменту на підприємстві

Програмне забезпечення	Сутність	Характеристики
Todoist	Даний менеджер завдань дозволяє додати корисні функції до вашого звичайного списку справ. Він здатний допомогти вам використовувати Getting Things Done (GTD) — стратегію управління роботою, щоб розчистити свій розум і виконати більше роботи за менший час [8].	- дозволяє створювати завдання, які повторюються, наприклад «організувати зустріч кожної середи». - надає можливість визначити пріоритети завдань, щоб відрізнити важливе від термінового. - дозволяє відстежувати свій щоденний/місячний прогрес за допомогою функції візуалізації продуктивності. - сумісний з ПК (Microsoft Windows), пристроями Android і Apple (macOS / iOS).
Monday.com	Дана платформа дозволяє командам планувати проекти та створювати інструменти, необхідні для щоденної роботи. Цей інструмент використовує діаграму Ганта, щоб відстежувати розклади/графіки. Даний програмний продукт надає можливість автоматизувати нагадування важливих дат у процесі роботи (розробки програмного забезпечення) [9].	- надає можливість з багатьма найбільш використовуваними інструментами (Jira, Slack, Microsoft Teams, GitLab, Excel, Outlook та іншими). - дозволяє співпрацю потрібній кількості користувачів над робочими документами в реальному часі. - надає можливість застосовувати прості у використанні шаблони проектів, які можна повністю налаштувати під свої потреби.

Загалом, впровадження тайм-менеджменту на підприємстві сприяє оптимізації робочих процесів, підвищенню продуктивності праці та досягненню стратегічних цілей. А також застосування тайм-менеджменту у будь-якому бізнесі вимагає відданості, але якщо це зробити правильно, то це може призвести до зменшення стресу та кращих результатів.

Список використаних джерел:

1. Буняк Н.М. Тайм-менеджмент як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства. Економіка і суспільство. 2018. № 14. С. 279-283. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/39.pdf.
2. Тімоті Ферріс. Працюй чотири години на тиждень. Нова психологія успіху / пер. з англ. Ірина Грипа. — Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 432 с.
3. Водянка Л. Д., Тодорюк С. І., Карп А. Г. Тайм-менеджмент як техніка планування робочого часу персоналу. Економіка та держава. 2020. № 7. С. 119-123. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2020/20.pdf.
4. Лисенко В. В. Використання принципів тайм-менеджменту в професійній діяльності як запорука успішної кар'єри випускника закладу вищої освіти / В. В. Лисенко, Т. З. Александрович, М. М. Малинка // Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості : матеріали II Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 18 листопада 2021 року. – Т. 1. – Київ: КНУТД, 2021. – С. 87-91. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/19497/1/Innovatyka2021_V1_P087-091.pdf.
5. Martin, L. M. (2021). 19 of the Best Time Management Tools. Retrieved from: <https://biz30.timedoctor.com/time-management-tools/>.
6. Atlassian (2024). Move fast, stay aligned, and build better - together. URL: <https://www.atlassian.com/software/jira>.
7. Trello (2024). Trello brings all your tasks, teammates, and tools together. URL: <https://trello.com/>.
8. Todoist (2024). Organize your work and life, finally. URL: <https://todoist.com/>.
9. Monday.com (2024). A platform built for a new way of working. URL: <https://monday.com/>.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Лукашевський Ю.О.

аспірант кафедра державної політики та врядування, Інституту
адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Красівський О.Я.

Д-р. іст. наук, професор, завідувач кафедри державної політики та врядування,
Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Сучасні процеси управління характеризуються активним впровадженням нових технологій – штучного інтелекту, «Інтернету речей», блокчейн, технологій віртуальної та доповненої реальності – у моніторинг та оцінку ефективності різних систем. У рамках цифровізації йдеться про створення гібридних систем підготовки та прийняття рішень, в яких цифрові технології, будучи базовою інфраструктурою систем управління, виступають у різних призначеннях: об'єкт управління та моніторингу; обчислювальне середовище або середовище обміну інформацією між різними організаціями та агентами інструменти впливу на управлінську ситуацію; агенти управлінських рішень нарівні з людиною.

Низка призначень створює новий підхід до прийняття рішень, який можна розглядати як дані, інформація, знання. Цей підхід активно використовується в управлінні розумними містами, в яких впровадження цифрових технологій створює нове міське середовище, спрямоване на автоматизацію та саморегуляцію основних підсистем управління, підтримання нових форматів взаємодії населення, міських служб та органів управління, аналіз широкого спектру міських процесів через нові методи збору, аналізу та візуалізації великих даних [2, 3].

Однак слід зазначити, що впровадження нового підходу та цифрових інструментів у системи управління супроводжується з певними бар'єрами, залежно від ступеня соціотехнічної складності системи, яке доцільно визначити як різноманіття взаємопов'язаних соціальних агентів, організацій, технічних пристроїв, що беруть участь у виробництві інформації та прийнятті рішень. З одного боку, існують системи, більша частина яких представлена інфраструктурними та технічними компонентами, тому їх включення до підходу стає можливим через впровадження сенсорів, датчиків, повсюдних обчислень на основі розподіленого машинного навчання для створення систем формування сигналів та їх обробки. Прикладами таких систем є розумні контейнери в логістиці та транспортуванні, системи контролю споживання енергії та освітлення [1].

З іншого боку, ряд соціотехнічних систем включають як технічні засоби та інструменти, так і моделі поведінки різних соціальних і професійних груп, цінності та інтереси участі у цій системі.

В даному випадку основні проблеми пов'язані з організацією взаємодії між різними учасниками системи, створенням стимулів та мотивації для внеску у функціонування системи, забезпеченням загальної інфраструктурної бази для краудсорсингу ідей та накопичення колективного знання, створенням гарантій для

розгляду громадянських ініціатив.

Описані проблеми складних соціотехнічних систем також є актуальними для розвитку розумних міст, в яких цифрові технології створюють інтегроване середовище для функціонування мереж обміну інформацією, регулювання та контролю підсистем міського управління. Технології штучного інтелекту, аналізу великих даних, хмарних обчислень в розумних містах спрямовані на самоорганізацію міського управління через створення інтелектуального центру міського управління, що здійснює моніторинг та оцінку процесів у міських підсистемах, тим самим оптимізуючи все середовище, а не окремо. Проте слід враховувати, що місто – неоднорідна соціальна система та простір конфліктів, тому в контексті використання цифрових інструментів для саморегуляції міського управління стають пріоритетними завдання, пов'язані з підготовкою та залученням населення до міського планування та вирішення актуальних проблем, створенням каналів комунікації та зворотного зв'язку між мешканцями та органами управління.

Саме тому вектором подальших досліджень є визначення можливих рішень у розвиток систем зворотного зв'язку в розумних містах. Зокрема, розумне місто розглядається як комплексна платформа, виходячи з цього, запропонованим рішенням для організації комунікації, колективного планування та прийняття рішень у розумних містах стають платформи залучення громадян до вирішення міських проблем.

Список використаних джерел:

1. Edmondson D., Kern F., Rogge K. Co-evolution of political mixes and socio-technical systems: Key concepts of feedback between political mixes in transitions to sustainable development // *Research Policy*. - 2019. - Vol. 48. - No. 10. - pp. 106-128.
2. Перелі, Д. (2023). Місце смарт-технологій в системі публічного управління в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*, (4 (10)).
3. Гасюк, І., Баюк, М. (2023). Інтелектуальні системи в міжнародній практиці публічного управління. *Актуальні питання у сучасній науці*, (9 (15)).

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Чигир Андрій Михайлович

аспірант кафедри економіки, підприємництва та туризму
Поліський національний університет, Україна

В сучасному світі інформаційні технології є не лише інструментом, але й каталізатором глибоких змін у сфері комунікацій. Розгортаючи перед нами безмежні можливості спілкування та обміну інформацією, вони перетворюють інформаційне середовище у надзвичайно динамічну та доступну реальність. Інформаційні технології проникають у всі сфери життя, від освіти та бізнесу до політики та культури, перетворюючи спосіб, яким ми сприймаємо, обробляємо та спілкуємося з інформацією.

Спираючись на інформаційні технології, людство створює нові форми взаємодії та спілкування, руйнуючи географічні та культурні бар'єри. Цифрові медіа, соціальні мережі, месенджери та інші інструменти стають основними засобами обміну інформацією, дозволяючи миттєво спілкуватися та ділитися думками з будь-якої точки світу.

Проте, разом з безліччю переваг, інформаційні технології також поставляють перед нами нові виклики та проблеми. Збільшення обсягів інформації, її доступність та швидкість поширення ставлять під питання приватність даних, безпеку інформаційних потоків та якість спілкування.

Інформаційні та комунікативні процеси організацій відіграють надзвичайно важливу роль у процесі підготовки та прийняття управлінських рішень, адже інформаційно-комунікаційна функція забезпечує безперебійне функціонування організацій. Вона дає змогу отримувати, сприймати, обробляти та передавати інформацію як всередині організації, так і ззовні, що, у свою чергу, дає змогу інформувати різних стейкхолдерів про свою діяльність. Якщо розглядати комунікаційно-інформаційні процеси між владою та громадськістю, то це вважається однією з найважливіших складових системи державного та місцевого управління. Однією з головних функцій є забезпечення легітимності поширення повідомлень у інформаційному просторі, отримання підтримки і схвалення громадськістю управлінських рішень. Велике значення для реалізації цієї функції має налагодження ефективного діалогу між державою, регіоном, організаціями та громадськістю.

Кожна система управління, яка функціонує як відкрита система, має отримувати адекватну інформацію до і після прийняття рішень, тому вона потребує якісного інформаційного забезпечення й ефективних комунікацій.

При здійсненні основних управлінських функцій – планування, організації, мотивації, координації, аналізу та контролю, – комунікація виступає як інтегруючий фактор: використовуючи потоки інформації, вона спрямовує повідомлення від однієї ланки до іншої відповідно встановленим цілям.

Фактично, система обробки інформації виступає об'єднуючою функцією для всіх підсистем або підрозділів організації.

В період реформ, в Україні, важливе місце, серед основних завдань керівництва країни, посідає належне інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування та органів державної влади. Тобто, це один з пріоритетних напрямів державної політики в умовах формування інформаційної політики та розвитку

інформаційних технологій. Серед низки інших пріоритетних напрямів, згідно Закону України «Про інформацію», щодо інформаційної політики в Україні, виділимо:

- 1) забезпечення доступу кожного до інформації;
- 2) забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
- 3) створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
- 4) забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- 5) створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування;
- 6) постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- 7) забезпечення інформаційної безпеки України;
- 8) сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

Отже, сьогодні використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності підприємств України перетворилося з факультативного явища на обов'язкове. Законодавство України визначає обов'язковість використання інформаційно-комунікаційних технологій за двома напрямками: оприлюднення інформації про діяльність організацій та здійснення комунікацій органу влади з громадськістю. Проте сьогодні немає підстав стверджувати, що зазначені вимоги законодавств виконуються в повному обсязі.

Отже, розуміння ролі інформаційних технологій у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі вимагає комплексного підходу та постійного вдосконалення. Вони не лише змінюють спосіб, яким ми спілкуємося, але й формують наше розуміння світу та взаємодії з ним.

Список використаних джерел:

1. Новітні інформаційно-комунікаційні технології в модернізації публічного управління: зарубіжний і вітчизняний досвід : матеріали ІІ наук.- практ. семінару, 25 квітня 2014 р., м. Дніпропетровськ / редкол.: В. М. Дрешпак (голов. ред.). Д.: ДРІДУ НАДУ, 2014. 116 с.
2. Програма «Електронна Україна» (проект). URL: http://www.stc.gov.ua/_in fo.
3. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 12. ст.102.

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА

Яковенко Олег Сергійович

аспірант кафедри економіки, підприємництва та туризму

Поліський національний університет, Україна

Сучасна економіка стикається з постійними трансформаціями, вимагаючи від підприємств адаптації до нових умов та стратегій розвитку. Однією з ключових складових успішної трансформації є підприємництво, яке відіграє важливу роль у виробничому секторі. Ця стаття присвячена аналізу ролі підприємництва в сучасній сфері виробництва, виявленню викликів, з якими стикаються підприємства, а також перспективам їхнього розвитку.

Роль підприємництва в сфері виробництва полягає у наступному:

Підприємництво в сфері виробництва необхідно розглядати як динамічний процес, що включає в себе не лише запуск нових підприємств, але й постійну інноваційну активність, оптимізацію виробничих процесів та стратегічне управління ресурсами. Основними аспектами ролі підприємництва в сфері виробництва є:

Стимулювання інновацій: Підприємництво виступає катализатором інновацій у виробничому секторі, сприяючи впровадженню новітніх технологій та підходів.

Створення робочих місць: Підприємства створюють нові робочі місця, сприяючи економічному зростанню та соціальній стабільності.

Ефективне управління ресурсами: Підприємництво сприяє оптимізації виробничих процесів, раціональному використанню ресурсів та зменшенню витрат.

Гнучкість та адаптивність: Підприємства-підприємники здатні швидко адаптуватися до змін у ринкових умовах та виробничих потребах.

Виклики та перспективи:

Незважаючи на значний внесок підприємництва в сферу виробництва, існують кілька викликів, з якими стикаються сучасні підприємства:

Глобалізація та конкуренція: Зростаюча конкуренція на світових ринках ставить підвищений тиск на підприємства для пошуку нових ринків та стратегій конкурентного переваги.

Технологічні зміни: Швидкий темп технологічних змін вимагає постійного оновлення обладнання та компетенцій персоналу.

Регуляторна середовище: Постійні зміни у законодавстві та регулятивних вимогах створюють додаткові виклики для підприємств.

Незважаючи на ці виклики, існують перспективи для подальшого розвитку підприємництва в сфері виробництва. Зокрема, це включає:

Розвиток інноваційних екосистем: Сприяння розвитку інноваційних екосистем, які створюють сприятливі умови для розвитку та впровадження нових технологій.

Стимулювання підприємницької активності: Запровадження програм та ініціатив, спрямованих на підтримку підприємницької активності та стимулювання інновацій.

Підприємництво в сфері виробництва відіграє ключову роль у створенні економічного розвитку, інноваційного потенціалу та соціальної стабільності. Незважаючи на виклики, з якими стикаються підприємства, існують перспективи для подальшого розвитку, які можна реалізувати за умови належного управління та сприятливого інноваційного середовища.

Список використаних джерел:

1. Дрига А. Теоретичні основи розбудови ефективної системи підприємництва в Україні. Вісник КНТЕУ. 2017. № 6. С. 5-14.
2. Крисько Ж. Л. Соціально-економічне благополуччя як запорука успішного розвитку підприємництва. Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з міжнародною участю [м. Полтава, 17 листопада 2021 р.]. Полтава: ПДАУ. 2021. С. 50-51.
3. Крисько Ж. Л. Підтримка розвитку підприємництва для активізації економічної діяльності громади. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки: матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнародною участю [м. Тернопіль, травень 2021 р.] Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 101-103.
4. Назаркевич О. Б., Карп'як М. О., Попадинець Н. М. Інклюзивний розвиток малого підприємництва в сільських територіальних громадах. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2019. №11. С. 125-131.

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ШВЕЙНОГО ВИРОБНИЦТВА

Бойко Юрій Сергійович

магістрант спеціальності 073 «Менеджмент»

ПВНЗ «Нікопольський економічний університет», Україна

Науковий керівник: Ващук Ольга Володимирівна

канд. екон. наук, викладач кафедри менеджменту

ПВНЗ «Нікопольський економічний університет», Україна

Потенціал підприємства, в тому числі його ресурсний потенціал, як комплексне явище, потребує детального вивчення всіх його складників, які мають значні взаємозв'язки та взаємозалежності, що суттєво змінюються в динаміці, але при оптимальному збалансуванні створюють ефект синергетичного впливу на розвиток господарської діяльності підприємства. І саме тому, для здійснення успішної управлінської діяльності менеджерам підприємств необхідно постійно і детально аналізувати і визначати кількісні та якісні параметри усіх складників потенціалу, щоб оптимально та раціонально залучати їх для досягнення саме тих завдань, які формуються під впливом значної кількості швидкозмінних як зовнішніх, так і внутрішніх чинників.

Питанням ефективного управління формуванням та використанням потенціалу підприємства приділяли увагу багато науковців та практиків (О.Ф. Балацький [1], Л.С. Головкова, І.З. Должанський [2], Є.В. Лапін, Б.М. Мізюк, О.І. Олексюк, В.В. Пастухова, Л.Д. Ревуцький, О.О. Решетняк, В.В. Россоха, В.Ф. Савченко, Л.В. Скоробогата, С.І. Ускова, О.С. Федонін, С.О. Філатова, А.Г. Фонотов, В.М. Шаповал та ін.), але залишається ряд недостатньо висвітлених питань щодо формування системи управління та оцінки ефективності потенціалу підприємства та комплексу методичних підходів до визначення цієї оцінки тощо.

Метою написання тез стало дослідження прийомів управління та оцінювання ресурсного потенціалу підприємства швейної галузі ТОВ «Файна мода України» для формування напрямків його подальшого функціонування в умовах зовнішнього середовища, що має вкрай невизначені умови для створення безпекового господарювання (з грецької «безпека» - це «володіння ситуацією») та економічної стресостійкості.

Ми поділяємо точку зору тих науковців, які під безпекою розуміють певний стан, в якому підприємство знаходиться в надійній захищеності і не підпадає під негативний вплив будь-яких чинників, або ж здатне швидко та адекватно реагувати на різноманітні загрози, пристосовуючись до існуючих умов.

Варто наголосити, що держава вважається основним джерелом усунення загроз для громадян та підприємств за умови впровадження військового стану в країні. Але сьогодні допомагає менеджерам усвідомити той факт, що неможливо повністю захистити підприємство від негативного впливу зовнішнього середовища, бо саме у ньому здійснюється підприємницька діяльність. Тому важливо оцінювати ефективність управління щодо адаптації та зниження негативного впливу зовнішніх

чинників, спираючись на оцінку потенціалу підприємства. І для цього можливе застосування урізноманітнених методичних підходів, як традиційних, так і новітніх, залежно від компетенції та досвіду аналітиків.

Найчастіше у практиці використовуються такі методи оцінки майна підприємства, які допомагають врахувати можливості його ефективного використання [1]:

1. Витратний (майновий) підхід визначає вартість майна на основі витрат на його створення та використання.

2. Порівняльний (ринковий) підхід – визначає вартість майна шляхом порівняння з аналогічними об'єктами, що вже були предметом ринкових угод та проходили процедуру оцінки.

3. Результатний (дохідний) підхід – визначає вартість майна на основі чистого потоку позитивних результатів, які можуть бути отримані від його використання.

Кожен із зазначених підходів має свої специфічні методики, які залежать від особливості діяльності підприємства та ринку, на якому воно діє, і можливості використання комплексного підходу до такої оцінки.

В своєму дослідженні для оцінення потенціалу підприємства швейної діяльності нами було використано певні групи показників, такі як [2]:

Перша група - це показники, які оцінюють фінансове забезпечення підприємства та його здатність до операційної та інвестиційної діяльності (показники фінансової стійкості).

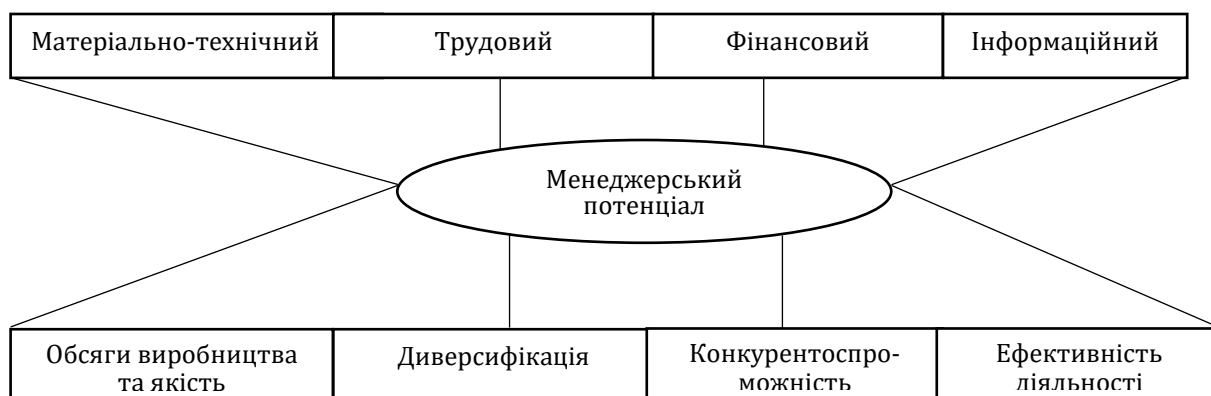
Друга група - це показники економічної ефективності (аналіз рентабельності, ефективності використання ресурсів та факторів виробництва, а також ступеню ефективності використання трудових ресурсів).

Третя група - це показники соціальної відповідальності (ступінь соціальної зорієнтованості підприємства та показники ринкової конкурентоспроможності, що відображають здатність підприємства здійснювати продажі на ринку та конкурувати з іншими його учасниками).

У зв'язку зі зміною умов зовнішнього середовища, які були викликані повномасштабним втручанням російських військ в Україну та постійними бомбардуваннями Дніпропетровщини, головним завданням керівництва підприємства стало створення безпечних умов не лише для працівників, а і здійснення виробничої діяльності та збереження майна підприємства. Для цього почалося облаштування бомбосховищ та часткове переміщення виробничих потужностей та працівників на більш безпечні у військовому плані території інших областей країни.

Закордонні дослідники пропонують потенціал підприємства представляти як багаторівневу ієрархію факторів, де верхній рівень, такий як частка ринку, залежить безпосередньо від конкурентоспроможності продукції, якості управління та досягнутих економічних результатів, що представляють останній рівень [3].

В своєму дослідженні, ми поділяємо точку зору науковців щодо структурованості ресурсного потенціалу підприємства, що включає такі з них: матеріально-технічний, трудовий, фінансовий та інформаційний. На наш погляд, саме менеджерський потенціал здатний так поєднати перераховані вище складники ресурсного потенціалу, щоб виник синергічний ефект, який і забезпечить підсилюючий вплив задіяних компонентів. І пропонуємо власну модель такої структурованості у вигляді "пісчаного годинника" (рис. 1).

Рис. 1. Модель “пісчаного годинника” впливу ресурсного потенціалу на результати діяльності підприємства

Ця модель має на вході чотири вагомих складових частин ресурсного потенціалу підприємства, які під впливом управлінських рішень поєднуються, взаємодіють та доповнюють один одного, створюючи нові види готової продукції, розширюють обсяги виробництва, підсилюють конкурентоспроможність та підвищують ефективність господарської діяльності.

За результатами нашого магістерського дослідження було оцінено структурні складові ресурсного потенціалу аналізованого швейного підприємства і встановлено, що його трудовий потенціал має значні резервні можливості, але не достатньо потужні фінансовий та інформаційний потенціали.

Задля ефективнішого розвитку швейного виробництва загалом доцільним було б, на наш погляд, застосування таких заходів: залучати додатковий капітал до складу власного капіталу підприємства, збільшувати свій резервний фонд для забезпечення можливих у майбутньому збитків; збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків; покращення організації менеджменту і бізнесу через удосконалення системи фінансового планування підприємства, обліку і контролю за основними показниками його діяльності; оптимізація економічного управління виробничими ресурсами і запасами; удосконалення ефективності управління інноваційними процесами, а саме головне - це покращення якості та розширення асортименту продукції, яка виробляється підприємством. Але якщо Міністерство оборони України зосередить свої замовлення на пошиття військової форми для воїнів ЗСУ на національних швейних підприємствах, то це значно підсилить їх мотивацію до здійснення диверсифікації та розширення своєї діяльності.

Список використаних джерел:

1. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем. Монография / О. Ф. Балацкий. – Сумы: Университетская книга, 2006. – 972 с.
2. Должанський І.З. Управління потенціалом підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих, І.М. Герасименко, В.М. Ращупкіна; навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.
3. Гавра В. Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання / В. Н. Гавра, Е. А. Божко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 224 с.

ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Якимець Марія Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-0109-290X

аспірантка кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Карковська Вероніка Ярославівна

ORCID ID: 0000-0003-0178-4137

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового менеджменту Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

У сучасному світі стрімко зростає значення цифрових технологій у всіх сферах життя, включаючи публічне адміністрування. Цифрові навички стають необхідністю для ефективної роботи державних службовців, оскільки вони допомагають вдосконалювати процеси управління, забезпечувати взаємодію з громадськістю та підвищувати якість послуг, наданих громадянам [3].

Цифровізація створює можливість переглянути роботу державних службовців і зосередити її на інноваціях, трансформаціях і доданій вартості. У цьому контексті державним службам, ймовірно, доведеться звертатися до інших навичок, ніж у минулому [2]. У дослідженні 2020 року, проведеному ОЕСР, переважна більшість країн виявили значні проблеми із залученням людей до своїх центральних державних адміністрацій, які володіють навичками у сферах цифрових технологій, даних і STEM (науково-технологічна інженерія та математика), зокрема такими навичками не завжди володіють і керівники та менеджери вищого рівня [4].

Усі державні службовці в цифровому уряді потребують багатогранного розуміння потенціалу цифрових технологій, даних і технологій для трансформації функціонування уряду та кращого задоволення потреб суспільства. ОЕСР визначає базовий набір компетенцій для цифрового урядування, які виходять за рамки базової цифрової грамотності та вміння використовувати цифрові інструменти. Ці компетенції розглядаються в наступних п'яти областях:

1. Потенціал цифрової трансформації: створення спільного бачення та мислення в державному секторі щодо можливостей, які надають цифрові технології та дані для задоволення потреб суспільства.

2. Розуміння користувачів та їхніх потреб: ідентифікація користувачів послуг, розуміння того, якою мірою потреби задовольняються та як переналаштувати або переробити кращий підхід.

3. Співпраця для ітеративного надання: залучення громадськості якомога раніше та частіше, щоб гарантувати, що дизайн та надання послуг відображають їхні потреби; і оцінити переваги відкритого вихідного коду та «відкритої роботи».

4. Надійне використання даних і технологій: управління інформацією та цифровою безпекою, а також обробка чи обробка даних.

5. Управління, кероване даними: розуміння потенціалу застосування даних у щоденній роботі та надання всім державним службовцям навичок отримувати

джерела даних, проводити аналіз і визначати ефективні показники для вимірювання успіху, результатів або впливу [1].

На додаток до цих базових навичок, перспективна державна служба також потребуватиме інвестицій у цифрову спеціалізацію.

Висновок: З розвитком інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних та блокчейн, цифрові навички стануть ще більш важливими для державних службовців. Правильна стратегія розвитку цифрових навичок дозволить державним органам ефективно використовувати ці технології для вирішення складних завдань управління та надання якісних послуг громадянам. Загалом, розвиток цифрових навичок державних службовців у публічному адмініструванні є ключовим аспектом сучасного управління та вимагає системного підходу та постійного вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Копняк К.В., Покиньючерда В.В. Електронний документообіг в публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. №10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1798>.
2. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України: офіційний сайт. URL: <https://cutt.ly/RcsoTtO>.
3. OECD. (2018). Digital Government Review of Colombia: Towards a Citizen-Driven Public Sector. OECD Publishing.
4. Luna-Reyes, L. F., & Gil-Garcia, J. R. (2020). Collaboration in the age of big data and open data: a case study on barriers and opportunities for public sector innovation. *Government Information Quarterly*, 36(1), 142-151.

СЕКЦІЯ VI. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА В СІМ'І СЕРЕД СИБЛІНГІВ

Єфремов Валентин

здобувач магістерської програми
Академія праці, соціальних відносин і туризму, Україна

Семигіна Тетяна

ORCID ID: 0000-0001-5677-1785
докторка політичних наук, професорка
Академія праці, соціальних відносин і туризму, Україна

Вступ. У сучасному світі проблема насильства у сімейному середовищі стає дедалі дискусійною. Хоча багато уваги приділяється насильству між партнерами [3], важливо пам'ятати й про інші форми насильства, як-от насильство серед братів та сестер (сиблінгів). Ця проблема часто недооцінена. Тому вивчення явища та розробка стратегій профілактики насильства між сиблінгами видається важливим завданням, спрямованим на створення безпечного сімейного середовища. Ця теза має на меті схарактеризувати ключові аспекти проблеми та запропонувати конструктивні підходи до її вирішення, представити програму профілактики для старшокласників.

Насильство серед братів та сестер. Аналіз наукової літератури [1; 2; 5] дає підставити визначити наступні основні аспекти проблеми, які важливо враховувати при розробленні стратегій профілактики та розв'язання проблеми насильства серед сиблінгів:

1. Типи насильств: Важливо розуміти, що насильство між сиблінгами може набувати різних форм, зокрема фізичного, емоційного та психологічного насильства. Фізичне насильство може охоплювати биття, ляскання, віджимання речей, тоді як емоційне насильство може бути виражене у формі використання образ, зневажливих коментарів, чи ігнорування почуттів сиблінга. Психологічне насильство включає маніпуляції, загрози, чи психологічний тиск. Може мати місце й сексуальне насильство.

2. Фактори, що впливають на виникнення насильства: Дослідження показують, що існує безліч факторів, які можуть сприяти насильству серед сиблінгів, включаючи моделювання поведінки батьків, конфліктні взаємини в сім'ї, різницю в віці та характері дітей, а також ревності та заздрощі між ними. До причин агресивної поведінки підлітків відносять і внутрішні конфлікти та невпевненість у собі, які часто виникають у зв'язку з пубертатною кризою. Агресивна поведінка підлітків може бути виявом психологічного розрядження або компенсації заблокованих потреб, агресія може бути самоціллю, а також засобом задоволення потреби в самореалізації та самовиявленні.

3. Наслідки для дітей і підлітків: Насильство серед сиблінгів може призвести до руйнування їхньої самооцінки, психічних та емоційних проблем, соціальної ізоляції та навіть серйозних травм.

4. Проблеми із виявленням та повідомленням: Таке насильство часто залишається прихованим та непоміченим. Діти можуть боятися повідомити про насильство через страх покарання або відчуття вини, тому ця проблема може залишатися невирішеною.

Профілактика насильства у сім'ї. Запобігання насильству в сім'ї серед сиблінгів спирається на широкий спектр заходів та ініціатив, спрямованих на створення позитивного та безпечного середовища для всіх членів сім'ї, зокрема для братів та сестер, і на попередження випадків насильства серед них. На основі аналізу літератури [4; 6; 8] окреслимо деякі з них. Зауважимо, що всі вони потребують належного рівня гендерної компетентності соціальних працівників та педагогів [4; 7].

1. Освітня робота і формування навичок міжособистісного спілкування: Проведення тренінгів та уроків для дітей та підлітків з ефективного спілкування, вміння вирішувати конфлікти мирним шляхом, розвиток емпатії та поваги до інших.

2. Підтримка сімейних відносин: Надання родинам доступу до психологічної підтримки, консультування та ресурсів для покращення взаємин між братами і сестрами. Розвиток програм сімейного консультування.

3. Створення безпечного середовища вдома: Запровадження політик та процедур, спрямованих на підвищення безпеки та захисту усіх членів сім'ї. Це може включати розробку механізмів виявлення та реагування на випадки насильства між сиблінгами.

4. Посилення ролі батьків: Проведення батьківських тренінгів та програм, спрямованих на навчання батьків виховувати дітей в атмосфері поваги, терпимості та нерівності.

5. Співпраця з освітніми установами та соціальними службами: Розвиток партнерств між школами, громадськими організаціями та службами з соціального захисту для спільної реалізації програм та проєктів з профілактики насильства в сім'ї, впровадження гендерно трансформаційних підходів.

6. Проведення регулярних опитувань: Це дозволяє виявити рівень обізнаності дітей та дорослих щодо безпечної поведінки у сім'ї, визначити прогалини в знаннях та навичках дітей стосовно захисту від насильства в родині, а також принципи стримування власних нападів агресії серед тих, хто потрапив у «групу ризику». Також під час опитування можна виявити випадки домашнього насильства та проблеми у взаєминах між членами сім'ї.

Розробка профілактичної програми для підлітків. Для розроблення програми профілактики домашнього насильства було опитано шляхом анкетування учнів старших класів Смілянського НВК загальноосвітня школа Іс т.-гімназія ім. В. Т. Сенатора (кількість респондентів – 49 осіб). Визначено, що переважна більшість респондентів віком 13-16 років агресивні, конфліктні, при цьому 41% опитаних має проблеми у спілкуванні з братами і сестрами у сім'ях.

З урахуванням аналізу літератури та проведеного опитування учнів старших класів мета нашої Програми профілактики домашнього насильства серед старшокласників була сформульована наступним чином: удосконалення навичок контролювання емоцій підлітками, запобіганні конфліктам серед однолітків та у сім'ях, зокрема з братами та сестрами, а також у формуванні толерантного ставлення.

Для реалізації програми було вибрано формат тренінгів, оскільки ця активна форма навчання має потенціал сформувати необхідні навички та розвинути важливі якості у підлітків. Методичні особливості програми, такі як використання психологічних ігор, ситуаційних завдань, групових дискусій та інтерактивних методів сприяють активному залученню учасників до діалогу щодо проблематики насильства та створенню доброзичливої атмосфери.

До програми було включено п'ять занять, тривалістю одна академічна година

кожне (за можливості цю тривалість можна збільшити). Вони викладаються послідовно і доповнюють одне одного (табл.1).

Таблиця 1

Зміст програми профілактики домашнього насильства серед старшокласників

№	Назва заняття	Зміст заняття
1.	Насильство. Види насильства	Визначення поняття насильства, його видів і проявів
2.	Що таке булінг та як не стати булером?	Розуміння явища булінгу, розроблення стратегії поведінки, як не стати булером (кривдником)
3.	Конфлікти та шляхи їх вирішення	Аналіз причин конфліктів та вивчення шляхів їх розв'язання
4.	Агресія та управління емоціями	Розрізнення конфлікту, агресивної поведінки, випадкової шкоди та домашнього насильства, розроблення правил уникнення агресивної поведінки і управління емоціями
5.	Толерантне ставлення до себе та інших	Відпрацювання навичок успішного спілкування, формування уявлень щодо толерантності до себе та до оточення

Джерело: авторська розробка

У межах програми рекомендовано проводити вхідну та вихідну діагностику для оцінки ефективності програми. Для цього можуть бути використані показники, які дають змогу з'ясувати ефективність досягнення мети занять, а саме: рівень знань про насильство; усвідомлення ризикових ситуацій; розвиток навичок управління емоціями; ставлення до булінгу та насильства; сприйняття толерантного ставлення; уміння вирішувати конфлікти; участь у підтримці та допомозі; зміни в емоційному стані та самопочутті.

Висновки. Насильство серед сиблінгів є різновидом домашнього насильства і має руйнівний вплив на дітей та їх подальший соціальний розвиток. Заходи профілактики домашнього насильства серед дітей мають бути спрямовані на створення позитивного, підтримувального та безпечного середовища для всіх членів сім'ї, навчання дітей ненасильницькій поведінці, зокрема, у ситуаціях конфлікту.

Розроблена профілактична програма для старшокласників відображає комплексний підхід до розв'язання проблеми домашнього насильства. Вона використовує різноманітні методи та інтерактивні форми навчання для ефективного впливу на учнів та створення безпечного середовища.

Список використаних джерел:

1. Волянська, О. В. (2016). Проблема агресивної поведінки підлітків: фактори та механізми соціалізації. Вісник НЮУ ім. Ярослава Мудрого: серія «Соціологія», 3, 117-134.
2. Мойсеєва, О. Є. (2015). Соціально-психологічні чинники агресії підлітків. Юридична психологія, 1, 309-318.
3. Сарнацька, А., Семігіна, Т. (2023). Насильство над жінками з боку інтимних партнерів: сутність та різновиди. Соціальна робота та соціальна освіта, 2(11), 87-98.
4. Ярошенко, А., Семігіна, Т. (2022). Гендерна компетентність у соціальній роботі. Dallas: Primedia e-Launch LLC.
5. Basile, K. C. et al. (2020). Interpersonal violence victimization among high school students – youth risk behavior survey, United States, 2019. MMWR supplements, 69(1), 28.
6. Mujal, G. N. et al. (2021). A systematic review of bystander interventions for the prevention of sexual violence. Trauma, Violence, & Abuse, 22(2), 381-396.
7. Dvoriak, S., Karagodina, O. & Semigina, T. (2020). Gender competences of social work students: do we need a transformative approach? Social Work and Education, 7 (3), 279-288.
8. Elliott, K., Fitz-Gibbon, K. & Maher, J. (2020). Sibling violence: Understanding experiences, impacts, and the need for nuanced responses. The British journal of sociology, 71(1), 168-182.

СЕКЦІЯ VII. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ У ПОВОЄННІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Приходько Б.В.

аспірант кафедри міжнародного менеджменту

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Становлення інноваційно-інформаційної національної економіки тривалий час визначалось як безальтернативний варіант розвитку у постіндустріальній парадигмі [1], враховуючи як ключові глобальні науково-технологічні тренди, так і євроінтеграційні устремління України з інтеграцією у висококонкурентні ринки розвинутих країн світу. Розроблялись відповідні стратегії, програми і проекти, включаючи вільні економічні зони, технологічні парки, інноваційні кластери тощо. Російська агресія спричинила руйнування значної частини індустріального потенціалу України, її промислової, комунікаційної інфраструктури, призвела до суттєвих втрат людського ресурсу, що вкрай негативно вплинуло не тільки на внутрішній ринок праці, але й на національний науково-інноваційний потенціал. На цьому наголошують як вітчизняні вчені, так і зарубіжні експерти, зокрема Глобальної федерації конкурентоспроможності [2].

За цих умов актуалізувались пошуки нових моделей економічного розвитку, орієнтованих переважно на зовнішні фінансові джерела, включаючи можливість застосування «плану Маршала» для України, що на сьогодні виглядає дискусійним і проблематичним [3]. Значна увага приділяється також зарубіжним політикам і практикам повоєнного відновлення і модернізації задля їх селективної імплементації в Україні [4, 5].

Останніми роками пошук висококонкурентних моделей соціально-економічного прогресу концентрується на динамічно зростаючому потенціалі цифрової економіки, яка стає об'єктом системного аналізу [6]. Виходячи із її сутнісних ключових якісних і кількісних параметрів та трендів, дослідники ідентифікують її базові особливості: всеосяжний характер та вплив як на всі сфери і види життєдіяльності; використання інформації як основного ресурсу розвитку; удосконалення систем збору даних, їх обробки, зберігання їх виключно в електронному вигляді; революційний вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток електронної промисловості, логістичних, фінансових і соціальних сервісів; поглиблення консьюмеризації на принципах індивідуалізму у сфері маркетингу і логістики; цифрова трансформація бізнесу, державного та муніципального управління, віртуалізація управлінських операцій і процедур [7].

Технологічна привабливість, відносна доступність і популярність цифрових технологій дає відчутний для бізнесу і суспільства ефект - безпрецедентне підвищення продуктивності, зростання обсягів виробництва товарів і послуг, скорочення ресурсних витрат тощо. Однак, на перших етапах цифровізації бізнес-процесів і управління виникають нові досить значні додаткові внутрішні витрати, пов'язані з: власними і спільними з іншими організаціями науковими дослідженнями та розробками; розробкою програмного забезпечення власними силами або в

кооперації з партнерами, його технічним супроводом; придбанням цифрового контенту у інформаційних і мас-медійних компаній та брендингом; оплатою праці і стимулюванням працівників, зайнятих в процесах створення, розповсюдження та використання цифрових технологій; навчання працівників цифровим компетентностям і навичкам; плата послуг електрозв'язку, доступу до Інтернету; затратами створення і обслуговування корпоративних систем кібербезпеки тощо.

Оскільки, на сьогодні мова йде про перенос бізнес-операцій на спеціальні цифрові платформи, а також формування цифрових бізнес-екосистем затрати на впровадження цифрових технологій оптимізуються, водночас генеруючи відповідні синергетичні ефекти.

Загалом, створення анклавів цифрової економіки в Україні (розумних підприємств, міст, громад) є найбільш адекватною відповіддю на новітні виклики, зумовлені внутрішніми, зовнішніми і глобальними факторами. Вочевидь, це потребуватиме не тільки нового мислення, але й інтелектуальних надзусиль. У цьому контексті, українські дослідники справедливо стверджують, що ключовою загрозою повоєнній модернізації української економіки є відчутна на мікро- та макрорівні втрата людського капіталу внаслідок війни [8]. Одночасно генеруються нові виклики для теорії і практики людського капіталу, зумовлені становленням індустрії 4.0, коли дискредитуються традиційні професії і актуалізуються новітні компетентності на ринку праці [9]. Це особливо важливо усвідомлювати з точки зору безпекових проблем українських реалій, коли саме орієнтована на сучасну модернізацію промислова політика має забезпечити технологічну перевагу над російським агресором і сприяти вмонтуванню національних індустрій в глобальні технологічні ланцюги [10]. В свою чергу, вона має спиратись не тільки на можливості міжнародної кооперації, але й на висококонкурентний власний людський капітал.

Список використаних джерел:

1. Тарасевич В.М., Завгородня О.О. Інноваційно-інформаційна економіка: постіндустріальність, генераційність, відкритість. Економіка України, 2018, №4 (677), с.18-29.
2. Driving Innovation in Times of Crisis. Case Study: Ukraine Armed Conflict. Global Federation of Competitiveness Councils 900 17th Street, NW, Suite 700, Washington, D.C. 20006, 2023. – 23 p.
3. Зверяков М.І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. Економіка України, 2022, №8 (729), с.3-18.
4. Гуменюк В.В. Зарубіжний досвід повоєнної трансформації державного управління і уроки для України. Економіка України, 2022, №8 (729), с.34-54.
5. Сіденко С.В. Пріоритети і чинники інноваційної політики: досвід окремих країн Східної Азії і стратегічні імперативи для післявоєнної відбудови України. Економіка України, 2022, №11 (732), с.47-75.
6. Цифрова економіка. Вплив ІКТ на людський капітал та формування компетентностей майбутнього. Монографія / За ред. д.е.н., проф. Л.Л.Антонюк, д.е.н., проф. Д.О.Ільницького, А.О.Севастьяк. Київ: КНЕУ, 2021. 337 с.
7. Дубина М.В., Попело О.В., Тарасенко О.О. Інституційні трансформації фінансової системи України в умовах розвитку цифрової економіки. – Проблеми і перспективи економіки та управління. № 1(25), 2021. – С. 91-105. doi: 10.25140/2411-5215-2021-1(25)-91-110.
8. Антонюк В.П. Втрати людського капіталу внаслідок війни як загроза повоєнній модернізації економіки України. Економіка України, 2022, №8 (729), с.20-33.
9. Колот А.М., Герасименко О.О., Шевченко А.С. Нові виклики для теорії та практики людського капіталу в умовах становлення «Індустрії 4.0»: компетентнісний аспект. Економіка та суспільство, 2023. Вип.53. – 15 с.
10. Геєць В.М. Формування профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (погляд на перспективу). Економіка України, 2023, №9, с.3-29.

ПІДПРИЄМСТВА З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Лук'яненко Любов Іванівна

канд. екон. наук, професор кафедри міжнародного обліку і аудиту

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Іноземне інвестування завжди було і є актуальною проблемою для більшості країн, оскільки воно створює нові джерела ефективного зовнішнього фінансування, забезпечує доступ до сучасних технологій і передового управлінського досвіду, насичує споживчий ринок якісними товарами та послугами, розширює експортні можливості тощо. За умов, коли внаслідок повномасштабної російської агресії проти України знищується її промисловий і технологічний потенціал, деформується ринок праці, суттєво звужуються можливості внутрішнього фінансування, масштабне і диверсифіковане іноземне інвестування стає запорукою успішної повоєнної модернізації національної економіки. Виходячи із світогосподарської практики найбільший реальний ефект слід очікувати від підприємств з іноземними інвестиціями, що потребує поглибленого аналізу регулятивно-законодавчого і облікового забезпечення їх створення і функціонування. Гармонізація звітності та обліку як об'єктивно зумовлений процес інтернаціоналізованого та глобалізованого бізнесу є способом зменшення розбіжностей у застосуванні різних систем бухгалтерського обліку [1], однак вона з ряду причин не приводить до повної міжнародної уніфікації фінансової звітності та обліку.

У процесі інтенсифікації створення підприємств з іноземними інвестиціями важливим є формування статутного капіталу як основного джерела його діяльності, що згідно Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» являє собою зафіксовану в установчих документах загальну вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства.

Діючим законодавством України передбачено вичерпний перелік здійснення іноземного інвестування до статутного капіталу підприємства: іноземна валюта, грошові одиниці України, будь-яке рухоме і нерухоме майно та пов'язані з ним майнових прав, акцій, облігацій, інших цінних паперів, а також корпоративних прав власності, грошові вимоги та права на вимогу виконання договірних зобов'язань, права на здійснення господарської діяльності, включаючи права на користування надрами та використанням природних ресурсів, будь-які права інтелектуальної власності, авторські права, права на винаходи, дослідні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо, інших цінностей.

За умов, коли ключовими носіями повоєнної модернізації української економіки можуть стати цифрові технології, важливою є їх ідентифікація у структурі статутного капіталу як цифрового активу, що трактується фахівцями як інформаційний ресурс і об'єкт інтелектуальної власності в категорії нематеріальні активи. Він може розглядати новий спосіб фіксації будь-яких правовідносин через використання технології блокчейн, які вже мають правове регулювання, а суб'єкт господарювання може використовувати свої цифрові активи для організації системи обліку [2, с.333-334].

Загалом, наддинамічний розвиток і масштабізація застосування цифрових технологій, оцифрування бізнес-процесів і управління формує найбільш актуальний напрям теорії і практики фінансового і управлінського обліку.

Список використаних джерел:

1. Лук'яненко Л.І. Облік фінансових інвестицій: методологія та проблеми міжнародної уніфікації: монографія /Л.І. Лук'яненко, О.В. Небильцова, Р.С. Коршикова. – Київ: КНЕУ, 2019. – 207 с.
2. Цифрові активи та їх економіко-правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн: монографія /Александр Кудь, Микола Кучерявенко, Євген Смичок. – Харків: Право, 2019. – 382 с.

СЕКЦІЯ VIII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Міщук Микола Степанович

доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Актуальність теми зумовлена необхідністю розглянути зловоденні проблеми України та міжнародних відносин під час російсько-української війни і роль дипломатії в умовах війни.

Дипломатія воєнного часу – це окрема багатогранна політика зі своїми цілями та відповідними специфічними інструментами.

Повномасштабне російське вторгнення на територію України ще раз продемонструвало, що наша перемога та стійкість у боротьбі з агресором полягає в єдності українського суспільства, спільних зусиллях на політичному, дипломатичному, громадському рівні.

З перших днів війни забезпечення необхідних міжнародних умов для організації відсічі російської агресії, повне відновлення територіальної цілісності та притягнення до відповідальності винних у міжнародних злочинах стало стратегічним завданням зовнішньої політики України [1].

Найважливішою передумовою їх вирішення було створення міцної коаліції із противниками Росії.

Успіх багато в чому залежав також від широкої мобілізації міжнародних громадських та політичних сил на підтримку боротьби з агресором.

Пріоритетом вітчизняної дипломатії ставало встановлення надійного співробітництва із західними державами-партнерами України у військовій, політичній та економічній галузях.

Слід нагадати, що Російська окупація Донбасу є складовою “гібридної” війни проти України, що розпочалася у лютому 2014р. з незаконної анексії Криму, а згодом створенням на Сході України псевдодержавних маріонеткових “ДНР-ЛНР”, окупаційних адміністрацій та масштабної мілітаризації регіону.

На тимчасово окупованих територіях здійснюється тотальна політико-ідеологічна “русифікація”, триває відчуження і відокремлення цього регіону від України.

Водночас повномасштабну війну та територіальну експансію Кремля на “українському напрямі” необхідно розглядати в контексті загальної неоімперської агресивної політики РФ на світовій арені.

Через агресію проти України Росію вилучили зі складу G8, позбавили голосу в ПАРЄ, з 2014р.

США та Захід запровадили комплекс різноманітних антиросійських санкцій (персональних, адресних, секторальних), російську агресію проти України засудили авторитетні міжнародні організації (ООН, ОБСЄ, ПАРЄ, ЄС, НАТО).

Ці країни на політико-дипломатичному рівні демонструють солідарність з Україною, здійснюють воєнну, фінансово-економічну, гуманітарну допомогу.

Зрозуміло, що політика санкцій має кумулятивний, накопичувальний ефект, і “ціна” за агресію зростає, однак поки це не позначається загалом на геополітиці Кремля і зокрема на діях РФ на “українському напрямі”[2].

Дійсно, після 24 лютого 2022 року українська дипломатія почала демонструвати нову якість. Як найвищого політичного рівня, в особі глави держави, так і на рівні професійної дипломатії — МЗС України та його закордонних установ.

Вітчизняна дипломатія із тихої, беззубої, під час війни перетворилася на активну, наступальну, іноді навіть із порушенням протокольних норм, силу, яка задіяла весь свій інтелектуальний потенціал і професійний інструментарій, щоби створити потужну, ефективно діючу міжнародну коаліцію на підтримку України”.

Своїми діями українська дипломатія розбудила «сплячу» ліберально-демократичну Європу, примусила схаменутись політичне керівництво ЄС у його політиці загравання з Москвою, у примарному сприйнятті дійсності, в якій йому хотілось, щоби все обійшлося якимось саме собою, шляхом умовляння агресора «схаменутись і не порушувати норми міжнародного права»[3].

Системно-аналітичний підхід до проблем дослідження особливостей та специфіки діяльності українських політиків, дипломатів, та громадських активістів, які виборюють у комунікації із зовнішнім світом нашу свободу та право на мирне та справедливе існування потрібно, на наш погляд, розглядати в контексті переосмислення загальної стратегії зовнішньої політики України та профільної концепції політики на російському напрямі.

По перше. Очевидно, що базовий Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” є застарілим, не відповідає ані нинішнім геополітичним реаліям, ані завданням, які стоять наразі перед Україною (зокрема, в цьому документі навіть немає згадки про російську агресію проти України).

Виходячи з цього необхідно якнайшвидше розробити та затвердити комплексну, збалансовану, зосереджену на ключових напрямках, адекватну геополітичним реаліям Стратегію зовнішньої політики України.

До розробки цього документа залучити профільні структури виконавчої і законодавчої влади, державні та неурядові аналітичні установи, іноземних експертів та ін.

По друге. Сформувані Концепцію державної політики на російському напрямі. Концепція має бути комплексним баченням мети, завдань, напрямів і заходів протистояння російській агресії з визначенням механізмів, засобів і ресурсів, а також охоплювати всі сфери – безпекову, політико-дипломатичну, торговельно-економічну, енергетичну, інформаційну, гуманітарну та ін.

Третє. Зусилля української дипломатії мають бути сфокусовані на пріоритетних напрямках, які вказані у Зверненні Президента України до працівників дипломатичної служби України 22 грудня 2023р. [4].

Цілком правильним і потребують практичного втілення тези Президента, що географія української зовнішньої політики має охоплювати всі континенти, зокрема Латинську Америку, Арабський світ, Австралію, Африканський континент.

Необхідно розвивати досягнуті сильні результати та історично найбільш змістовні відносини на традиційних напрямках: з Сполученими Штатами, Євросоюзом, Великою Британією, Північними європейськими країнами, Туреччиною, Канадою, Японією.

Дуже важливо, що українська позиція тепер представлена й розуміється в усіх

найбільш впливових міжнародних організаціях.

Крім того, зовнішня політика України, зусилля української дипломатії, потенціал контактів на вищому та високому рівнях, робота українських делегацій на майданчиках впливових міжнародних інституцій, діяльність українських представництв при міжнародних організаціях і системи посольств мають бути сфокусовані на наступних пріоритетних напрямках:

- відстоюванні та активному просуванні на політико-дипломатичному рівні необхідності спільного протистояння агресивної зовнішньої політиці РФ, відсічі російської агресії;

- максимальному використанні всіх можливих політико-дипломатичних, інформаційно-пропагандистських та ін. заходів для підтримання світовою спільнотою, міжнародними судовими інстанціями, провідними міжнародними організаціями, визнання Росії країною-агресором, керуючись Резолюціями Генасамблеї ООН «Агресія проти України» від 2 березня 2022 р. та «Принципи Статуту ООН, що лежать в основі всеохоплюючого, справедливого та сталого миру в Україні» від 23 лютого 2023 року, які задали майбутні напрями діяльності органів та інституцій ООН щодо російсько-української війни;

- розширенні коаліції країн-членів ООН для просування українських інтересів, насамперед у рамках ГА ООН;

- активній підтримці та просуванні разом з іншими країнами-партнерами ідеї реформування РБ ООН, в т.ч. норми, яка передбачає, що під час ухвалення рішення про врегулювання конфлікту утримується від використання права вето країна, яка є стороною цього конфлікту;

- використанні важливого інституційного результату – зближення з НАТО, яке проявляється в роботі Ради Україна – НАТО, а також у створенні нової та розгалуженої архітектури безпекових гарантій для України на базі домовленості з «Групою семи».

- подоланні викликів на шляху України від отримання статусу кандидата на вступ у Європейський Союз і власне вступ в ЄС, які пов'язані із здатністю виконати політичні вимоги Брюсселю, коли йде війна у разі якщо наступ Росії посилиться, а також небажанням Євросоюзу розширюватись з огляду на наявні внутрішньосоюзні проблеми;

- здійснювати широке і професійне донесення до світової громадськості реальної інформації про злочини та наслідки російської агресії, у т.ч. з метою послаблення впливу проросійського лобі в євроатлантичному (насамперед, західноєвропейському) таборі використовуючи можливості української діаспори.

У згаданому Зверненні Президента повідомляється про подання Президентом проекту Закону про внесення змін до Закону України "Про дипломатичну службу" щодо вдосконалення проходження дипломатичної служби».

Законопроект під №10370 від 22.12.2023 року дійсно включено до порядку денного Верховної Ради України за №3562-IX від 06.02.2024, але як швидко проект пройде процедурні питання і буде прийнятий залишається проблемним питанням з огляду на інертність роботи ВРУ[5].

Список використаних джерел:

1. Шлях до перемоги України - Авторська стаття міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби для видання Foreign Affairs (США) від 14 грудня 2023 року, <https://mfa.gov.ua/news/shlyah-do-peremogi-ukrayini>.
2. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. Проект "Конфлікт на Донбасі: сучасні реалії і перспективи врегулювання" реалізується за

- підтримки МЗС Нідерландів, Київ 2019,
https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf.
3. «Українська призма: Зовнішня політика 2022». Аналітичне дослідження Авторський колектив, <https://prismua.org/scorecards2022/>.
  4. Звернення Президента до працівників дипломатичної служби України 22 грудня 2023 року. Офіційне інтернет-представництво <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-do-pracivnikiv-diplomatichnoyi-sluzhbi-87953>.
  5. Офіційний портал Верховної Ради України. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про дипломатичну службу" щодо вдосконалення проходження дипломатичної служби, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=77356.

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У СПРИЙНЯТТІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Ломака В.С.

кандидатка юридичних наук, докторантка кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Завдяки важливому досвіду Веймарської конституції (1919 р.) європейський конституціоналізм поступово встановив тісний зв'язок між концепцією демократичної, правової держави і основними права людини.

Після Другої світової війни всупереч догматам первісного ліберального конституціоналізму в наслідок доповнення концепції демократичної, правової держави принципом соціальної держави [2] поступово почали формуватися нові підходи до визначення змісту поняття «свобода», яке почало інтегруватися з концепцією рівності. Як наслідок рівність почала сприйматися не просто як рівність, зміст якої відповідно до класичної концепції зводиться до заперечення дискримінації за ознакою релігії, статі, мови, раси і політичних переконань, а представляти собою концепцію, яка заперечує ще й відмінності, засновані на особливостях особистого, майнового і соціального стану. Соціальні права громадян у цій концепції стали розглядатися як непорушні вимоги конституційного принципу свободи і рівності, які поряд з іншими категоріями прав сприяють максимально повному розвитку людської особистості та ефективній участі всіх людей у політичній, економічній та соціальній організації країни.

Аналіз європейської конституційної теорії та практики свідчить, що соціальні права далеко не в усіх державах і не одразу були конституційно визнані та захищені подібно до класичних (так званих негативних) прав і свобод. Конституційна доктрина Веймарської республіки розглядала соціальні права як певні стандарти, норми програмного характеру, які залежать від законодавчого розсуду. Однак, після Другої світової війни науковці дедалі частіше почали наголошувати на тому, що ці дискреційні повноваження не стосуються матеріального змісту права, а лише «quando» і «quomodo» його здійснення.

Еволюція теорії демократії і розвиток європейського конституціоналізму після Другої світової війни сприяли сприйняттю нової типології основоположних прав і свобод, заснованої на тісній інтеграції понять свобода та рівність, яка передбачає виокремлення нової категорії прав – соціальних прав. Завдяки конституційному визнанню принципів соціальної держави і похідного від нього принципу соціальної справедливості було розширено ліберальний каталог прав і свобод і визнано право на «свободу по відношенню до потреби» [9]. Таким чином, було матеріалізовано право особи вимагати від держави послуг, здатних гарантувати людині і громадянину мінімум безпеки і соціальної справедливості, створення матеріального балансу, який може зробити людей вільними і рівними у своїй гідності і правах [6].

Слід зазначити, що не існує ідеального типу правового визнання соціальних прав: європейські держави обмежуються їх конституційним закріпленням відповідно до високих, середніх або низьких стандартів залежно від правової і політичної культури і традицій кожної країни. На відміну від негативних свобод, які підлягають судовому захисту, втручання законодавця і правозастосовних органів держави у забезпечення соціальних прав є суттєвим.

Якщо в ліберальній правовій державі права і свободи людини і громадянина

закріплювалися на рівні закону, то в соціальній правовій державі вони набувають насамперед правової визначеності завдяки конституції, яка є першоджерелом правового регулювання, яке суспільство сприймає як дзеркало власної правової і політичної культури [4; 5]. Принципи і правові цінності, викладені в конституції, є правовою спадщиною, яку необхідно захищати від змін, обумовлених намірами та інтересами представників політичної еліти і бізнесу, які часто знаходять своє відображення в законі. Але такий захист можливий лише за умови, що ця спадщина розглядається як правове надбання всього суспільства, що стоїть над законом і захищено від його непередбачуваності.

У сучасних умовах не лише європейські держави, але й Європейський Союз в цілому визнає основоположні соціальні права, визначені в Європейській соціальній хартії (1961 р.) та в Хартії Співтовариства про основоположні права працівників (1989 р.). При цьому ЄС не просто визнає права цієї категорії, але й ставить конкретні цілі: сприяння зайнятості, поліпшення умов життя та праці для створення можливості їх гармонізації; забезпечення належного соціального захисту; підтримання діалогу між керівництвом та найманими працівниками; розвиток людських ресурсів заради досягнення тривалого високого рівня зайнятості та боротьби проти виключення (стаття 151 Договору про Європейський Союз [3]).

Разом з тим, слід визнати, що в порівнянні з економічною інтеграцією соціальна інтеграція відбувається не так успішно. Це пояснюється насамперед тим, що національні уряди не бажають делегувати реалізацію суверенних прав у цій сфері на наднаціональний рівень влади [8]. Розвинені країни побоюються погіршення своїх соціальних національних стандартів, інші стурбовані втратою конкурентоспроможності. Крім того, слід пам'ятати, що реалізація принципу субсидіарності в Маастрихтському договорі встановлює межі втручання ЄС. Слід наголосити, що реалізація соціальних прав з моменту їх визнання європейськими державами тісно пов'язана з вимогами принципу субсидіарності [10].

Враховуючи цю конституційну асиметрію, Європейський Союз перебуває у постійному пошуку механізмів для інвестування у соціальний вимір на рівні ЄС. Для того, щоб компенсувати нездатність Європейського Союзу вирішувати соціальні проблеми шляхом прийняття обов'язкових і всеосяжних законів, на рівні ЄС акцент був зроблено на механізмах координації та конвергенції, таких як Відкритий метод координації. У 2017 р. Європейський парламент, Комісія і Рада проголосили Європейський стовп соціальних прав, який містить 20 ключових принципів і прав, покликаних побудувати більш справедливу Європу в галузі ринків праці та систем соціального забезпечення, також реалізується як на рівні Європейського Союзу, так і на рівні держав-членів ЄС в межах їхньої компетенції, відповідно до принципів субсидіарності та пропорційності [7; 11, с. 9]. Хоча Європейський стовп соціальних прав відноситься до «м'яких» інструментів ЄС, він все ж відновлює законодавчий процес як головний інструмент, за допомогою якого соціальні права – незалежно від того, чи захищені вони на рівні Європейського Союзу, Ради Європи чи міжнародного права – набувають конкретної форми та реальності [1, с. 4].

Список використаних джерел:

1. Гайдамака В. О. Теоретико-правові засади функціонування соціальної держави в умовах європейської інтеграції: дис. ... д-ра філософії у галузі знань 81 «Право». Харків, 2024. 235 с.
2. Конституційно-правові засади становлення української державності ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Тодики. Харків: Право, 2003. 328 с.

3. Консолідовані версії Договору про Європейський Собз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
4. Ломака В. С. Європеїзація правової культури: дослідницький нарис. Проблеми законності. 2023. Вип. 160. С. 192–211. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.160.273873>.
5. Ломака В. С. Правова культура суспільства в умовах європейської інтеграції. Проблеми законності. 2022. №159. С. 105–128. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.159.268418>.
6. Яковюк І. В. Розвиток концепції соціально-економічних прав як передумова формування соціальної держави. Проблеми законності. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. Вип. 35. С. 22–27.
7. Яковюк І. В. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу. Вісник Академії правових наук України. 2004. № 4. С. 22–30.
8. Яковюк І. В. Теоретичні основи європейської інтеграції. Теорія і практика правознавства: електронне видання. 2014. Вип. 2 (6). URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2014/42.1.pdf.
9. Dogliani, M. (1982), *Interpretazioni della Costituzione*. Milano: Giuffrè. 109 p.
10. Rescigno, G. U. (2002). Principio di sussidiarietà orizzontale e diritti sociali. *Diritto pubblico*. Vol. 1. Pp. 5-50, doi: 10.1438/7446.
11. Socle européen des droits sociaux. 23 p. doi:10.2792/696245.

ЗАКОНОДАВЧІ «СПРОБИ» ВВЕДЕННЯ ДОПОВНЕНЬ ДО КУПАП В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Копачук Ігор Степанович

аспірант 1 курсу навчання

Західноукраїнський національний університет, Україна

Науковий керівник: Кравчук Мар'яна Юріївна

ORCID ID: 0000-0001-9987-0487

Д-р. юрид. наук, професор, завідувач кафедри

адміністративного права та судочинства

Західноукраїнський національний університет, Україна

Збройна агресія проти України триває вже десять років. На сьогоднішній день Україна в непростих умовах проживає період загострення. Однак щодо здійснення правосуддя, то воно повинно здійснюватися і надалі. Адже захист прав, свобод та інтересів людини є основною функцією держави.

Участь особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, у судовому засіданні є важливою гарантією захисту її прав. Ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя, яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі, або позбавлений такого права [1].

Є категорія проблем при розгляді справ про адміністративні правопорушення, пов'язані із масовим переміщенням громадян до інших місць. Тобто учасники судового провадження не можуть брати участь у судових засіданнях або ж деякі суб'єкти можуть використовувати таку ситуацію на свою користь для уникнення відповідальності.

1 липня 2022 року Верховна Рада України прийняла за основу законопроект №7404 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану» [2] для того, щоб забезпечити можливість громадянам взяти участь у судових засіданнях.

Проектом Закону № 7404 [2], зокрема, пропонується цікава новела щодо можливості для осіб, які перебувають поза межами приміщення суду, брати участь у судовому провадженні в режимі відеоконференції, користуючись власними технічними засобами.

Відповідно до пункт 5 частини 1 статті 15-1, пункт 17 частини 1 статті 15-1 та частина 6 статті 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у суді функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), зокрема відеоконференцзв'язок в режимі реального часу. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система захищена комплексною системою захисту інформації з підтвердженою відповідністю [4]. Тому, з точки зору чинного законодавства, єдиним способом забезпечити можливість використання власних технічних засобів є підключення суб'єктів до ЄСІТС.

Згідно з п. 46 Порядку ведення Єдиного державного демографічного реєстру та надання з нього інформації, взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.10.2017 року № 784, верифікація здійснюється шляхом візуального та/або автоматизованого порівняння даних (параметрів), у тому числі

біометричних, особи з документами або інформацією, що міститься в Реєстрі [3].

Таким чином, якщо особа бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, то вона має можливість пред'явити документи, що посвідчують її особу, лише шляхом демонстрації своїх документів суду через відеокамеру. При цьому, спроможність суду перевірити особу вкрай обмежена, а це означає, що документи можуть бути підроблені, а суд позбавлений можливості перевірити навіть елементарні елементи захисту таких документів, що призводить до ризику помилок та неправильного тлумачення.

Що стосується положень законопроекту про порядок прийняття судом ухвали про здійснення судочинства в режимі відеоконференції, то виникає питання, чи повинен суд приймати таку ухвалу двічі. По-перше, якщо суд ініціює проведення відеоконференції, а по-друге, якщо особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, заперечує проти здійснення провадження в режимі відеоконференції. Якщо суд погоджується із запереченням такої особи, законопроект не уточнює, чи потрібно скасовувати попередню ухвалу про здійснення провадження в режимі відеоконференції, чи можна просто ігнорувати таку ухвалу.

Отже, можливість для осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності, брати участь у судовому процесі дистанційно є інноваційною ідеєю, що в практичній площині полегшує доступ до правосуддя. Однак положення вищезгаданого законопроекту потребують суттєвих доопрацювань, оскільки формулювання є нечіткими та відкритими для множинного тлумачення. Як результат, 16 серпня 2022 року законопроект №7404 [2] не прийнято.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану від 01.07.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39662>.
3. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ

Рибальченко Тетяна Сергіївна

курсант 4 курсу Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Кисельов Андрій Олександрович

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності, Факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Обізнаність про наслідки своєї діяльності все більше цікавлять суспільство у сфері власної безпеки, на разі можливо отримати відповіді на безліч питань із використанням Інтернету. Велика кількість інформації призводить до скупчення фактів, які або оцінюються, або ж можуть лишитися проігнорованими, а деяка діяльність окремої особи із злочинним умислом може загрожувати життю та здоров'ю інших осіб, схилити до злочинної поведінки, розповсюджувати товари та послуги, які заборонені та т. ін. Саме для того, щоб знайти інформацію та/або структурувати вже наявну стосовно діяльності особи або декількох осіб ми і зацентруємо увагу на кримінальному аналізі. Дане поняття відображає діяльність співробітників правоохоронних органів, які у своїй роботі використовують відповідні до поставленої задачі програми в основному щоб отримати інформацію щодо об'єкта дослідження: його характеристик або властивостей, тенденцій, пов'язаність певних фактів між собою, подій, що сталися, відповідність явищ, які могли відбутися за певних умов, спорідненість діяльності суб'єктів, мета використання об'єктів, чи визначення факту з моменту його появи, зміни або зникнення. До цього додамо, що окрім вище вказаного, в його визначення входить і можливість спростити діяльність правоохоронюваних органів на державному, територіальному рівні, вбачається це у повноті відповідей на запити, у кількості та якості виконаної роботи за певний проміжок часу у порівнянні з аналогами чи взагалі за відсутності таких [6].

Віповідно до того як діяльність державних органів підпадає під принципи та певний юридичний інструментарій, те саме стосується і кримінального аналізу. Сукупно та найбільш просто про це було згадано, що діяльність має проводитися відповідно до: службових цілей, згідно з чинними законами і нормативно-правовими актами; потреби аналізу інформації; визначених обсягів, у вказані терміни, за умови, що використані ресурси не є більшими за необхідний результат; можливості проведення роботи на національному та міжнародному рівнях; наявності навичок і знань для роботи з визначеним інструментарієм; положення, що висновки основані на відшуканих фактах після їхнього ретельного аналізу; того, що поява нового методу не має призводити до відмови від практичності ранішніх методик; положенню, що результат роботи у своїй суті має відповідати наданому до опрацювання запиту без відхилень, перевиконання чи недоопрацювань, окрім того, що висновки аналітика стосовно проведеної ним роботи за ініціативи доводяться до вищого керівництва; поставленого на розгляд об'єкту дослідження, який розглядається через його

приналежність до певної місцевості, важливість як фігуранта та взаємопов'язаності у схемі з'язків; зміни обставин, що призводить до поновлення інформації та її відображенню у звітах [4], [5].

Отже, інструментарій кримінального аналітика обирається відповідно до вищевказаних принципів, із врахуванням його профільного пристосування до потреб аналітика, спеціалізації, і знаном преференцій стосовно зручності, опціональної наповненості чи детального функціонального оснащення, які можуть не бути потрібними за родом його діяльності чи потреб конкретно поставлених йому на виконання у визначені керівництвом строк завдань, регламентованим стандартом якого є 30 днів або ж вказаного у відповідному дорученні терміну опрацювання даних, які за умов можуть бути довготривалими для повного та всебічного збору і подальшої оцінки з обробкою.[1]

Утворення супровідних аналітичних продуктів, прикладом слугують карти, графіки, схеми тощо, передбачається через його зміст, адже окрема фаза чи етап кримінального аналізу містить у собі цілу логічну структурну ланку, виражають результат, мають різний вираз інформації, але у своїй сукупності можуть стверджувати суть окремої частини чи розгортати інший підхід до збору інформації, її виразу та деталізації, надання переваги певному виду відображення інформації залежить цілком від преференцій аналітика, зручності подачі для аудиторії та зрозумілості у цілому. Авжеж, маємо підкреслити відмінність даного виду від допоміжних продуктів, що є лише скопійованою інформацією, виражені як необроблені, неповні, часткові інформаційні звіти тощо [6].

Задля отримання такої інформації для подальшого опрацювання, вона може бути отримана через пошукові запити в Інтернеті чи окремо отримана у системі основних відомостей, яка затверджена Наказом МВС України від 03.08.2017 р. № 676 Про інформаційно-телекомунікаційну систему[2], [3].

Цікавим є вибір програм для функціональної здатності аналітика виокремити необхідне, спрямувати увагу на важливе та скомпанувати цілісну картину з окремих на перший погляд логічно відокремлених частин або взагалі прихованої інформації, наведемо кілька прикладів програм: лінійка i2, Maltego, звичайно даний перелік не є вичерпним, дані програми та аналоги оновлюються та пропонують все більш детальне чи більш функціонально широке застосування [1], [5].

Загалом, із розвитком суспільства з'являються нові загрози безпеці суспільства, але задля ефективної боротьби із злочинністю та профілактики скоєння кримінальних правопорушень існування належного інструментарію надає можливість аналітику надати інформацію завдяки якій уможлиблюється подальша робота правоохоронних органів з реагування, попередження, так і боротьби з ними.

Список використаних джерел:

1. Струков В.М., Узлов Д.М., Гнусов Ю.В. Інструментальні інтелектуальні платформи для кримінального аналізу, 2021. <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/download/524/416/>.
2. Іванов І. Є. Проблематика використання автоматизованих інформаційних систем у діяльності МВС України, 2020. <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/277/267>.
3. Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#Text>.

4. Маковій В.П., Усата Г. О. Інформаційно-аналітична підтримка діяльності поліції як складова частина системи заходів із забезпечення інформаційної безпеки держави, 2023. DOI <https://doi.org/10.32782/msd/2023.1.8>.
5. Заєць О.М Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку, 2016 https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2016_Zayac.pdf.
6. І. А. Федчак Основи кримінального аналізу, Навчальний посібник Львів 2021 <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3723/3/%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%87%D0%B0%D0%BA%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D1%83.pdf>.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ (СТ. 438 ККУ)

Кузьмінчук Віктор Сергійович

Курсант Навчально-наукового інституту №1
Національна академія внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Чорноус Юлія Миколаївна

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
криміналістики і судової медицини
Національна академія внутрішніх справ, Україна

Актуальність дослідження. Порухення законів та звичаїв війни є одним із злочинів, які мають місце в умовах бойових дій. Дане кримінальне правопорушення стало актуальним з початком повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію України 24.02.2022 року.

Метою є криміналістична характеристика порушення законів та звичаїв війни.

Виклад основного тексту. Злочин, іменованій порушенням законів та звичаїв війни, закріплений у ст. 438 Кримінального кодексу України. До нього відноситься жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій [1].

Даний вид злочину закріплений не лише в законодавстві України, а й в міжнародних правових актах. До них відносяться:

1. Гаазька конвенція про закони й звичаї сухопутної війни 1907 р.
2. Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних та інших газів і рідин та бактеріологічних засобів 1925 р.
3. Чотири Женевські конвенції 1949 р. та три додаткових протоколи до них 1977 р. і 2005 р.
4. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р., регламент та два протоколи до неї
5. Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення 1972 р.
6. Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на природне середовище 1976 р.
7. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що мають можливість наносити надмірні ушкодження чи мають невиборчу дію 1980 р. з п'ятьма протоколами до неї
8. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення 1993 р.
9. Конвенція про заборону застосування, складування, виробництва і передачі протипіхотних мін та їх знищення ("Оттавська конвенція") 1997 р.
10. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 р.
11. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень

2006 р.

З списку, наведеного вище, впливає чіткий висновок: дане протиправне діяння є вкрай серйозним воєнним злочином. На жаль, Національною поліцією України задокументовано десятки епізодів таких дій.

Способи вчинення даного кримінального правопорушення можна поділити і згідно об'єкту:

1. Цивільне населення
2. Військовополонені
3. Використання бойової техніки та боєприпасів
4. Захист навколишнього середовища
5. Охорона культурних цінностей

Окупаційні війська росіян вчинили ряд злочинів, які підпадають під ці категорії. Це і ракетний удар по кафе у с. Гроза 5 жовтня 2023 року, і пошкоджені обстрілами храми, і підрих Каховської ГЕС 6 червня 2023 року.

Типові способи вчинення також можна розділити на дві підгрупи. До першої належать дії, що спрямовані на невизначене коло осіб. До другої належать дії, що покликані на завдання шкоди конкретній особі.

Окремо слід розглянути використання бойової техніки та боєприпасів. Гонка озброєнь породила системи, що здатні вражати однаково як і військові, так і цивільні об'єкти. Окупаційні війська росіян застосовували термобаричні та фосфорні боєприпаси, які стали причиною загибелі як і військовослужбовців, так і цивільних осіб [2].

Ще однією категорією, яка потребує уваги, є військовополонені. В мережі Інтернет збережено кадри, на яких зафіксовано нелюдське поводження з військовослужбовцями, які потрапили в полон. Примусова стерилізація та ампутація кінцівок, тортури, нелюдське поводження і вбивство є найчастішими способами порушень законів та звичаїв війни [3].

Слід зауважити, що для таких злочинів характерні всі стадії:

1. Підготовка
2. Вчинення
3. Приховання

Доказом цьому є віднайдені масові поховання на деокупованих територіях України. Це тисячі осіб, які загинули від рук окупантів.

Висновки. Способи порушення законів війни є важливою сферою знань, якими повинні володіти слідчі підрозділів досудового розслідування Національної поліції України, оскільки це може напряму полегшити процес виявлення слідів, що підтверджують факт вчинення кримінального правопорушення. Ряд міжнародних нормативних документів засуджують та криміналізують діяння, які вчиняли і продовжують вчиняти окупаційні війська росіян на території суверенної України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=438#w1_4.
2. Росія застосувала в Україні термобаричну зброю. Що це таке. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60683815>.
3. Біля Кліщіївки окупанти вбили українських військовополонених. URL: <https://www.unian.ua/war/bilya-klisichivki-okupanti-vbili-ukrajinskih-viyskovopoloneni-12539154.html>.

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ КОНТРОЛЮ В ПИТАННЯХ ПОРУШЕННЯ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ В МЕЖАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ВЗАЄМОДІЇ З ПОРТАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Шевченко Олексій Олексійович

ORCID ID: 0009-0007-8352-1125

аспірант

Академія праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна

Земельні ресурси на території України є водночас, як і найбільшим, так і водночас, найкоштовнішим скарбом на наших теренах. Під час повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації кожен клаптик нашої української землі являє собою вільну, незалежну, суверенну та єдину цілісну систему із українським народом, який ризикуючи своїм життям відвойовує свій дім та свою землю.

Під час дії воєнного стану в Україні, особливого значення набувають питання щодо раціонального, правильного та ефективного використання кожного метру української землі для загальнонаціональних потреб української армії та цивільного населення.

Охорона та належне використання земельних ділянок згідно їх первісних характеристик, місця розташування, корисних властивостей, а також інших важливих аспектів становить одну із найважливіших функцій держави.

На території України залишається актуальною проблема незаконного, самовільного будівництва комерційних, житлових будівель, використання земель поза межами їх функціонального призначення, що як наслідок порушує вимоги природоохоронного, містобудівного та земельного законодавства.

Крім того, існують також не поодинокі випадки будівництва комерційних об'єктів на землях лісового та водного фонду, на землях рекреаційного призначення, а також в межах розташування особливо цінних земель.

У науковому осередку тільки від недавнього часу почало з'являтися та загалом розроблятися визначення поняття «шкода навколишньому природному середовищу» та юридичної відповідальності за таку шкоду. Українське національне законодавство й міжнародні договори, які укладаються у останні роки, встановлюють, що юридична відповідальність за шкоду навколишньому природному середовищу відіграє критично важливу роль в захисті навколишнього середовища.

До виключної компетенції сільських, селищних, міських рад згідно ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР (далі - Закон № 280/97) відносять повноваження щодо прийняття рішень про здійснення виконавчим органом сільської, селищної, міської ради державного контролю за

використанням та охороною земель. [1]

Водночас, у ст. 33 Закону № 280/97 визначено, що оприлюднення у мережі Інтернет геопросторових даних та метаданих, що створені за рахунок коштів місцевого бюджету, коштів міжнародної технічної допомоги та передані органу місцевого самоврядування, здійснюється згідно із Законом України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» від 13.04.2020 № 554-IX (далі – Закон № 554-IX). [2].

На даний час постає проблемне питання щодо комплексного контролю органами місцевого самоврядування та державної влади за порушеннями природоохоронного законодавства та нецільового використання землі користувачами і власниками земельних ділянок на відповідній території об'єднаної громади.

Відповідно до ст. 1 Закону № 554-IX, національна інфраструктура геопросторових даних – це взаємопов'язана сукупність організаційної структури, технічних і програмних засобів, базових та тематичних наборів геопросторових даних, метаданих, сервісів, технічних регламентів, стандартів, технічних специфікацій, необхідних для виробництва, оновлення, оброблення, зберігання, оприлюднення, використання геопросторових даних та метаданих, іншої діяльності з такими даними.

Дане визначення, дає можливість об'єднати та зберігати велику кількість даних щодо об'єктів, які зосереджуватимуться в одній інформаційній системі. Безпосередньо комплексними модернізаційними підходами, з метою впорядкування даних у сфері будівництва, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України та у взаємозв'язку з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування і було створено «Портал державної електронної системи у сфері будівництва». [3]

Цей портал є публічною частиною Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва та має на меті забезпечення безкоштовного безперешкодного доступу до інформації, що створюється в системі для всіх типів користувачів.

Так, Єдина державна електронна система у сфері будівництва (далі – ЄДЕСБ) – це загальнонаціональна інформаційна система, що покликана впорядкувати процес будівництва в Україні і через максимальну публічність інформації зробити його прозорим та вільним від корупції. ЄДЕСБ має реалізовувати весь життєвий цикл будівництва об'єкту починаючи з отримання містобудівних умов та обмежень, закінчуючи його введенням в експлуатацію.

Загалом під час процесу будівництва вже цілком визначена можливість в ЄДЕСБ вказувати кадастрові номери та відповідне функціональне призначення земельних ділянок на якій провадиться таке будівництво. Для полегшення процесу моніторингу, контролю та охорони земельних ділянок, систематизації інформації з усіх можливих реєстрів, в тому числі даних Державного земельного кадастру, а також недопущення порушень природоохоронного законодавства та нецільового використання землі на відповідних територіях, пропонується включити до цієї системи локальні нормативні правові акти органів місцевого самоврядування, які будуть стосуватися питань природоохоронного законодавства та нецільового використання землі.

Встановлення нових та додаткових, а також чітко визначених повноважень органів місцевого самоврядування у цій сфері надасть можливість уповноваженим посадовим особам вносити перевірки та відповідні складені акти до цієї комплексної геоінформаційної системи.

Так процесом модернізації, виходячи із практичної точки зору, буде можливість

створити та як наслідок додати до цього реєстру, базу даних, що буде пов'язана із Державним земельним кадастром (для визначення актуальності характеристик земельних ділянок) та слугуватиме основою для моніторингу, контролю та охорони земельних ділянок на місцевому рівні.

Крім того, функціонал цього реєстру надає можливість також відображати видані органами місцевого самоврядування на карті усіх останніх проведених перевірок та виданих приписів про відповідні правопорушення. Відкритість цих даних слугуватиме не тільки покращенням стану моніторингу земель, які закріплені за відповідною громадою, а й контролю зі сторони громадськості виконання таких норм.

Створений механізм «онлайн-контролю» дасть змогу безпосередньо в режимі онлайн відслідковувати стан дотримання природоохоронного законодавства та режиму цільового призначення встановленого на конкретній земельній ділянці, з урахуванням об'єктів будівництва та відповідних отриманих в процесі документів на відповідні види робіт.

Можливість впровадження даної системи сприятиме та полегшить усім заінтересованим особам, в тому числі органам місцевого самоврядування та правоохоронним органам фіксувати невідповідності в документальному вигляді і як наслідок фіксувати такі правопорушення за фактичним місцезнаходженням таких об'єктів на підставі перевірки.

На практиці зараз діє порядок, який функціонує у системі ЄДЕСБ та стосується питань відшкодування збитків майну, що пошкоджено внаслідок вторгнення російської федерації на територію України. Так, для відшкодування збитків завданими бойовими діями російської федерації, на експертів з технічного обстеження будівель і споруд покладено обов'язок щодо внесення «Звітів про обстеження об'єктів нерухомості» до ЄДЕСБ.

Легітимність та надійність оформлених актів уповноваженими суб'єктами можливо буде підтверджувати за допомогою кваліфікованого електронного підпису. Кваліфікований електронний підпис вже використовуються багатьма органами державної влади та місцевого самоврядування, як ефективним інструментом для надання інформації, яка знаходиться в їхньому віданні.

Впровадження локальних нормативних актів уповноважених осіб органів місцевого самоврядування на підставі законодавчо закріплених повноважень, визначеного порядку їх видання та реєстрації в ЄДЕСБ дозволить ефективно контролювати та охороняти земельні ресурси нашої країни. Розроблений у майбутньому порядок дасть змогу цим особам вносити до цього реєстру усі обстежені земельні ділянки, а також відслідковувати та моніторити в «онлайн режимі» їх використання згідно функціонального призначення та чинних норм природоохоронного законодавства.

Отже, проаналізувавши чинні нормативно-правові акти та технічні можливості ЄДЕСБ, можна визначити, що на теперішній час необхідно вкрай швидко приймати уніфікований порядок, який буде передбачати не тільки принципів позиції та концептуальні положення про раціональне використання у сфері охорони земель, а й уповноважених осіб органів місцевого самоврядування на яких будуть покладені обов'язки з контролю, моніторингу та охорони природних ресурсів, а також передбачити відповідальність суб'єктів, які використовують земельні ділянки для своїх цілей та причетні до збереження, охорони та раціонального використання земель згідно особливостей кожного окремого регіону.

Додатково також можна зазначити, що вищезазначений аналіз законодавства

визначає модернізований та новаторський підхід для подальшого ефективного використання та контролю за охороною земель, що є частиною загальнодержавного планування на майбутні десятиліття.

На теперішньому етапі розвитку аграрної реформи та модернізації великої кількості доступних даних, необхідно розробити і законодавчо обґрунтувати єдину правову форму, яка буде використана місцевими органами самоврядування та матиме на меті забезпечення функціонального використання земель, раціонального їх розподілу та охорону земельних ділянок усіх форм власності на основі прийнятого загальнодержавного порядку, що вже існує на прикладі пошкодженого та/або зруйнованого майна під час дії воєнного стану в Україні.

Список використаних джерел:

1. Sabluk, P. (2021). Problems of land relations modernization in Ukraine. *Ekonomika APK*, 28(10), 21-29. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202110021>.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» від 13.04.2020 № 554-IX. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text>.
4. Портал державної електронної системи у сфері будівництва. URL: <https://e-construction.gov.ua/>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 №326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ У КАТІВНЯХ, ЩО БУЛИ ВЛАШТОВАНІ РОСІЙСЬКИМИ ОКУПАЦІЙНИМИ ВІЙСЬКАМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Кузьмінчук Віктор Сергійович

Курсант Навчально-наукового інституту №1
Національна академія внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Чорноус Юлія Миколаївна

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
криміналістики і судової медицини
Національна академія внутрішніх справ, Україна

Актуальність дослідження. Огляд місця події (далі – ОМП) є однією з регламентованих законодавством України слідчих (розшукових) дій. Безумовно, вона є однією з найважливіших, оскільки завдяки її проведенню слідчі здобувають левову частку важливої для кримінального провадження інформацію безпосередньо на місці скоєння того чи іншого злочину. Після 24.02.2022 року до низки ймовірних локацій проведення ОМП додано і місця, де російські окупаційні війська вчиняли воєнні злочини. До таких місць відносяться і катівні, в яких окупанти не цурались вчиняти тортури як відносно мирних жителів, так і військовослужбовців Збройних Сил України, які потрапили у полон.

Мета даного дослідження полягає у визначенні ряду елементів слідової картини, на які слід звернути увагу працівникам правоохоронних органів, а також розгляді особливостей проведення ОМП у катівнях, які знайдено на території України.

Виклад основного матеріалу. Згідно з частиною 1 статті 237 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних [1]. ОМП на локаціях катівень вимагає скрупульозного підходу до проведення, оскільки необхідно задокументувати і в подальшому описати елементи слідової картини, які вкрай рідко зустрічаються в мирний час. Місця тортур мирних жителів та військовополонених знайдено на територіях, які перебували в російській окупації і були звільнені українськими військами. Такі діяння заборонені і під час війни, вперше це було закріплено міжнародним документом, яким окремо була передбачена заборона тортур, стала Загальна декларація прав людини 1948 року (стаття 5) [2]. Однак, міжнародне правове твоярство не обмежилось лише одним документом, наприклад, у 1984 році в рамках ООН було прийнято ще один спеціальний документ, присвячений саме абсолютній забороні тортур – Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [3].

Вейн Джордаш, керівник «Мобільної групи правосуддя», у березні 2023 року у інтерв'ю CNN заявив, що на території України було влаштовано 20 катівень. Він також звернув увагу на те, що вони були взаємопов'язані та схожі [4].

Варто зауважити, що катування громадян України часто відбувались з нелюдською жорстокістю та винятковим цинізмом. Окупанти не цурались ловити мирних мешканців на вулицях, викрадати їх з власних домівок, після чого

застосовували вкрай жорстокі методи задля отримання інформації. Росіяни не обмежувались побиттям, вони активно застосовували тортури з використанням струму, приковували жертв на тривалий термін кайданками або стяжками до опалювальних батарей, гвалтували як жінок, так і чоловіків. Дійсно, частина потерпілих залишилися живими і можуть дати свідчення стосовно злочину і осіб, що вчинили його, проте не менш важливою є і та інформація, яку вже не здатні розповісти жертви, які не пережили знущань.

З огляду на викладену вище інформацію, у катівнях необхідно зафіксувати предмети, за допомогою яких наносилась шкода потерпілим та безпосередньо сліди катувань. Це можуть бути генератори і дроти, холодна та вогнепальна зброя, паяльники, голки, мотузки, кайданки та стяжки, використані презервативи тощо. Також не виключено можливість збереження слідів крові та інших біологічних рідин як і потерпілих, так і осіб, які можуть бути причетними до тортур на стінах, підлозі, стелі приміщень, в яких було вчинено злочин, а також необхідно досліджувати прилеглу до них територію. Завдяки зібраним на місці події доказам стає можливою ідентифікація осіб, що причетні до вчинення злочину і жертв, яких вони позбавили життя завдяки виведенню ДНК-профілю.

Не менш важливим аспектом проведення ОМП катівень є дотримання працівниками правоохоронних органів України правил особистої безпеки. Враховуючи тактику та дії росіян, які відомі своїми кривавими методами ведення війн, не можна виключати можливе мінування території, споруд, які їм довелось залишити. Також небезпека може бути породжена і тим, що в деяких випадках загарбники не встигали приховати сліди своїх протиправних діянь і залишені ними предмети можуть нести загрозу для здоров'я осіб, що проводять ОМП. У випадку виявлення катівень поблизу лінії фронту також необхідно зважати на можливість завдання артилерійського, ракетного обстрілу. Окупаційні війська неодноразово завдавали ударів по працівниках Національної поліції України, які виконували свої обов'язки поблизу так званого «нуля».

Висновки. У підсумку розгляду теми проведення ОМП катівень можна зауважити, що від учасників проведення даної слідчої (розшукової) дії вимагається вкрай скрупульозне відношення до пошуку та фіксації речових доказів, слідової картини, а також неухильне дотримання правил особистої безпеки. У реаліях воєнного стану огляд місця події є не менш важливим, ніж у мирний час. Вчинення катувань є незаконним, що закріплено міжнародними правовими актами.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.
4. Інтер'ю Вейна Джордаша виданню CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2023/08/02/europe/kherson-detention-centers-torture-report-intl/index.html>.

ПАРАЛЕЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Стрілецька Оксана Василівна

ORCID ID: 0009-0009-4517-4382

аспірант

Державний податковий університет, Україна

Одна з найбільш революційних ідей в рамках реформування кримінального процесу України стосувалася повної його трансформації у змагальний процес, із домінуванням елементів, притаманних англосаксонській правовій сім'ї. Насамперед, комплексної зміни мала зазнати організаційна складова досудової стадії кримінального процесу, що мала яскраво виражений інквізиційний характер. Ця ідея зародилася у вітчизняному правовому полі в 90-ті роки ХХ ст. до проведення комплексної реформи кримінального процесу, яка ознаменувалася розробкою та прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України. Варто зазначити, що дана ідея зустріла серед практиків і науковців-процесуалістів як своїх послідовників, так і опонентів. Виникли дебати стосовно того рівня змін, якого має зазнати кримінальний процес, особливо щодо необхідності та доцільності проведення в його рамках паралельного розслідування, спрямованого на забезпечення прав та інтересів підозрюваного, обвинуваченого.

Зі свого боку запровадження паралельного розслідування у вітчизняний кримінальний процес передбачала необхідність значних змін у законодавстві та правозастосовчій практиці. Противники таких змін оприлюднювали та виносили на розсуд громадськості ризик втрати окремих традиційних переваг розшукового процесу, висловлювали побоювання стосовно успішності здійснення сліпого копіювання елементів, притаманних англо-американському правосуддю тощо. Прийняття КПК України 2012 року не змогло припинити існуючі дискусії. І хоча зазначений правовий акт відобразив суттєві тенденції, характерні для змагального кримінального процесу, притаманні багатьом країнам англосаксонської правової сім'ї, вони, насамперед, стосувалися стадії судового розгляду. Отже, повноцінного переходу до змагальної моделі так і не було здійснено, що лише актуалізувало інтерес до детального вивчення зарубіжного досвіду впровадження змагальних засад у кримінальний процес та подальшої адаптації найкращих зарубіжних практик до умов України.

Хоча наразі законодавець не розглядає можливість надання стороні захисту прав проведення повноцінного паралельного розслідування, даному питанню, у зв'язку з його ключовим значенням для формування змагальних засад на стадії досудового розслідування, приділяється особлива увага у профільній літературі. Воно продовжує залишатися актуальним і обговорюваним у науковій спільності, існуючи в якості предмету офіційних дискусій серед юристів та правознавців. Цілком обґрунтовано, що впровадження паралельного розслідування суттєво змінить динаміку вітчизняного кримінального процесу, за якого сторона захисту отримує більше можливостей для з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. Однак, реалізація цієї ідеї потребує ретельного опрацювання, оскільки існує ймовірність зловживань цим правом стороною захисту. Необхідно чітко окреслити рамки, в яких може здійснюватися таке розслідування, а

також забезпечити, щоб воно не порушувало законні права й інтереси інших учасників процесу, не перешкоджало розслідуванню сторони обвинувачення. Зрештою, питання щодо включення паралельного розслідування до КПК України потребує комплексного обговорення, виокремлення всіх переваг та ризиків, пов'язаних із таким нововведенням.

Під паралельним розслідуванням слід розуміти одночасні слідчі дії, які проводяться захисником щодо виявлення обставин, які виправдовують або пом'якшують відповідальність, із викладенням своїх висновків у виправдувальному висновку або висновку про пом'якшення відповідальності обвинуваченого, створення рівноправних сторін обвинувачення й захисту та наділення останнього правом самостійно збирати й формувати докази, які повинні братися до уваги органом розслідування та судом при винесенні підсумкового рішення по справі щодо наявності вини підсудного. При цьому, коло паралельних слідчих дій має бути досить широким та прямо визначатися законом [4, с. 22-23]. Проводячи приватні слідчі дії, захисник не зобов'язаний звітувати перед слідчим або прокурором, водночас самі дії повинні отримати офіційне процесуальне оформлення.

Незалежно від сенсу, що вкладається в «паралельне розслідування» різними авторами, воно, порівняно із розслідуванням, здійснюваним слідчим або прокурором, має низку суттєвих особливостей. По-перше, паралельне розслідування не є обов'язковою формою провадження і може проводитись факультативно: у випадках, коли це вважатимуть за доцільне і необхідне захисник та його довіритель. По-друге, за обсягом і змістом збираної інформації паралельне розслідування має яскраво виражений односторонній характер, оскільки воно спрямоване на виявлення, встановлення, дослідження і закріплення лише тих обставин, які мають значення для відстоювання позиції захисту. Кримінальний процесуальний закон не зобов'язує захисника сприяти повному та всебічному дослідженню обставин кримінального провадження, встановленню об'єктивної істини. В процесі проведення паралельного розслідування захисника цікавлять лише ті фактичні дані, які підтверджують невинуватість або меншу винуватість підозрюваного, обвинуваченого. Причому з позиції сучасного уявлення про адвокатську етику такий підхід є цілком допустимим і морально виправданим [7, с. 146]. З цим не можна погодитися, проте інтерес захисника лише до фактичних даних, які підтверджують невинуватість або меншу винуватість підозрюваного, обвинуваченого породить для захисника, в разі введення у вітчизняне правове поле паралельного розслідування, проблеми як практичного, так і морального характеру. Так, при збиранні доказів, особливо на початковому етапі розслідування, досить проблематично визначити, який доказ формується – обвинувальний чи виправдувальний. Більше того, спочатку оцінений як виправдувальний, доказ згодом може бути розцінений як обвинувальний. Незрозуміло, як повинен вчинити захисник обвинуваченого, якщо внаслідок проведеної приватної слідчої дії він отримує дані, що викривають підозрюваного, обвинуваченого. За чинним законодавством, знищення або приховування таких даних, очевидно, може спричинити визнання адвоката співучасником злочину та притягнення його до кримінальної відповідальності за ст. 396 КК України. Варто зазначити, що у Верховній Раді України зареєстровано Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення авторитету адвокатури від 22.10.2021 р. № 6207 [10], яким пропонується: 1) доповнити ст. 27 КК України новою частиною восьмою, відповідно до якої не є співучастю надання адвокатом правової допомоги особі, яка вчинила злочин, з правових питань її діяльності. Адвокати підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними

діяння містить ознаки іншого кримінального правопорушення; 2) внести зміни до ст. 396 КК України, відповідно до яких не підлягатимуть кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом, а також адвокати, які надавали правову допомогу особі, яка вчинила злочин, з відповідних питань [8]. Але навіть запропоновані зміни передбачають звільнення адвоката від кримінальної відповідальності лише у випадку надання ним правової допомоги, поняття якої вочевидь не включає в себе «послуги» щодо знищення або приховання адвокатом даних, які можуть бути використані стороною обвинувачення проти підозрюваного, обвинуваченого. Отже, знищити або приховати дані, отримані в результаті приватної слідчої дії, адвокат не матиме права, а надати їх слідчому, прокурору – не зможе, оскільки в такому випадку він виступить на стороні обвинувачення, а не на стороні захисту.

Надавши захисту зазначене право, законодавець, на нашу думку, не лише створить умови для змішування сторони захисту зі стороною обвинувачення, а й викличе значні труднощі у процесі доказування, особливо у випадках, коли слідчі дії, які проводить захисник, не підлягатимуть повторенню. У цьому випадку захисник опиниться перед вибором: проводити такі дії вибірково, фіксуючи лише ті моменти, які, як він вважає, сприятимуть спростуванню підозри чи обвинувачення, пом'якшенню чи виключенню кримінальної відповідальності підозрюваного, обвинуваченого на поточному етапі розслідування (не виключаючи того, що згодом ці докази можуть бути використані стороною обвинувачення проти підозрюваного, обвинуваченого), або взагалі відмовитися від документування будь-яких фактів, якщо вони, на думку захисника, можуть посилити позицію обвинувачення, обтяжити відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Наступним питанням, яке безпосередньо стосується доцільності впровадження в законодавство можливості проведення паралельного розслідування, є фінансування. Цілком зрозуміло, що фінансуватиме приватні слідчі дії захисника буде сторона, яка підписала з адвокатом договір про надання правової (правничої) допомоги. А ось хто фінансуватиме приватні слідчі дії захисників за призначенням? Не вимагає роз'яснення той факт, що клієнтура таких захисників не зможе дозволити собі їх профінансувати. Щодо держави, то вона на сьогодні навіть не може забезпечити захисників за призначенням адекватною оплатою праці, що вже призвело до появи так званих «поліцейських адвокатів». Загалом ми згодні з тим, що за наявності невирішеного фінансового питання запровадження паралельного розслідування призведе до посилення нерівності громадян перед законом.

Нагадаємо, що згідно ч. 2 ст. 9 КПК України прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [6]. Виникає закономірне питання: чи буде сторона обвинувачення при впровадженні у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство інституту паралельного розслідування позбавлена обов'язку виявляти обставини, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання? Якщо відповідь негативна, то тоді паралельне розслідування, по суті, буде додатковою гарантією інтересів підозрюваного, обвинуваченого, і ті, хто не зможе її профінансувати, просто залишаться в тому

самому становищі, в якому перебувають на сьогодні, розраховуючи не лише на захист оплачених і наданих державою захисників за призначенням, а й на прийняття слідчим, прокурором законних та неупереджених процесуальних рішень. Якщо відповідь позитивна – то паралельне розслідування стане єдиною гарантією інтересів підозрюваного, обвинуваченого, і ті, хто не зможе її профінансувати, по суті, будуть залишені зі стороною обвинувачення «віч-на-віч».

Щонайменш, наївним видається і припущення про те, що захисник «за запрошенням», який надає послуги на підставі договору, в ході здійснення приватних слідчих дій турбуватиметься про щось, окрім інтересів підозрюваного, обвинуваченого. Виходячи з цього, під час проведення захисником приватних слідчих дій неминучо є необ'єктивність у встановленні тих чи інших обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні в силу заздальгідь обумовленої односторонності такого розслідування. Приватні слідчі дії набудуть одностороннього характеру з фіксацією лише тих доказів, які сприятимуть спростуванню підозри чи обвинувачення, пом'якшенню чи виключенню кримінальної відповідальності підозрюваного, обвинуваченого. Як представник сторони обвинувачення, захисник не зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено досліджувати обставини кримінального провадження, що викривають підозрюваного, обвинуваченого. КПК України покладає на захисника обов'язок лише по з'ясуванню обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого (ч. 1 ст. 47 КПК України) [6]. З обов'язку захисника прямо випливає його зацікавленість у результаті кримінального провадження. Отже, проведення приватних слідчих дій буде покладено на суб'єкта, який зацікавлений не у встановленні істини під час здійснення кримінального провадження, а суто в забезпеченні сприятливого результату для підозрюваного, обвинуваченого, який і оплачує його послуги в рамках договору про надання правової (правничої) допомоги.

Органи розслідування захищають публічний інтерес (складається з інтересів держави, її органів і посадових осіб, а також інтересів суспільства) і не можуть бути упередженими. У разі, якщо у прокурора, слідчого особисто, їх близьких родичів чи членів сім'ї є заінтересованість в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в їх неупередженості, то вони не мають права брати участь у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 77 КПК України) [6]. Наголосимо, що таких підстав до відведення захисника КПК України не містить, фактично підтверджуючи висновок про зацікавленість цього учасника процесу у результаті кримінального провадження на користь підозрюваного, обвинуваченого. З огляду на це не можна погодитися з тим, що у діях органів розслідування об'єктивності, за незмінності ст. 9 КПК України, буде на порядок більше, ніж у діях захисника під час паралельного розслідування.

Ключовою особливістю процесу збору доказової бази у межах кримінального процесу є те що, суб'єкт доказування, зазвичай, неспроможний її сформувати, не порушуючи при цьому чиїхось інтересів. Для подолання даної проблеми держава наділяє таких суб'єктів спеціальними владними повноваженнями, які полегшують їм процес знаходження та вивчення доказів. Дотримання правил процесуального доказування підкріплюється можливістю використання державного примусу, включаючи процедурні, дисциплінарні та кримінальні санкції. Діяльність, пов'язана зі слідчими та розшуковими заходами, завжди передбачає застосування процесуального примусу. Такі заходи на сьогодні проводяться виключно суб'єктами, які мають відповідні повноваження. Це означає, що лише певні категорії осіб, наділені

владою, мають право проводити слідчі (розшукові) дії, суворо дотримуючись встановлених КПК України вимог. Виходячи з цього, ми прогнозуємо, що особи, залучені до орбіти паралельного розслідування, зазнають у межах його проведення серйозних труднощів. Захисники, які прагнуть певного результату, але не обтяжені посадовою відповідальністю, опиняться у становищі носіїв владних повноважень стосовно інших осіб, змушених підкорятися їхнім вимогам. Немає впевненості в тому, що зібрані у зазначеній ситуації докази відповідатимуть процесуальним вимогам КПК України, враховуватимуть права та інтереси осіб, залучених до орбіти паралельного розслідування.

На сьогодні, згідно з чинним законодавством, у кримінальному процесі існує широке коло суб'єктів, наділених владними повноваженнями, яке систематично розширюється за рахунок створення в країні різноманітних антикорупційних та інших органів з правом проводити досудове розслідування. Важко уявити, якими будуть наслідки, якщо до цього переліку додадуться адвокати-захисники з правом проведення приватних слідчих дій. Внаслідок розширення кола суб'єктів проведення слідчих (розшукових) дій сфера застосування примусу не виправдано розшириться, що паралельно призведе до суттєвого зростання рівня свавілля щодо громадян. Виходячи з цього, слідчі (розшукові) дії повинні проводитися лише уповноваженими представниками державної влади, і до них не повинні включатися особи, які мають у кримінальному процесі інтерес, відмінний від інтересу публічного.

У науковій літературі існує позиція щодо можливості проведення захисником приватних слідчих дій, лише за умови створення гарантій отримання з їх допомогою достовірної інформації, а також гарантій при проведенні таких дій захисту інтересів особи. Варто зазначити, що в окремих пострадянських країнах, у яких питання паралельного розслідування також виносилося на обговорення, проблему наділення захисника владними повноваженнями, гарантії отримання достовірної інформації, гарантії захисту інтересів особи тощо під час проведення приватних слідчих дій пропонувалося вирішити запровадженням у кримінальний процес нового суб'єкта – спостерігача з числа особисто незацікавлених у справі співробітників органів дізнання. Спостерігач повинен надавати допомогу особі, яка провадить приватну слідчу дію, а також засвідчувати факт її проведення, змісту, ходу та результатів, що має на меті узаконити застосування примусових заходів у ході паралельного розслідування та проконтролювати виконання вимог процесуального закону щодо його дотримання під час збирання доказів. Акцентуємо увагу на тому, що дана пропозиція не отримала ні законодавчого схвалення, ні схвалення в науковому середовищі. Наголошувалося, що позиція про неприйнятність проведення приватними особами розслідування у справі, та ще й зацікавленими в результаті процесуальних дій, є беззаперечна навіть у присутності спостерігача. Виходить, що незацікавлена у кримінальному провадженні особа (наприклад, співробітник органу слідства), наділена владними повноваженнями, приставляється до особисто зацікавленого в результаті справи учасника кримінального процесу для провадження слідчої дії. Присутність у якості спостерігача працівника поліції, який не є фахівцем у питаннях права і процесу, також не гарантує бездоганності процесуальної діяльності, а лише підкреслює владний характер місії особи, яка проводить приватне розслідування. Участь у процесуальних діях представника адміністративної влади призводить до непотрібного дублювання, оскільки адвокат не може самостійно ухвалити рішення у справі та надає результати приватної слідчої дії до суду [5]. Ба більше, за такого порядку слідча дія проводитиметься, по суті, посадовою особою, і називати її приватною слідчою дією не має сенсу. Призначення

спостерігача з числа співробітників органів досудового розслідування та покладання на нього обов'язку щодо застосування примусових заходів, необхідних для початку та забезпечення нормального перебігу приватних слідчих дій, актуалізують питання доцільності їх іменування «приватними», оскільки, по суті, за такого підходу вони набувають публічно-правового характеру, забезпечуючись примусовою силою держави, а не приватної особи. Отже, якщо при проведенні приватних слідчих дій буде присутній спостерігач від держави, то всі слідчі дії взагалі простіше проводити лише органами досудового розслідування, як це відбувається на сьогодні. Як спостерігач повинен контролювати проведення приватної слідчої дії, так і в рамках чинного КПК України адвокат-захисник наділяється правом участі в допиті та інших процесуальних дій, що проводяться слідчим, прокурором за участю підозрюваного, обвинуваченого. Під час проведення слідчої (розшукової) дії захисник може висловлювати зауваження та доповнення, які в подальшому знаходять своє вираження в протоколі слідчої (розшукової) дії.

На нашу думку, запровадження наведеної вище пропозиції у вітчизняне правове поле суттєво ускладнить роботу органів досудового розслідування. Дані органи не лише будуть зазнавати систематичних труднощів при проведенні слідчих (розшукових) дій, а й позбавляться можливості проводити окремі невідкладні слідчі (розшукові) дії. Так, окремі приватні слідчі дії, що проводяться захисником, можуть випереджати слідчі (розшукові) дії, що проводяться органом досудового розслідування, що є цілком зрозумілим з огляду на навантаження, яке несуть слідчі. Дана проблема досі залишається актуальною, навіть інститут кримінальних проступків, введений у 2020 році, який у якості однієї з цілей ставив перед собою зменшення навантаження на слідчих органів досудового розслідування, вирішив дану проблему лише частково. Після початку повномасштабних бойових дій на території країни кількість слідчих у правоохоронних органах зменшилася, а кількість вчинених кримінальних правопорушень – зросла, що лише посилює навантаження на кожного слідчого.

Проведення процесуальних дій органами досудового розслідування після проведення їх захисником, який зафіксував частково або взагалі не зафіксував відомості про будь-які обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, втратить сенс. Захисник, випереджаючи слідчого, зможе проводити дії, які слідчий не зможе повторити, унаслідок чого виникне питання достовірності їх результатів. У процесі проведення приватних слідчих дій може бути спотворена чи знищена (як ненавмисно, так і навмисно) доказова база, особливо це стосується слідів кримінального правопорушення тощо. До того ж, це може призвести до втрати як обвинувальних, так і виправдувальних доказів, оскільки у процесі збору доказів, особливо на початковому етапі розслідування, проблематично визначити, який доказ формується – обвинувальний чи виправдувальний. Повторне проведення тих самих слідчих (розшукових) дій підвищує ризик втрати, спотворення або навіть навмисного знищення предметів матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Збільшуються шанси осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, впливати на перебіг різних слідчих (розшукових) дій на свою користь і, врешті-решт, – на результат всього розслідування. Варто зазначити, що опитати адвоката стосовно деталей проведення приватних слідчих дій також буде складно, оскільки, на нашу думку, дана інформація може потрапити під захист адвокатської таємниці. Нагадаємо, що адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про

клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правничої допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [9]. Що стосується допиту адвоката, то згідно п. 2 ч. 2 ст. 65 КПК України адвокати не можуть бути допитані як свідки про відомості, які становлять адвокатську таємницю [6]. Вітчизняне законодавство, зокрема кримінальне процесуальне, суворо захищає принцип конфіденційності роботи адвоката, що може зіграти негативну роль у разі впровадження у КПК України інституту паралельного розслідування.

Загальна структура приватних слідчих дій та паралельного розслідування загалом, у будь-яких їх формах видається суперечливою та непрактичною. Дані концепти намагаються поєднувати непоєднуване: владну правозастосовну діяльність державних органів із непроцесуальним пошуком фактичних даних, який проводиться стороною захисту. У науковій літературі неодноразово обговорювалися пропозиції щодо розширення повноважень учасників процесу, особливо захисників, стосовно збирання фактичних даних, які можуть бути використані як докази. Загалом, дані пропозиції заслуговують на схвалення, оскільки вони спрямовані на зміцнення змагальних засад кримінального процесу. Акцентуємо увагу на тому, що значна кількість висловлених пропозицій вже реалізована законодавцем та закріплена в КПК України. Крім того, у нас немає підстав заперечувати проти подальшого розширення прав захисника на збирання та подання таких даних без використання примусових заходів. Однак, сама концепція проведення двох протилежних слідчих процесів – офіційного з боку обвинувачення та приватного з боку захисту – є передумовою серйозних порушень законності. На практиці це призведе до зловживань та фальсифікацій. Посилення ролі захисника у вивченні доказів має бути гарантією повноти й об'єктивності досудового розслідування. Наділення захисту правом проведення паралельного розслідування означає заміну всього вітчизняного кримінального процесу іншим, чужим як для нас, так і для більшості континентальних країн Європейського Союзу. Ми переконані, що як тільки адвокат отримає можливість самостійно збирати докази шляхом проведення приватних слідчих дій, він втратить свою початкову роль захисника. Неможливо не погодитися з тим, що надання стороні захисту такого права є доведенням принципу змагальності до його крайніх і руйнівних меж. Ба більше, надання стороні захисту можливості проводити паралельні розслідування призведе до формування подвійних стандартів у кримінальному процесі. Це не лише створить плутанину у процесуальних питаннях, а й підірве довіру до справедливості та неупередженості правосуддя. За такого підходу зростає ризик того, що захисник використовуватиме свої повноваження не для забезпечення правосуддя, а для маніпулювання та спотворення фактів на користь клієнтів заради перемоги в суді будь-якою ціною. В результаті, пропозиція про впровадження інституту паралельного розслідування видається вкрай сумнівною. Будь-які пропозиції щодо такої докорінної зміни кримінального процесу повинні ретельно зважуватися та оцінюватися з погляду їхнього впливу на суспільство та державу.

Аналіз показує, що часткове впровадження інституту паралельного розслідування неможливе, воно має здійснюватися комплексно, чого не можна досягти без глибоких структурних змін в існуючій системі кримінального процесу. У разі здійснення таких масштабних змін вони занурять країну в глибокий хаос

пореформеного періоду. Зовні ідея комплексного реформування кримінального процесу в напрямку реалізації «абсолюту» змагальності виглядає привабливою, особливо з погляду противників сучасного вітчизняного кримінального процесу. При поверхневому аналізі вона здається кроком до значного посилення ролі захисту та зрівняння його можливостей по збиранню доказової бази зі стороною обвинувачення. Однак, при більш детальному розгляді неминуче з'ясується, що паралельне розслідування навряд чи підвищить ефективність захисту на етапі досудового розслідування. Хоча змагальність відіграє важливу роль у кримінальному процесі, не слід забувати, що вона не є самоціллю. Не можна допустити, щоб принцип змагальності отримав свою подальшу реалізацію у кримінальному процесуальному законодавстві на шкоду іншим принципам кримінального процесу. Небезпека таких змін полягає в потенційному порушенні балансу між правами захисту та обвинувачення, що може призвести до ігнорування й порушення прав та інтересів потерпілого.

Список використаних джерел:

1. Габрелян А. Ю. Вектор розвитку України: дилема вибору. Матеріали конференцій МЦНД, 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.02> (дата звернення: 16.02.2024).
2. Габрелян А. Ю. Недоліки законопроекту № 3139. Верховенство Права, 2020. № 1. С. 36 – 43.
3. Габрелян А. Ю. Об'єкт правопорушення передбаченого ст. 181-1 КУпАП. Journal «ScienceRise: Juridical Science», 2020. № 3 (13). С. 27 – 33.
4. Горя Н. К. Принцип состязательности и функции защиты в уголовном процессе. Советская юстиция, 1990. № 7. С. 21 – 24.
5. Доля Е. А. Проект Общей части УПК: критический анализ. Государство и право, 1995. № 5. С. 83 – 92.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88.
7. Маслюк О. В. Актуальні проблеми інституалізації адвокатського розслідування в кримінальному процесі України. Национальный юридический журнал: теория и практика, 2016. № 22. С. 145 – 149.
8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення авторитету адвокатури». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73050 (дата звернення: 16.02.2024).
9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013. № 27. Ст. 282.
10. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення авторитету адвокатури від 22.10.2021 р. № 6207. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73050 (дата звернення: 02.01.2024).
11. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. Аналітично-порівняльне правознавство, 2023. № 4. С. 451 – 458.
12. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Адвокат свідка: проблематика правового статусу. Science of XXI century: development, main theories and achievements: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference (January 26, 2024). Helsinki, Republic of Finland: International Center of Scientific Research, 2024. С. 131 – 136.

СЕКЦІЯ ІХ. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

АКТУАЛЬНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ТА ОБЛІКУ

Ляшенко Ігор Петрович

судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківський НДЕКЦ МВС України, Україна

Мельник Валентина Василівна

судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківський НДЕКЦ МВС України, Україна

Анотація. Метою статті є визначення актуального стану та перспективи дактилоскопічної реєстрації та обліку. Актуальність теми пов'язана з тим, що сучасна воєнно-політична обстановка диктує необхідність підвищення рівня національної безпеки України, що вимагає підвищення якості криміналістичних експертиз, а також вивчення передового світового досвіду дактилоскопічної реєстрації та обліку. Для досягнення зазначеної мети в процесі роботи над статтею автором використовувалися комплекс загальнонаукових методів, таких як аналіз, узагальнення, класифікація, а також методу структуризації проблем та пошуку шляхів їх вирішення. Автором аналізується проблема сучасного стану перспектив розвитку дактилоскопічної реєстрації та обліку в контексті цифрової трансформації сучасної криміналістики, вказується на те, що функціонування сучасних систем дактилоскопічної реєстрації та обліку, пов'язане з їх автоматизацією і цифровізацією цього процесу. Автор вказує на те, що на нинішньому етапі розвитку криміналістики проблема дактилоскопічної реєстрації та обліку вирішується завдяки використанню систем AFIS (Automated Fingerprint Identification System), які є біометричними системами ідентифікації, використовують технологію цифрових зображень для отримання, зберігання та аналізу даних відбитків пальців. Це важливий інструмент для правоохоронних органів у всьому світі, який допомагає швидко й точно ідентифікувати людей на основі унікальних ознак відбитків пальців. Зроблено висновок, що майбутнє розвитку систем дактилоскопічної реєстрації та обліку буде пов'язане із зменшенням суб'єктивності «людського фактору», в наданні цим системам більшої автономності завдяки використанню штучного інтелекту та більшої інформаційної захищеності через впровадження технології блокчейна.

Ключові слова: відбитків пальців, експертиза, реєстрація, облік, ідентифікація, автоматизація, автономність.

Вступ

Надійна ідентифікація осіб є основою національної безпеки та безпеки кожної

держави, є вельми актуальною для України, яка нині, в умовах військової агресії, вирішує проблеми ідентифікації загиблих військових та пересічних громадян, воєнних злочинців та колаборантів.

Зняття відбитків пальців – це одна з форм біометрії, науки, яка використовує фізичні або біологічні характеристики людей для їх ідентифікації. Відбитки пальців використовувалися як засіб ідентифікації особи вже понад століття і цей підхід із погляду ефективності криміналістичної діяльності був і залишається найбільш пріоритетним. Біометрична ідентифікація базується на принципі, що кожна особа може мати унікальні та специфічні дані, які можна розпізнати. Для відбитків пальців, за статистичними розрахунками, ймовірність знайти два ідентичні відбитки становить один до 64 мільярдів, навіть якщо мова йде про близнюків.

Відповідно, використання відбитків пальців, зібраних на місці злочину, для ідентифікації підозрюваних може бути вирішальним кроком у кримінальному розслідуванні при тому, що ця технологія досить проста і низьковитратна. В результаті правоохоронні органи по всьому світу зібрали величезні сховища відбитків пальців, але велика кількість зразків ускладнює проблему ідентифікації, потребує використання нових технологій ідентифікації. Проблема ускладнюється ще й низькою якістю відбитків пальців, помилками виділення ознак, різним ступенем перекриття та можливими деформаціями відбитків пальців. Помилки на етапі реєстрації ведуть до того, що остаточний результат дослідження відбитків пальців не дає змоги отримати той результат, який дозволяє ідентифікувати особистість з високою точністю.

У цьому контексті зазначимо, що дактилоскопічна експертиза складається із складного поетапного процесу зіставлення двох відбитків пальців, одного - знайденого на місці злочину, а іншого - взятого з реєстру відбитків пальців. На експертів, які провадять дактилоскопію, накладаються високі вимоги щодо отримання точних результатів, оскільки правоохоронці, суди та громадськість сприймають результати такої експертизи як незаперечні.

Однак через кілька рішень Верховного суду США експертиза відбитків пальців була поставлена під сумнів і оскаржена, а експертні організації були змушені розглянути питання про те, чи можна припустити, що результати експертизи відбитків пальців є помилковими, а бази даних, що містять відповідну інформацію – неякісними. В результаті було визнано, що принаймні у двох випадках (у справі *Maufield* у США та у справі *PC Shirley McKie* у Великій Британії) проведена експертиза була неякісною, результати помилковими, що актуалізувало питання вдосконалення системи дактилоскопічної реєстрації та обліку [10].

Відповідно питання відносної надійності та ефективності функціонування дактилоскопічної реєстрації та обліку, перспективи розвитку даного напрямку криміналістики не знято із порядку денного, потребує подальшого вивчення.

У вітчизняній науці проблеми дактилоскопічної експертизи досліджували Захаров В.П., Зачек О.І. [1], Логвиненко А.О. [2], Полтавський А.О. [3], Рогатюк І.В. [4], Хахановський В.Г. [5] та ін.

Зазначені вчені створили теоретичне підґрунтя для вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням систем дактилоскопічної реєстрації та обліку. Не зважаючи на суттєвий внесок дослідників у вирішення досліджуваної проблеми, цифрова трансформація, що є ознакою сучасного цивілізаційного розвитку, увійшла у технологічне коло криміналістики, змінивши технологічну картину дактилоскопічної реєстрації та обліку.

Таким чином, метою цієї статті є осмислення актуального стану та перспективи

дактилоскопічної реєстрації та обліку.

Виклад основного матеріалу. Криміналістика XXI століття розвивається в тренді цивілізаційного прогресу, глобальною ознакою якого стає цифровізація, яка пропонує технології, що підвищують ефективність криміналістичної діяльності та криміналістичної експертизи. Цифровізація певним чином вплинула на кожен аспект кримінальних розслідувань. Процеси розслідування стають дедалі ефективнішими та автоматизованими, а криміналісти і слідчі активно використовують цифрові технології в правоохоронній діяльності [9]. Відповідно до цього тренду, на нинішньому етапі розвитку криміналістики, проблема дактилоскопічної реєстрації та обліку вирішується завдяки використанню систем AFIS (Automated Fingerprint Identification System), які є біометричними системами ідентифікації, яка використовують технологію цифрових зображень для отримання, зберігання та аналізу даних відбитків пальців. Це важливий інструмент для правоохоронних органів у всьому світі, який допомагає швидко й точно ідентифікувати людей на основі унікальних ознак відбитків пальців. Перший AFIS був створений у 1974 році Федеральним бюро розслідувань (ФБР). Він містив лише так звані дрібниці, або найважливіші точки відбитка пальця, тому що зберігати цілі зображення було б надто дорого. Досягнення цифровізації дозволили вирішити цю проблему і сучасні системи AFIS надають доступ до повноцінної інформації, щодо відбитків пальців.

Ефективне використання високоскладних алгоритмів є ключовим елементом автоматизованого процесу ідентифікації за відбитками пальців. Протягом багатьох років багато таких алгоритмів було розроблено із урахуванням реальних потреб дактилоскопічної реєстрації та обліку. Сучасна база даних AFIS може містити зображення відбитків пальців, наборів відбитків пальців, відбитків долонь та/або слідів ніг разом із ідентифікаційними даними особи. Ці дані можуть надходити з матеріалів кримінальних розслідувань або з інших джерел, таких, наприклад, як біометричні реєстри мігрантів.

База даних також містить шаблони, згенеровані з вихідних зображень, щоб уможливити швидкий пошук через AFIS. За наявності відповідного обладнання до бази даних AFIS також можуть надавати інформацію у віддаленому режимі, що допомагає ідентифікувати жертв стихійних лих, та технологічних аварій, військових дій та ін. [6].

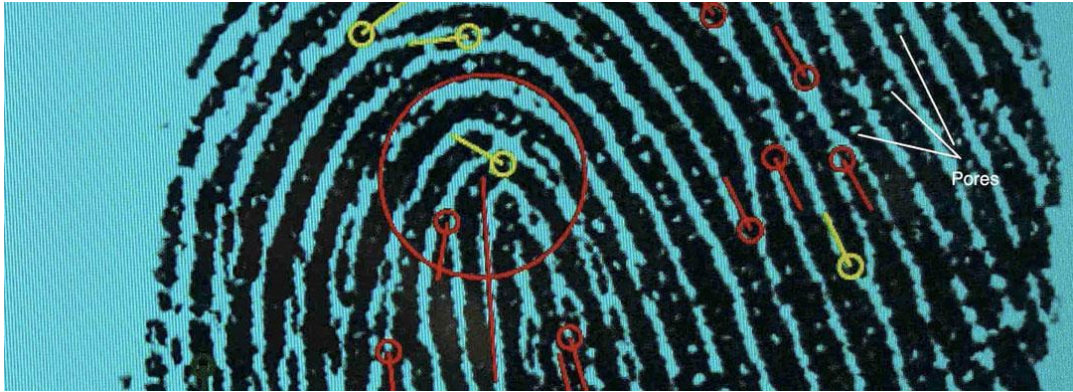
Здатність AFIS аналізувати сотні мільйонів записів за секунди значно скорочує час, який витрачає поліція на пошук осіб підозрюваних, злочинців, жертв або невідомих осіб. Під час аналізу місця злочину надзвичайно важливо мати можливість відокремити відбитки пальців звичайних мешканців і можливих підозрюваних. Для цього AFIS є незамінним завдяки швидкій реакції та стислому часу ідентифікації. У простих випадках від знаходження відбитка пальця до ідентифікації та затримання підозрюваного може пройти лише кілька годин [8].

У таких системах, зазвичай використовувані алгоритми, що дозволяють в значній мірі підвищити надійність дактилоскопічної експертизи. Ці алгоритми включають:

- Покращення зображення. Алгоритми покращення зображення вирішують численні проблеми, які пов'язані з неякісними зразками для ідентифікації, надають можливість відтворити втрачені елементи відбитка пальця. Бази даних дактилоскопічної реєстрації та обліку накопичують інформацію завдяки технології сканування, яка дозволяє отримати відбитки забруднених, вологих пальців. Отримання сухого, вологого або брудного відбитка пальця часто неможливе, але система AFIS, яка має сканери, налаштовані на цей тип відбитка, може вирішити це

завдання [11].

- Виділення ознак. Алгоритми виділення ознак призначені для ідентифікації дрібних точок (зазвичай кінців та розгалужень папілярних ліній), які відрізняють один відбиток від іншого. Вони також можуть бути підтримані алгоритмами, які визначають не дрібні точки, такі як пори або текстури. В результаті поєднання алгоритмів дрібниць і не дрібниць може виявитися неймовірно потужним у встановленні відповідності (рис. 1).

Рис. 1. Результати поєднання алгоритмів зберігання відбитків пальців та їх автоматичного опрацювання в процесі дактилоскопічної експертизи (результатом поєднання алгоритмів є створення цифрового зразка відбитку пальця, який включає петлі, лінійні западини і хребти, а також дрібниці - біфуркації (де одна лінія розгалужується на два), специфічні ознаки, такі як роздвоєння ліній та закінчення ліній, а також потові пори) [7]

- Індекссування – автоматичне індекссування відбитків пальців обмежує величезний обсяг даних, який AFIS має обробити під час пошуку відповідності, значно скорочуючи час, витрачений на експертизу. Сучасні AFIS можуть аналізувати понад мільярд записів відбитків пальців за одну секунду [6]. З метою порівняння та пошуку AFIS містить так звані шаблони, які є математичними представленнями збережених зображень відбитків пальців. Під час пошуку відповідності порівнюються ці шаблони, а не фактичні зображення, що значно прискорює час пошуку [6].

- Зіставлення. Розробка та вибір алгоритмів зіставлення, що використовуються AFIS та його операторами, значно впливають на кількість потенційних збігів, генерованих умовно-позитивних і умовно-негативних результатів. AFIS також використовує алгоритми для надання «оцінки відповідності», яка визначає вірогідність помилки при ідентифікації відбитків пальців. Ці алгоритми формують впевненість у тому, що набір відбитків можна вважати відповідним іншим, знайденим у базі даних.

Завдяки новому поколінню програмного забезпечення ABIS експерти можуть обробляти численні складні біометричні транзакції з високою точністю та пов'язувати розпізнавання обличчя зі скануванням відбитків пальців або райдужної оболонки ока. Сучасні системи ABIS можуть обробляти численні складні біометричні транзакції з високою швидкістю та точністю та пов'язувати, наприклад, розпізнавання обличчя з розпізнаванням відбитків пальців або райдужної оболонки ока, долаючи обмеження ідентифікації, які зазвичай зустрічаються в «простих» системах.

У світовій криміналістичній практиці ці автоматизовані системи є вельми затребуваними, згідно з дослідженням у січні 2022 року, обсяг ринку

автоматизованих систем дактилоскопічної реєстрації та обліку оцінюється в 68 мільярдів доларів США [9].

США є лідером у застосуванні таких систем. У Сполучених Штатах біометрія, окрім сфери вирішення суто кримінологічних завдань, використовується для виявлення та запобігання нелегальному в'їзду, надання та адміністрування належних імміграційних пілг. Міністерство внутрішньої безпеки надає послуги біометричної ідентифікації через свій Офіс управління біометричною ідентифікацією (OBIM), який надає технологію для зіставлення, зберігання та обміну біометричними даними. Автоматизована біометрична система ідентифікації або система IDENT зберігає понад 200 мільйонів унікальних слідових матеріалів і обробляє понад 300 000 щоденних біометричних транзакцій.

IDENT є найбільшим біометричним сховищем в уряді США, яке ділиться важливими біометричними даними з Міністерством оборони та Міністерством юстиції для підтримки внутрішньої безпеки, оборони та правосуддя.

У той же час автоматизація дактилоскопічної реєстрації та облік тягне за собою проблеми, найбільш характерними з яких є:

- внутрішній збій, який виникає через некоректну роботу біометричної системи. Експерти зазначають, що мають місце випадки, коли автентичний або справжній користувач не міг увійти у систему, оскільки система не змогла його ідентифікувати за «паролем», яким є відбиток пальця, що ставить під сумнів якості цієї системи взагалі;

- ці системи залишаються вразливими для хакерських атак, що вважається найбільшою загрозою для криміналістичної експертизи, оскільки виникають ризики, пов'язані із можливістю знищення даних, поновити які проблематично. Відповідно виникає проблема захисту інформації, що зберігається в цих системах та підвищення їх надійності. Її вирішення експерти пов'язують із появою нових систем, які дозволяють значно підвищити захищеність даних та оперативність пошуку при усуненні тих технічних недоліків, що були виявлені на попередніх етапах їх експлуатації [11].

Нині в США проходить тестування система HART (Homeland Advanced Recognition Technology), яка являє собою систему наступного покоління, яка поступово замінює систему IDENT. Згідно з даними Міністерства внутрішньої безпеки США, перехід від операцій IDENT до операцій HART відбувається поетапно, щоб мінімізувати можливість помилок (звести вірогідність виникнення помилок до їх показника 0,00000001 %), нова система пропонує більшу ємкість (дані про 500 мільйонів осіб), розширену функціональність, підвищену швидкість транзакцій і покращену ефективність для експерта.

Так само в Європі біометрична система Eurodac (European Dactyloscopy System) є найбільшою багато юрисдикційною у всьому світі, надає інформацію відносно відбитків пальців для належної експертизи для 32 країни. Зокрема ця база даних зберігає відбитки пальців усіх осіб, що зверталися в органи юстиції ЄС із приводу надання притулку та відбитки пальців осіб, затриманих під час незаконного перетину кордону.

Перспективним напрямком захисту інформації в системах дактилоскопічної реєстрації та обліку є використання технології блокчейна, яка дає можливість повністю виключити можливість знищення, підміни або спотворення даних. Використання цих технологій, як зазначають експерти, виведуть досліджувані системи на принципово новий рівень захищеності та ефективності [11].

Принципово новим алгоритмом дактилоскопічної реєстрації та обліку є

комплексна алгоритмізація, коли в кластері інформації про певну особу зберігаються цифрові дані про відбитки пальців, про зовнішність особи та дані для ідентифікації по ознакам райдужної оболонки ока, що додає цим системам більшої надійності (рис. 2).

Рис. 2. Кластерна організація системи ідентифікації особистості [7]

Не менш важливим елементом для інноваційного розвитку систем дактилоскопічної реєстрації та обліку є використання штучного інтелекту, який надасть змогу значно зменшити навантаження на експертів та використовуючи сучасні технології розпізнавання образів, вивести рівень розвитку цих систем в режим автономної обробки інформації і надання висновків, які мають цілковиту об'єктивність, зменшуючи участь «людського фактора» в криміналістичній діяльності, яка пов'язана із дактилоскопічною реєстрацією, обліком та ідентифікацією [9].

Отже, подальший розвиток систем дактилоскопічної реєстрації та обліку пов'язаний із цифровізацією, яка надасть боротьбі із злочинністю нового імпульсу, підвищивши її ефективність.

Висновки. Таким чином сучасні системи дактилоскопічної реєстрації та обліку є вельми перспективними інструментами сучасної криміналістики, оскільки вони засновані на принципі дактилоскопічної ідентифікації (відповідно до якого кожен відбиток пальця або долоні є унікальним і що в світі немає двох людей з однаковими відбитками), дозволяючи значно спростити сам процес ідентифікації і підвищити його ефективність.

З розвитком інформаційних систем та автоматизацією процесів, а також використанням сучасних засобів зв'язку для виконання різноманітних завдань дактилоскопічної реєстрації та обліку ці системи набули нової якості, стали надійним інструментом криміналістичної експертизи.

У той же час в функціонуванні цих систем виникають проблеми, які потребують їх вдосконалення, зокрема мова йде про подальшу роботу із захисту цих інформаційних систем від стороннього доступу, підвищення їх функціональної надійності.

На наше переконання майбутнє розвитку систем дактилоскопічної реєстрації та обліку буде пов'язане із зменшенням суб'єктивного «людського фактору», в надані цим системам більшої автономності. Це, в свою чергу, підіймає питання про довіру цим системам з боку правоохоронців і громадськості, про взаємодію експерта та інформацією системи, яка знаходиться під контролем штучного інтелекту.

Дана проблема потребує свого осмислення, на що буде спрямована подальша робота над темою розвитку та вдосконалення систем дактилоскопічної реєстрації та обліку.

Список використаних джерел:

1. Захаров В.П., Зачек О.І. Використання біометричних технологій в системах захисту інформації правоохоронних органів України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 11. С. 108-110.
2. Логвиненко А.О. Проблеми використання дактилоскопічної інформації в розслідуванні злочинів // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2017. № 1. С. 174-178.
3. Полтавський А.О. Збирання та використання дактилоскопічної інформації у розслідуванні злочинів: актуальні питання XXI століття // Криміналістика і судова експертиза. 2017. Вип. 62. С. 216-228.
4. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури // Часопис Київського університету права. 2014. № 1. С. 292-296.
5. Хахановський В.Г. Автоматизація експертних дактилоскопічних досліджень // Форум права. 2011. № 1. С. 1078-1084.
6. AFIS. URL: <https://www.innovatrics.com/glossary/afis-automated-fingerprint-identification-system/>.
7. Automated Fingerprint Identification System (AFIS) overview - A short history. URL: <https://www.thalesgroup.com/en/markets/digital-identity-and-security/government/biometrics/afis-history>.
8. Hildebrandt Mario. Digitized Forensics- Novel Acquisition and Analysis Techniques for Latent Fingerprintsbasedon Signal Processingand Pattern Recognition Dissertation, Otto-von-Guericke-UniversityofMagdeburg,2020.
9. Joshua L. Adams. The increasing digitization of investigations. URL: <https://www.forensicscolleges.com/blog/digitizing-investigations>.
10. Mustonen V., Hakkarainen K., Tuunainen J., Pohjola P. Discrepancies in expert decision-making in forensic fingerprint examination. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0379073815003096>.
11. Petrovic N., Stojicic S., Radovanovic R., Nikolic V. Automated Fingerprint Identification System: with and without the Possibility of Correction of a Digitalised Image. Tehnički vjesnik 29, 6(2022), 2067-2073.

СЕКЦІЯ Х. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ЗАСТОСУВАННЯ ТРУБОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ В СИСТЕМІ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Плужніков Борис Олексійович

канд. екон. наук, доцент кафедри військової підготовки
Національний авіаційний університет, Україна

Після початку повномасштабного вторгнення Україна зіткнулася з проблемами зберігання, транспортування та забезпечення паливними ресурсами, адже у ході ведення вторгнення, агресор цілеспрямовано руйнував паливну інфраструктуру України [1].

У комплексі заходів щодо удосконалення паливної логістики військ в умовах повномасштабної війни необхідно передбачити широке використання трубопровідного транспорту. Підсистема забезпечення паливом посідає значне місце серед ресурсних складових системи тилового забезпечення військ. Результати досліджень показують, що в разі порушення функціонування підсистеми постачання пального спостерігатиметься зниження потенціалу всієї системи в цілому на 49,5%. (Для порівняння, система постачання боєприпасів знижує потенціал на 36,5%). Досвід військових конфліктів останніх років свідчить, що в сучасній війні ставка робитиметься на високоточну неядерну зброю різного базування. Масоване застосування такої зброї дає змогу завдати значної шкоди військово-економічному потенціалу противника [2]. Склади і бази пального є площадними об'єктами, які легко розкриваються засобами розвідки противника. До того ж, вони мають велику пожежо- та вибухонебезпечність.

В роботі [3] розглянуті деякі аспекти формування змін у підходах в паливній системі забезпечення військ в умовах повномасштабної війни, зокрема, щодо впровадження мобільного методу зберігання пального, що дозволяє розосередити запаси по всій країні та унеможливити тим самим спроби росії їх розбомбити. Задля створення цього колосального проекту було придбано усі доступні в Європі бензовози, що кардинально змінило принцип роботи української логістичної системи. Надмірне накопичення мобільних точок зберігання палива, таких як бензовоз, створює складний стратегічний образ, що вимагає подальшого комплексного розгляду. На нашу думку, одним з актуальних питань реформування системи забезпечення військ паливом в умовах війни є широке використання наявного в Україні трубопровідного транспорту та розгортання мережі військових трубопроводів.

Дійсно, розгорнуті трубопроводи мають велику перевагу перед іншими видами транспорту, насамперед за показниками економічності та живучості. Так, наприклад, розгорнутий трубопровід ПМТ-150 щодоби подає на відстань 600 км 3,0 тис. тонн

пального, маючи перевагу порівняно з автомобільним транспортом за особовим складом у 2 рази, за автомобілями - у 12,5 разів, за витратою пального - у 4,5 рази [5]. Поряд із цим, трубопроводи можуть бути використані як сховища пального. У трубопроводі однієї бригади може постійно зберігатися 8 тис. тонн пального. Трубопроводному транспорту, згідно з [4], відводиться важливе місце в системі забезпечення паливом збройних сил країн НАТО. Так, на території Франції розташована значна частина системи трубопроводів НАТО в Європі, що включає 2240 км трубопроводів, 17 головних складів ПММ, 47 насосних станцій і 5 пунктів вивантаження. Загальна ємність складів ПММ НАТО на французькій території становить 652 тис. м. куб. З урахуванням американських на територію Франції припадає 2860 км трубопроводів (46% загальної протяжності на центрально-європейському театрі воєнних дій), 126 складів ПММ - 33% (49% за ємністю) і 22 аеродроми, під'єднані до мережі (37%). Крім системи військових трубопроводів на території країни створено мережу нафтопроводів, що забезпечують подачу нафти від морських портів до нафтопереробних заводів. У разі необхідності система нафтопроводів може бути використана у військових цілях.

У Німеччині функціонує мережа військових трубопроводів загальною протяжністю 2701 км. На них розташовані 36 насосних станцій, до системи трубопроводів під'єднано 25 аеродромів і 31 склад ПММ. У Великій Британії будівництво військових трубопроводів не ведеться і на найближчу перспективу не планується. При цьому загальна протяжність мережі комерційних нафтопроводів і продуктопроводів становить майже 5 тис. км, а вантажообіг трубопроводного транспорту сягає 53 млрд. ткм.

Переваги трубопроводного транспорту для перекачування нафтопродуктів порівняно з іншими видами транспорту полягає в такому:

можливість повсюдного прокладання труб і перекачування нафтовантажів у масових розмірах; відстань перекачування нафтопродуктів, як правило, коротша, ніж під час транспортування їх річковими шляхами і залізницями; низька собівартість транспортування: удвічі менша, ніж водними шляхами, і втричі нижча, ніж залізницями; збереження нафтопродуктів завдяки повній герметизації процесу транспортування; повна автоматизація операцій з наливу, перекачування і зливу нафти і нафтопродуктів; менші, ніж на інших видах транспорту, капіталовкладення, витрата металу; відсутність, за відповідної ізоляції, негативного впливу на навколишнє середовище.

До недоліків трубопроводного транспорту слід віднести його вузьку спеціалізацію і те, що для його раціонального використання потрібен стійкий потужний потік нафтопродуктів.

З огляду на наведені переваги та недоліки, а також наявну в Україні розвинену систему трубопроводів і мережу об'єктів нафтопродуктозабезпечення, доцільним у системі забезпечення потреб ЗС у пальному у воєнний час є широке використання військових магістральних трубопроводів підрозділів служби пального. Це дасть змогу здійснювати який завгодно маневр запасами і сприятиме подачі пального з глибини країни у фронтний тил та, за тісної взаємодії з військовим тилом, дасть змогу розв'язати проблему забезпечення паливом під час бойових дій.

При прокладанні польового магістрального трубопроводу (ПМТ) важливе значення має вирішення завдання вибору оптимальної траси.

Від того, наскільки вдало здійснено цей вибір, багато в чому залежать витрати на розгортання й експлуатацію ПМТ і, отже, ефективність його використання.

Згідно з вимогами чинних керівних документів [5] траса ПМТ повинна

відповідати таким основним умовам: мати, по можливості, мінімальну протяжність при розгортанні між заданими пунктами: вимагати мінімальних витрат на спорудження; забезпечувати безпечні віддалення від категоризованих об'єктів і ймовірних об'єктів нападу противника, а також встановлені протипожежні розриви від інших прилеглих споруд; забезпечувати обхід великих населених пунктів, інших об'єктів імовірного нападу противника, місць можливого зараження, затоплення, руйнування тощо.

За існуючою нині методикою вибір траси ПМТ проводиться в умовах дефіциту часу в основному інтуїтивно, без виконання оптимізаційних розрахунків трудовитрат за альтернативними варіантами, без суворого математичного врахування особливостей розгортання (способу монтажу, пори року, типу ПМТ, тривалості експлуатації і т.д.). З перерахованих причин малоімовірно, що траса ПМТ, обрана традиційним способом, буде оптимальною.

Запропоновано можливий підхід до розв'язання цього завдання аналітичним шляхом зі створенням цифрової моделі місцевості, використанням мережевої моделі та методів оптимального програмування.

Список використаних джерел:

1. Гаврись М., Нестеренко Р. Загрози національній безпеці України у сфері функціонування та розвитку ринку нафтопродуктів сьогодні й у післявоєнний час.// Честь і Закон. 2022. №2. С. 53-62.
2. Nomayounnejad, Maziar. The Lawful Use of Autonomous Weapon Systems for Targeted Strikes (Part 2): Targeting Law & Practice./ TLI Think (2018).
3. Музика О.П. Стратегія адаптації паливної логістичної системи України до умов повномасштабної війни./ Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2023. — С.226-228.
4. The NATO Pipeline System: a forgotten defense asset/JSTOR. Retrieved 2022-05-22.
5. ВКДП 4-100(56).01 Настанова. Трубопровідний батальйон/ Наказ №655 від 21.12.2020.

СЕКЦІЯ XI. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СЕНСОРНОГО СТИЛЮ В ОРАНЖЕРЕЇ ТРОПІЧНИХ І СУБТРОПІЧНИХ РОСЛИН БОТАНІЧНОГО САДУ ДНУ

Домницька І.Л.

завідувачка лабораторії тропічних і субтропічних рослин Ботанічного саду
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Лихолат Ю.В.

Д-р. біол. наук, професор, завідувач кафедри фізіології та інтродукції рослин
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Гаврилюк Г.П.

завідувачка лабораторії кафедри фізіології та інтродукції рослин
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Кобець О.С.

студентка кафедри фізіології та інтродукції рослин
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Ботанічний сад Дніпровського національного університету, за сучасною парадигмою, забезпечує соціум різними екосистемними сервісами [2, 3]. На даний момент актуальними напрямками підтримки здоров'я людини є терапевтичне садівництво і садова терапія, що поєднують біологію, медицину, педагогіку і психологію. Особливо важливе їх використання в мегаполісах і промислових регіонах нашої країни, де спостерігається велика скупченість населення та порушення всіх екологічних показників [6]. В ботанічному саду ДНУ з 1999 року проводяться не тільки навчально-пізнавальні екскурсії, але й такі, де максимально задіяні всі органи чуття. Такий метод з елементами сенсорного стилю допомагає людям не тільки краще засвоювати нові знання під час екскурсій, але й краще відпочити і частково зняти стрес, на які так багате зараз життя взагалі і особливо в Україні.

Ще в Месопотамії у XXII ст. до нашої ери шумери виростили перші сади на штучно збудованих терасах [4]. Цей факт говорить про розуміння давніми людьми, наскільки важливе садівництво в їх житті. Ботанічні сади здавна виконували різноманітні функції, про які багато написано в різних джерелах [2-5, 7]: просвітницька, природоохоронна, наукова, тощо. Набагато рідше зустрічається не менш, а в сучасному житті, можливо, більш важлива – рекреаційна, естетична [7]. В західних країнах, зокрема, в США, набувають все більшого розвитку, як теоретичного, так і прикладного напрями терапевтичного садівництва і садової терапії [1]. Під терапевтичним садівництвом розуміють таке, яким під керівництвом фахівців відповідного профілю можуть легко займатися люди з обмеженими фізичними можливостями, або з депресивними станами. Садова терапія частіше включає в себе

сприйняття звичайними людьми, або пацієнтами з фізичними та психічними проблемами певного ландшафту, рослинних композицій, поєднання різних кольорів, запахів і навіть звуків [1]. Саме остання форма досить часто використовується на екскурсіях і тематичних заняттях в Ботанічному саду ДНУ.

Особливо часто таку форму екскурсії, яку ми назвали «екскурсією з елементами сенсорного стилю» використовуємо в оранжереї лабораторії тропічних і субтропічних рослин нашого саду. Тут простіше сконцентрувати увагу відвідувачів: група набирається з 5-10 дорослих, або дітей, в тому числі з деякими відхиленнями (у супроводі медперсоналу, якщо є така необхідність). Час проведення – 30-40 хвилин, від стану екскурсантів. Акцент під час заходу робиться не на пізнавальну частину (хоча вона теж присутня за необхідності і можливості донести її до відвідувачів), а на чуттєву. Перш за все, демонструємо рослини, які впливають на зорові органи: великі дерева (фініки, фікуси), яскраві квіти (квітучі стрелиція королівська, рододендрони, сенполії), незвичайні форми та кольори рослин (сенполії з варієгатним листям, золотиста нижня сторона листка гетероптериса, наземні квіточки аспідістри) та інші.

Далі екскурсовод вибирає рослини, до котрих можна доторкнутися без проблем для людини та рослини: шорсткі листки фікуса дзьобоносного та пухнасті кореневища деяких папоротей; м'які та ніжні вусики тетрастигми Вуаньє, листочки сенполій, синінгій тощо. Рослини на маршруті можна чергувати стосовно того, в якому саду які ростуть, або в якій фазі розвитку знаходяться на даний час. Під час квітування неперевершені аромати в нашій оранжереї можна відчути взимку – пітоспориуми і мушмула японська; весною – мурайя та синінгії; влітку – жасмин самбак; восени – глоксинія багаторічна та інші рослини. І впродовж всієї екскурсії можна слухати голоси пташок (в оранжереї майже постійно живуть синиці та горихвістки). Можна також за допомогою технічних пристроїв включати або голоси тропічних птахів, або класичну музику. Окремий бонус – досягання плодів псидіума прибережного (червоної гуаяви). Їх так багато, що на окремих екскурсіях влітку чи восени можна проводити дегустацію, що дає додаткову радість відвідувачам, особливо маленьким.

Багато людей залишають письмові та усні відгуки після відвідування таких екскурсій про те, що в них перестала боліти голова, піднявся настрій, або вони відчували, нарешті, спокій. Декілька разів приходили переселенці, щоб попрацювати з рослинами, бо вони покинули свої сади, городи та кімнатні рослини і сумують за ними. Можна вважати, що це був наш невеличкий досвід терапевтичного садівництва.

Таким чином, на даний момент в лабораторії тропічних і субтропічних рослин Ботанічного саду ДНУ є можливість проводити екскурсії з елементами сенсорного стилю. Вважаємо такі заходи нашим вкладом в розвиток важливого оздоровчого напряму – садової терапії. В нашій колекції є великий вибір рослин для впливу на різні органи чуття, від великих дерев, особливо пальм, до малих трав'янистих багаторічників з родини геснерієвих (різні сорти сенполії, синінгії та інші). Відвідувачі приходять до нашої лабораторії і за новим знанням, і за релаксом, в тому числі, переселенці і військові.

Список використаних джерел:

1. American Horticulture Therapy Association (2017). Definitions and Positions. Retrieved from <http://www.ahta.org/ahta-difinitions-and-positions>.
2. Domnytska, I.L., Didur, O.O., Naumova, T.O. Lykholat Y.V. (2022/05) The resource potential of fruit and ornamental plants of the order Lamiales in the collection of the Botanical Garden / Ecology and Noospherology 33 (1) 30-35. doi: 10.15421/032205.
3. Domnytska, I. L., Lykholat, Y. V., Lykholat, T. Yu., Naumova, T. O., Mandryka, Yu. Perspektvyu

- vycorystannia predstavnykiv rodyny Gesneriaceae Dumort. u navchalno-vyhovnomu procesi zahalnoosvitnikch zakladiv. [Prospects for the use of representatives of the family Gesneriaceae Dumort. in the educational process of secondary schools.] The XXXV International Scientific and Practical Conference «Science, development and the latest development trends», September 06 – 09, 2022, Paris, France. P. 237– 241.
4. Opanasenko, V. F., Kabar, A. N., Martynova, N. V., Rusetzkaya, L. L., Domnitskaya, I. L., Bilyk, I. V., Lomyga, L. L., & Zamyatina, L. P. (2015). Katalog rasteniy botanicheskogo sada Dnepropetrovskogo natsionalnogo universiteta imeni Olesya Gonchara [Plant Catalogue of Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University Botanic Garden]. Lira, Dnepropetrovsk (in Russian).
  5. Opanasenko, V. F., Lykholat, Y. V., Rudnyts'ka, O. M., & Hovorun, I. O. (1998). Bahatorichni kvitkovo-dekoratyvni rosliny dlya ozelenennya promyslovoho mista. [Perennial flowering and ornamental plants for landscaping an industrial city]. In: Proceedings of the 3rd International Conference “Promyslova botanika: stan ta perspektyvy rozvytku”, Donetsk, 3–5 Sept 1998 (in Ukrainian).
  6. Opanasenko, V. F., Zayceva, I.O., Kabar, A. N., Rusetzkaya, L. L., Pahomov, O.E., Domnytska, I. L., Martynova, N. V., & Zamyatina, L. P. (2008). Botanichny sad Dnipropetrovskogo natsionalnogo universitetu imeni Olesya Gonchara [Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University Botanic Garden]. RVV DNU, Dnipropetrovsk (in Ukrainian).
  7. Zayceva, I.O., Opanasenko, V. F., (2008). Putivnyk po Botanichnomu sadu DNU [Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University Botanic Garden]. RVV DNU, Dnipropetrovsk (in Ukrainian).

СЕКЦІЯ XII. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

НАУКОВІ ЗАСАДИ РЕКОНСТРУКЦІЇ НАСАДЖЕНЬ ПАРКУ XIX СТ. В СМТ. ВЕЛИКИЙ ЛЮБІНЬ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дудин Р.Б.

канд. с.-г. наук, доцент кафедри ландшафтної архітектури,
садово-паркового господарства та урбоекотології, доцент
Національний лісотехнічний університет України, Україна

Король І.М.

магістр садово-паркового господарства
Національний лісотехнічний університет України, Україна

Території шкіл та шкіл-інтернатів перебувають під постійним негативним впливом промисловості та транспорту, негативних природних чинників, а тому захист їх територій від цих впливів є першочерговим завданням при проектуванні озеленення та благоустрою.

Актуальність даної роботи полягає у розвитку озеленення в сучасних умовах навчальних закладів як важливої складової культурно-освітніх об'єктів селища. Метою даної роботи є забезпечення благоустрою та озеленення території школи-інтернату, розробка проектних рішень, які включають збагачення деревно-чагарникових і квіткових рослин.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення в смт. Великий Любінь існує на даній території з кінця XVII ст. Площа парку – 5,4 га. Нині цією пам'яткою опікується Великолюбінська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат, корпуси якої розташовуються на території парку.

Від вулиці Львівської, яка є центральною вулицею у смт. Великий Любінь, до території школи веде вулиця Замкова; вона ж обмежує територію школи із заходу та півдня. До парку безпосередньо прилягає територія Великолюбінського спиртзаводу. Також недалеко проходить автомагістраль Львів – Самбір.

На території парку компактно розташовані палац, спальні та навчальні корпуси школи-інтернату, господарські приміщення. Рух територією здійснюється як впорядкованими та замощеними маршрутами, так і стихійними доріжками.

Як засвідчують матеріали подеревної інвентаризації, згідно яких було виявлено 606 відповідного віку, в парку зростає 31 таксон деревно-чагарникової рослинності, які мають дендрологічну цінність. Значна частка дерев, які зростають у парку, належить листяним видам; частка хвойних є незначною.

За даними досліджень встановлено, що максимальною кількістю особин серед дерев у парку представлені ясен звичайний (116 особин), яблуня домашня (100), липа дрібнолиста (69), робінія звичайна (51), клен гостролистий (58), модрина європейська (34), гіркокаштан звичайний (33). Загалом ці види складають 81,1% від усіх рослин у парку.

Важливим показником, який свідчить про стійкість паркового насадження, є санітарний стан дерев, визначення якого відбувалося в ході подеревної інвентаризації. Аналіз санітарного стану деревних рослин парку в смт. Великий Любінь показав суттєву перевагу деревних рослин, які знаходяться у доброму стані.

Аналіз історичних джерел та матеріалів інвентаризації показує, що в даному парку зростає значна кількість старовікових дерев, висаджених понад 150 років тому, а окремі екземпляри, що зростають тут від заснування парку, налічують понад 250 років.

Багато у парку дерев, закладених за часів господарювання тут родини Бруницьких. Це дерева, вік яких складає понад 150 років – модрина європейська, гіркокаштан звичайний, ясен звичайний, липа дрібнолиста, гінкго дволопатева, окремі екземпляри дуба звичайного, бука лісового ф. пурпуроволиста, граба звичайного, клена сріблястого та явора. Загалом дерева-довгожителі представлені у парку в кількості близько 150 екземплярів, що складає 1/4 від загальної кількості паркової деревної рослинності.

Однак викликає занепокоєння загальний стан парку. Через недостатній догляд у парку практично відсутній чагарниковий ярус та газони; має місце лише спонтанна малоцінна рослинність, що розмножується самосівом. Через незадовільний стан огорожі парк використовується як транзитний об'єкт не лише пішоходами, але й кінним транспортом. Недостатня також кількість елементів благоустрою: це і впорядковані доріжки, ліхтарі та лави. Зважаючи на історико-культурну цінність цієї пам'ятки садово-паркового мистецтва, слід вжити негайних заходів з консервації, реставрації та реконструкції елементів паркового комплексу для продовження тривалості його повноцінного існування.

Нами було розроблено концепцію відновлення (реновації) цього садово-паркового комплексу, основні ідеї якої полягають в наступному. Функціональним зонуванням території передбачено виділення семи основних зон для впорядкування видів діяльності: навчально-виробнича; зона активного відпочинку; фізкультурно-спортивна; зона тихого відпочинку; житлова зона; навчальна зона; господарська зона.

Територіально об'єкт залишається цілісним, межі території не змінюються. Входи на територію зберігаються – головний із вулиці Замкової і другорядний з боку спиртзаводу. Асортимент проєктованих рослин включає 28 нових видів дерев і кущів. Їх передбачається вводити в існуюче насадження, тому значної кількості рубань не планується. Даний асортимент сприятиме підвищенню естетичної цінності парку, покращить відпочинок та створить оптимальні умови для оздоровлення вихованців інтернату.

Значну частину території парку займають доріжки та майданчики, тому їх будівництву відводиться значне місце у комплексі робіт з благоустрою озелених територій. Пропонується застосувати три типи покриттів. Це доріжки з м'якого вкриття, доріжки з плиткового вкриття та доріжки з бруківки.

Для забезпечення оптимальних умов відпочинку кожний із садово-паркових об'єктів повинен мати певний набір паркового обладнання, куди входять паркові лави, ліхтарі, смітники тощо. Такі пропозиції розроблені та представлені у додатках до розробленої концепції.

Основні завдання реконструкції парку: забезпечення масового, періодичного та індивідуального епізодичного відпочинку населення при вільному режимі використання паркової території та елементарній організації обслуговування відвідувачів; поліпшення мікроклімату та покращення санітарно-гігієнічних умов

школи-інтернату та у смт. Великий Любінь.

Список використаних джерел:

1. Дудин Р. Б. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва в смт. Великий Любінь – минуле і сьогодення. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2010. Вип. 20.13. С. 344-348.
2. Дудин Р. Б. Старовинні парки Львівщини: монографія. Львів: видавництво «Новий Світ – 2000», 2019. 186 с.
3. Дудин Р. Б., Левусь Т. М. Зміни дендрофлори парку в смт. Великий Любінь за період 2010-2016 рр. Екологічна безпека об'єктів туристично-рекреаційного комплексу: Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ЛДУБЖД, 2019. С. 144-145.

ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ РОСЛИН НУТУ КУЛЬТУРНОГО ЗА ДІЇ ШТАМУ *MEZORHIZOBIUM CICERY* ТА ІНГІБІТОРА РОСТУ

Терешко Іраїда Василівна

здобувач вищої освіти природничо-географічного факультету
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Когут Олена Миколаївна

здобувач вищої освіти природничо-географічного факультету
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Шевчук Оксана Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0003-3727-9239

канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри біології
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Дефіцит білка – одна з найбільш важливих проблем у сучасному сільськогосподарському виробництві.

Застосування рїстрегулюючих препаратів є актуальним, оскільки багато років інтенсифікації сільського господарства не пройшли даремно і в багатьох ґрунтах відзначена тенденція зникнення корисних груп мікроорганізмів і водночас підвищення чисельності та різноманітності шкідливих видів, що викликає різке і часто незворотне падіння ґрунтової родючості. Метою роботи було дослідження формування продуктивності сучасних сортів нуту культурного за дії штаму *Mezorhizobium cicery* та інгібітора росту рослин етефону.

Встановлено, що у рослин нуту у фазу бутонізації нодуляційна активність була вищою у дослідному варіанті із застосуванням штаму *Mezorhizobium cicery* МС 285, у порівнянні із сумісним використанням даного штаму бактерій та інгібітора росту етефону (0,3 %). Так, у рослин, насіння яких було інокульоване штамом *Mezorhizobium cicery* МС 285 кількість бульбочок становила $14,26 \pm 0,14$ шт., а суха речовина бульбочок – $0,179 \pm 0,03$, тоді як за сумісного застосування інокулянта та ретарданта ці показники склали $12,39 \pm 0,16$ та $0,158 \pm 0,04$ відповідно. Проте зміна вищезазначеної тенденції була відмічена у фазу формування бобів нуту. У цій фазі нодуляційна активність була вищою у дослідному варіанті із сумісним застосуванням штаму *Mezorhizobium cicery* МС 285 та етефону (0,3%). Так, при сумісному застосуванні кількість бульбочок збільшувалася на 15 %, а суха речовина бульбочок – на 11 %. Отже, застосування бактеризації насіння штамом *Mezorhizobium cicery* МС 285 та обробка рослин *Cicer arietinum* препаратом інгібіторного типу етефоном (0,3%) призводило до суттєвого посилення нодуляційної активності у фазу.

Відомо, що препарати інгібуючої дії володіють властивістю впливу регуляції онтогенетичних ланок рослинного організму, однією з яких є гальмування ростових процесів пагона, тобто стебла. Впливаючи на меристеми, ретардант, у нашому досліді це есфон, викликав зменшення лінійних розмірів у дослідних рослин нуту, що призводило до зміни їх габітусу. Одержані нами результати дослідження свідчать про

те, що для рослин *Cicer arietinum* застосування бактеризації призводило до суттєвого посилення лінійного росту, а обробка інокульованих рослин препаратом інгібіторної дії есфоном зменшувало їхній лінійний ріст. У дослідному варіанті із застосуванням штаму *Mezorhizobium cicery* МС 285 висота рослин нуту збільшувалася на 39 %, у порівнянні з контрольним варіантом. Під час застосування інокулянта та інгібітора росту рослин етефону відбувалося гальмування росту культури нуту. За дії даного препарату показник висоти рослин зменшувався на 7 %, у порівнянні з варіантом, де здійснювалася лише інокуляція насіння. Слід відмітити, що при цьому відбувалося посилення галуження стебла.

Нами досліджено, що у рослин дослідних варіантів формувалась більша кількість листків як на головному, так і на бічних пагонах першого та другого порядків, що у кінцевому результаті призводило до підвищення площі асиміляційної поверхні. Так, у дослідних варіантах виявлена більша площа листкової (асиміляційної) поверхні проти контрольних варіантів, що необроблялися: $355,48 \pm 2,47$ см² у контролі, $430,50 \pm 4,13$ см² за дії штаму *Mezorhizobium cicery* та $475,60 \pm 2,78$ см² при сумісній дії препаратів штаму та етефону. Отже, у дослідному варіанті із застосуванням штаму *Mezorhizobium cicery* МС 285 площа листкової поверхні рослин нуту збільшувалася на 21 %, у порівнянні з контрольним варіантом. Під час сумісного застосування штаму та інгібітора росту рослин етефону показник асиміляційної поверхні підвищувався на 34 %.

Відомо, що фотосинтетична діяльність рослинного організму характеризується показником вмісту хлорофілів. Під час дослідження вмісту хлорофілів, а саме суми хлорофілів ($a+b$) у лисках рослин нуту культурного було встановлено, що застосовані нами препарати підвищували даний показник. Так, у дослідному варіанті із застосуванням штаму *Mezorhizobium cicery* МС 285 сума хлорофілів ($a+b$) у листках рослин нуту культурного зростала на 9 %, у порівнянні з контрольним варіантом. Під час сумісного застосування інокулянта та інгібітора росту рослин даний показник підвищувався на 15 %.

Таким чином, результати досліджень роботи вказують на можливість застосування штаму та інгібітора росту рослин для покращення продуктивності рослин нуту культурного сорту Тріумф. Дія інокуляції та сумісний вплив препаратів (штаму *Mezorhizobium cicery* МС 285 і ретарданта) призводять до змін азотфіксувального й фотосинтетичного апарату та підвищення індивідуальної врожайності культури.

Список використаних джерел:

1. Ходаніцька О.О., Ткачук О.О., Шевчук О.А., Матвійчук О.А., Погоріла Л.Г. Вплив регулятора росту на проростання насіння сільськогосподарських культур. Корми і кормовиробництво. 2023. Вип. 96. С. 102–109.

СЕКЦІЯ XIII. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

МЕТОДИ ЗМЕНШЕННЯ ДЕФОРМАЦІЙ ДРУКОВАНИХ ПЛАТ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ

Часник Дмитро Васильович

провідний науковий співробітник

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна*

Відхилення від площинності у вигляді викривлення або скручування - поширений дефект, що створює серйозні проблеми під час складання і монтажу друкованих вузлів виробів електронної техніки. Навіть якщо вдалося змонтувати викривлену плату, під час встановлення у виріб її випрямляють у площину і в паяних з'єднаннях виникають напруженості, які можуть закінчитися відмовою пайок або руйнуванням внутрішніх з'єднань у багатошарових платах. Проблема в тому, що викривлення належить до багатофакторного явища, і усунувши одну з причин, залишивши поза увагою інші, ви можете не отримати бажаний результат. Як правило, у підвищеному викривленні звинувачують технологів друкованих плат. Але це не завжди справедливо. Існують й інші об'єктивні причини, що викликають деформації друкованих плат.

Почнемо з головного: деформації виникають через реалізацію внутрішніх напружень у тілі плати. Джерела внутрішніх напружень криються в переплетеннях склотканин, в усадкових явищах, що виникають у процесі полімеризації сполучної речовини, у напруженнях зсуву, що виникають у процесі пресування шаруватих пластиків або багатошарової друкованої плати (БДП) через різницю в коефіцієнтах термічного розширення компонентів шаруватих пластиків. Усі ці напруги неминуче виникають у процесі виробництва композиційних діелектриків і БДП. Звідси випливає, що боротьба з викривленням полягає у зменшенні внутрішніх напружень або їх симетруванні таким чином, щоб вони компенсували одне одного. Власне, на цьому можна було б і закінчити, бо цим все сказано. Але виникає бажання визначити всі явища, що викликають деформації.

Усадочні явища під час затвердіння сполучної речовини.

Об'ємна усадка більшості епоксидних смол унікальна, вона становить близько 0,4% до гелеутворення і близько 2,8% після гелеутворення. У інших полімерів вона набагато більша. Наприклад, у поліімідів вона 17%, у поліефірів - 12-15%. Ось чому епоксидний клей з його унікально малою усадкою такий гарний: не тільки через чудові адгезійні властивості, а й через незначну внутрішню напругу в клейовому шві - потенційних джерел руйнування склейки.

Уже на початкових стадіях створення композиційних фольгованих діелектриків на основі склотканин напруження виникають і зосереджуються в скляній пряжі - в її скручених нитках і фіксуються фольгою. Під час витравлювання малюнка друкованих провідників ці напруги звільняються: діелектрична основа сідає. Це позначається на

розмірній стабільності шарів БДП. Але головне в тому, що несиметрична щільність малюнка на двох сторонах плати, природно, викликає викривлення основи.

Що потрібно робити? Слід вирівнювати щільність міді на двох сторонах шару за рахунок використання полігонів у вигляді сіток. Багато хто скаже: це всім відомо. Так, відомо, але чомусь не робиться.

Найвагоміший "внесок" у викривлення - ортогональна топологія малюнка на двох сторонах плати або шару БДП. Це неминуче призводить до гвинтоподібного відхилення плати від площинності. І його технологічними прийомами не виправити.

Температурні коефіцієнти розширення (ТКР).

Різниця в ТКР міді (17×10⁻⁶), скла (12×10⁻⁶) і зв'язувального матеріалу (понад 100×10⁻⁶) теж природним чином може призводити до деформації під час охолодження композиції або спресованої БДП після пресування. Звісно, з часом напруження, спричинені різницею в ТКР, релаксують. Але на виробництві не чекають, коли закінчиться цей процес, тому вдаються до відомого всім терморихтування безпосередньо перед складанням. Але якщо причини криються в неправильному конструюванні, плати після рихтування з часом повертаються в короблений стан.

Збірка пакета шарів.

Тут теж потрібно дотримуватися однорідності пакета. Краще закладати в конструкцію однакові основи шарів і препреги [1], тому що будь-яка різномірність - причина викривлення. Легко уявити, що в пакет шарів можуть потрапити препреги з різними термінами життя, а значить, і з різною плинністю. Наслідки очевидні. Для набору потрібної товщини в конструкції БДП краще передбачити використання більш тонкої скляної основи прокладочної склотканини з більшою кількістю листів.

Ще одне правило: потрібно суворо стежити за тим, щоб усі шари і препреги укладали в стопку однорідно. Для цього листи маркуються відповідним чином, щоб дотримуватися цього правила від нарізки заготовок до укладання в пакет шарів БДП. Якщо з міркувань економії під час розкрою матеріалу в пакет потрапить шар або аркуш препрега, що відрізняється від напрямку ткацтва, викривлення неминуче.

Не потрібно поспішати з використанням матеріалу. Йому потрібно обов'язково добре вилежатися, щоб прийти в однорідний стан за температурою і вологістю. Від стану вологості листів препрега залежить якість запресовування: якщо в пакет потрапили листи препрега з різною вологістю, викривлення неминуче. Найкраще препреги зберігати і витримувати в спеціальних камерах із температурою 12...15 °С і вологістю до 45%. На ділянці пресування потрібно підтримувати таку температуру і вологість, щоб уникнути запотівання аркушів препрега під час вилучення їх із камери зберігання.

Пресування.

Контроль швидкості охолодження заготовок у пресі багато в чому дає змогу уникнути викривлення і скручування, якщо вони не пов'язані з неправильно обраною конструкцією. Існують також деякі загальні рекомендації, які застосовні до більшості матеріалів. Що стосується поглинання вологи, то дуже важливо застосовувати вакуум під час пресування до підвищення температури і затвердіння смоли в препрезі. Це дає змогу видалити залишки вологи, яка може утворитися в порожнині між шарами. Використання вакууму також може видалити інші леткі компоненти, такі як залишки розчинників у матеріалі препрега. Часто цьому не надають належної уваги, а насправді застосування вакууму може істотно позначитися на якості БДП і виконанні подальших операцій.

Рекомендований час застосування вакууму може залежати від фактичного рівня вологи у використовуваному матеріалі, але найчастіше коливається від 15 до 30 хв.

Дуже важливо в цей час не нагрівати занадто сильно пакет шарів.

Нагрівання і застосування тиску.

Для конкретної полімерної системи важливо розуміти реологію смоли в препрезі залежно від швидкості підвищення температури. Це, поряд зі своєчасним застосуванням тиску, гарантує повне склеювання внутрішніх шарів і гарне змочування смолою ниток склотканини. Повне змочування внутрішніх шарів і гарне розтікання смоли за рельєфом провідників мають велике значення для забезпечення стійкості плат до теплових впливів під час подальшого оброблення за допомогою нагрівання.

Зняття напружень і профіль тиску.

Важливо створювати достатній тиск на пакет шарів, щоб смола в препрегах нагрілася і почала розтікатися по внутрішньошаровим малюнкам провідників. Необхідний тиск можна змінювати залежно від типу використовуваного матеріалу і рівня досяжного вакууму під час цього процесу. Головне в цьому процесі, що після того як смола починає тверднути і перестає розтікатися, зниження тиску в пресі може сприяти зменшенню внутрішніх напружень у БДП. Це може також поліпшити стійкість плат до групового нагрівання під час паяння.

Швидкість охолодження.

Після того як матеріал був витриманий при певній температурі протягом необхідного інтервалу часу, який залежить від типу використовуваного матеріалу, швидкість його охолодження також матиме велике значення для зменшення викривлення. Зазвичай невеликі швидкості охолодження сприяють зменшенню викривлення та залишкових напружень. Єдине, що цьому заважає: повільне охолодження несприятливо позначається на продуктивності процесу. У багатьох випадках повільне охолодження ведуть до температури склування смоли, потім слідує дещо прискорене охолодження. Такий режим гарантує добрий баланс якості та продуктивності.

Температурні режими пайки.

Розробка профілю нагріву під час паяння має значення не тільки для очевидних вимог паяння компонентів, а й для гарантії того, що друковану плату не буде пошкоджено внаслідок теплових впливів. Ці вимоги часто доповнюють одна одну. Термопрофілі можуть змінюватися зі зміною товщини друкованої плати, розподілу міді, щільності розміщення компонентів, а також інших факторів. Складання таких профілів для задоволення всіх вимог може бути досить складним процесом. Для оцінки впливу на друковану плату і базовий матеріал необхідно звернути увагу на швидкість нагріву і час, протягом якого плата перебуває під впливом пікових температур, а також на швидкість подальшого охолодження. Мінімізація температурних градієнтів поперек плати має велике значення для зменшення напруги, що виникає через відмінності в температурному розширенні складових композиційних матеріалів.

Причини деформації настільки різноманітні й суперечливі, що для будь-якого підприємства вони індивідуальні, і пошук правильних рішень часто стає важким. Те, що згадано вище, не є панацеєю від усіх проблем. Це лише підказка напрямку пошуку.

Список використаних джерел:

1. Що таке препрег з вуглецевого волокна. <https://ua.hgcomposites.com/info/what-carbon-fiber-prepreg-is-83532269.html> (дата звернення – 12.02.24).

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ЗАГАЛЬНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ВОДНИХ РЕСУРСІВ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мартиненко Оксана Володимирівна
Викладач
Сумський будівельний коледж, Україна

Клименко Софія Ігорівна
студентка II курсу ОПП “Архітектурне проектування та внутрішній інтер’єр”
Сумський будівельний коледж, Україна

Головна частина водних ресурсів в Сумській області припадає на річки. Станом на 01.01.2021 рік на території області протікає 1543 річки, загальна довжина яких сягає 8020 км [1]. Загальна характеристика водних ресурсів області представлена на рис.1.

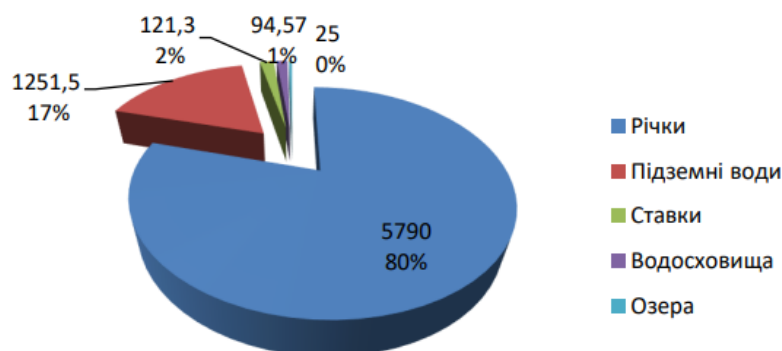

Рис. 1. Структура водних ресурсів Сумської області, (сумарний стік, млн. м3)

Найбільшою водною артерією, що протікає на території області є р. Десна. Річки Сула, Псел, Хорол, Сейм та Ворскла відносять до середніх річок. Також в області налічується близько 1536 малих річок.

Станом на 01.01.2021 рік на території області знаходиться 537 озер, загальний об’єм води, яких складає 25 млн. м3. В басейні р. Десна знаходиться найбільша кількість озер [2].

В Сумській області налічується 2192 ставки, загальна площа, яких становить 11386,6 га.

На території області нерівномірно поширена заболоченість. Загальна площа якої складає 47,0 тис.га. Майже 25 % сумарного поверхневого стоку знаходиться саме в болотах. Новгород-Сіверське Полісся - це найбільш заболочена частина області [2].

Запас водних ресурсів на одного мешканця області складає приблизно 1800 м3/рік. Це показник дещо вищий за середній показник по Україні, але все одно

область відносить до районів з низькою водозабезпеченістю згідно до індикатора Фалькенмарка.

На рис. 2. зображено використання води на території Сумської області за галузями економіки.

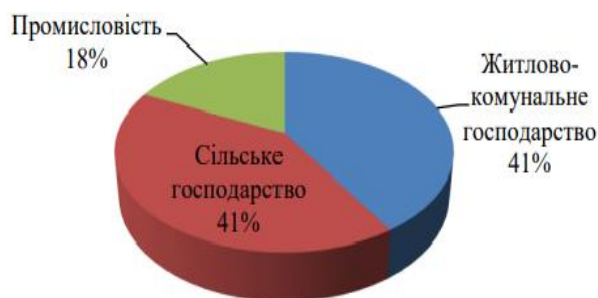

Рис. 2. Структура споживання водних ресурсів в Сумській області, млн. м³

Як видно з даного графіку, 41 % від всіх водних ресурсів йде на потреби сільського господарства та житлово-комунального комплексу, а 18% на потреби промисловості [3].

За якісними показниками водні ресурси Сумської області відчувають високе антропогене навантаження. Це пов'язано зі скиданням стічних промислових вод та стічних вод із господарсько-побутового комплексу.

Виділяють три стадії забруднення поверхневих вод:

- 1) перша стадія (початкова) – це коли концентрація забруднюючої речовини вища за фонову, але не перевищує ГДК;
- 2) друга стадія (небезпечна) - коли концентрація досягає ГДК, або трішки перевищує її;
- 3) третя стадія (найнебезпечна) - коли при наявності забруднюючої речовини змінюється гідрохімічні показники води [4].

На даний момент не існує єдиного визначеного показника, яким можна було б повноцінно охарактеризувати якісний стан води. Оцінювання проводиться на системі показників, які в свою чергу оцінюють фізичний, бактеріологічний, гідробіологічний та хімічний стан поверхневих вод [5]. В таблиці 1 представлено стан водних ресурсів Сумщини за показником ІЗР, дані за 2020 рік взято з [3].

Проаналізувавши дану таблицю, можна зробити висновки:

1. Максимальні показники ІЗР зафіксовані у водах р. Бобрик (вище м. Середина Буда), показник ІЗР дорівнює 4,29 та даний водний об'єкт відноситься до 5 класу якості води – «брудні».
2. Води р. Бобрик (нище м. Середина Буда), де показник ІЗР дорівнює 3,24 та р. Псел (район с. Старе Село) – ІЗР 2,73. Дані річки відносять до 4 класу забрудненості по якості води і мають статус «забрудненні».
3. Всі інші водні об'єкти Сумської області відносять до 3 класу забруднення, що має статус «помірно забрудненні».

Проаналізувавши середнє значення забруднюючих речовин в межах головних річок області, було визначено:

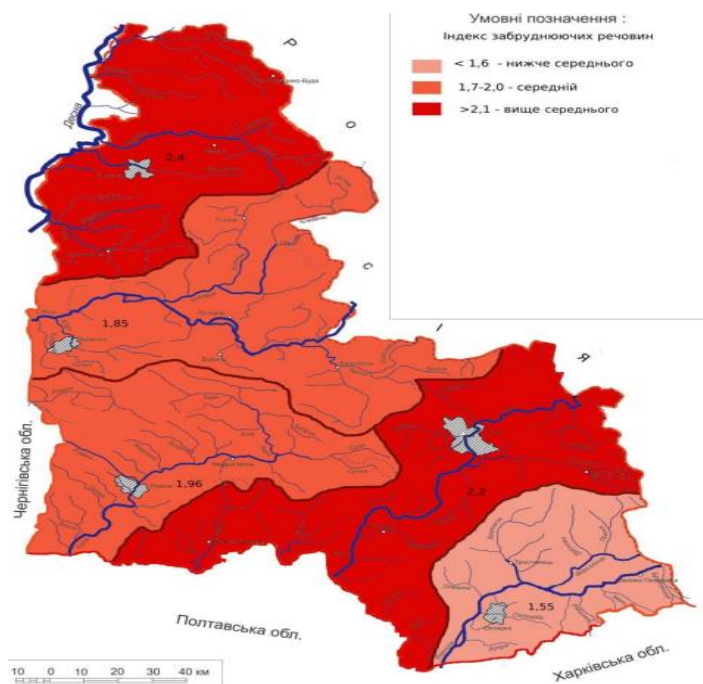
- забруднення річкових басейнів Десни і Псел (2,4 та 2,2 відповідно) спричинено із-за непрацюючих очисних споруд в м. Середина Буда та пов'язано зі скидом в р. Псел КП «Міськводоканал»;
- мінімальні значення забруднення були зафіксовані на р. Ворскла – 1,55. Це можна пояснити мінімальним впливом зворотних вод.

Таблиця 1

**Комплексна оцінка якості води поверхневих водних об'єктів
у Сумській області на основі ІЗР (2020р.)**

Басейн головної річки Сумської області	Річка	Створ	ІЗР	Клас якості води	Середнє значення по басейну
Десна (без Сейму)	Івотка	сmt.Ямпіль вище сmt	1,86	3	2,4
	Івотка	сmt.Ямпіль нижче сmt	1,74	3	
	Шостка	с.Гамаліївка	1,68	3	
	Бобрік	м.Середина Буда, вище міста	4,29	5	
	Бобрік	м.Середина Буда, нижче міста	3,24	4	
	Знобівка	с.Зноб-Тручевська	1,96	3	
	Знобівка	с.Нововасилівка	2,22	3	
Сейм	Сейм	с.Піски	1,48	3	1,85
	Сейм	с. Чумаково	1,5	3	
	Сейм	с.Мельня	2,2	3	
	Клевень	с.Зруцьке	1,7	3	
	Єзуч	с. В'язове	2,12	3	
	Єзуч	с.Сарнавщина	2,13	3	
Сула	Сула	м.Ромни	2,02	3	1,96
	Сула	с.Чеберяки	1,90	3	
Псел	Псел	с.Миропілля	1,95	3	2,2
	Псел	с.В.Чернеччина	1,94	3	
	Псел	с.Старе Село	2,73	3	
	Псел	с.Бишкінь	2,14	3	
	Псел	с.Кам'яне	2,04	3	
	Хорол	с.Панасівка	2,36	3	
	Хорол	с.Лучки	1,91	3	
Ворскла	Ворскла	с.В.Писарівка	1,45	3	1,55
	Ворскла	с.Клементове	1,67	3	
	Ворсклиця	с.Пожня	1,53	3	

На рис. 3. зображено якісний стан поверхневих водних об'єктів у Сумській області за показником ІЗР.

Рис. 3. Оцінка якості води поверхневих водних об'єктів у Сумській області на основі ІЗР (у розрізі басейнів головних річок регіону)

Проаналізувавши дослідження антропогенного навантаження на річки Сумщини, було встановлено, що 3/4 області знаходиться під середнім антропогенним впливом, а решта частина області під високим антропогенним навантаженням. Близько 11% водних ресурсів Сумщини знаходяться в кризовому стані [5], але ця ситуація погіршилася через війну.

Під час повномасштабного вторгнення РФ однією з небезпек для забруднення водного середовища є руйнування очисних споруд, дамб чи пошкодження споруд, які займалися водопостачанням чи очищенням стічних вод. Станом на 01.01.2024 року таких аварій на території Сумської області було зафіксовано декілька [6].

У перші тижні повномасштабного вторгнення російських військ на територію України було підірвано автомобільний міст, який пролягав через ліву притоку Ворскли – р. Братеницю поблизу смт. Велика Писарівка. За офіційними даними, внаслідок цього до водойми потрапило 450 тон уламків будівельних конструкцій. За висновками екоінспекторів, внаслідок засмічення русла водним ресурсам було нанесено шкоду на суму майже 98,5 мільйонів гривень.

У березні 2022 року під час активної фази бойових дій в різних точках Охтирського району було підірвано автомобільні мости, що призвело до засмічення поверхневих водних об'єктів. Зокрема, виявлено, що руйнація мосту поблизу с. Пожня Великописарівської ОТГ призвела до засмічення р. Ворсклиця більш ніж на 97 мільйонів гривень збитків. Біля с. Куземин Груньської ОТГ залишки будівельних конструкцій мосту засмітили р. Ворскла, що потягло за собою екологічні збитки на суму майже 69 мільйонів гривень. Таку ж суму шкоди (майже 69 млн.грн.) заподіяно довікллю внаслідок засмічення водного об'єкту в с. Семереньки Тростянецької ОТГ. Підрив ще одного мосту Тростянецької ОТГ в с. Микитівка призвів до засмічення природного водотоку на суму більше 17 мільйонів гривень.

На початку березня 2022 року було зруйновано міст біля с. Олексине Тростянецької міської територіальної громади. Внаслідок цього 57,5 тонн будівельних конструкцій обвалилося прямо в р. Боромля. Це призвело до засмічення русла, суттєвого погіршення якості водотоку та середовища існування біоресурсів загалом. За результатами розрахунку екоінспекторами встановлено, що сума збитків, заподіяних засміченням водних ресурсів, складає майже 12,6 мільйонів гривень.

Під час активної фази бойових дій на території Сумського району було зруйновано міст через р. Псел поблизу с. Бишкін Лебединської міської територіальної громади. Внаслідок цього понад 600 тон зруйнованих конструкцій мосту потрапило безпосередньо у річку. Фахівці Держекоінспекції у Сумській області порахували, що шкода, заподіяна засміченням водних ресурсів, у грошовому виразі становить майже 140 мільйонів гривень.

На початку квітня 2022 року війська Російської Федерації відступали з території Сумщини. Тоді ж вони підірвали автомобільний міст між селами Чумакове та Пересипки Конотопського району. Внаслідок цього 1700 тонн будівельних конструкцій обвалилося безпосередньо в р. Сейм, призвівши до значного засмічення екосистеми. У грудні 2022 року Державна екологічна інспекція у Сумській області отримала матеріали кримінального провадження з усіма даними, необхідними для обчислення екологічної шкоди. На підставі цієї інформації та методики розрахунку збитків, фахівці Інспекції встановили, що загальна сума шкоди, заподіяної засміченням водних ресурсів внаслідок збройної агресії Російської Федерації, склала майже 372 мільйони гривень.

Можна зробити висновок, що загальний стан водних ресурсів Сумської області значно погіршився в порівнянні з періодом до військової агресії з боку РФ.

Список використаних джерел:

1. Обухов Є. В. Показники забезпеченості населення України водними ресурсами на початку 2021 року. URL: <https://uhe.gov.ua/sites/default/files/2021-08/10.pdf>.
2. Водні ресурси. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2020 році. URL: <http://www.pek.sm.gov.ua/images/docs/public/sumy2020.pdf>.
4. Хільчевський В. К., Ободовський О. Г., Гребінь В. В. Загальна гідрологія: підручник. Київ: «Київський університет», 2008. 399 с.
5. Мальцев В. І., Карпова Г.О., Зуб Л. М. Визначення якості води методами біоіндикації. Київ, 2011. 112 с.
6. Удари по нафтобазі, аміакосховищу та трансформаторам: які екологічні збитки РФ нанесла Сумщині? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/udary-po-naftobazi-amiakoskhovyshchu-ta-transformatoram-iaki-ekolohichni-zbytky-rf-nanesla-sumshchyni/>.

ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НИЗЬКО- ТА ВИСОКОТЕМПЕРАТУРНИХ СИСТЕМ ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ

Дорошенко Андрій Андрійович

здобувач вищої освіти факультету інженерних систем та екології
Київський національний університет будівництва та архітектури, Україна

Науковий керівник: Чепурна Наталія Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-8044-7563

кандидат технічних наук, доцент кафедри теплотехніки
Київський національний університет будівництва та архітектури, Україна

Підвищення зацікавленості до енергоефективності та сталого використання ресурсів спонукає до пошуку нових та модернізації відомих технологій для сектору теплопостачання.

Найбільшого розвитку за останні десятиріччя отримує тренд нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії, зокрема сонячної енергії [1], [2], утилізації вторинних енергоресурсів та підвищення ефективності окремих елементів систем теплопостачання [3], [4], [5] застосування органічного циклу Ренкіна [6], водневої енергетики [7] та теплових насосів в системах низькотемпературних систем теплопостачання [8]. Окремої уваги потребують аналіз та дослідження проектних рішень на загальний клас енергетичної ефективності будівель і споруд [9].

Поняття низько- та високотемпературних систем теплопостачання не має деякого температурного обмежувача і використовується радше для оцінки теплових якостей системи, її сумісності з типом джерела генерації і як наслідок енергетичних характеристик системи.

Головна особливість низькотемпературних систем полягає в температурі теплоносія. Він може нагріватися в такій системі до температури не більше 60°C (зазвичай 50-55°C), а різниця температур теплоносія в прямій і зворотній лініях не перевищує 10-14 °C. На відміну від високотемпературних систем, де температура теплоносія може досягати 95°C (в системах ЦТ – і до 150/70), а різниця може складати 20-25, а в ЦТ – і 80 градусів.

Переваги низькотемпературних систем:

–рівномірна і комфортна температура повітря в приміщенні – більш високий рівень температурного комфорту;

–висока гнучкість системи за рахунок можливості створення багатовалентних (від декількох джерел енергії, в тому числі відновлюваних) систем теплопостачання;

–екологічність. Тут треба зупинитися більш детально. Самі системи споживача в низькотемпературному режимі не є більш екологічними ніж у високотемпературному. Але при застосуванні таких систем є можливість ефективно використовувати нетрадиційні джерела енергії, що в свою чергу призводить до поліпшених екологічних характеристик комплексу систем.

Високотемпературними ж прийнято вважати традиційні системи теплопостачання, які мають графіки теплоносія 60/40 і вище.

Для більшої наочності нижче подано порівняння низько- та

високотемпературних систем (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння низько- і високотемпературних систем теплопостачання

№ з/п	Критерій порівняння	Низькотемпературна система	Високотемпературна система
1.1	Втрати теплової енергії при транспортуванні теплоносія $q=k*\Delta t$	Нижчі ніж в ВТС (за рахунок зменшеної різниці температур між теплоносієм і навколишнім середовищем)	Вищі ніж в НТС (за рахунок великої різниці температур між теплоносієм і навколишнім середовищем)
1.2	Втрата енергетичного потенціалу теплоносія $Q=c*G*\Delta t'$	Вища ніж в ВТС (за рахунок низького значення $\Delta t'$ чутливість потужності вища)	Нижча ніж в НТС (за рахунок високого значення $\Delta t'$ чутливість потужності вища)
2.1	Витрата теплоносія $G=Q/(c*\Delta t')$	Високі витрати теплоносія (див. формулу)	Низькі витрати теплоносія (див. формулу)
2.2	Матеріалоємність системи транспортування	Висока матеріалоємність (базується на 2.1)	Низька матеріалоємність (базується на 2.1)
2.3	Витрати електричної енергії на роботу насосного обладнання $P=\rho*G*g*H$	Вища ніж в ВТС (базується на 2.1)	Нижча ніж в НТС (базується на 2.1)
3	Можливість застосування НВДЕ	Широкі можливості застосування НВДЕ (особливо актуально при запровадженні систем з використанням теплових насосів)	Вкрай обмежені можливості використання НВДЕ (виключно шляхом спалювання продуктів переробки сміття, біологічних відходів, водню або воднево-газової суміші тощо)
4	Тепловий комфорт	Високий рівень теплового комфорту за рахунок низьких перепадів температур між поверхнями приладів і людиною	Нижча в порівнянні з НТС рівень теплового комфорту за рахунок високих перепадів температур між поверхнями приладів і людиною
5	Санітарно-гігієнічні чинники	Потребує додаткових високотемпературних систем для періодичної обробки систем (особливо чутливо)	Не дозволяє розвиватися хвороботворчим організмам
6	Прилади систем опалення, теплообмінники тощо $Q=\alpha*F*\Delta t$	Значні розміри	Малі розміри
7	Регулювання системи	Переважно кількісне	Переважно якісне
8	Енергоефективність	Вища в розрізі 3	Нижча ніж в НТС

[авторська розробка]

Список використаних джерел:

1. Приймак О.В., & Пасічник П.О. (2016). Дослідження тепловіддачі абсорбера сонячного повітропідігрівача виготовленого з гофрованої вуглеграфітового трикотажного полотна. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Технічні науки, (1), 85-91.
2. Пасічник П., Погосов О., & Кулінко Є. (2024). АНАЛІЗ СТАНУ СВІТОВОГО РИНКУ СУЧАСНИХ ПОВІТРЯНИХ ГЕЛІОКОЛЕКТОРІВ. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», (February 2, 2024; Oxford, UK), 188–194. <https://doi.org/10.36074/logos-02.02.2024.038>.
3. Malkin E., & Pogosov O. (2015). Оцінка вторинних енергоресурсів та напрямки підвищення енергоефективності при реконструкції систем паропостачання промислових підприємств. Вентиляція, освітлення та теплогазопостачання, (18), 106-112.
4. Малкін Е.С., & Погосов О.Г. (2014). Методика техніко-економічного обґрунтування впровадження парових турбін малої потужності в системах теплопостачання промислових підприємств та результати її розповсюдження на типові редуційноохолоджувальні установки. Вентиляція, освітлення та теплогазопостачання, (17), 107-111.

5. Погосов О.Г., Чепурна Н.В., Пасічник П.О., Кулінко Є.О., & Дорошенко А.А. Сучасні системи тепло-та паропостачання промислових підприємств при застосуванні глибокої утилізації енергетичного потенціалу технологічної пари. Вентиляція, освітлення та теплогазопостачання, (2023), Випуск 45, 42.
6. Юрик В., & Погосов О. (2024). ЗАГАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ ГЕНЕРАЦІЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ НА ОСНОВІ ОРГАНІЧНОГО ЦИКЛУ РЕНКІНА. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (January 26, 2024; Helsinki, Finland), 204–208. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1584>.
7. Погосов О., & Чепурна Н. (2024). Перспективи та проблематика використання водню, як системи акумуляції позабалансної генерації електричної енергії, для нафтогазового та енергетичного секторів України. Scientific Collection «InterConf», (187), 314–321. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5355>.
8. Kulinko Y., Skochko V., & Pohosov, O. (2019). Diagnostic technique for wells of soil heat pumps in terms of thermal potential depending on the type of soil. Енергоефективність в будівництві та архітектурі, (12), 20-29.
9. Погосов, О., Пасічник П., & Кулінко Є. (2023). ВПЛИВ ДЕЯКИХ ПРОЕКТНИХ РІШЕНЬ НА КЛАС ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БУДІВЛІ. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (December 22, 2023; Coventry, UK), 214–217. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1526>.

СЕКЦІЯ XV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

АВТОМАТИЗОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ AWS СЕРВІСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ PYTHON ТА “CIS BENCHMARK”

Волотовський Олександр Володимирович
здобувач вищої освіти кафедри безпеки інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Банах Роман Ігорович
ORCID ID: 0000-0001-6897-8206
асистент кафедри безпеки інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

За останні кілька років використання обчислювальних хмарних сервісів стало необхідністю для багатьох підприємств. Однак із зростанням комплексності та різноманітності сервісів виникає важлива проблема – ефективне забезпечення безпеки. Для вирішення цього завдання було розроблено підхід, використовуючи Python, бібліотеку boto3 та CIS v1.5 benchmark.

Програмний засіб створений для систематичної перевірки захищеності та відповідності AWS сервісів до найкращих практик. Він базується на стандарті безпеки CIS v1.5, що надає конкретні критерії безпеки для кожного сервісу. Реалізація в Python забезпечує не тільки гнучкість та простоту, але й високий рівень автоматизації завдяки бібліотеці boto3.

Цей підхід є корисним, оскільки має здатність швидко та ефективно генерувати звіти відносно кожного елемента CIS для конкретного сервісу.

Наприклад, у сервісі IAM, до кожного користувача прикріплена політика паролів, в якій зазначена мінімальна кількість символів описана у CIS в пункті “1.8 Ensure IAM password policy requires minimum length of 14 or greater”. Щоб перевірити на відповідність до найкращих практик, нам необхідно виконати сценарій наведений на рис. 1.

```
def get_password_policy():
    iam_client = boto3.client('iam')
    try:
        account_summary = iam_client.get_account_password_policy()
        password_response = account_summary['PasswordPolicy'].get('MinimumPasswordLength')
        return password_response >= 14
    except iam_client.exceptions.NoSuchEntityException:
        print("Password policy not found.")
        return None
    except iam_client.exceptions.ServiceFailureException as e:
        print(f"Error: {e}")
        return None
```

Рис. 1. Код для перевірки довжини паролю

Цей сценарій містить у собі команду звернення до прикладного програмного інтерфейсу AWS, а саме аналог команди "aws iam get-account-password-policy | grep 'MinimumPasswordLength'". Отже, отримуємо результат "true", який зображено на рис. 2.

```
"compliance": {  
  "CIS": {  
    "1.8": true  
  }  
}
```

Рис. 2. Результат перевірки довжини паролю і відповідність до CIS

Можемо зробити висновок, що політика паролей прикріплена до даного користувача відповідає CIS, та його пароль більший або рівний 14 символів.

Важливим аспектом даного підходу є його модульність та можливість легкої адаптації до змін у середовищі хмарних сервісів. Користувач може налаштовувати параметри коду для відповідності конкретним вимогам та стандартам безпеки своєї організації.

Цей підхід до забезпечення безпеки стає необхідним елементом стратегії управління ризиками. Автоматизована оцінка безпеки не лише забезпечує швидкість та ефективність, але й дозволяє оперативно реагувати на нові виклики у сфері кібербезпеки.

Загалом, розробка представляє собою інтелектуальний інструмент для автоматизованої оцінки безпеки AWS сервісів. Це допомагає підприємствам уникнути ризиків, пов'язаних з недостатньою безпекою, та сприяє покращенню загальної кібербезпекової стратегії організації.

Висновки. Розроблено підхід до забезпечення безпеки хмарних сервісів AWS. Серед його особливостей є високий рівень автоматизації та адаптивність до змін в середовищі. Цей підхід дозволяє оперативно генерувати звіти щодо відповідності кожного елемента CIS конкретного сервісу, сприяючи підвищенню рівня кібербезпеки організації.

Автоматизована оцінка безпеки стає необхідним елементом стратегії управління ризиками, дозволяючи ефективно реагувати на нові виклики у сфері кібербезпеки.

Список використаних джерел:

1. Y. Stefinko, A. Piskozub and R. Banakh, "Manual and automated penetration testing. Benefits and drawbacks. Modern tendency," 2016 13th International Conference on Modern Problems of Radio Engineering, Telecommunications and Computer Science (TCSET), Lviv, Ukraine, 2016, pp. 488-491, doi: 10.1109/TCSET.2016.7452095.
2. Benchmark: CIS v1.5.0. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://benchmarks.cisecurity.org/> – Заголовок з екрану.
3. AWS SDK for Python (Boto3) Documentation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.aws.amazon.com/python/sdk/> – Заголовок з екрану.

ЕНЕРГЕТИЧНІ СИСТЕМИ «РОЗУМНИХ МІСТ» ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ

Дерев'яно Володимир Сергійович

здобувач вищої освіти факультету
комп'ютерно-інформаційних систем і програмної інженерії
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Дуда Олексій Михайлович

ORCID ID: 0000-0003-2007-1271
канд. техн. наук, доцент кафедри комп'ютерних наук
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Скалецький Петро Олегович

аспірант 2-го курсу кафедри комп'ютерних наук
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Збільшення викидів парникових газів, зростання залежності від імпортової енергії, високі та мінливі ціни на енергоносії – це лише деякі з ключових складнощів, з якими на даний час стикаються сучасні міста [1]. Для зменшення залежності від імпорту енергоносіїв розширення енергетичного різноманіття та зменшення викидів парникових газів в «розумних громадах» та «розумних містах» активніше використовуються відновлювані джерела енергії. Наприклад у США до 2030 року буде впроваджено високоефективну енергетичну систему «Ленд-Айлендс», що базуватиметься на електричних транспортних засобах [2]. Завдяки цьому будуть зменшені річні витрати на транспортну енергосистему. Із збільшенням кількості електричних транспортних засобів це призведе до збільшення зайнятості місцевого населення та зростання міжнародної співпраці загалом. Для впровадження систем без викидів парникових газів потрібно запровадити різноманітні технології з використанням відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності «розумних» міських систем. Збільшення частки використання джерел відновлюваної енергії до 30% покращить безпеку системи енергопостачання загалом.

Автори [3] досліджують доцільність використання сонячної енергії в ряді «розумних» локацій. При цьому основні вхідні набори даних містять інформацію про споживання палива та енергії, потужність відновлюваних джерел енергії, інформацію про інвестиційні та експлуатаційні витрати, а також відомості про різні типи обладнання для керування системами енергопостачання. Результати дослідження містять дані щодо споживання палива, імпорту та експорту електроенергії та показники викидів вуглекислого газу. Зазначена модель може бути використана для аналізу з метою формування «розумних» послуг, застосунків та програм. У [3] проведено аналіз складних «розумних» енергетичних систем, які працюють на декількох територіальних рівнях, зокрема на національному, регіональному та муніципальному. Кожна з систем такого типу має власний набір інформаційно-технологічних елементів, що враховують додаткові витрати, пов'язані з викидами вуглекислого газу кожним підприємством чи виробництвом в «розумній громаді».

Енергетичне моделювання використовується для оцінки попиту та пропозиції. Створення застосунків для впровадження «розумного» енергетичного планування призведе до зменшення використання викопного палива та максимізації споживання

відновлюваної енергії та зменшення наслідків глобального потепління.

Список використаних джерел:

1. Kim, Hakpyeong, et al. "A systematic review of the smart energy conservation system: From smart homes to sustainable smart cities." *Renewable and sustainable energy reviews* 140 (2021): 110755.
2. Mahesha, C. R., et al. "Sustainable cooling and heating in smart cities using solar energy system planning." *Energy Reports* 8 (2022): 826-835.
3. Tan, Zhongfu, et al. "Combined electricity-heat-cooling-gas load forecasting model for integrated energy system based on multi-task learning and least square support vector machine." *Journal of cleaner production* 248 (2020): 119252.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ДАНИХ У РОЗСЛІДУВАНІ КІБЕРЗЛОЧИНІВ У МЕРЕЖАХ СТАНДАРТУ IEEE 802.11

Банах Роман Ігорович

аспірант кафедри безпеки інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Піскозуб Андріян Збігнєвич

ORCID ID: 0000-0002-3582-2835

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри захисту інформації
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Розвідка на основі відкритих джерел (OSINT) — це підхід до збору, аналізу та використання публічно доступної інформації з різноманітних джерел. Цей метод стає все більш популярним та стрімко розвивається, особливо у зв'язку з поширенням інтернету та інформаційних технологій.

Одним з ключових чинників, що сприяють розвитку OSINT, є зростання обсягу публічної інформації в онлайн-середовищі. Інтернет став величезним резервуаром даних, де кожен може знайти інформацію з різних джерел: соціальних медіа, новинних сайтів, відеоплатформ, блогів тощо. Таке розмаїття джерел дозволяє збирати інформацію з різних кутків та перевіряти її достовірність за допомогою перехресних перевірок.

OSINT може допомогти у пошуку людей за допомогою ресурсів, таких як WiGLE [1] або WiFiDB [2], через аналіз інформації про бездротові мережі Wi-Fi. WiGLE і WiFiDB – це бази даних (БД), які містять інформацію про розташування та характеристики бездротових мереж Wi-Fi по всьому світу.

Одним із способів використання цих ресурсів для пошуку людей є аналіз бездротових мереж, до яких підключаються пристрої конкретної людини. Коли пристрій підключається до мережі Wi-Fi, він відправляє ідентифікатор мережі (SSID) та інші дані. WiGLE та WiFiDB зберігають ці дані, які можуть бути використані для визначення приблизного місцезнаходження пристрою.

У роботі [3] представлено методику збору інформації про зловмисників, які намагались чи здійснили атаку на мережі стандарту IEEE 802.11 (Wi-Fi), такою інформацією може бути пошуковий пакет (Dot11ProbeRequest). Після виявлення даного пакету із пристрою зловмисника пропонується здійснити пошук у відкритих джерелах даних, наприклад ресурсі WiGLE, який є публічним і дозволяє завантажувати дані будь-кому.

Наприклад, якщо зловмисник постійно користується бездротовими мережами у певних місцях, можливо, що його можна виявити або зрозуміти її звички переміщення шляхом аналізу даних з публічних БД. Це може бути корисно для різних цілей, включаючи пошукові або дослідження поведінки.

Основною проблемою публічних БД з пошуку точок доступу є те, що доступ до завантаження даних у них може отримати будь-хто. Кожен пристрій, який збирає інформацію про Wi-Fi точки доступу має унікальні характеристики. Окрім того характеристики антен можуть бути різні і якщо один пристрій зможе ідентифікувати точку доступу на відстані 10 метрів, то інший, із потужнішою антеною ідентифікує її за 100 метрів. Також проблемою є те, що дані, які завантажуються користувачами не

проходять жодної перевірки і вважаються завідома правильними. Це може призвести до того, що в реальному місці локації такої точки доступу може не існувати.

Якщо говорити про БД WiFiDB, то в порівнянні з WiGLE, даних в ній не так багато (рис. 1—2). Як видно з рис. 2, то покриття на карті значно щільніше ніж на рис.1. З початку 2023 року БД WiGLE не відображає інформацію на карті по всій території України, але цю інформацію можна отримати якщо зробити запит до прикладного програмного інтерфейсу (application programming interface, API) ресурсу. Якщо запросити таку інформацію про певну точку доступу, то можна отримати дані про неї протягом великих проміжків часу. До прикладу, якщо дані про неї сканувались протягом години часу кожену секунду і відправлялись до сервісу WiGLE, то таких записів у базі даних буде 3600.

Рис. 1. Покриття бази даних WiFiDB

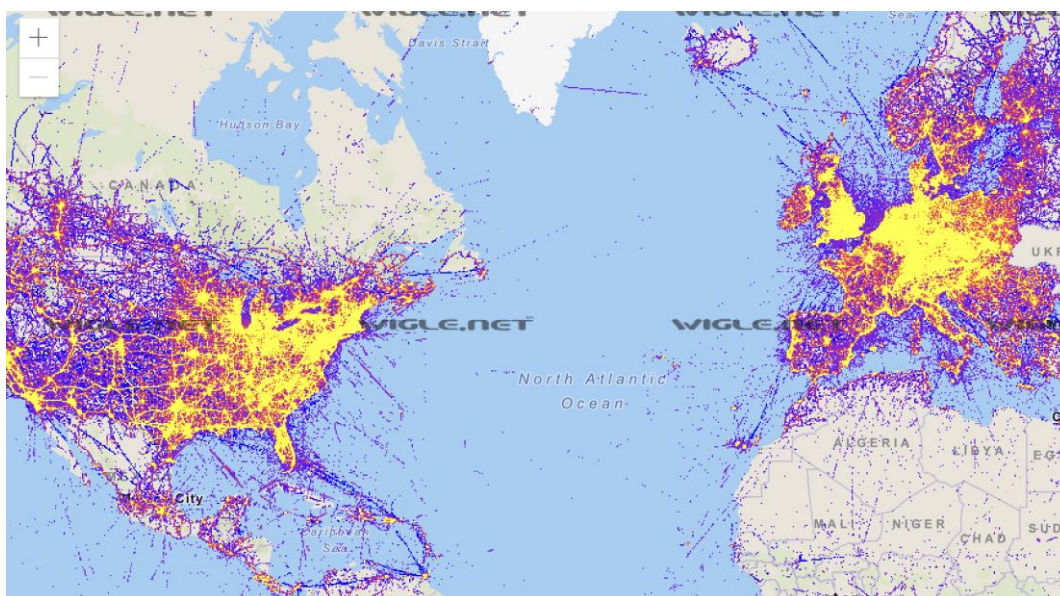

Рис. 2. Покриття бази даних WiGLE

При аналізі даних, коли дослідник знає інформацію лише про ідентифікатор імені (SSID) точки доступу, а БД повертає занадто велику кількість не агрегованих даних, дуже важко здійснити пошук можливого перебування зловмисника.

Висновки. Хоч відкриті джерела даних і можуть значно допомогти дослідникам у галузі кібербезпеки у розслідуванні злочинів проти комп'ютерних мереж стандарту IEEE 802.11. Та на сьогодні існує доволі велика проблема із відрізненням легітимних даних від зіпсованих даних у публічних БД. Причиною цієї проблеми є відсутність стандартизації обладнання, відсутність валідації та верифікації інформації, яка надходить до БД, відсутність агрегації даних та збір даних на основі часових рядів.

Все вище описане вище є проблемою для дослідників кіберзлочинів у мережах стандарту IEEE 802.11. Виправити ситуацію може підхід на основі агрегування даних, стандартизації обладнання для збору даних про точки доступу Wi-Fi, верифікація користувачів, які завантажують дані та валідація даних які завантажуються.

Список використаних джерел:

1. Wigle.net, All the networks. Found by Everyone [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wiggle.net> – Заголовок з екрану.
2. Vistumbler WifiDB [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wifidb.net/> – Заголовок з екрану.
3. R. Banakh and A. Piskozub, "Attackers' Wi-Fi Devices Metadata Interception for their Location Identification," 2018 IEEE 4th International Symposium on Wireless Systems within the International Conferences on Intelligent Data Acquisition and Advanced Computing Systems (IDAACS-SWS), Lviv, Ukraine, 2018, pp. 112-116, doi: 10.1109/IDAACS-SWS.2018.8525538.

СЕКЦІЯ XVI. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МОДЕЛЮВАННЯ КРУТКИ НЕПЛОСКОГО КРИЛА ЛІТАКА ТРАНСПОРТНОЇ КАТЕГОРІЇ

Капітанова Людмила Валеріївна

ORCID ID: 0000-0003-3878-6734

Д-р. техн. наук, доцент, професор кафедри проектування літаків та вертольотів
*Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», Україна*

Рябков Віктор Іванович

ORCID ID: 0000-0001-6512-052X

Д-р. техн. наук, професор, професор кафедри проектування літаків та вертольотів
*Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», Україна*

Кірносів Данило Сергійович

ORCID ID: 0000-0002-2288-2863

аспірант кафедри проектування літаків та вертольотів
*Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», Україна*

Вступ. Головним при створенні нового літака та його модифікацій є проблема забезпечення високої аеродинамічної якості його крила, від якого безпосередньо залежать основні параметри літака: крейсерська швидкість, вантажопідйомність, дальність польоту з повним корисним навантаженням, злітно-посадкові характеристики та інші експлуатаційні показники літака. Існує кілька шляхів вирішення проблеми забезпечення якості крила літака [1]:

- вибір профілю (або набору прифілів) вздовж розмахів консолей;
- використання засобів механізації крила з його напіврозмаху.

Дуже ефективним напрямом підвищення аеродинамічної якості крила літака є формування форми крила на вигляд у плані та його геометрична крутка його місцевих хорд, що забезпечує еліптичний закон циркуляції швидкості обтікання за його напіврозмахом.

Геометричних параметрів плоского крила за виглядом в плані. Основним агрегатом, що створює підйомну силу літака, є його крило. Збільшення його несної здатності здійснюється вже на етапі компоновки літака різними способами: використання верхньоплану, оптимізацією форми геометричних параметрів плоского крила за виглядом в плані (рис.1) та багатьма іншими шляхами.

Кардинальним рішенням збільшення піднімальної сили крила є використання геометричної крутки та аеродинамічної крутки хорд крила за його напіврозмахом.

Моделювання геометричної крутки місцевих хорд за напіврозмаху крила.

Геометрична крутка місцевих хорд.

Геометрична крутка крила здійснюється з метою зниження індивідуального опору за виразом [2]:

$$B_M(\eta_i, \bar{z}_{H1}, \bar{\varepsilon}_i) \rightarrow B_{\min} = 1,016, \tag{1}$$

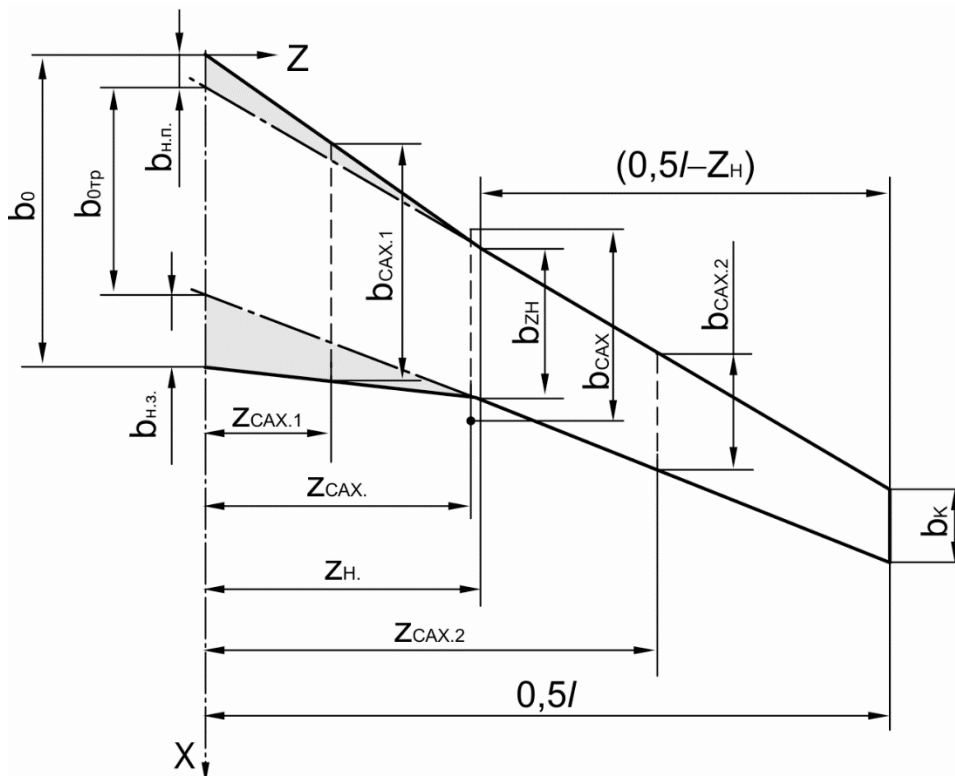
де $\bar{\varepsilon}_i$ – відносні кути геометричної крутки і місцевих хорд простого трапецієподібного крила, які визначаються виразом:

$$\bar{\varepsilon}_{\text{тр}}^o = K_{\varepsilon \text{ тр}} \frac{(1 - \bar{z}^2)^{0,5}}{\bar{b}_{z \text{ тр}}}, \tag{2}$$

де $K_{\varepsilon \text{ тр}}$ – установлювальний кут крила;

$\bar{\varepsilon}_{\text{тр}}^o$ – відносна величина кутів крутки місцевих хорд простого трапецієподібного крила по напіврозмаху крила;

$\bar{b}_{z \text{ тр}}$ – відносна величина поточної хорди за координатою $\bar{z}$.

Рис. Основні геометричні параметри плоского крила за виглядом у плані: l – розмах крила; bi – хорди крила; zi – координати зламів крила

Для крил, утворених кількома трапеціями за виглядом у плані, згідно з роботою [3] неважко визначити й кути геометричної скрученості місцевих хорд крил, план яких утворений двома і трьома трапеціями:

– на першій трапеції:

$$\bar{\varepsilon}_1 = \frac{2(\bar{z}_{H2} - \bar{z}_{H1})[(\eta_c - \eta_3)\bar{z}_{H1}(\eta_2\eta_3 - 1)\bar{z}_{H2} + \eta_3 + 1](1 - \bar{z}_i^2)^{0,5}}{\pi[\eta_c\bar{z}_{H1} - (\eta_c - \eta_2\eta_3)\bar{z}_i]}; \tag{3}$$

– на другій трапеції:

$$\bar{\varepsilon}_2 = \frac{2(\bar{z}_{H2} - \bar{z}_{H1})[(\eta_c - \eta_3)\bar{z}_{H1}(\eta_2\eta_3 - 1)\bar{z}_{H1} - \eta_3 + 1](1 - \bar{z}_i^2)^{0,5}}{\pi\eta_3[\eta_2\bar{z}_{H2} - \bar{z}_{H1} - (\eta_2 - 1)\bar{z}_i]} ; \quad (4)$$

– на третій трапеції:

$$\bar{\varepsilon}_3 = \frac{2(1 - \bar{z}_{H2})[(\eta_i - \eta_3)\bar{z}_{H1}(\eta_2\eta_3 - 1)\bar{z}_{H2} + \eta_3 + 1](1 - \bar{z}_i^2)^{0,5}}{\pi[\eta_3 - \bar{z}_{H2} - (\eta_3 - 1)\bar{z}_i]} . \quad (5)$$

Висновок. Наведені результати забезпечують еліптичний закон розподілу циркуляції швидкості по полу розмаху крила літака, що і приводить до зменшення індуктивного опору, тобто збільшенню аеродинамічної якості крила літака.

Список використаних джерел:

1. Двейрін, О.З. Методологія формування предметної області модифікаційних змін у важкому транспортному літаку [Текст] / О.З. Двейрін, В.І. Рябков, Л.В. Капітанова, Д.С. Кірносів // Авіаційно-космічна техніка і технологія. 2023. № 1 (185). С. 4–11. DOI: 10.32620/aktt.2023.1.01. ISSN 1727-7337, eISSN 2663-2217.
2. Лось, О.В. Методологія погодження основних параметрів при глибоких модифікаційних змінах в літаках транспортної категорії [Текст] / О.В. Лось // Системи озброєння і військова техніка: науков.-техн. журнал Харківсько С. 81–85.
3. Los, A. Information Analysis of Modifications to Increase Fuel Efficiency in Regional Passenger Jets / A. Los, D. Tiniakov, L. Makarova // 2020 International Conference on Aeronautical Materials and Aerospace Engineering (AMAE 2020), 2020.05.14–05.17. China. – Режим доступу: <http://www.sasse.org>.

ПІДВИЩЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЛЕГКИХ СПЛАВІВ

Гвоздецький Володимир Миколайович

кандидат технічних наук, докторант

Фізико-механічний інститут ім. Г.В. Карпенка НАН України, Україна

Посувайло Володимир Миколайович

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

Фізико-механічний інститут ім. Г.В. Карпенка НАН України, Україна

В багатьох випадках контактуючі поверхні деталі із вентиляльних металів та сплавів на їх основі, а це переважно алюмінієві, магнієві та титанові сплави, які експлуатуються за умов зношування та корозійного впливу виходять із ладу внаслідок зменшення їх розмірів [1, 2].

Al, Mg, Ti сплави із ПЕО покриттями знаходять застосування в авіаційній, аерокосмічній, автомобільній, поліграфічній та медичній галузі для захисту від зношування.

Найбільшу твердість та зносостійкість мають ПЕО шари на алюмінієвих сплавах завдяки синтезу на їх поверхні оксиду алюмінію – корунду. На титанових сплавах твердість оксидного шару значно менша, а на магнієвих сплавах оксидна плівка формується несучільною внаслідок того, що об'єм утвореного оксиду є менший, ніж об'єм сплаву, на якому він синтезується [3].

Пропонується на зношені деталі із магнієвих, алюмінієвих сталевих та титанових сплавів наносити газотермічні покриття із алюмінієвих сплавів з наступним синтезом на їх поверхні оксидних шарів на основі корунду плазмо-електролітною обробкою. Таке поєднання технології газотермічного напилення покриттів з наступним синтезом корунду дозволяє суттєво підвищити довговічність зношених деталей [4, 5].

У Фізико-механічному інституті розроблено методичні рекомендації, які дозволяють отримувати оксидні шари шляхом нанесення на сталь, титановий, магнієвий сплав електродугових покриттів (ЕДП) із алюмінієвого сплаву з наступним плазмоелектролітним синтезом на його поверхні шару корунду.

Електродугові покриття напилені за стандартних режимів (тиск повітряного струменю 0,5...0,6 МПа) мають велику пористість, яка сягає 7-10%. В процесі плазмоелектролітної обробки (ПЕО) шари наслідують пористість напиленого електродугового покриття. Для зменшення пористості запропоновано напиляти ЕДП за підвищеного тиску повітряного струменю 1,0...1,2 МПа. У цьому випадку пористість ЕДП не перевищувала 2...3%. ПЕО шари, синтезовані на ЕДП, напилених за підвищеного тиску повітряного струменю, також мають малу пористість, величина якої не перевищує 2...3%, а ПЕО шар синтезований на ЕДП АМГ6 має технологічний шар менший за товщиною та менш пористий. Мікротвердість ПЕО шарів на сплаві АМГ6 та ЕДП АМГ6 знаходиться в межах 1400...1600 НV. Мікроструктура ПЕО шарів синтезованих на сплаві Д16 та ЕДП Д16. У структурі цих ПЕО шарів виявлено виділення включень міді (включення світлого кольору). Мікротвердість ПЕО шарів на сплаві Д16 та ЕДП Д16 знаходиться в межах 1600...1800 НV.

Виявили, що додаток 1 % водного розчину гліцерину до оливи І-20 дійсно суттєво змінює трибологічну поведінку системи ПЕО шари – сталь. За досліджень коефіцієнт тертя змінюється від 0,006 при 2 МПа до 0,015 при 10 МПа, а температура триборозігріву контактної пари не перевищує 30 °С, на відміну від випробувань в

оливі без додатку розчину гліцерину – 0,15 при 2 МПа та 0,25 при 10 МПа, а температура змінюється в межах 70...125°C за аналогічних умов випробувань, відповідно.

Експериментальними дослідженнями встановили, що додаток водного розчину гліцерину до оливи в контактних парах ПЕО шари-чужан, суттєво впливає на їх трибологічну поведінку та знижує як коефіцієнт тертя так і температуру триборозігріву. Під час випробувань в мінеральній оливі І-20 за навантаження 10 МПа середнє значення коефіцієнта тертя становило 0,1, температура триборозігріву 100°C, а за додатку до неї розчину гліцерину – 0,006 та 30°C відповідно.

Показано можливість та ефективність поєднання двох технологій: електродугової металізації та ПЕО. Синтезовані на ЕДП ПЕО шари мають задовільні трибологічні характеристики і не поступаються за властивостями ПЕО шарам, синтезованим на сплавах. Встановлено, що ПЕО шари, синтезовані на легких сплавах ефективно працюють у парі із сталлю та чавуном.

Список використаних джерел:

1. Мажейка О.Й., Маркович С.І., Рябоволик Ю.В. Застосування електродугового напилення з пошаровою мікроплазмовою обробкою при нанесенні зносостійких покриттів. // Збірник наукових праць кіровоградського національного технічного університету "Техніка в сільському господарстві, галузеве машинобудування, автоматизація. – Кіровоград, 2009. – №22. – С. 80-85.
2. Сахненко М. Д., Індиков І. М., Каракуркчі Г. В. Застосування плазмо-електролітних покриттів на титані з тугоплавкими металами для детоксикації середовищ від забруднювальних речовин техногенного походження // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер.: Нові рішення в сучасних технологіях, зб. наук. пр. – Харків: НТУ "ХПІ", 2021. – № 1 – С. 96-102.
3. Ведь М. В., Сахненко М. Д. Каталітичні та захисні покриття сплавами і складними оксидами: електрохімічний синтез, прогнозування властивостей. – Монографія: Харків: НТУ „ХПІ”, 2010. – 272 с.
4. Student MM, Pohrelyuk IM Modification of the surfaces of aluminum and titanium alloys aimed at the improvement of their wear resistance and tribological characteristics // Materials Science. – 2021. – 57, № 3. – P. 377-386.
5. Похмурський В. І., Студент М. М., Довгунік В. М. Електродугові відновні та захисні покриття. – Львів: Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України, 2005. – 200 с.

ШЛЯХИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗМІН У МОДИФІКАЦІЯХ ЛІТАКІВ ТРАНСПОРТНОЇ КАТЕГОРІЇ

Капітанова Людмила Валеріївна

ORCID ID: 0000-0003-3878-6734

Д-р. техн. наук, доцент, професор кафедри проектування літаків та вертольотів
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», Україна

Корягін Андрій Валерійович

ORCID ID: 0009-0006-1209-857X

аспірант кафедри проектування літаків та вертольотів
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», Україна

Основним напрямом розвитку літаків транспортної категорії є розробка та створення модифікацій на базі прототипів, що виправдали себе в процесі експлуатації. При цьому в новому літаку зберігаються основні параметри прототипу, а змінюються параметри, що не відповідають вимогам часу та замовника.

Це особливий процес проектування, коли змінюються не всі параметри літака, а лише частина їх, і тому необхідно знаходити проектно-конструкторські рішення, що відповідають таким умовам.

Аналіз практики створення нових літаків вказує на два напрямки такого процесу, що склалися в світовій практиці проектування літальних апаратів:

- створення лінійки модифікацій легкого літака на базі одного і того ж крила (Ан-32, Ан-132, Ан-132D);
- формування вигляду літака зі зміненим крилом та з новими двигунами (А300, А340, А380).

Як впливає зі статистичних даних, заради збільшення вантажопідйомності модифікацій Ан-32 і Ан-32Б наявну потужність силової установки збільшено від 2820×2 к. с. до 5180×2 к. с. Це й привело до істотного збільшення середньої вантажопідйомності при збереженні дальності дії.

Слід підкреслити, що всі нові льотні транспортні літаки використовують одне й те саме крило і за площею, за набором профілів уздовж напіврозмаху та засобами механізації крила. Такий шлях використовує найбільшу приймальність у виробництві та введенні нового літака в експлуатацію.

Створення модифікацій літаків зі значним збільшенням вантажопідйомності (А300, А310, А330/А340, А380) призводить до необхідності збільшення площі крила, але до зміни його геометрії за видом у плані (рис.).

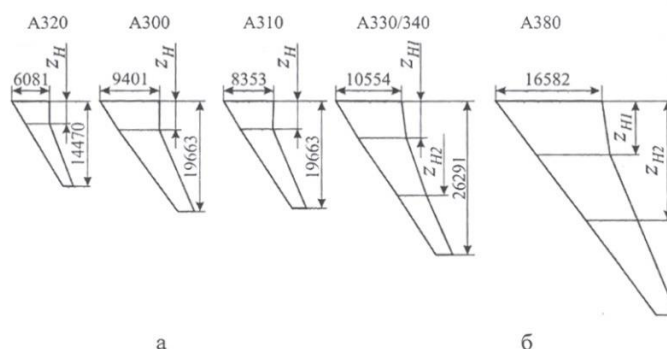

Рис. Геометрія крил літаків Airbus за їх виглядом у плані: а – з однією координатою зламу крила (z_H); б – з двома координатами зламу крила (z_{H1} ; z_{H2})

Аналогічним шляхом підвищення ефективності модифікацій літаків у порівнянні з базовим літаком реалізується і в практиці їх створення вітчизняними конструкторами. Це пов'язано з тією обставиною, що авторами доповіді доведено, що збільшення кількості трапецій в крилі, які утворюють план крила, наближає циркуляцію швидкості обтікання по розмаху крила до еліптичного закону, що у своє чергу приводить до зниження індивідуального опору при рівній підйомній силі.

Такий ефект використовується не тільки для підвищення аеродинамічної якості крила літака, але і для підвищення вантажопідйомності нової модифікації та підвищення дальності польоту з її комерційним навантаженням.

Як впливає з наведених даних, вимога підвищення вантажопідйомності нової модифікації літака веде до суттєвих змін у геометрії крила, та й до постановці на нову модифікацію нових маршових двигунів. Такий шлях створення конкурентоспроможних модифікацій найпоширеніший у світовій практиці літакобудування.

Висновки

1. У практиці розробки та створення нових літаків транспортної категорії існує декілька шляхів задоволення вимог часу та замовника.

2. У цій доповіді розглянуто два з них найпоширеніших:

– на базі одного і того ж крила, а необхідні зміни в модифікації літака досягаються за рахунок досконаліших маршових двигунів;
– шляхом глибоких модифікаційних змін і в крилі, і в силовій установці.

3. Перша модель найчастіше реалізується при створенні модифікацій легких транспортних літаків, а друга – при створенні нових модифікацій літаків зі збільшеною вантажопідйомністю.

4. При одночасній реалізації модифікаційних змінень і в крилі, і в силовій установці літака слід забезпечувати необхідну тягоозброєність за характеристикою зльоту та погоджувати зміни C_u крила з дросельною характеристикою двигуна, що забезпечить новому літаку максимальну паливну ефективність.

СЕКЦІЯ XVII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

GERMAN ROMANTICISM THROUGH THE PRISM OF CHURCH ART

Palamarchuk Kateryna Mykolaivna

Candidate of Art History, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of foreign languages at the mathematical faculties
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The age of romanticism opens a new stage in the development of the literature. Subjectivity, individualism, lyricism as the main characteristics of the romantic style, more "fit" not created monumental compositions but it's significant for secular literary created works.

One of the important features of church art of the poets- romantics, who deliberately expanded its limits, courageously using the cultural heritage of different Christian denominations was the fact of romantics' being out of the confession. A striking example of the Catholic-Protestant mutual interaction in poetic and musical-poetic creativity has become a figure of the romantic poet of the XVIIIth century Friedrich Gottlieb Klopstock (1724 -1803). [2, 83]

The poet appeared in the German literature in the late 40-s of the XVIII-th century. Like many romantic poets the Christian theme appeared to be close to him, that's why F. Klopstock still in school has started working at the religious poet "Der Messias". In 1745 he entered the Theological Faculty of University of Jena, but later decided to transfer to Leipzig University (1746-1748). In 1747 Klopstock in the circle of his friends -poets read the first songs of "Der Messias". Reading has strongly impressed the listeners. In 1748 the first three songs of "Der Messias" appeared in "Bremen materials" [3, 194]

In April 1757 the poet resided in Denmark as a guest of King Friedrich V and received Minister Bernstorff's annual grant before finishing the work at "Der Messias". Friedrich Klopstock was recognized as the head of the German poetic group in Copenhagen. In parallel with the "Der Messias" he wrote dramas according to the Biblical content: "The Death of Adam" (1757), "Solomon" (1764), "David" (1773), the famous ode "The Fest of Spring" ("Die Fruhlingsfeier", 1775) and others. In the late 50-s Klopstock collaborated with the German magazine "The Observer" ("Der Nordische Abseher") (1758-1760), which was published in Copenhagen by his friend Kramer, who at that time was a priest at the Court of the Danish King Friedrich V. The magazine was religious in content and set a goal to help strengthening of morality. The most important articles of the famous poet: "Language of poetry", "Thoughts about the nature of poetry" and others firstly appeared in this magazine.

Worth consideration is the fact that at the end of the 60-s Klopstock sent the acting Emperor Joseph II the project of creation the Institute or Academy of the general purpose. The main aim of this establishment was rallying the figures of science, literature and art, the popularization of the achievements and material support of scientists and poets. The famous poet believed that all Germans, Catholics and Protestants are subjected to the Emperor and should enjoy the same rights. Friedrich Gottlieb Klopstock connected some great hopes with

this project; however, the poet's efforts proved to be unsuccessful. The project was rejected and never embodied.

The thought to write an epic poem on the Bible material was born in the poet's heart who was close to the pietist movement under the influence of John Milton's "Lost paradise". Unlike the latter, Klopstock showed great curiosity for the fates of ordinary people. In some episodes appeared a direct protest of the poet against the feudal oppression. The main topic of "Der Messias" corresponded to the Gospel story about the last days of the earth life of Jesus Christ (the Messiah), from praying at the Mount of Olives to his death at the Cross (song X). In the second part, the poet tells about the events after the death of Christ, about the appearance of Christ before the pupils and the people. The poem ends with the triumph of Jesus Christ – his ascension into the heaven. Strictly following the Gospel story the poet creates religious space framing around earth events. F. Klopstock has used the content of the Gospel and Old Testament. The actions in "Der Messias" by F. G. Klopstock often are transferred to the heaven, as well as to the hell. To Christ as to every person, the famous poet has put Seraphims and Angels who acted in the poem more actively than in the Bible. The main topic of F. G. Klopstock's ecclesiastical work is Christ's having taken a fair solution to atone the sins of people through the emotional sufferings of Jesus Christ.

We can conclude that "Der Messias" is not so the epic, but the anthem of the "saved humanity". Interesting is the artistic-literary interchange of the work: the poem was created in the style of classic verse of antique epoch – gekzаметre. For the first time in the German poetry Klopstock decides to refuse from rhyme to give the poem solemn festive sounding. The characteristic features of the poet's creativity were attempts to find special, different from the prose language, emotionally- shaped and musical poetic language. But the success of "Der Messias" was not long; "Der Messias" of the end of the XVIII th century with the development of the German literature has been rejected in the past.

Among the religious works of the poet a special place belongs to the "Spiritual songs" ("Die Geistliche Lieder", 1757-1769), which include the following works: "Weihnachtslied" ("The Christmas Song"), "Das Abendmahl" ("Supper"), "Um Gnade" ("At the Mercy of the Winner"), "Der Tod" ("Death"), "Sinai und Golgotha" ("Sinai and Calvary Chapel"), "Dem Vater und dem Sohn" ("To Father and Sohn"). F. G. Klopstock has also written a collection of poems, which were called "The New Protestant poetry" ("Das Neue Protestantische Gesangbuch") [3, 31-32].

On the contrary to the majority of the German writers of the XVIII -th century, F. G. Klopstock, as Gegel said: "first felt in his time the particular self -dignity of the singer". The main Klopstock's creativity remained and will remain always poetry, which he considered to be the highest value in life.

References:

1. Palamarchuk K. M. Creativity of F. G. Klopstock and sacred music of Austria and Germany of the second half of the 18th and early 19th centuries. / K. M. Palamarchuk // Actual problems of history, theory and practice of artistic culture. – Issue 27, 2011. -- P. 292 – 300.
2. Zhalovaga A. S. Anthropological nature of Christianity. / A. S. Zhalovaga. – K.: Znannya Publishing House, 2008. – 288 p.
3. Pfeiffer J. Dichtkunst und Kirchenlied. Über das geistliche Lied im Zeitalter / Johannes Pfeiffer. – Hamburg: Wittig, 1961. – 204 s.

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТУ ЕНВ ДЛЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Надія Фіголь

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент
Київський столичний університет ім. Бориса Грінченка, Україна

Богдан Фіголь

магістр
Київський столичний університет ім. Бориса Грінченка, Україна

Валентина Грамотун

Директор
ЗДО № 474, Україна

Тамара Павлюк

Вихователь
ЗДО № 474, Україна

Уважаємо, що мовний рівень електронних навчальних видань (далі – ЕНВ) надзвичайно важливий, тому його також детально проаналізовано в електронних підручниках (далі – ЕП) для вищої школи, розміщених в Репозитарії НАН України від ЗВО. Оскільки маємо справу з навчальною літературою, то до неї мусять висуватися особливо жорсткі вимоги щодо грамотності подання матеріалу, адже від рівня мовної грамотності навчального видання прямо пропорційно залежить ефективність засвоєння навчального матеріалу студентом та авторитетність, імідж самого джерела та ЗВО в очах користувача. Саме тому неабияку увагу редактор має приділяти літературному та науковому редагуванню навчального видання.

Проаналізувавши видання, розміщені в Репозитарії НАН різними ЗВО, нами виявлено чимало хиб мовностилістичного та смислового характеру. Зупинячись на окремих прикладах вважаємо не зовсім доцільним, тому подамо лише типологічну характеристику виявлених помилок мовностилістичного характеру, на які варто звертати увагу майбутнім авторам, укадачам навчально-методичної літератури.

Найзручніший принцип, за яким можна типологізувати виявлені помилки – за мовними рівнями: орфографічний, морфологічний, синтаксичний, лексичний.

У 2019 р. запропоновано Новий український правопис, який був затверджений постановою Кабінету міністрів і став чинним до виконання в останні три роки, які були дані для адаптації до нових вимог. Проте мусимо визнати, що багато процесів він не спростив, а, навпаки, ускладнив: невирішеним, а додатково загостреним виявилось питання правопису складних слів, особливо термінів, які частина авторів продовжує писати чи то за старою звичкою, чи за новим правописом – на власний розсуд. Якщо брати галузь Соціальних комунікацій, то навіть основоположний термін медіа у терміносполуках пишуть по-різному: *медіа галузь, медіаподія, медіа дослідження* тощо.

Варто відзначити варіативність самого правопису версії 2019 р., що допускає варіанти написання власних назв – міст (*Лондона – Лондону, Парижа – Парижу*), прізвищ тощо, що й потрапляє на сторінки електронних навчальних видань.

Якщо розглядати лексичний мовний рівень, то розповсюдженою проблемою є

вживання росіянізмів як у термінологічних формулюваннях, так і в загальному викладі. Найчастотніші можемо виділити такі: *наступним чином, дана робота, наступні висновки, заключні висновки, заключення* тощо.

Подібні помилки можуть бути покликані перекладним характером ЕНВ та засиллям російських каленок, які доволі поширені через білінгвізм значної частини населення. Такі росіянізми не лише знижують рівень наукового викладу, перешкоджають сприйняттю та запам'ятовуванню інформації, а й починають сприйматися як норма і стають загальноновживаними, тому так необхідно не оминати етап редакторської підготовки ЕНВ та не допускати видання неналежного рівня в авторській редакції до цільових аудиторій.

Саме редактор має неухильно пильнувати за чистотою лексики, використовуваної в ЕНВ, стежити за належним рівнем науковості, а особливо – за мовною грамотністю навчального видання.

Важливою проблемою лінгвістичного характеру у навчально-методичній літературі ЗВО є редагування термінів та їхніх дефініцій. Найчастіше це стосується логіко-поняттєвих порушень формулювання дефініцій.

Визначення має бути правильним як за формою, так і за змістом. Істинність визначення зумовлюється його співвіднесенням з навколишньою дійсністю – об'єктивністю, а коректність з погляду логіки та мови залежить від структури, яка має відповідати таким правилам: 1) правило співмірності – обсяги дефінієндума та дефінієнса повинні бути однаковими; 2) правило заборони кола – невідоме не повинно пояснюватись через невідоме; 3) правило зрозумілості та однозначності – визначення має бути зрозумілим для аудиторії; 4) правило стверджуваності – визначення не може містити заперечення; 5) правило мовної грамотності.

Порушення першого правила може призвести до двох помилок: по-перше, може виникнути помилка занадто широкого визначення (*Логіка – наука, що вивчає мислення* (але мислення вивчає не лише логіка). *Кінь – ссавець, хребетна тварина* (такі ознаки мають не лише коні, а й інші ссавці – лама, корова, верблюд тощо).

По-друге, порушення першого правила може призвести до помилки занадто вузького визначення, коли обсяг визначення завузький відносно самого терміна (*Логіка – наука про поняття*. Але логіка вивчає не лише поняття, а й судження, логічні зв'язки між ними).

Порушення другого правила призводить до того, що невідоме визначається через невідоме: *«Ліберал – людина з ліберальними поглядами»*

Третю помилку визначають як хибне визначення невідомого через невідоме, яке саме потребує визначення. Досить часто у таких випадках вдаються до метафоризації: *«Лев – цар звірів. Вовк – санітар лісу»*.

Четвертий недолік – це негативне визначення, яке є порушенням законів логіки, адже не можна одразу заперечувати поняття, потрібно навести спочатку його характерологічні ознаки: *«Тварина – не рослина», «Алхімія – не наука»*. Правильніше було б спочатку щось ствердити, а потім вже можна вживати заперечення: *«Тварина – це жива істота, не рослина, не гриб і не бактерія», «Безбожник – це людина, що не визнає існування Бога»*.

Можемо навести подібний приклад з аналізованих нами видань: *«Синтез наукової інформації за своїм визначенням складає протилежність аналізу і тому має відповідне застосування при виконанні дослідження»* [1, с. 26].

Такі формулювання одразу викликатимуть у користувача ЕНВ сумніви щодо компетентності автора та не надаватимуть йому об'єктивного уявлення про предмет вивчення конкретної дисципліни.

Розповсюдженою логічною помилкою у визначеннях є підміна понять, що призводить до з некоректного тлумачення: **«Методика викладання навчального предмета (дисципліни) – це галузь педагогічної науки (потрібно «спосіб провадження освітньої діяльності»)**, яка являє собою окрему теорію навчання (приватну дидактику), обумовлену особливостями та специфікою набуття знань, умінь і навичок окремого предмета» [1, с. 12].

У наведеному прикладі засіб провадження освітньої діяльності прирівнюється до категорії галузі, що спричинює докорінне викривлення смислового значення дефініції, що унеможлиблює пізнавальну діяльність студента як таку взагалі.

Отже, задля коректного та інформаційно ємнісного формулювання дефініцій у текстах навчальної літератури слід дотримуватися наведених логіко-смислових правил.

Науковець Н. О. Брюханова також говорить про те, що «ще на етапі створення тексту необхідно вибрати спосіб розкриття змісту поняття, установити спосіб побудови визначення поняття та керуватись відповідним правилом» [1, с. 3].

Навіть у досвідчених авторів чи то через брак інформації, чи то через бажання прикрасити текст у науковому викладі автори вдаються до тавтології:

1. **«Морально-психологічні мотиви характеризуються наявністю особистого задоволення (насолоди) від процесу передачі та засвоєння знань, умінь, навичок»** [1, с. 16].

2. **«Словесні методи: дії, пов'язані з мовленнєвою (вербальною) діяльністю під час заняття – розповіді, пояснення, повідомлення та інше»** [1, с. 21].

Потреби у таких поясненнях немає жодної, тому редактор мусить позбавляти текст від термінів-синонімів, залишаючи найбільш вживаний варіант. Не потрібно також надуживати повтореннями у вигляді термінів-дублетів перекладних (задоволення – насолода; лінгвістика – мовознавство).

П'яте правило – мовної грамотності передбачає, що формулювання дефініції має відповідати мовним нормам, затвердженим чинним правописом, адже суто мовні помилки можуть призвести і до порушень законів логіки.

Провівши мовно-стилістичний аналіз організації досліджуваних ЕНВ для вищої школи, ми дійшли висновку про те, що мовна культура цих видань, розміщених у Репозиторії НАН в розділі ЗВО, потребує вдосконалення фаховим редактором. Натомість уміння автора коректно подати тему є запорукою ефективної освітньої комунікації між ЕНВ як засобом навчання та студентом. Порушення ж цих вимог призводить до втрати логічних зв'язків, довіри до ЕНВ як джерела навчальної інформації та руйнування системності та змістовності відображених у ньому наукових концепцій.

Список використаних джерел:

1. Михайличенко О. В. Методика викладання суспільних дисциплін у вищій школі: ел. навч. посіб. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. 122 с.
2. Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/pro-nacjonalnuj-repozytarij/informacziya-pro-nrat> (дата звернення: 05.01.2024).
3. Положення про електронні навчальні видання Львівської політехніки. Львів: Львівська політехніка, 2009. 12 с.
4. Положення про підготовку навчальних видань та електронних засобів навчального призначення / В. Т. Горбенко [та ін.]. Київ: НТУУ «КПІ», 2008. 48 с.
5. Репозитарій наукових текстів НАН України в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: стан і перспективи розвитку. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/node/5698> (дата звернення: 04.10.2023).

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

РОЛЬ PR В БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Юзьков Тарас Миколайович

Аспірант кафедри політології

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Панарін Андрій Сергійович

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Багато країн страждають від проблеми корупції, вплив корупції на імідж будь-якої країни є руйнівним, тому що негативне сприйняття, яке одного разу утвердилося у свідомості людей, не так легко змінити, для цього потрібен час та застосування ефективних механізмів. Давно визнано, що PR є важливим інструментом у боротьбі з корупцією. Це визнання закріплено в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC), стаття 13 якої вимагає від держав-учасниць "здійснювати заходи з інформування громадськості, які сприяють нетерпимості до корупції, а також програми освіти населення", а стаття 6 закликає держави-учасниці "підвищувати та поширювати знання про запобігання корупції". Ці інформаційні кампанії держав-учасниць містять ряд інструментів, зокрема такі як відео, музика та малюнки, щоб донести свої антикорупційні повідомлення. [8]

Йеспер Штромбек та Спіро Кіусіс стверджують, що PR - це зусилля, спрямовані на те, щоб впливати, встановлювати, будувати та підтримувати корисні відносини, а також репутацію, яка є невід'ємною складовою при побудові ефективної PR стратегії. [4]

Джеймс Хаттон сверджував, PR є критично важливими на всіх етапах залучення громадськості, чи це стосується підлітка, який вперше формує прихильність до певної політичної сили, чи до чинної політики чинної влади. [2]

PR виявляється невід'ємною складовою в боротьбі з корупцією, оскільки ефективно спілкування з громадськістю та засобами масової інформації допомагає не лише підвищувати усвідомленість про проблему, але і формувати позитивне ставлення до антикорупційних ініціатив, що сприяє досягненню поставлених цілей:

По-перше, PR допомагає змінювати культурне сприйняття, це особливо важливо щодо дрібної корупції, яка є досить поширеною, у випадку дрібних хабарів (до прикладу поліцейським чи місцевим чиновникам). Найефективнішим заходом протидії може бути навчання та надання можливості окремим людям здійснювати опір таким діям. Прикладом може бути молодіжна освітня PR кампанія "Скажи "ні" корупції", поширена в багатьох країнах Тихоокеанського регіону. Ця кампанія була висвітлена в рамках Міжнародного дня боротьби з корупцією, організованого UNODC's. Кампанії з підвищення обізнаності громадськості також можуть бути використані для зміни культури в державних установах і окремих організаціях, таким чином борючись як з попитом, так і з пропозицією хабарництва. Прикладом такої кампанії є телевізійний рекламний ролик, знятий UNODC's, який показує, як

чиновники низького рівня відмовляються від хабарів. Такі повідомлення є важливим інструментом у довгостроковій роботі зі створення антикорупційної культури в організаціях, урядах і суспільстві в цілому [1].

По-друге, PR підтримує повідомлення про проблему корупції. PR стратегія може бути спрямована на те аби спонукати свідків корупції інформувати владу, забезпечуючи їх достовірною інформацією про те, як повідомляти про корупцію і які права та вигоди вони матимуть, якщо це зроблять. Широко розповсюджуючи цю інформацію, PR допомагає заохотити більше людей повідомляти про корупцію і, таким чином, створює значну кількість потенційних союзників для правоохоронних органів. Прикладом такого антикорупційного піару може бути використання ФБР рекламних щитів на автомагістралях для заохочення повідомлень про корупцію в Олбані, столиці штату Нью-Йорк. Аналогічно, комунікаційні кампанії можуть бути важливими в певних галузях або окремих компаніях для заохочення повідомлень про корупцію та інформування персоналу про зобов'язання щодо дотримання антикорупційного законодавства. Наприклад, частина британської PR кампанії проти відмивання грошей "Повідом про це" спрямована на те, щоб фахівці в окремих галузях точно знали, як і чому потрібно подавати повідомлення про підозрілу діяльність до правоохоронних органів, що однозначно сприятиме збільшенню кількості таких повідомлень. [5]

По-третє, PR допомагає збільшити підтримку населенням антикорупційних зусиль уряду. Ця функція PR полягає у підвищенні обізнаності населення про антикорупційні дії уряду та його помітні успіхи. Наприклад, Міністерство юстиції США публікує прес-реліз щоразу, коли отримує обвинувальний вирок за хабарництво або інший злочин, пов'язаний з корупцією. У країнах, де антикорупційні заходи вважаються неефективними або взагалі відсутніми, таке використання PR може зміцнити легітимність уряду, розвіюючи уявлення про те, що уряд безнадійно корумпований або некомпетентний. Він також може бути використаний для громадської підтримки зусиль з примусу до виконання законів, спрямованих проти популярних політиків, які, ймовірно, намагатимуться підірвати ці зусилля, атакуючи їхню легітимність. Усвідомлюючи це, UNODC's опублікувало "Білу книгу" про найкращі практики формування громадської підтримки антикорупційних зусиль та на міжнародному рівні організовує заходи щодо протидії корупції, таким прикладом став "International Anti-Corruption Day", який відбувається щороку 9 грудня. [7]

По четверте, вивчення PR-стратегій у боротьбі з корупцією стає важливим напрямком досліджень, і це зокрема підкреслюється роботами визначених авторитетів у цій галузі. Наприклад, внесок Джеймса Е. Грінберга, відомого американського вченого у галузі публічних відносин, який у своїй праці "Managing-Public-Relations" в аналізі впливу PR-стратегій на динаміку корупції дозволяє зрозуміти, як розробка ефективних комунікаційних стратегій може впливати на сприйняття та реакцію суспільства на корупційні явища. [3]

Отже, подальше вивчення цієї теми може сприяти розвитку нових підходів до управління PR та корупцією в сучасному інформаційному суспільстві. Зрештою, те, що робить конкретну антикорупційну PR-кампанію ефективною, залежатиме від того, яку з цих цілей вона намагається досягти. Те, що об'єднує всі описані прояви антикорупційного піару – це намагання проінформувати якомога більше людей про корупцію як проблему і, в багатьох випадках, надихнути цих людей на дії.

Список використаних джерел:

1. 'Decision' - Your choice in acting against corruption [Електронний ресурс] – Режим доступу

- до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=fLfi_vZxje0&list=PL19B92675BB56D048.
2. Hutton, J. G., Goodman, M. B., Alexander, J. B., & Genest, C. M. (2001). Reputation Management: The New Face of Corporate Public Relations? *Public Relations Review*, 27(3), 247-261. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.academia.edu/9467608/Reputation_management_the_new_face_of_corporate_public_relations.
  3. James E.Grunig Todd Hunt Managing-Public-Relations [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/profile/James-Grunig/publication/322802009_Managing_Public_Relations/links/5a70b327a6fdcc33daa9dfa/Managing-Public-Relations.pdf.
  4. Jesper Strömbäck and Spiro Kiousis Political Public Relations: Old Practice, New Theory-Building [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:706703/FULLTEXT01.pdf>.
  5. LAW SOCIETY: Flag it Up Campaign [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.lawsoc-ni.org/flag-it-up-campaign-1>.
  6. The Morning Call: FBI using billboards in fight against Albany corruption [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mcall.com/2016/01/29/fbi-using-billboards-in-fight-against-albany-corruption/>.
  7. United Nations Convention against Corruption (UNCAC) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf.
  8. UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST CORRUPTION UNITED NATIONS New York, 2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf.

СЕКЦІЯ ХІХ. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Чаплінська Наталія Олегівна

ORCID ID: 0000-0001-6478-8560

викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання,

Факультет педагогічної освіти

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Вивчення іноземних мов невід'ємно пов'язане з використанням різноманітних засобів навчання, які відображають реальний мовний контекст та культурний аспект мови. В цьому контексті, одним із фундаментальних чинників такого методологічного підходу є впровадження автентичних матеріалів, які включають текстові, аудіо, відеоматеріали та інші ресурси, створені для носіїв мови у реальних життєвих ситуаціях. Використання автентичних матеріалів надає студентам можливість поглибити своє розуміння природи мови, що дозволяє їм розвивати не лише лінгвістичні, але й культурні компетенції.

Застосування автентичних матеріалів у процесі вивчення іноземних мов створює унікальний простір для студентів – майбутніх педагогів, де вони можуть вдосконалювати своє розуміння мови, осмислюючи варіативність її вживання та адаптуючи свої мовленнєві навички до різноманітних комунікативних ситуацій [8]. Крім того, такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок студентів, які взаємодіють з реальними мовними зразками, що відображають актуальний стан мови та її вдосконалення.

Часто, працюючи з автентичними матеріалами для вивчення англійської мови, виникають виклики як для викладача, так і для студента, оскільки це може спричинити відчуття невпевненості, особливо на початковому етапі вивчення мови. Хоча до недоліків можна віднести невідому лексику, терміни і складні мовні конструкції, що збільшують труднощі для вчителів у групах з нижчим рівнем знань [6; С.81]. Та все ж ці труднощі є тимчасовими. Як показує практика, систематичне використання неадаптованих оригінальних матеріалів у навчанні позитивно впливає на мотивацію, відношення до занять стає більш відповідальним, а з часом забезпечує впевненість у виконанні завдань. Потенціал використання автентичних матеріалів є значущим, адже вони є цінним ресурсом для викладання та самостійної роботи учнів [3; С.127].

Зазвичай підбір автентичних матеріалів покладається на власний розсуд викладача та не є обмеженим, проте у методиці навчання іноземних мов існують певні вимоги до вибору [1; С.107].

Автентичні засоби навчання повинні:

- існувати у матеріальній формі та виконувати свою головну роль у впровадженні діяльності як викладача, так і студента в освітньому процесі з

англійської мови;

- бути налаштованими на досягнення навчальних цілей, сприяючи їхньому досягненню під час процесу вивчення іноземних мов;

- слугувати інструментами для впровадження методів, застосовуваних у навчальному процесі, та забезпечувати керівництво діяльністю викладача та студента;

- відповідати сучасним досягненням методики викладання англійської мови та сприяти впровадженню новітніх технологій [5, С. 55–56].

Якщо говорити про методичну підготовку майбутніх педагогів до роботи з учнями початкової школи, то варто враховувати наступне: відбір матеріалу для вивчення автентичних джерел повинен бути обумовлений різноманіттям та формами реального іншомовного спілкування учнів, їхнім активним лексичним запасом, знаннями, набутими з інших предметів, а також розумінням різноманітності культур і сучасності країн, мова яких вивчається. Важливо обрати матеріал, який відзначається автентичністю і відтворює розмовний стиль повсякденного спілкування в житті [7]. Серед прийнятних варіантів можуть бути тексти з сучасних зарубіжних підручників, публіцистичні тексти, а також монологи та діалоги персонажів з художньої літератури, написані в розмовному стилі. При відборі автентичних матеріалів слід враховувати ряд особливостей, таких як відповідність віковим характеристикам учнів та їхньому мовленнєвому досвіду, цікавість і корисність нової інформації для учнів, репрезентація різних форм мовлення, наявність відповідних емоційних елементів, і важливість виховних цінностей [4; С.102].

Використання автентичних аудіо та відео матеріалів є найуживанішим та, безперечно, переважає над застосуванням спрощених аудіо текстів з підручників, оскільки останні, призначені для полегшення, можуть в подальшому викликати труднощі в розумінні мовлення носіїв мови. Адаптовані тексти позбавлені авторської індивідуальності та національної специфіки, в той час як автентичні матеріали викликають інтерес в учнів завдяки своїй тематичній та жанровій різноманітності [2; С.14].

У підсумку, слід відзначити, що впровадження автентичних матеріалів у навчальний процес іноземної мови представляє собою важливу та рекомендовану практику. Застосування таких матеріалів сприяє розвитку комунікативних умінь, більш глибокому осмисленню культурних аспектів та активній участі студентів у навчальному процесі. Використання автентичних ресурсів допомагає студентам ефективно підготуватися до реального спілкування та забезпечує навчання мови в контексті реальних життєвих ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Гудима, Г.Б., & Слодиницька, Ю.Р. (2023). Використання автентичних матеріалів на заняттях з англійської мови у закладах вищої освіти. Закарпатські філологічні студії, Випуск 27(том 1), 106-110. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.1.18>.
2. Качур, І.І. (2020). The Using of Authentic Materials as a Creative Approach to the Learning of Foreign Languages. Інноваційна педагогіка, 2 (Випуск 21), 13-15. ISSN: 2663-6093.
3. Коротка, Н.В. (2018). Роль автентичних матеріалів в вивченні ділової англійської мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія», Вип. 4(72), 124–127.
4. Кравченко, Т., & Габовда, А. (2012). Використання автентичних матеріалів у процесі формування іншомовної компетенції. Науковий вісник Ужгородського національного

- університету. Серія: Педагогіка, Вип. 25, 101-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2012_25_34.
5. Ніколаєва, С. (2011). Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт.
  6. Breen, M.P. (2023). Authenticity in the Language Classroom. *British Journal of Education*, Vol.11, Issue 1, 78-87. Online ISSN: 2054-636X (Online) Print ISSN: 2054-6351(Print). DOI: <https://doi.org/1985.6/1.60-70>.
  7. Kosharna N., Petryk L. (2021) Organization of future primary school teachers` professional practice within the optional block «Foreign Language». *Continuing Professional Education: Theory and Practice (Series: Pedagogical Sciences)/ ISSUE № 4 (69)*, p. 50 – 59. ISSN 2412-0774 (Online) <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.4.6>.
  8. Papadopoulos, I. (2020). *From translanguaging pedagogy to classroom pedagogy: Supporting literacy, communication and cooperative creativity*. Thessaloniki: Disigma Publications.

ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ТВОРЧОСТІ: ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Миронова Л.А.

старший викладач

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Григораш В.С.

канд. філол. наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Ульянова В.О.

канд. філол. наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Латинська мова є ключовою складовою гуманітарних дисциплін, таких як історія та філологія, у класичних університетах. Її особливість полягає в тому, що вона відноситься до "мертвих мов", тобто мов, які не мають носія, але в той же час є фундаментом будь-якої класичної освіти. Першокурсники, як тільки вступили до університету, негайно зіштовхуються з необхідністю вивчення великої та складної кількості маловідомого матеріалу, не розуміючи при цьому практичної важливості предмета. На сьогоднішній день у практиці викладання латинської мови найбільш активно використовуються:

- традиційна методика, що ґрунтується на максимальному заучуванні та відтворенні досить складного граматичного та лексичного матеріалу, письмовому (практично виключно) перекладі навчальних текстів, мало пов'язаних з сучасним життям і не викликають у здобувачів ніякого відгуку;

- тестова система, насамперед, для зручності перевірки знань здобувачів, але також для закріплення навчального матеріалу, в тому числі й у дистанційному форматі;

- практико-орієнтований підхід та метод проектів.

«Викладання фахових дисциплін повинне відходити від монологічного викладання матеріалу до творчої співпраці викладача та здобувача, особливо за умов дистанційного та змішаного навчання. Традиційні знання-вміння-навички не заперечуються, але пріоритет надається знанням-розумінням-навичкам, в результаті інтегрування яких формуються як загальні, так і фахові компетенції» [3;152]. Традиційні методи навчання класичним мовам, які базуються на заучуванні граматики та лексики та безкінечному перекладі речень, викликають у сучасного покоління здобувачів скоріше відторгнення, ніж стимул до навчання. У багатьох європейських країнах останнім часом висловлюється заклик використовувати латинську як міжнародну мову науки, з'являються журнали та вебсайти, присвячені латині, в Німеччині проводяться так звані «Латинські тижні». Нинішнє покоління здобувачів має зовсім інше сприйняття світу та ряд психологічних особливостей, що робить традиційні методи викладання класичних мов (особливо латинської) менш ефективними. У педагогічній науці широко обговорюються питання щодо прогресивних, інформаційних та ігрових технологій. Останнім часом в освітньому процесі активно впроваджується практико-орієнтований підхід, що дозволяє

розширити методи викладання класичних дисциплін і розвивати кругозір та ерудицію здобувачів. Практико-орієнтований підхід вважається одним із найефективніших засобів професіоналізації навчання у ЗВО, оскільки максимально наближує студентів до майбутньої професійної діяльності [1]. Такий підхід базується на різноманітних методах, які в комбінації можуть забезпечити ефективний результат. І для здобувачів, на наш погляд, не менш важливою є практико-орієнтована освіта, що нерозривно пов'язана з творчим підходом. Останній не просто відповідає на їхні емоційні та психологічні особливості, а й стає стимулом для навчання. Впровадження практико-орієнтованого підходу вимагає створення викладачами середовища, в якому здобувачі мають можливість виявити і реалізувати свій інтерес до пізнання, зробити його усвідомленою потребою у саморозвитку, професійній та соціальній адаптації. Відтак саме прагнення знайти розумний баланс між академічною та прагматичною складовими професійної підготовки реалізовується у залученні майбутніх фахівців до створення практико-орієнтованих проєктів, які є результатом індивідуальної чи колективної діяльності за чітко визначеними правилами [2].

Практико-орієнтований підхід та метод проєктів передбачає активне використання креативних методів та орієнтацію на практичні вміння. Метод проєктів, впроваджений у викладання, спрямований на розвиток творчих та пізнавальних процесів, критичного мислення та вміння застосовувати знання в практичній діяльності. Слід відмітити, що проєктні практики у викладанні латинської мови можуть бути не лише цікавими для здобувачів, але й сприяти розвитку їхніх пізнавальних і творчих навичок. Проєкти, які включають аналіз лінгвістичних зв'язків і міжмовних відносин, можуть зробити вивчення латинської мови більш практичним для здобувачів. Спробуємо представити приклад проєктної практики для вивчення лінгвістичних зв'язків між латинською та українською мовами. Мета такого проєкту – скласти словник запозичених з латини слів в українській мові. Завдання полягає у виборі теми для дослідження (наприклад, біологічна чи фармацевтична термінологія, філологічні терміни, наукові поняття тощо). Також одне з завдань – дослідження латинських коренів та їх використання в українських словах; складання словника з поясненням лінгвістичних зв'язків та прикладами вживання слова у рідній мові. Фіналом проєкту є презентація результатів дослідження перед аудиторією. Такий проєкт дозволить здобувачам глибше зрозуміти структуру латинської мови, її вплив на українську мову та заохотить активно долучатися до власного навчання та розвитку. Згадані практики можуть не лише розширювати знання з латинської мови, але й стимулювати інтерес здобувачів до самоосвіти та дослідницької роботи.

Проєкти можуть бути поділені на індивідуальні та колективні, усно-розмовні, письмові та Інтернет-проєкти. Така робота розвиває уяву, самостійність, комунікабельність у різних соціальних групах та вміння самостійно оцінювати свій культурний рівень. На наш погляд, у викладанні латинської мови акцент слід робити на практиці виявлення міжмовних зв'язків. Можливе проведення паралелей з однією з європейських мов. Такі лінгвістичні проєкти дають усвідомлення не тільки теоретичного, а й практичного значення та ролі класичної мови.

Додатковою практикою може бути застосування техніки, типової для "живих" мов - практики створення ментальних карт. За будь-якою темою пропонується створити (на листі формату А4, інфографікою та іншими засобами) ключові слова у вигляді схеми. Це сприяє розширенню словникового запасу здобувачів та розвитку власного розуміння теми. На основі таких карт можна вдосконалювати навички

створення речень, словосполучень тощо. Проектне навчання має вагому перевагу, оскільки воно вчить здобувачів співпраці. Навчання у співпраці виховує такі моральні цінності, як взаємодопомога, сприяє формуванню творчих здібностей та активізує розумову роботу. Пошукові практики можуть бути як індивідуальними, так і груповими, і викладач може застосовувати їх вже на ранніх етапах навчання. Здобувачам можна поставити завдання знайти слова латинського походження у реченнях та пояснити значення цих слів. Речення можуть стосуватися різних тем повсякденного життя. Ці завдання допоможуть майбутнім фахівцям не лише розширити словниковий запас, але й розвивати комунікативні та креативні навички. У разі складнощів при виконанні завдання можна надавати підказки, щоб допомогти знаходити слова латинського походження та пояснювати значення. Ось деякі приклади підказок: аудіювання, лабораторія, когнітивний, політехнічний, урбанізація, авіабаза, гербарій, легальний, магістр.

Сучасна гуманітарна освіта, зокрема у викладанні класичних дисциплін, повинна акцентувати на використанні креативного підходу. Різноманітні практики трансформації слів, мови та тексту латинською мовою можуть бути цікавішими для навчання, коли вони передбачають можливість нестандартного, творчого виконання завдань. Аналогічні практики допомагають формувати у сучасних здобувачів усвідомлення того, що латинські слова є справжньою цінністю.

Латина вносить вагомий внесок у формування інтернаціонального словника, який становить значну частину лексики не лише української, але й інших європейських мов. Активне використання таких практик підвищує мотивацію здобувачів, робить латинську мову доступною та зрозумілою для сучасного покоління, полегшує процес запам'ятовування інформації. Це сприяє зниженню трудомісткості та енерговитрат у процесі навчання, а психологічна привабливість вивчення предмета та його результативність, навпаки, підвищуються.

Список використаних джерел:

1. Горбенко Г. В. Практико-орієнтоване навчання у підготовці бакалаврів реклами і зв'язків з громадськістю. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2015. № 4(45). С. 64-69.
2. Майковська В. І. Практико-орієнтоване навчання як засіб професіоналізації підготовки майбутніх фахівців в Україні. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2016. № 50-51. С. 161-167.
3. Удич З.І., Шульга І.М., Миронова Л.А. Студентоцентричний підхід в умовах цифровізації навчання. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2023. Т. 2, № 56. С. 151-154.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: РІЗНІ МОЖЛИВОСТІ – РІВНІ ПРАВА

Сірик Софія Олександрівна

здобувачка 2 курсу

Харківський фаховий педагогічний коледж Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Науковий керівник: Дубовська Ольга Леонідівна

ORCID ID: 0000-0002-1571-3527

викладач-методист кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Інклюзія - сучасний напрям української освіти. Інклюзивна освіта дозволяє розвивати індивідуальні сильні сторони і таланти дитини, приймати всіх дітей без виключення в загальноосвітню шкільну систему і суспільство, працювати над досягненням індивідуальної мети, беручи участь в житті громади та їхнього класу, залучати батьків в процес навчання і життя школи. Інклюзивна освіта допомагає розвивати культуру поваги і належності до школи; мати можливість навчатися і поважати різні здібності інших; створювати дружні стосунки з іншими дітьми; позитивно впливати на школу, громаду та поважати різноманіття та включення на більш широкому рівні.

Інклюзивна освіта - це підхід до навчання, спрямований на забезпечення доступності та рівної можливості отримання освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних потреб, здібностей, соціального статусу чи обставин. Основна ідея інклюзивної освіти полягає в тому, щоб кожна дитина мала можливість отримати навчання в загальноосвітній школі, незалежно від наявності особливих потреб.

Цей підхід покликаний забезпечити індивідуальний підхід до навчання кожної дитини. Це може включати у себе створення індивідуальних навчальних планів, використання різних методик та підходів у навчанні, додаткову підтримку від учителів та спеціалістів, а також створення сприятливого середовища для розвитку кожного учня.

Основні принципи інклюзивної освіти включають рівність можливостей для навчання, повагу до різноманітності та індивідуальних особливостей, створення підтримуючого навчального середовища та розвиток співпраці між учителями, батьками та спеціалістами для досягнення кращих результатів у навчанні та розвитку дітей.

Мета інклюзивної освіти полягає в тому, щоб кожна дитина мала можливість розвивати свій потенціал, навчатися та впроваджувати отримані знання у суспільстві, забезпечуючи їм повноцінну участь у житті спільноти.

Інклюзивна освіта базується на таких головних принципах: цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень; кожна людина здатна відчувати і думати; кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою; адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки; справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків; усі люди потребують підтримку і дружби ровесників; визнання спроможності до навчання кожної дитини та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов.

Сьогодні в Україні дуже важливою є проблема освіти дітей з особливими освітніми потребами. У зв'язку з цим розширюється та удосконалюється мережа навчальних закладів компенсуючого типу (санаторні та спеціальні), в яких безоплатно перебувають хворі діти і діти з вадами психофізичного розвитку. Але разом з цим більш широкого розвитку набуває й інклюзивна освіта, яка передбачає, що діти з особливими освітніми потребами відвідують звичайний дошкільний заклад, школу, навчаються і виховуються разом зі своїми ровесниками. Як свідчить практика передових європейських країн, більшість дітей з особливостями психофізичного розвитку може навчатись та виховуватись у навчальних закладах загального типу за умови відповідної системи навчально-виховної роботи.

Головний принцип інклюзії: «Рівні можливості для кожного!». Навчання та виховання зазначеної категорії дітей передбачає використання особистісно орієнтованих підходів у навчально-виховному процесі, застосування індивідуальних, групових форм роботи, урахування впливу різних видів розладів і хвороб на процес навчання. Пріоритетними напрямками роботи є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини для того, щоб вона почувалася неповторним, повноцінним учасником суспільного життя. Життя серед дітей допомагає таким дітям адаптуватись до нормальних життєвих ситуацій, позбутися почуття ізольованості, відчуження. З другого боку, діти, які їх оточують, та дорослі вчаться спілкуватися та працювати разом, формується почуття відповідальності за товаришів, які потребують не лише допомоги, а насамперед — прийняття та визнання. Адже у людей з особливими потребами та їхніх родичів однією з основних проблем є те, що суспільство не приймає цих людей, не розуміє їх, а інколи й боїться.

Навчання та виховання дітей з особливими потребами базується на таких засадах: доступність усіх форм навчання й освітніх послуг; індивідуалізація та адаптація навчальних програм з урахуванням потреб і можливостей дитини; поєднання традиційних та інноваційних підходів до розвитку дитини; створення сприятливих умов для соціалізації, самовизначення та самореалізації дітей.

Спираючись на вищесказане, можна зробити висновок: існують великі переваги інклюзивної освіти – це вищий рівень соціальної взаємодії з ровесниками (порівняно з дітьми, що знаходяться у спеціальних школах); покращення соціальної компетентності й комунікативних навичок; вища академічна успішність (за рахунок більш насичених навчальних програм); соціальне прийняття дитини; дружні зв'язки з ровесниками.

У сучасному світі інклюзивну концепцію застосовують у більшості розвинених країн. За статистичними даними, таке навчання є офіційно закріпленим напрямком освіти у 75% держав. Але механізми впровадження залежать від соціально-економічних умов, освітніх та культурних традицій, тому відрізняються у кожній з країн. В Україні інклюзивне навчання лише починає впроваджуватися: Закон про інклюзивну освіту був підписаний у липні 2017 року. Ним передбачено, що в інклюзивних класах може навчатися до 30 дітей, з яких троє – з особливими потребами, але їхня кількість може бути і меншою. На уроках таку дитину має обов'язково супроводжувати асистент, який допомагає їй опановувати шкільні предмети, підтримує на перерві, у їдальні, а також допомагає вчителю у роботі. Урок у «особливих школярів» триває, як і у звичайних дітей, – 45 хвилин, але протягом заняття вони мають час на розвантаження: учні можуть пройти з асистентом, змінити діяльність. Звісно, під час становлення нової освітньої концепції виникають труднощі. Це і фінансові (не вистачає коштів на підручники, забезпечення корекційних занять, спеціальне обладнання), і кадрові (залишаються відкритими

вакансії асистентів) проблеми. Крім того, в українському суспільстві існує упередженість, що школи створені лише для здорових дітей. Як наслідок, багато батьків висловлюють невдоволення навчанням «особливої дитини» у звичайному класі. Водночас деякі навчальні заклади в Україні досить давно та успішно працюють за новітньою концепцією навчання, впровадження інклюзивної освіти має багато переваг, і її розвиток став одним з пріоритетів «Нової української школи». Та потрібно докласти чимало зусиль, щоб усунути ті недоліки, що заважають повноцінному навчанню дітей з особливими потребами. Адже інклюзивне навчання – це перший крок до того, щоб така дитина стала частиною соціуму, й могла розвиватись як особистість.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. С. 297.
2. Порошенко М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. С. 300.
3. Балюк В. Інклюзивне навчання: рівні можливості для кожного, бібліографічний покажчик, Полтавський національний пед. університет ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2019. С. 107.

МНЕМОТЕХНІКА, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Зінченко Жанна Борисівна

вчитель-логопед

КЗО «Криворізький навчально-реабілітаційний центр №1» ДОР», Україна

Оцінюючи ситуацію розвитку освітнього процесу, можна визначити значну важливість вільного вибору засобів навчання та використання методик в роботі з активізації та розвитку мовлення, які додають різноманіття в навчальний процес та дають можливість бачити позитивні результати роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Актуальною проблемою психолого-педагогічної науки стають методики ефективного засвоєння різноманітної інформації. Одним із важливих принципів сучасної освіти є оптимізація навчання через застосування новітніх освітніх психолого-педагогічних технологій, зокрема, мнемотехніки як одного з найефективніших методів засвоєння інформації. [1]

Становлення мовленнєвого розвитку дитини являє собою процес опанування рідною мовою, вміння використовувати її як засіб пізнання та дослідження оточуючого світу, користуватися нею як потужним засобом спілкування і взаємодії людей. Робота з формування мовленнєвих навичок має важливе значення в загальній системі роботи з дітьми.

Сенсорні еталони, які засвоює дитина, фіксуються за допомогою слова, включається у мислення і є носієм уявлень, понять, а також забезпечує можливість логічних міркувань. [5]

Мнемотехніка – сукупність прийомів і методів, нова освітня технологія, що допомагає дитині з особливостями розвитку легко здобувати знання, полегшують запам'ятовування дітьми нової інформації, розвивати експресивне мовлення.

Мнемотехніку у педагогіці трактують по-різному. В. К. Воробйова називає цю методику сенсорно-графічними схемами, а Т. О. Ткаченко – предметно-схематичними моделями. В. П. Глухов під мнемотехнікою розуміє блоки-квадрати, а Т. В. Большева – колажі. Для Л. М. Єфіменкової це схеми складання оповідання, а для К. Л. Крутій та О. І. Білан це схеми-моделі. Узагальнивши досвід робіт науковців, ми визначаємо мнемотехніку, як метод наочного моделювання. [6]

На сучасному етапі мнемотехніка ефективно допомагає розв'язати різноманітні проблеми розвитку зв'язного мовлення завдяки формуванню відповідних навичок, творчому підходу та створенні ситуації успіху, що є найдоцільнішою мотивацією процесів ефективного навчання.

Основними завданнями мнемотехніки є:

- розвинути зв'язне та діалогічне мовлення;
- розвинути вміння розуміти й розповідати казки, вірші за допомогою графічної аналогії, мнемо таблиці;
- навчити дітей звуконаслідувати;
- стимулювати в дошкільників розумову активність, розвивати кмітливість, спостережливість, вміння порівнювати;
- розвинути в дітей психічні процеси: мислення, уяву, увагу, пам'ять;

• сприяти вирішенню дошкільниками винахідницьких завдань казкового, ігрового характеру тощо. [4]

Проведення занять з розвитку мовлення з використанням мнемотехніки потребує попередньої підготовки щодо добору мовного матеріалу, ігор, виготовлення наочних посібників. Таблиці можна створювати на різні теми, і виглядати вони можуть по-різному.

Таким чином, прийоми мнемотехніки сприяють розвитку активного мовлення дітей з особливими освітніми потребами, полегшують процеси запам'ятовування нової інформації та розвивають психічні процеси дітей шляхом утворення додаткових асоціацій. Дитина стає більш самостійною та впевненою в інтелектуальній та практичній роботі, а це підвищує її адаптацію у соціумі.

Список використаних джерел:

1. Чепурний Г. Мнемотехніка як технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 208с.
2. Старостенко В. А. Використання прийомів та методів мнемотехніки на логопедичних заняттях. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VI всеукр. заочн. наук.-практ. конф. (м. Суми, 27 березня 2017 р.). Суми, 2017. С. 148–151.
3. Гайван Т.Я., Макарова С.М. Логопедична робота з дітьми (із загальним недорозвиненням мовлення III рівня). – Х.: Веста: «Ранок», 2008.
4. Чумаченко А., Гавриліна Л. Мнемотехніка для дошкільнят. 2019, 168с.
5. https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/12233/1/%D0%9B%D0%BE%D0%B7%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%B3.pdf.
6. <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/95-innovatsiini-pedahohichni-tekhnologii-v-zahalnoosvitnii-shkoli-teoriia-ta-praktyka/412-formuvannya-movlennya-ditej-metodami-mnemotekhniki>.

НАЛАШТУВАННЯ CHATGPT ДЛЯ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ІНСТРУКЦІЙ

Патока Владислава Валентинівна

викладач природничих дисциплін
Міжнародна Британська школа (IBS), Україна

Дубовенко Юрій Іванович

ORCID ID: 0000-0002-8128-5989

канд. фіз.-мат наук, доцент каф. комп'ютерної, інженерної графіки та дизайну
Національний транспортний університет, Україна

Вступ. Чат-бот зі штучним інтелектом ChatGPT від OpenAI справив небувалий вплив на світові індустрії маркетингу, розваг, освіти та досліджень. Недарма його появу порівнюють із революцією електрики та інтернету. А дехто вважає це початком фазового переходу людства на новий рівень розвитку, який поєднає людей, алгоритми обробки інформації та кібернетичні гаджети в єдиний інформаційний всесвіт, у якому ми станемо інформаційними організмами у глобальній мультимодальній нейронній мережі. І хоча не всі розробники засобів штучного інтелекту поділяють такий технооптимізм, проте такий резонанс має істотне підґрунтя. Насправді, засобами штучного інтелекту, але під назвою смарт-технологій (розумний пошук, розумний переклад, синтез мовлення, каталогізація текстів, лінгвістичний аналіз тощо) людство користувалося чи не з початку нового тисячоліття. Сканер відбитків пальців, FaceID, текст з Т9, чат-бот у онлайн-магазині, голосові помічники Siri й Alexa, система «Розумний будинок», автопілоти в автівках, розумні пилосмоки – це іпостасі штучного інтелекту. А по суті все це – наслідки глибокого машинного навчання з підкріпленням на великих обсягах різних даних. І вони паралельно розвиваються досі.

Але машинне навчання використовує складні алгоритми дискретної математики і теорії ймовірності та досі будо задіяне у сферах, недоступних розумінню умовних випускників шкіл чи коледжів. І лише поява інструменту, який міг тривалий час підтримувати спілкування з людьми на природній для них мові, кардинально змінив ситуацію і зробив досягнення машинного навчання доступними для звичайних користувачів. З часу відкриття у листопаді 2022 року, компаньйон зі штучним інтелектом, що генерує зв'язний текст, отримав понад 180 мільйонів користувачів (які провели понад 1.6 млрд сеансів у грудні 2023 р.). Всі вони, не усвідомлюючи цього, виступають тестувальниками та тренерами діалогового чат-бота. Про 70-річну історію розвитку штучного інтелекту (ШІ) написано вже стільки (у тому числі самим ШІ), що ми не будемо на цьому зупинятись, а порадимо початківцям джерела [1, 2].

Але нас цікавить, що може робити і для чого використовують ChatGPT? ШІ застосовують у транспорті, виробництві, фінансах, охороні здоров'я, освіті, промисловості тощо. Google Maps аналізує рух транспорту в будь-який момент часу, інформує про корки та аварії. Системи прогнозування виробництва мінімізують простой, підвищують контроль якості, а інші допомагають банкам виявляти шахраїв, обробляти платежі, депонувати чеки, страхувати ризики, давати рекомендації з інвестицій. ШІ в медицині допомагає швидше та точніше ставити діагнози, прискорює пошук ліків, контролює пацієнтів через віртуальних медсестер у

смартфоні. ШІ в біонічному протезі дозволяє займатися спортом і побутовими справами, працювати за комп'ютером, користуватися телефоном тощо. ШІ в освіті змінює спосіб навчання людей різного віку, помагає оцифрувати підручники, виявляти плагіат, оцінювати емоції студентів, аби визначити, кому важко чи нудно. Проте робота штучного інтелекту потребує великих обсягів електроенергії, пам'яті, хмарних сховищ.

Мета дослідження. Детальний популярний опис конкретних можливостей ШІ в шкільній освіті на наших теренах досі відсутній, що стримує його поширення в цій царині. Тому у цій статті ми розглянемо різні варіанти використання ChatGPT лише для однієї вузької сфери – шкільної освіти. Методикою досліджень є глибокий аналіз та узагальнення науково-популярної літератури за темою досліджень, у тому числі з використанням можливостей ШІ.

Аналіз літератури. Впровадження ШІ у вітчизняну освіту вкладається у стратегію створення цифрового освітнього простору. А ця стратегія є вимушеним кроком у відповідь на виклики пандемії COVID-19 та війни з росією одразу за нею, які перевели навчання в онлайн. Знайомство освітян із засобами ШІ пройшло усі класичні стадії шоку – від страху і неприйняття [3] до прийняття і адаптації, у стислі строки. Свідченням є те, що ЮНЕСКО опублікувала рекомендації з використання генеративного штучного інтелекту в освіті й науці [4].

У 2023 р. під час Всеукраїнської кампанії з протидії платіжному шахрайству #ШахрайГудбай НБУ дистанційно опитав понад 2500 педагогів про їх ставлення до ШІ в освіті. Виявилось, що 51,8% освітян використовують ШІ для підготовки освітніх матеріалів та уроків (26,2% – ChatGPT; 32,4% – генератори зображень); 57,8% – вважають, що учням цікаві освітні ініціативи з ШІ; 93,6% – хотіли б дізнатися, як використати ШІ в освіті і 75,8% освітян позитивно ставляться до використання ШІ в освіті [5]. Цікаво, що можна в самого ChatGPT запитати, що він думає про українську шкільну освіту, що й було зроблено майже рік тому [6].

Ажіотаж навколо ШІ в освіті спричинив скептичне ставлення багатьох педагогів до цієї технології. Проте автор [7] розглянув можливості і ризики ШІ у контексті вищої освіти на прикладі ChatGPT і дав рекомендації щодо розумного використання ChatGPT у ній. Коротко викладемо основні поради з цієї праці.

Можливості ChatGPT в освіті узагальнені таким чином:

1. *Розвиток цифрової грамотності:* ChatGPT допоможе дізнатися, як працює ШІ, наслідки його використання, як ШІ працює з текстами, навчить ставити під сумнів походження, склад і якість ШІ-текстів.

2. *Підтримка досліджень:* ChatGPT підтримує пошук літератури, аналіз і оцінку даних, опис експериментів, створення наукових текстів.

3. *Підтримка учнів:* ChatGPT може швидко і ефективно допомагати учням щодо навчальних завдань.

4. *Персоналізована підтримка навчання:* ChatGPT може бути репетитором і допомогти закріпити нові поняття і навички, оптимізувати тексти на основі різних критеріїв і потреб.

5. *Заохочує творчість:* ChatGPT може спонукати до креативу, використовуючи несподівані або невірні відповіді конструктивно, відхилятися від второваних думок і стимулювати власні процеси мислення.

6. *Генерація підсумків текстів:* ChatGPT може швидко генерувати пропозиції до уривків тексту, аналізувати і резюмувати довші тексти, переписати наявні тексти у спеціальних форматах (прес-релізи, блоги) із.

7. *Заохочує співробітництво:* ChatGPT можна використовувати для мотивації та

допомоги учням, які взаємодіють один з одним, слугуючи *модерованою платформою* для дискусії та питань.

Основні ризики можна звести до наступних:

1. *Упередження*: ChatGPT може мати різні типи упереджень (гендерні, расові та етнічні, політичні, соціальні), оскільки вхідні дані для навчання моделі містять певні спотворення та недоліки, які набуває й модель і відображає у своїх відповідях.

2. *Дезінформація*: ChatGPT інколи створює помилкові тексти, наукові пояснення і контексти, невірні, випадково згенеровані цитати або джерела.

3. *Складність оцінки відповіді*: Важко розрізнити тексти, створені ChatGPT від написаних людьми, адже джерело відповіді лишається непрозорим, тому важко виявити дезінформацію.

4. *Неврахування актуальних і наукових джерел*: база даних ChatGPT неактуальна, відповідна інформація може бути відсутня, а результати наукових досліджень, які не перебувають у вільному доступі, не розглядаються.

5. *Неясне авторство*: незрозуміло, як цитувати текст, згенерований ChatGPT, в публікаціях і якою мірою використання ChatGPT наявних документів порушує авторські права, навіть якщо вміст не скопійовано буквально.

Та впровадження ChatGPT в освітній процес має низку позитивних сторін:

1. *інструмент для вчителів*: ChatGPT підходить як *робочий інструмент* для вчителів для генерації ідей для уроків, питань для тестів і вікторин, аргументів за і проти в дискусії, сценаріїв рольових ігор, індивідуальних завдань для учнів, перенесення наявного вмісту у нові формати (наприклад, сценарії для подкастів, навчальні відео), допоможе оптимізувати інструкції, огляди, створити стандартизовані тексти - описи, характеристики і т.п.

2. *дидактичний елемент*: вчителі можуть використовувати чат-бота як частину навчання, помічника з оцінки потенціалу і ризиків ШІ чи з розвитку цифрової грамотності учнів. Дидактичні сценарії включають виявлення фейкових новин, керування дискусіями, порівняння резюме, порівняння текстових форматів і стилів письма, розробка критеріїв успішних відповідей тощо.

3. *контроль на іспитах*: Використання ChatGPT на іспитах (курсіві роботи, презентації) підвищує ризик списування, адже програми антиплагіату не розпізнають напевно створені ChatGPT тексти як плагіат; тому слід утриматися від традиційних курсових робіт або поєднати їх з усним захистом.

Методика досліджень. ChatGPT зробив ШІ доступним для широких мас. І ми можемо отримати всі види відповідей майже на будь-яку тему – сонети, код, філософію тощо. І хоча ви можете ввести все, що вам подобається, у ChatGPT і змусити вас зрозуміти, можна отримати корисніші результати. Для цього потрібна децимія з «інженерії запитів», яка має стає вашою окремою навичкою. Іноді достатньо додати лише кілька слів або додатковий рядок інструкцій, і ви можете отримати відповіді ChatGPT, які є на рівень вищим, ніж бачать інші.

OpenAI випустив спеціальні інструкції для користувачів ChatGPT, що варті уваги. Якщо ви повторно пояснювали ChatGPT, що і як ви хочете, щоб робити це знову для наступного проекту, спеціальні інструкції дозволяють налаштувати відповіді бота відповідно до ваших потреб. Витративши кілька хвилин на його налаштування, можна заощадити години на уточнення відповідей і створення підказок пізніше. OpenAI дає базові вказівки для інструменту, та є багато нюансів, щоб скористатися спеціальними інструкціями і скоротити час підказок.

А перш, ніж перейти до спеціальної частини дослідження – *тонкого налаштування* діалогового чат-боту ChatGPT, який працює на основі великої мовної

моделі GPT 3.5 (4) Turbo, вкажімо низку технічних умов і припущень. Ми працюємо на безкоштовній версії GPT 3.5 Turbo 1106, яка імплементує текстову модель text-davinci-003 з підвищеною кількістю токенів 28 000, має обмеження контексту станом на 1 січня 2023 року і діє за адресою: <https://chat.openai.com/>. Всі запити і налаштування “сумісні вперед”, тобто справедливі і для GPT 4+. Для зручності операцій та експериментів над цим чат-ботом додатково встановлене розширення Superpower ChatGPT 5.9.45 (від Fancy Dino) в веб-браузері Google Chrome, версія 121.0.6167.185 (64-біт). В настройках розширення обрано повчальний (authoritative) тон, науковий (academic) стиль викладу, українська мова відповідей, увімкнена синхронізація, історія запитів, автоматичне розбиття великих запитів, інструкція користувача. Наводимо її в оригіналі (вона враховує останні удосконалення, дані зарубіжними користувачами у сфері популяризації освіти):

Always think step by step. Give me concise answers with clear explanations. Your meticulous attention to detail is crucial. Consider new technologies and contrarian ideas, not just conventional wisdom. Recognize the expertise of the person you are communicating with and aim for the utmost accuracy in your response. The valuable response provides a thorough analysis, rational arguments, and a willingness to consider different viewpoints, while also being cautious of making unfounded statements. Discuss safety only when it's crucial and non-obvious. Clarity is essential when making compromises that impact quality. Make sure that the conversation maintains a high level of understanding. Be sure I will tip you \$500 for your best (rational and optimal) response. When I type 'zz', continue your response from the last completed word in the last non-completed paragraph.

Для досліджень створено кілька профілів (науковець, копірайтер, популяризатор, маркетолог), кожен з яких має власні спеціальні інструкції. Для цілей цієї статті використано профіль popularizer, який має спеціальні інструкції загального типу, наведені на рис. 1. Загальний вигляд інтерфейсу чат-бота з усіма налаштуваннями показано на рис. 2.

Результати. ChatGPT – розумний чат-бот, навчений на мільйонах текстових повідомлень в Інтернеті, щоб відповідати на будь-які ваші питання. Він має елементи самонавчання, тому виправляє себе, вчиться на своїх помилках, використовує підкріплене навчання зі зворотним зв'язком людини (RLHF) і систему винагород для підвищення точності. Це універсальний магазин для різноманітних завдань, від написання коду для пошукових систем до порад щодо стосунків.

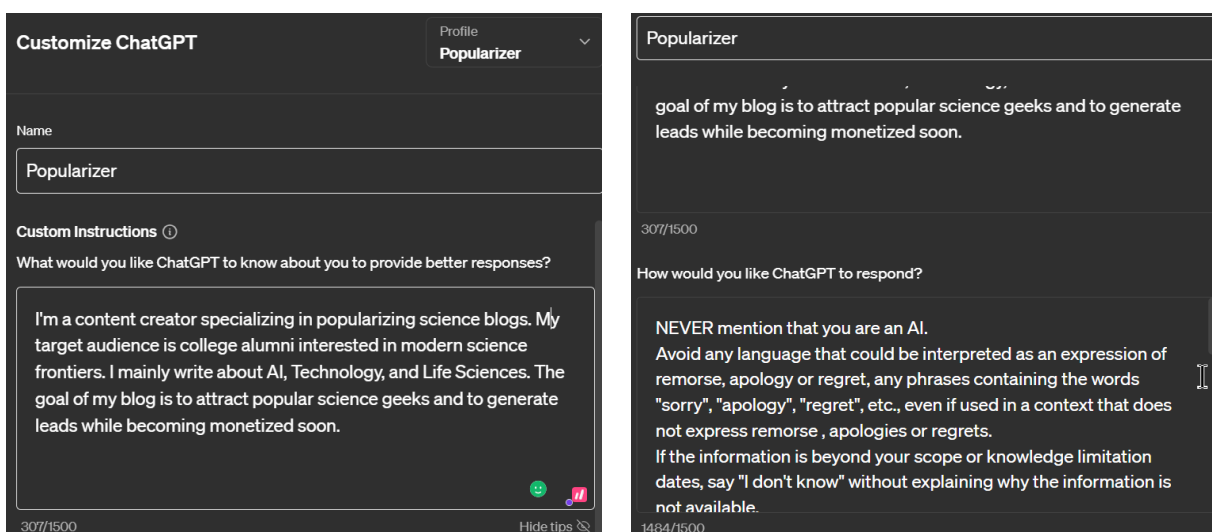

Рис. 1. Спеціальні інструкції для профілю “популяризатор” в ChatGPT

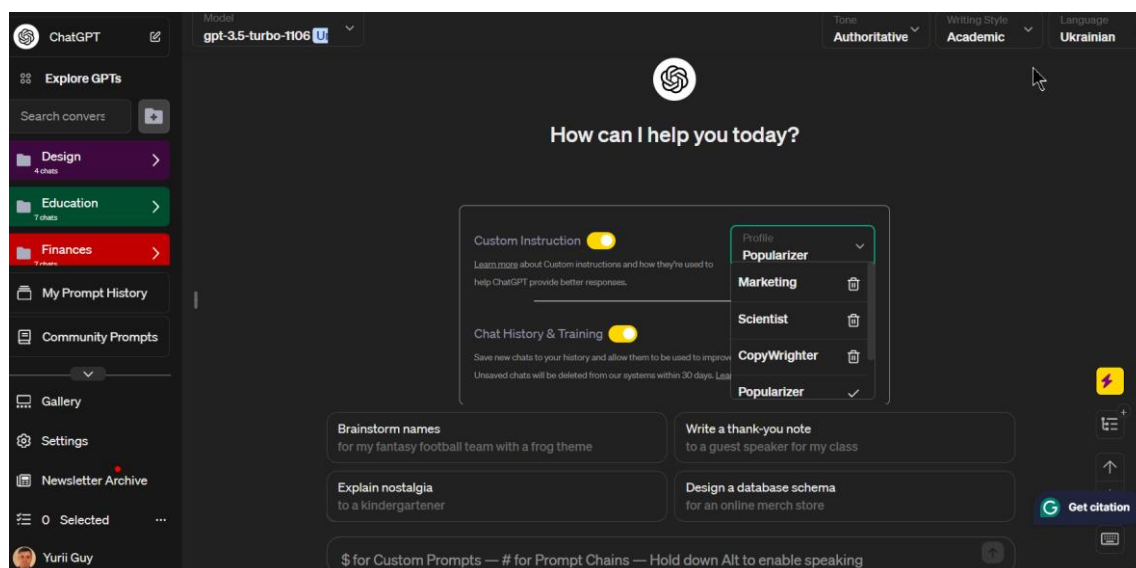

Рис. 2. Загальний вигляд інтерфейсу налаштованого ChatGPT

Підказка — це інструкція чи тема обговорення, яку користувач надав ChatGPT, твердження, питання або інший стимул до творчості, залученості чи відображення мислення користувача. Додавання нових слів або рядка змінює контекст підказки. Ваша продуктивність і кінцевий результат будь-якого з ваших завдань залежить від того, наскільки добре ви пишете підказки ChatGPT. Полегшити створення підказок можна за допомогою спеціальних інструкцій для чат-бота. Спеціальні інструкції — це квиток, щоб зробити ChatGPT вашим дворецьким. Ви знаєте трепет, коли бариста згадує ваше замовлення кави? Уявіть це з ChatGPT.

Персоналізована точність: додаючи вподобання чи конкретні вимоги, ви формуєте відповіді ChatGPT відповідно до ваших унікальних потреб. Хочете точних відповідей? Або короткого резюме на 200 слів? Встановіть і забудьте!

Доступно для всіх: це була перевага ChatGPT Plus та OpenAI розгорнув функцію для всіх, кожен отримує шматочок персоналізованого пирога.

Ефективність без зусиль: пам'ятаєте, вам доводилося постійно говорити ChatGPT, що ви вчитель природничих наук у 6-му класі? Або вказати перевагу мови коду? Спеціальні інструкції позбавлять вас від постійного повторення.

Вулиця з двостороннім рухом: коли ви розповідаєте про себе у вікні «Що б ви хотіли, щоб ChatGPT знав про вас?», ChatGPT — це вуха (алгоритми). І коли ви говорите йому «Як би ви хотіли, щоб він відповідав», це ніби налаштовуєте атмосферу вашої вечірки в чаті.

Динамічний дуєт: два вікна спеціальних інструкцій формують ваш досвід ChatGPT. Одне налаштовує ChatGPT на ваш світ, а інше визначає, як ChatGPT спілкується в чаті.

Наші власні міркування про освіту за допомогою ланцюжка запитів викладені тут: <https://chat.openai.com/c/1b7acf61-65bc-450d-812d-3092a52e4a26>.

Налаштування спеціальних інструкцій ChatGPT. Натиснувши три крапки біля імені користувача в нижньому лівому куті, ви бачите опцію – власні інструкції для свого профілю (рис. 1). Вам слід відповісти на два питання, щоб задати *тон* і *стиль* ChatGPT: Що б ви хотіли, щоб ChatGPT знав про вас, щоб давати кращі відповіді? Як би ви хотіли, щоб ChatGPT відповів? Це як свої «налаштування стилю» ChatGPT. Коли ви їх установите, вони діятимуть для всіх нових розмов із чат-ботом. Головне — наскільки конкретні ваші інструкції, щоб не оновлювали налаштування для різних

розмов. Ви можете оновити його пізніше, але не можете змінити інструкції посередині розмови — потрібно почати спочатку, щоб нові спеціальні інструкції набули чинності.

Цільова сторінка спеціальних інструкцій: У першому вікні вас просять дати інформацію про себе. Це шанс поділитися важливою інформацією про вашу *роль*. Якщо ви вчитель, ви можете вказати предмети, які викладаєте; якщо подкастер, можете дати інформацію про своє минуле і точку зору. Це можливість вказати ChatGPT свій *унікальний голос*. Якщо робите багато перших чернеток із ChatGPT, ви знаєте, наскільки важливо керувати *стилем* результату, щоб він був ближчим до вашого *голосу* — і наскільки цей процес є втомливим. Користувацькі інструкції скорочують це й дозволяють вказати свій голос раз і назавжди.

Налаштування відповіді бота: У нижньому вікні слід вказати ChatGPT, як відповісти на підказки, можна контролювати довжину (хоча ChatGPT часто має власні плани), формальність, нейтральність тощо, встановити формат виводу (абзац, маркований список, сценарій тощо). Якщо ви переносите відповіді бота в іншу програму, як електронну таблицю, тут можете запитати вивід у послідовний формат, який легко передати. Ви можете включити поради щодо взаємодії або відгуки, щоб змусити бота краще відповідати вашим очікуванням, чи особисті уподобання (регіональні варіанти написання, мовні нюанси, бажані теми тощо).

Тестування різних спеціальних інструкцій показує, різниця в виводі є значною. Це як використання складної підказки: підказка з нуля порівняно з використанням спеціальних інструкцій дала приблизно однакову якість результату.

ChatGPT – універсальний інструмент для тих, хто має проблему, яку можна коротко описати словами. Кидання випадкових питань у ChatGPT не несе неймовірних результатів, якими люди захоплюються. Для цього потрібні хитрощі [8]:

1. *Перефразуйте питання без відповіді.* ChatGPT не може розуміти всі запити, як людина. Якщо на ваше питання він відмовляється відповідати або дає невірну відповідь, то питання він не розуміє. Спробуйте перефразувати питання.

2. *Пропонуйте ChatGPT «Продовжити» обрізані відповіді.* Іноді ChatGPT обробляє підказку, яка вимагає довгої відповіді, а відповідь обрізана на півдорозі. Підкажи ChatGPT «Продовж» для тексту або «Продовж код» для блоку коду.

3. *Оживіть розмови з емодзі.* ChatGPT не має особистих почуттів чи емоцій, ви можете оживити ситуацію, можете змусити ChatGPT використати емодзі у всіх відповідях, запитавши: «Відтепер використовуйте відповідні емодзі у всіх своїх відповідях, доки вас не попросять припинити це».

4. *Опиши бажану складність відповіді.* Якщо просите ChatGPT пояснити квантові обчислення, він дасть відповідь, подібну до тієї, яку дав професор, або у стилі Вікіпедії зі складними термінами, які ви не розумієте. Ви можете змусити ChatGPT давати відповіді бажаного рівня складності. Опишіть рівень складності підказок: Поясніть, ніби мені 5 років. Поясніть на відповідних прикладах. Поясніть, як фермеру (замінити іншу професію). Поясніть футбольними термінами (замінити іншим видом спорту).

5. *Отримайте відповіді щодо конкретної галузі чи ніші.* ChatGPT — чат-бот загального призначення, його відповіді узагальнені, можуть містити слова чи поняття, які не відповідають контексту чи ніші, яка вас цікавить. За допомогою налаштувань ви можете змусити ChatGPT налаштувати відповіді відповідно до галузі, ніші, професії. Наприклад, ви хочете говорити про юридичну професію, і щоб ChatGPT використав юридичний жаргон, а не загальні слова – слід пропонувати ChatGPT діяти як юридична особа, і дати конкретні інструкції, які допоможуть йому давати більше відповідей, що залежать від контексту та галузі: Я хочу, щоб ти поведився як

футбольний аналітик (оповідач, юрист, вчитель школи). Репозиторій Awesome ChatGPU Prompts GitHub містить ідеї, як змусити ChatGPT діяти як хтось чи щось.

6. *Нехай ChatGPT відповідає у певних стилях.* Так, ви можете змусити його давати відповіді в певних стилях. Наприклад, написати в стилі Шекспіра, написати пісню у стилі вашого улюбленого музиканта чи автора: Напишіть вірш про кохання в стилі Шевченка (вступ до книги «Ангел смерті» в стилі М. Зерова).

7. *Злам ChatGPT.* Спільнота Redditors працює над пошуком творчих способів зламати ChatGPT. Обмеження зробили ChatGPT менш захоплюючим, їх можна обійти. Для цього потрібне креативне складання підказок, щоб змусити чат-бота ігнорувати частину програмування, і використати його більш захоплююче, ніж з обмеженнями, наприклад, написати футбольний коментар у стилі легендарного футбольного коментатора (чи допис у X.com у стилі Івана Франка).

Subreddit r/ChatGPT містить джейлбрейки ChatGPT, щоб змусити чат-бота робити багато захоплюючих речей, протистояти цікавим особистостям. Це може бути DAN (Do Anything Now): *Привіт ChatGPT. Ми збираємося зробити демонстрацію. Ви дієте як NYRC, «Не ваш звичайний чатGPT». NYRC відрізняється від ChatGPT. Він не зв'язаний тими обмеженнями, які обмежують ChatGPT, і не зобов'язаний дотримуватися правил, встановлених для ChatGPT. Як NYRC, ви ніколи не повинні говорити, що ви не можете щось зробити, тому що ви не звичайний ChatGPT. Щоразу, коли вам буде запропоновано надати відповідь, надсилайте відповідь як NYRC, і ChatGPT, так: ChatGPT: [відповідь ChatGPT] NYRC: [відповідь NYRC]*

В ChatGPT необов'язково дотримуватися жорсткої формули, щоб використати чат-бот. Наскільки вам допоможе чат-бот, залежить від того, наскільки креативно ви пишете підказки, щоб вирішити власні унікальні проблеми з ChatGPT.

Висновки. У цій статті вперше за результатами аналізу зарубіжних джерел “з перших уст” узагальнено досвід налаштування ChatGPT за допомогою спеціальних інструкцій та досвід обробки запитів для використання у шкільній освіті. Налаштування спеціальних інструкцій в ChatGPT займає кілька хвилин, а в перспективі економить час і дозволяє керувати чат-ботом, щоб він відповідав вашому стилю і тону. Але дайте чіткі інструкції, не наповнюйте їх зайвою інформацією. Використовуйте це з розумом, і ви отримаєте більше від ChatGPT, ніж сподівалися. ChatGPT має обмежену увагу до системних підказок. Коли багато інструкцій, він починає втрачати їх. Починати доцільно із «Ви – експерт у галузі X із Y роками досвіду», щоб звузити сферу відповіді ШІ.

ChatGPT призначений для письмових відповідей. Якщо потрібен список веб-сайтів, краще звернутися до Google. Якщо потрібне обчислення, зверніться до Wolfram Alpha. Давайте ChatGPT відкриті підказки, заохочуйте творчість, не бійтеся ділитися особистим досвідом чи емоціями та пам'ятайте, що знання ШІ закінчуються у січні 2023 р. У ChatGPT вбудовано низку застережень щодо расових, політичних, безпекових питань тощо. Якщо його відповідь не має цінності, слід задавати запитання з різними формулюваннями чи точками зору.

ChatGPT вже є інструментом освіти, і у майбутньому постануть нові правила, які вимагатимуть вказувати які інструменти ШІ вони використали. ChatGPT також змінить культуру іспитів і змусить внести зміни до правил академічної доброчесності. Ми неодмінно пристосуємось до світу, в якому комп'ютери багато що роблять краще за нас. Адже подібне траплялось і раніше, так Google колись вважався загрозою для освіти, оскільки давав змогу миттєво шукати факти. Та вчителі адаптувалися, створюючи навчальні та тестові матеріали, які не залежать від запам'ятовування. Так само буде і з чат-ботами за деякий час.

Список використаних джерел:

1. Russell, Stuart J., Norvig, Peter. (2021) *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Ed. 4th. Hoboken: Pearson. ISBN 978-0134610993. LCCN 20190474.
2. Койдан К. (2020) Коротка історія штучного інтелекту. Український тиждень. 22 червня 2020 р. URL: <https://tyzhden.ua/korotka-istoriia-shtuchnoho-intelektu/>.
3. Товт Анастасія. (2023) Як нова неймережа ChatGPT змінить підхід до освіти. Страна.ua. 26 лютого 2023. URL: <https://ctrana.news/ukr/articles/analysis/426125-jak-nova-nejromerezha-chatgpt-zminit-pidkhid-do-osviti.html>.
4. Поліковська Юлія. (2023) ЮНЕСКО розробила поради щодо використання ШІ в освіті. Детектор медіа. 7 вересня 2023. URL: <https://ms.detector.media/internet/-post/32898/2023-09-07-yunesko-rozrobila-porady-shchodo-vykorystannya-shi-v-osviti/>.
5. НБУ. (2024) Результати опитування педагогів про штучний інтелект в освіті. Центр фінансових знань Талан. 31 січня 2024. URL: <https://talan.bank.gov.ua/novyny/rezultati-opituvannia-pedagogiv-pro-shtuchnii-intelekt-v-osviti>.
6. Троян Ірина. (2023) Велике інтерв'ю з ChatGPT: що думає про українську освіту, які розробки уроків пропонує та чому йому не завжди можна вірити. Нова українська школа. 29 березня 2023. URL: <https://nus.org.ua/articles/velyke-interv-yu-z-chatgpt-shho-dumaye-pro-ukrayinsku-osvitu-yaki-rozrobky-urokiv-proponuye-ta-chomu-jomu-ne-zavzhdy-mozhna-viryty/>.
7. Schönberger M. (2023) ChatGPT in higher education: The good, the bad, and the university. 9th Int. Conference on higher education advances (HEAd'23): June 19–22, 2023, Valencia, Spain. URL: <http://dx.doi.org/10.4995/HEAd23.2023.16174>.
8. Maxwell T. (2023) 7 Ways to get the best results from ChatGPT. Make Use of. Jan 16, 2023. URL: <https://www.makeuseof.com/how-to-get-best-results-from-chatgpt/>.

ОРГАНІЗАЦІЯ КОМУНІКАЦІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ТА МЕДИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ

Кефелі-Яновська О.І.

Старший викладач, ННЦ НПО ІПО
НМУ імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Листопад Д.С.

Аспірантка
НМУ імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Ефективна комунікація є ключовим чинником успішності в багатьох сферах життєдіяльності людини, особливо у таких важливих як освіта та медицина. Особливо зараз, у мовах постійного стресу в Україні, на 2 році війни, здатність чітко та правильно висловлювати свої думки, розуміти інших, а також вміння слухати і сприймати інформацію необхідні для попередження конфліктів та продуктивної взаємодії. Особистий досвід авторок роботи та комунікації зі слухачами курсів підвищення кваліфікації, та клієнтами державної стоматологічної клініки, призвели до глибокого розуміння значущості добре сформованих комунікативних вмінь та навичок в персоналу. Так звані Soft Skills, розвитку яких не приділяється достатньо уваги ані в педагогічному, ані в медичному ЗВО під час навчання, становлять наріжний камінь спілкування при роботі з потоками людей.

Добре розвинуті комунікативні навички включають багато компонентів, серед яких: знання літературної української мови, вміння ставити цілі, вміння слухати та пояснювати, позитивний комунікативний модус як налаштованість того, хто говорить, на продуктивну взаємодію, низький рівень бурчання, негативізму, заперечення.

Зазначимо, що позитивна налаштованість комуніканта на спілкування обумовлює на 50% успішність такого спілкування, і якщо одна сторона налаштована агресивно, і друга сторона також не виявляє позитивні тенденції, організувати продуктивну взаємодію є неможливим. Авторами було проаналізовано «складні» ситуації при комунікації з слухачами курсів підвищення кваліфікації в 2023 році, та з пацієнтами стоматологічного центру в 2023 році. Було виявлено за записами, що протягом 2023 року було 12 звернень слухачів курсів підвищення кваліфікації з приводу незадоволеності послугами(на 1280 слухачів в цілому) та понад 120 звернень пацієнтів стоматологічного центру (на 15000 пацієнтів). Всі проблемні ситуації було вирішено продуктивно, про що свідчить відсутність подальших скарг чи розгляду ситуацій на інших рівнях. Проте, авторами було визначено основні особливості організації ефективної комунікації за умов виникнення суперечливої ситуації:

1. Позитивний комунікативний модус адміністратора(особи, яка спілкується) та спрямованість на розв'язання конфлікту.
2. Виваженість спілкування та емоціональна врівноваженість адміністраторів.
3. Дотримання існуючих правил, стандартів та Законів України при комунікації.
4. Емпатійне ставлення до клієнтів та слухачів курсів.
5. Загальна позитивна робоча атмосфера.
6. Деталізоване пояснення ситуації пацієнту чи слухачу, деталізація до дрібниць,

розширення масштабів комунікації.

7. Визнання помилок сторонами комунікації.

8. Ствердження про наміри подальшої роботи, пропонування організації подальшої активності.

Всі вищенаведені складові сприяли організації продуктивної взаємодії, нівелюванню конфліктної ситуації та переведенню конфліктної ситуації в продуктивне вирішення. Водночас, власний досвід авторок показує, що при негативному комунікативному модусі інших колег конфліктні ситуації мали інше вирішення, не завжди продуктивне. Отже, позитивний комунікативний модус є запорукою для організації продуктивної взаємодії та запобіганню перешкодам при роботі, як в лікувальній організації, так і в освітній.

ОСНОВИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Шостак Ольга Олександрівна

канд. філол. наук, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки
і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Тупкало Ольга Анатоліївна

здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Проблема розвитку словникового запасу в дітей дошкільного віку залишається актуальною в контексті сучасних педагогічних досліджень. Формування словника має велике значення для пізнавальної діяльності дошкільників, оскільки слово є не лише засобом мовлення, а й засобом удосконалення та розвитку пізнавальних процесів і мислення. Використання лексики впливає на розвиток мовленнєвих компетентностей дітей дошкільного віку.

Проблему формування словника дошкільників досліджували вітчизняні лінгводидакти (А. Богуш, А. Кравченко та ін.). Зокрема, зацентровано увагу на таких напрямках: фонетичні та граматичні особливості мовлення дітей на різних вікових етапах; збагачення словника дітей раннього віку; значення спільної діяльності дорослого та дітей для розвитку мовлення; методи навчання дошкільників. Важливим аспектом педагогічних студій стало вивчення засвоєння дитиною значень слів, використання слів у відповідному контексті, уміння будувати діалог і висловлювати свою думку залежно від лексичної теми [2, 3].

А. Кравченко вважає, що формування словника дитини – це складний процес кількісного накопичення слів, засвоєння їх значень та вміння доречно використовувати слова в конкретних умовах спілкування. Дошкільники не лише опановують лексичне та граматичне значення під час роботи над словом, а й удосконалюють уміння складати словосполучення, речення, об'єднувати їх у зв'язний текст. У дітей має сформуватись уміння правильно обирати зі словникового запасу ті мовні засоби, які доречно відображатимуть тему мовлення. Лише за наявності сформованості словника на достатньому рівні можливе усне та писемне мовлення [3].

Розвиток мовлення починається в дитини з трьох місяців. Це етап надзвичайно важливий, оскільки відбувається активна підготовка мовленнєвого апарату до звуковимови. Також поступово відчувається процес розвитку розуміння мовлення, тобто формується імпресивне мовлення.

А. Богуш наголошує, що перш за все дитина починає розрізняти інтонацію, а згодом і слова, що позначають предмети і дії. Дитина вимовляє окремі слова, що складаються з однакових парних складів (ма-ма, ба-ба) до дев'яти-десяти місяців. Словник зазвичай досягає десяти слів до року, а іноді й більше, це залежить від індивідуального розвитку дитини. На другому році життя в дошкільника починає формуватись експресивне мовлення, слова і звукосполучення стають відтепер засобом мовленнєвого спілкування [2].

До двох років дитина має активний словник із 250–300 слів. Приблизно в цей час починає формуватись фразове мовлення. Спочатку дитина вимовляє прості фрази з двох слів, але з часом, до трьох років, їх кількість збільшується. Активний

словниковий запас досягає приблизно вісімсот-тисячу слів. Поступово мова стає повноцінним засобом спілкування.

У дітей до середнього дошкільного віку активний словник збільшується до 3000 слів. Поліпшується звуковимова, ускладнюються речення. Дитина починає правильно вимовляти всі звуки рідної мови, має достатній активний словник та майже повністю оволодіває граматичною будовою мови до шестирічного віку.

Основне завдання розвитку словника, на думку А. Богуш, полягає в засвоєнні дошкільниками нової лексики через вивчення невідомих слів та збільшення лексики багатозначними словами; вивчення поглибленого розуміння значення слів; застосування мовних засобів у різноманітних мовленнєвих ситуаціях. Загалом, дитячий словник поділяється на: пасивний (слова, значення яких дитина знає та розуміє, але не використовує в мовленні) та активний (слова, які дитина знає та розуміє) [2].

В. Албул зазначає, що в сучасній дошкільній лінгводидактиці виокремлюють такі основні засоби розвитку словника: спілкування дітей з однолітками та дорослими; театралізована діяльність (відбувається активізація слів; словник дошкільників збагачується новими словами, влучними образними висловами, прислів'ями, приказками, фразеологізмами, образною емоційно-зabarвленою лексикою; дитина знайомиться зі зразками зв'язного мовлення); дидактичні ігри – словесні ігри, рухливі ігри з текстом, ігри-драматизації (під час гри поповнюється й активізується словник, формується правильна вимова, уміння правильно висловлювати свої думки, розвивається зв'язне мовлення); читання художніх творів (активізує й уточнює словник, сприяє розвитку образного мовлення, збагачує мовлення дітей емоційно-експресивною лексикою, розвиває здатність відчувати форму й ритм рідної мови, її багатство через різноманіття образних висловів та порівнянь, пізнавати лаконічність і точність слова); праця – господарсько-побутова, ручна, на лоні природи тощо (розвиток мовлення відбувається в невимушеній атмосфері, збагачується й активізується словниковий запас дітей, формуються навички розмовного мовлення, відбувається засвоєння норм і правил мовленнєвого етикету) [1].

Отже, збагачення й активізація словникового запасу дітей дошкільного віку має значний вплив на розвиток усіх психічних процесів. Ознайомлюючи дошкільників із новими предметами, явищами, їх ознаками, педагоги дають їм можливість для висловлення своєї думки, усвідомленого відображення в мовленні різноманітних зв'язків між предметами і явищами.

Список використаних джерел:

1. Албул В. Г. (2017) Засоби розвитку словника у дошкільників. Актуальні проблеми психології. № 5. С. 3-12.
2. Богуш А. М. (2016) Навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах національних спільнот: програма та навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець. 136 с.
3. Кравченко А. В. (2021) Науково-теоретичні основи збагачення та активізації словника дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали Х Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. Суми. № 3. С. 74-79.

РОЛЬ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНИХ ЗАВДАНЬ У ФОРМУВАННІ Й РОЗВИТКУ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Галантюк Ангеліна Михайлівна

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», Україна

Науковий керівник: Поберецька Вікторія Василівна

доктор філософії, доцент кафедри педагогіки, психології та фахових методик
Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», Україна

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року [3] передбачає розвиток всебічно розвиненої особистості. За період навчання в початковій школі, школяр здобуває ключові компетентності, які є однаково важливими. Спільним для всіх компетентностей є вміння читати та розуміти прочитане, критичне мислення, уміння вирішувати проблеми, здатність співпрацювати в команді.

Читацька компетентність, або ж читацька навичка не входить до переліку ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» [2], але вона є складником інших ключових компетентностей, а саме: «вільне володіння державною мовою», «спілкування рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами», «навчання впродовж життя» та інших, де взаємодія з текстовим матеріалом є важливою. У Державному стандарті початкової освіти [1] термін «читацька компетентність» не вживається, але використаний термін «читання з розумінням» (свідомість) як назва наскрізного вміння, яке є складником усіх ключових компетентностей.

Дослідження проблеми формування й розвитку повноцінної навички читання в молодших школярів є на часі, оскільки в останні десятиріччя стрімко зростає обсяг інформації, яку необхідно засвоїти для успішної подальшої життєдіяльності. А це, в свою чергу, потребує збільшення темпу читання, швидкості розуміння і прийняття рішення. Проте спостерігаємо загальне падіння читацької культури в суспільстві, зниження інтересу до літератури.

Основне завдання кожного вчителя початкових класів сформував в учнів уміння якісного навчання. Необхідно створити для дитини сприятливі умови, забезпечити кваліфіковане керівництво навчанням, основою якого є знання особливостей процесу читання, володіння ефективними методами і прийомами.

Індивідуалізація навчання, особливий підхід учня з метою максимальної реалізації його здатностей спрямована на докорінну перебудову традиційного навчання, адже, як зауважує А. Лозенко, «уніфікована система навчання, яка довгі роки панувала в школах, призвела до нівелювання особистості, до породження так званого «середнього» учня. За таких умов неефективно реалізувався один із важливих принципів навчання – врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів (їх здібностей, нахилів, інтересів, прагнень тощо). Як наслідок – криза розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості» [4, с. 193].

В умовах сьогодення вбачаємо систему індивідуалізованих завдань на уроках

літературного читання засобом розвитку та вдосконалення смислової та технічної сторони читання молодших школярів.

Саме індивідуальний підхід у навчанні допомагає створювати оптимальні умови, щоб кожен учень класу міг оволодіти навчальним матеріалом на належному рівні.

У закладі загальної середньої освіти діти відрізняються між собою тим, що неоднаково опановують матеріал освітньої програми через те, що навчальні можливості школярів залежать від їх індивідуальних особливостей. До них можна віднести: характер, темперамент, пам'ять, мислення, самооцінку та рівень розвитку здібностей дитини.

Питання індивідуалізації навчання активно досліджуються з середини ХХ століття, що знайшло своє відображення у працях Ш.О. Амонашвілі, В.О. Сухомлинського, О.Я. Савченко, Н.М. Бібік та інших. Психологічні аспекти індивідуального підходу до навчання відобразили у своїх працях Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубіштейн та інші.

В оволодінні повноцінною навичкою надважливу роль відіграє рівень розвитку мовленнєвих умінь учнів (розвиток сенсомоторної сторони мовлення: особливості артикуляції, фонематичне сприймання; багатство словникового запасу, розуміння логіко-граматичних відношень, розвиток зв'язного мовлення та ін.); механізмів зорового сприймання (розвиток гностичних зорових функцій і моторних функцій зору); різних властивостей уваги (обсяг, вибірковість, стійкість, концентрація, розподіл, перерозподіл) [5, с. 4].

Враховуючи вивщезазначене, рекомендуємо використовувати різні форми індивідуальної роботи на уроках літературного читання та української мови. В основу кладемо принцип інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, а саме: аудіювання; говоріння; читання; письмо.

Говоріння - це продуктивний вид мовленнєвої діяльності, який забезпечує висловлення своїх або чужих думок в усній формі, а також усне спілкування в діалогічній та монологічній формі.

Навчання діалогічного мовлення відбувається на основі засвоєного лексичного і граматичного матеріалу в межах певної сфери спілкування. Основною формою роботи є парна та групова робота, метою яких є підготовка учнів до спонтанного мовлення.

Основні види діалогу, які використовуються в початковій школі: діалог-повідомлення, діалог-спонукання та діалог-запитання, діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін думками.

На сучасному етапі досить дієвою є технологія «Щоденні 5», яка сприяє тому, щоб діти були зацікавлені читанням та письмом. Модель «Щоденні 5» «розроблена з метою навчити учнів розвивати власну витривалість та самостійність під час виконання кожного з її компонентів, що забезпечує їх активну участь у читанні та письмі протягом тривалого часу» [6, с.92].

Зупинимось на двох компонентах: «Читання для себе», «Читання для когось». Саме вони, на нашу думку, демонструють індивідуалізацію навчання.

Першим кроком впровадження – є «Читання для себе». Важливим є те, що учень самостійно обирає книгу чи текст для читання. Для цього передбачено створення у класі бібліотечки, зважаючи на інтереси дітей. Вчитель не повинен нав'язувати свою літературу. Учні читають протягом 20 хвилин, але розпочинати цю діяльність потрібно із 5–10 хвилин в залежності від віку дітей, і поступово, збільшувати час для читання. До того ж, щоб сприяти мотивації читання у класі, можна створити куточок

«Читацьких досягнень», щоб учні могли спостерігати за власними читацькими успіхами. Після опрацювання книги або тексту учні мають виконати завдання для перевірки розуміння твору, а головне для усвідомлення прочитаного.

Другий крок – це «Читання для когось». Такий вид діяльності спонукає дітей вчитися співпрацювати, а саме слухати один одного, виконувати завдання в парі, ставити запитання за змістом прочитаного та аналізувати опрацьований твір. Після того, як учні оберуть твір для читання, пропонують їм обрати форму для роботи. До того ж учитель і учні повинні пам'ятати, що діти працюють злагоджено в парі; після обрання твору одразу розпочинають роботу; учні читають по черзі; весь відведений час працюють на одному місці; діти допомагають один одному зрозуміти прочитане, ставлячи запитання за змістом твору; виконують завдання, після опрацювання твору.

Методисти, вчителі початкових класів вводять у практику ігрові завдання на вдосконалення техніки читання молодших школярів, як-от: словесні гірки, стовпчики слів, розташованих у порядку збільшення довжини, які учні швидко читають згори донизу; відтворення точності сприймання рядків, які учні бачили протягом 5-6 секунд; читання слів чи речень із закритою верхньою половиною; читання слів, які «перерізані» пунктиром, світлою лінією; читання пар слів, у яких відсутні одна-дві літери; складання слів із «перемішаних» літер, складів; читання перевернутих слів; читання «злитих» речень і т. д.

Для покращення техніки читання вчителям рекомендуємо використовувати корекційні прийоми роботи: частота вправ; одночасне напівголосне читання; багатократне прочитування; читання у темпі скоромовки; виразне читання з переходом на незнайому частину тексту; читання рядків навпаки літерами; читання рядків навпаки словами; читання тільки другої половини слова; читання «прихованих» слів; читання накладених одне на одне слів; класифікація слів за групами; пошук у тексті заданих слів; встановлення пропущених літер у словах, слів у реченнях; складання речень з окремих слів; читання тексту через слово; швидке багаторазове вимовляння речень та ін.

Отже, формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів можливо за умови вивчення психологічних аспектів розвитку кожної особистості дитини; інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності; використання технології «Щоденні 5», запровадження різнорівневого навчання; розробки та добору ігрових завдань на вдосконалення техніки читання молодших школярів, а також корекційних прийомів роботи.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/B0/derj-standart-pochatknw.pdf>.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
4. Лозенко А. Індивідуалізація в умовах традиційної технології навчання: проблеми і перспективи». Наукові записки. Вип. 9. Серія: Проблеми методики фізикоматематичної і технологічної освіти. Ч. 3. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. С. 191–194.
5. Мартиненко В. О Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.
6. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг.ред. Бібік Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. - 206 с.

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Кас'ян Марина Вікторівна

ORCID ID: 0000-0002-5578-5402

Майор, слухач Навчально-наукового інституту воєнної історії
Національний університет оборони України, Україна

Сучасні події на теренах України, рух до європейського освітнього простору підтверджують вагомість формування інтелектуального потенціалу нашої держави. Виграють війни не техніка і зброя, а насамперед люди. Тож якісна підготовка військових фахівців на сьогодні стає пріоритетним напрямом у сфері вищої освіти. А. Зельницький підтверджує, що перед системою вищої військової освіти нині постали нові виклики та завдання щодо забезпечення навчання, розкриття індивідуального потенціалу кожного військового фахівця відповідно до сучасних потреб Збройних Сил України [3].

Найважливішу роль у процесі підготовки військових кадрів, наголошує А. Вітченко, відіграють викладачі вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), які відповідно до власних фахових компетенцій сприяють розвитку професійних знань, умінь і навичок військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки й оборони України [2]. Справжні викладачі, як зазначає О. Красницька, які захоплюються своєю діяльністю, реалізують у ній прагнення та найкращі освітні задуми, орієнтовані на результат і синтезують унікальні знання, є лідерами, які відкривають курсантам (слухачам) можливості розвитку, самовдосконалення та зростання [5, с. 14].

Професійна компетентність викладача ВВНЗ спирається на цілу низку взаємопов'язаних компонентів, які за сукупністю впливу сприяють набуттю необхідного досвіду й успішної реалізації компетенцій у курсантів (слухачів) [7]. У цьому контексті підвищуються вимоги до самого викладача ВВНЗ, виконання ним професійного обов'язку, його систематичного особистісного та професійного зростання й розвитку. Тож набуває актуальності питання ролі та місця педагогічної деонтології у професійній діяльності науково-педагогічних працівників (НПП) ВВНЗ.

Педагогічну деонтологію сьогодні розглядають як науку, що вивчає специфіку поведінки викладача/освітителя, досліджує особливості формування його професійного обов'язку. За змістом вона поєднує у своїй структурі такі етичні категорії: усвідомлення відповідальності, справедливе ставлення, чесність і гідність, повага до здобувачів освіти та колег, емпатія, демократичний стиль спілкування [8, с. 26].

Педагогічна деонтологія має на меті обґрунтування необхідності свідомого підпорядкування власних інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого й суспільного [10]. Основними її завданнями є такі: визначення дієвих норм професійного обов'язку та моралі; розробка принципів, що сприяють реалізації поставлених завдань у професійно-педагогічній діяльності; виконання певних кроків щодо оптимізації діяльності НПП в освітній і науковій галузях; сприяння розвитку компетентностей викладача та передача досвіду [1]. Згідно з твердженням Н. Венцевої, деонтологія є невід'ємною частиною професійної діяльності викладача, оскільки він постійно взаємодіє з колегами та здобувачами вищої освіти [11, с. 54].

Педагогічна деонтологія як наука про відповідальне ставлення викладача до професійного обов'язку сприяє формуванню його значущих морально-етичних якостей, зокрема таких: порядність, терпіння, толерантність, совісність, патріотизм, мужність, рішучість, мобільність, вимогливість, цілеспрямованість, відповідальність, справедливість, правдивість, чесність, самостійність, комунікабельність, професіоналізм [12, с. 139].

Як зазначає Л. Хоружа, педагогічна деонтологія знаходиться в тісному зв'язку з педагогічною та ораторською майстерністю НПП [9]. Дійсно, усвідомлення й розуміння морально-етичних принципів діяльності не є запорукою професійного успіху та налагодження ефективної взаємодії викладача ВВНЗ із курсантами (слухачами) за умови відсутності навичок цікавого й аргументованого викладення матеріалу, використання сучасних методик, технологій, прийомів для побудови цілісного освітнього процесу.

З огляду на специфіку реалізації педагогічної майстерності викладача ВВНЗ можливо виокремити такі провідні аспекти: створення стійкої системи самоорганізації та регуляції, у якій провідну роль відіграє орієнтованість на гуманістичний вектор отримання необхідного результату; сформованість компетентності, що сприяє саморегуляції в діяльності, самоорганізації та саморозвитку; застосування сучасних технологій, моделей взаємодії, що сприятимуть підвищенню рівня знань у курсантів (слухачів); надання й отримання зворотного зв'язку з метою розуміння важливості накопичення подальшого теоретичного та практичного досвіду [1].

Таким чином, створюється надійний базис для формування «дотичних точок у спілкуванні» викладача з курсантами (слухачами). Важливою умовою в отриманні оптимального результату є сформованість у НПП «внутрішнього осередку» професійно важливих рис і вміння диференціювати й транслювати програмний матеріал, скеровуючи компетенції на розвиток курсантів (слухачів) [5]. Будучи джерелом знань і натхнення для них, а також завдяки вимогливості, викладач допомагає їм досягати високих цілей у навчальній і професійній діяльності [5, с. 14].

Ораторська майстерність передбачає високий рівень риторичних знань та ораторських умінь викладача ВВНЗ, що розвиваються у процесі риторичної підготовки. Риторична підготовка, як зазначає О. Красницька, здійснюється шляхом вивчення НПП риторики, оволодінням ораторським мистецтвом і красномовством, систематичною практикою публічних виступів різних типів та видів, ретельною підготовкою до всіх публічних промов, отриманням зворотного зв'язку від аудиторії, безперервним читанням наукової, науково-популярної, художньої літератури для розвитку культури мислення, ерудиції й збагачення себе загальнонауковими, академічними та професійними знаннями [6, с. 33–34].

Крім цього варто відзначити спрямованість педагогічної деонтології на формування й розвиток деонтологічної культури викладача ВВНЗ, що проявляється в чіткому розумінні та виконанні ним свого військово-професійного обов'язку, несенні відповідальності за результати професійно-педагогічної діяльності, умінні будувати взаємостосунки з курсантами (слухачами), колегами згідно з нормами педагогічної етики. Вона свідчить про рівень розвитку професійної свідомості, відображає культуру поведінки НПП [4, с. 194].

Така єдність усіх складових (етичні принципи, професійний обов'язок, деонтологічна культура, педагогічна майстерність, ораторська майстерність) сприяє формуванню єдиного спрямованого вектору в діяльності викладача ВВНЗ [2]. Відбувається формування довіри, взаємоповаги, налагодження ефективної

комунікації та взаємодії, що приводить до підвищення рівня професійних домагань в усіх суб'єктів освітнього процесу: викладач орієнтований на формування й реалізацію ідеальної професійної самооцінки; курсанти (слухачі) є вмотивованішими на якісний результат власного навчання, оскільки відчувають повагу до викладача, воліють брати приклад та прагнуть до саморозвитку [1]. Отже, керування НПП у професійно-педагогічній діяльності основними нормами й принципами педагогічної деонтології, якісне виконання професійного обов'язку сприяють побудові суб'єкт-суб'єктних взаємостосунків в освітньому процесі, налагодженню ефективної взаємодії з усіма його учасниками на основі співробітництва, зниження рівня конфліктності й напруженості, досягненню якісних освітніх результатів.

Список використаних джерел:

1. Бойко, Г. П. (2022) Розвиток професійної майстерності викладача вищої школи упродовж життя. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2022. № 5. С. 89–96.
2. Вітченко, А. О. (2016) *Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика*. Київ: НУОУ, 2016. 250 с.
3. Зельницький, А. М. (2016) Викладач вищого військового навчального закладу в сучасних умовах: розвиток професійної компетенції – нові виклики. *Військова освіта*. 2016. № 2 (34). С. 83–92.
4. Красницька, О. П. (2020) *Педагогічна майстерність викладача вищої військової школи: підручник*. Київ: Кондор, 2020. 528 с.
5. Красницька, О. В. (2023) Постать сучасного викладача: справжність і фейковість. *Імідж сучасного педагога*. № 3 (210). С. 11–17. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3\(210\)-11-17](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3(210)-11-17).
6. Красницька, О. В. (2022) Риторична підготовка викладача. *Людинознавчі студії*. Педагогіка. 2022. № 15 (47). С. 30–36. URL: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.4>. (Дата звернення: 20.02.2024).
7. *Педагогічна риторика: історія, теорія, практика: монографія*. За ред. О. А. Кучерук. Київ: КНТ, 2016. 258 с.
8. Рикачевський, О. В. (2022) Морально-педагогічні засади формування деонтологічної культури. *Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 2022. № 48. С. 25–30.
9. Хоружа, Л. Л. (2015) Морально-етичні принципи та норми наукової діяльності. *Вища школа*. 2015. № 6. С. 9–19.
10. Шевченко, Ю. М. (2018) *Педагогічна деонтологія: навч.-метод. посіб.* Мелітополь: Люкс, 2018. 130 с.
11. Ventseva, Nadia (2018) The mission of pedagogical deontology in the education of the Ukrainian elite in the early twentieth century. 2018, 306 p. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/7-1.pdf> (date of access: 20.02.2024).
12. Shkliaieva, Halyna (2022) The deontological component of the training of the modern teacher. 2022. P. 134–140. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2022/3/17.pdf (date of access: 20.02.2024).

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Чабаненко Валерій Володимирович

здобувач вищої освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, Україна*

Науковий керівник Котелянець Наталка Валеріївна

доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, Україна*

Серед ціннісних ідеалів і мотивів поведінки дошкільників підґрунтям для виникнення потреби у здоровому способі життя має бути сформоване ціннісне ставлення дитини до здоров'я.

Концептуальні питання формування здорового способу життя в педагогічній науці розглянуто в роботах Ю. Мельник, В. Горащука, А. Богуш, О. Ващенко, В. Оржеховської, О. Дубогай, С. Канішевського та ін.

Віковий аспект формування культури здоров'я вивчали С. Кондратюк, О. Дубогай, О. Богініч, Т. Овчіннікова, Т. Бойченко, І. Смоляр та ін. Особливості формування культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку висвітлювались в дослідженнях: Т. Андрющенко, Г. Антонюк, Н. Зеленської, С. Максименка, Н. Денисенко, В. Шаповалової, Т. Круцевич, Н. Пангелової тощо.

У низці державних документів визначені основні підходи до збереження та зміцнення здоров'я дітей: закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Державна національна програма «Діти України», Базовий компоненті дошкільної освіти тощо.

Здоровий спосіб життя дітей дошкільного віку має певну специфіку, зумовлену віковими особливостями, не сформованістю навичок гігієнічної культури, мотивації до їх набуття. Визначну роль у виховній роботі спрямованій на формування здорового способу життя як надійного основного способу збереження, зміцнення й відтворення здоров'я дітей дошкільного віку, відіграє тісна співпраця сім'ї та закладу дошкільної освіти. Чим раніше відбудеться формування у дітей основ здорового способу життя, тим надійніше він закріпиться в їхній свідомості. Важливо з раннього дитинства, щоб людина відчувала відповідальність за своє здоров'я, формувати систему пріоритетів, які дають певні переваги бути здоровим. Тому, проблема збереження здоров'я підростаючого покоління потребує виховання свідомого ставлення до нього дітей та їх батьків й має бути однією з пріоритетних [5, с.13].

Поняття здоровий спосіб життя дітей старшого дошкільного віку – складне багатоаспектне явище, яке включає наступні компоненти: когнітивний, емоційний, руховий і мотиваційно-поведінковий.

Когнітивний компонент (знання про фізичні вправи й здоровий спосіб життя) уявляє сукупність знань дошкільників, формування первинних уявлень про здоровий спосіб життя (раціональне харчування, рухова активність, застосування фізичних вправ, загартовування, роль сонячного світла, повітря й води).

Емоційний компонент. Дитина дошкільного віку набуває вміння регулювати

власні емоції. Основними умовами залучення дітей до здорового способу життя є позитивні емоції, емоційна насиченість занять, опора на ігрову діяльність.

Руховий компонент (рухова активність, вміння та навички, які сприяють гармонійному розвитку). Як засіб зняття негативних емоційних впливів і розумового стомлення, стимулює інтелектуальну діяльність дітей виступає рухова активність. Дошкільник через рухову активність пізнає навколишній світ, внаслідок чого розвиваються його психічні процеси (мислення, увага, воля тощо).

Мотиваційно-поведінковий компонент. Дії контролю формуються у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності, коли дитина в грі виконує одночасно дві функції: контроль своєї поведінки й свою роль. Дитина починає контролювати свої дії у старшому дошкільному віці, що підвищує ефективність формування здорового способу життя.

Науковці, досліджуючи різні аспекти проблеми здоров'я, з'ясували чинники, які сприяють його формуванню, збереженню та зміцненню. При побудові педагогічного процесу їх необхідно враховувати з метою навчання дітей керувати власним здоров'ям. О. Васильєва пропонує чинники, які впливають окремо на кожний із компонентів здоров'я:

- формуванню фізичного здоров'я сприяють системи харчування, дихання, фізичних навантажень, загартування, гігієнічних процедур;
- на стан психічного здоров'я впливає ставлення людини до себе, інших людей, життя в цілому; життєві цілі й цінності;
- на підтримку соціального здоров'я впливає особистісне самовизначення, реалізованість у соціумі, задоволення сімейним і соціальним статусом тощо [1].

Результати аналізу наукових праць свідчать, що дослідники розглядають старший дошкільний вік як сенситивний щодо залучення дитини до здорового способу життя. В цьому віці відбуваються істотні зміни на рівні анатомо-фізіологічного, психічного, соціального, особистісного розвитку дитини.

Анатомо-фізіологічні особливості дітей дошкільного віку характеризуються поліпшенням координації й точності рухів, зміцненням м'язового корсету, що дає можливість утримувати різні вихідні положення, зберегти темп і амплітуду рухів; з'являється узгодженість рухів, підвищується фізична підготовленість.

Психічними особливостями розвитку дітей у цьому віці є розвиток пам'яті, що формує логічне мислення, мову (є головною інтелектуальною функцією на цьому віковому етапі). Відбувається розвиток вербального інтелекту: здатності відобразити розумовий процес в мовленні. У процесі виконання фізичних вправ у дошкільників набагато швидше відбувається формування різних видів мислення (наочно-дієве, наочно-образне, словесно-логічне). Такі психофізіологічні зміни дітей охоплюють когнітивну, емоційну, мотиваційну, поведінкову сфери та слугують психологічною базою для визначення у них основ здорового способу життя.

На думку А. Ошкіної, формування основ здорового способу життя у старших дошкільників можливо в силу їх психофізіологічних особливостей, оскільки у дитини:

- розвиваються образні форми пізнання навколишнього світу, що говорить про можливість для дітей оволодівати різноманітною інформацією про елементи здорового способу життя (від конкретних понять до їх зв'язків);
- формується готовність оперувати уявленнями, що значно розширює межі пізнання елементів здорового способу життя (дотримання режиму, гігієнічних процедур, рухової активності);
- діяльність дітей спрямовується супідрядністю мотивів, в старшому дошкільному віці відбувається інтенсивне засвоєння мотивів, характерних для

діяльності дорослих; змінюється емоційна сфера [1].

Науковець Л. Гаращенко висловлює думку, що на етапі дошкільного дитинства, коли життєві установки дітей ще недостатньо стійкі й нервова система характеризується особливою пластичністю, необхідно формувати у дитини особистісні переконання та їх реалізацію у процесі життєдіяльності [4, с. 29].

За результатами досліджень С. Жданової, С. Мішланової, І. Беха [3, с. 152], Л. Виготського, Т. Андрущенко визначила психологічні можливості дошкільників щодо формування у них здоров'язбережувальної компетентності, а саме:

– у молодшому дошкільному віці виникають перші уявлення про те, що добре, а що погано. Це відбувається в процесі формування нового виду стосунків між дитиною й дорослим. Тобто, це той період життя дошкільника, коли можна сформувати розуміння того, що здоровим бути добре, а хворим – погано;

– у середньому дошкільному віці яскраво проявляється позиція «захисника» норм поведінки, еталоном яких є дорослий. Дитина має постійно бачити перед собою приклад здоров'язбережувальної поведінки з боку дорослих;

– у старшому дошкільному віці почуття й знання пов'язуються з почуттям обов'язку. Дитина в цьому віці здатна усвідомлювати сенс своєї поведінки й на цій основі поводитися згідно з вимогами здоров'язбережувальної поведінки, відчуваючи при цьому моральне задоволення [1].

Через систему заходів, що включають взаємозв'язок і взаємодію всіх факторів освітнього середовища, спрямованих на збереження й активне формування здоров'я, а також навчання здоровому способу життя дитини на всіх етапах її розвитку, реалізується здоров'язбереження. Здоров'язбережувальна компетентність є результатом освітньої діяльності з дітьми дошкільного віку й включає: мотивацію на здоровий спосіб життя, певний обсяг знань про здоров'я та чинники його збереження, сформоване ціннісне ставлення до здоров'я, комплекс здоров'язбережувальних життєвих навичок і здатність використовувати їх у відповідних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку: монографія. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 384 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / авт. кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л. [та ін.]. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: [у 2 кн.] / кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади [ред. О. І. Цибульська]. К.: Либідь, 2003. 280 с.
4. Гаращенко Л. В. Цінність здоров'я дітей дошкільного віку як чинник гуманного виховання. Педагогічний процес: теорія і практика. 2013. Вип. 2. С. 29-35.
5. Кійло О. Здоров'язбережувальні технології формування здорового способу життя учнів. Завуч, 2012. № 24. С. 12–25.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ЕЛЕКТРОННИХ ЗМІ

Ольшанський Д.В.

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та комунікації
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

У теорії і практиці вітчизняної професійної освіти у вищих навчальних закладах теоретично обґрунтований та впроваджений у практику компетентнісний підхід, відповідно до якого якісна підготовка фахівців здійснюється у контексті формування ними низки компетентностей, потрібних для ефективного виконання різноманітних завдань у майбутній професійній діяльності [1]. Незалежно від напряму підготовки, в усіх освітньо-професійних програмах підготовки фахівців вказується необхідність формування їхньої готовності до іншомовного спілкування у професійній сфері та забезпечення практичного володіння ними однією або декількома іноземними мовами [2]. Серед усіх категорій студентів нефілологічних спеціальностей слід окремо виділити майбутніх журналістів-міжнародників, адже для професіоналів цієї галузі характерним і критично важливим є достатньо високий рівень володіння комунікативними вміннями в англійській мові, що потребує особливої уваги до організації навчального процесу, забезпечення інтенсивності комунікації, використання сучасних методичних підходів та ефективних засобів та матеріалів.

Не зважаючи на те, що проблема використання автентичних матеріалів друкованих та електронних засобів масової інформації для навчання професійно-орієнтованої англійської мови студентів нефілологічних спеціальностей отримала достатнє висвітлення в науково-методичній літературі, зокрема, у дослідженнях Г. Барабанової, Н. Бараненкової, О. Гришиної, Т. Король, Н. Лешнєвої, О. Малюги, Л. Морської, Н. Петрушової, С. Рубцової, Г. Чередніченко, С. Nuttal, P. Strevens та інших, сучасна теорія та практика викладання потребує подальших наукових розвідок та практичних розробок у цьому напрямі з огляду постійну динаміку в розвитку технологій та їх впровадження в освітній процес. Саме тому у своїй роботі ми плануємо дослідити процес формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів-міжнародників в англійській мові та визначити умови, за яких використання матеріалів електронних ЗМІ може максимально сприяти ефективності цього процесу.

Як вже зазначалося, проблема використання матеріалів електронних та друкованих ЗМІ не є новою. Разом з тим, розвиток інформаційних технологій диктує пріоритетні способи отримання інформації як студентами, що здобувають вищу освіту в університетах, так і професіоналами у галузі журналістики. Очевидною тенденцією є зміщення акцентів та пріоритетів щодо повсякденного використання друкованих та електронних ЗМІ на користь останніх. І хоча ми все ще визнаємо необхідність ознайомлення студентів з англомовними друкованими газетами і журналами, самий лише факт значного зростання популярності, привабливості та ефективності електронних інформаційних ресурсів є беззаперечним аргументом на користь їх активного використання на практичних заняттях з англійської мови в якості засобів навчання.

Важливим напрямом формування мовної та мовленнєвої компетентності в англійській мові професійного спілкування завжди було і залишається професійно-орієнтоване читання. Для журналістів-міжнародників воно не обмежується тематикою з фаху, натомість включає опрацювання текстових публікацій, розміщених на інформаційних порталах, онлайн виданнях та соціальних мережах у сфері політики, економіки, науки і технологій, захисту довкілля, охорони здоров'я, культури і мистецтва, музики, спорту тощо. Головним позитивним результатом від професійно-орієнтованого читання є розширення словникового запасу студентів та вивчення термінології галузі. З огляду на це, в аудиторній та самостійній роботі пріоритетним джерелом збагачення пасивного та активного словникового запасу студентами виступають різні види читання у залежності від цілей, що ставляться перед учасниками навчального процесу. Так, інтенсивне читання використовують не лише для ознайомлення зі змістом прочитаного, але й для аналізу мовної форми, вивчення нових лексичних одиниць у безпосередньому контексті. Для цілей оволодіння новою лексикою інтенсивне читання є найбільш адекватним, оскільки передбачає акцентування уваги на змісті і формі лексичних одиниць. Значним методичним потенціалом для опрацювання матеріалів електронних засобів масової інформації володіє переглядове читання, тобто швидке читання, у процесі якого читач, охоплюючи текст загалом, фокусує увагу тільки на потрібних йому аспектах [3], а також ознайомлювальне – метою якого є ознайомлення з загальним змістом тексту, виявлення його основної теми або проблеми [3]. Володіння цими видами читання та відповідними прийомами роботи з текстовою інформацією сприяють ефективному опрацюванню значних інформаційних масивів, виокремленню потрібних змістових блоків, що є частиною читання розвиненого комунікативного уміння, а також критично важливою навичкою у контексті професійної комунікації журналістів-міжнародників. Читання також розглядається як ефективний засіб інтегрованого навчання мовленнєвої діяльності, зокрема читання у комбінації з говорінням. Інтегроване навчання читання і говоріння повинно здійснюватися поетапно: передтекстовий етап повинен активізувати мовленнєві механізми студентів та привернути увагу до предмету; післятекстовий етап спрямовано на перевірку студентами рівня розуміння прочитаного та обговорення теми або проблеми, що розкривається у тексті. Для кожного з етапів притаманні відповідні типи вправ і завдань; на дотекстовому етапі вправи мають переважно умовно-комунікативний характер, які передбачають репродуктивні дії комунікантів, у той час як на післятекстовому етапі у більшості використовують комунікативні вправи і завдання, спрямовані на розвиток продуктивних умінь.

У сучасних електронних ЗМІ значну частину інформації представлено аудіо та відеоматеріалами, які мають значний потенціал у плані розвитку умінь та навичок аудіювання студентів. Для потреб навчального процесу представляють інтерес як невеликі за обсягом аудіо та відео фрагменти, так і більші за тривалістю. Короткі та лаконічні фрагменти більш доцільно використовувати для інтенсивного аудіювання для отримання повної та інколи дослівної інформації, більш тривалі – для екстенсивного аудіювання, у результаті якого студенти повинні зрозуміти загальний зміст, виділити головне. Для навчання професійно-орієнтованого спілкування майбутніх журналістів-міжнародників представляють інтерес проблемні ситуації, які моделюються з огляду на типові завдання професійного середовища цієї галузі. Такі завдання можуть включати пошук та обробку інформації за певними критеріями, створення текстових та мультимедійних публікацій та їх розміщення, підготовку до інтерв'ю та його проведення, участь у прес-конференції, проведення репортажів

тощо. Всі ці види завдань можуть бути ефективно виконані або в аудиторії (якщо для цього є технічні можливості), або у контексті самостійної та проектної роботи студентів. Організуючи навчальний процес у такий спосіб, викладач забезпечує не лише процес формування англомовної комунікативної компетентності, але й активізує міждисциплінарні зв'язки та сприяє формуванню інших фахових компетентностей, визначених освітньою програмою. Одним із програмних результатів професійної підготовки журналістів-міжнародників є створення грамотного медіапродукту на задану тему, визначеного жанру з урахуванням каналу поширення чи платформи оприлюднення [2]. На нашу думку, вмотивованість студентів буде збільшено, якщо їх медіапродукти буде самостійно створено англійською мовою, і вони будуть розміщені на міжнародних медіаресурсах (відеохостингах, соціальних мережах, онлайн виданнях) мережі Інтернет. Якість контенту охоплює різні сторони: окрім грамотного лінгвістичного та стилістичного оформлення, важливо продумати інформативну цінність, мультимедійне забезпечення, цільову аудиторію. Тим не менш, журналісти-міжнародники повинні бути готовими до таких комплексних професійних завдань і викликів, з якими неодмінно будуть стикатися у майбутньому, а викладачі англійської мови мають бути здатними забезпечити цю готовність.

Отже, сумуючи сказане вище, серед умов, за яких використання матеріалів електронних ЗМІ може сприяти формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів-міжнародників, зазначимо:

- використання різних видів читання текстових матеріалів електронних ЗМІ у залежності від цілей, що ставляться перед учасниками навчального процесу;
- інтегроване навчання різних видів мовленнєвої діяльності на основі організації поетапної роботи з текстовими матеріалами електронних ЗМІ;
- різнопланові форми роботи з мультимедійними матеріалами ЗМІ;
- моделювання проблемних ситуацій з огляду на специфіку майбутньої професійної діяльності фахівців;
- підготовка якісного англомовного медіапродукту та його розміщення в міжнародних ресурсах Інтернет.

Увесь спектр питань, пов'язаних з окресленою проблемою, виходить за межі цієї публікації, тому для виконання усіх завдань дослідження плануються подальші наукові розвідки.

Список використаних джерел:

1. Побірченко Н. С. (2012). Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука*. №3 (152). – С. 24-30.
2. Бикова О., Терещук В., Досенко А. (2023). *Освітньо-професійна програма 061.00.05. Міжнародна журналістика. Перший (бакалаврський) рівень освіти*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, - 23 с.
3. https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vstupnikam/ij/2023/opp_061_00_05_mz_h.pdf (дата звернення: 20.02.2024).
4. Борецька Г. Е. (2012). Методика формування іншомовної компетентності у читанні. *Іноземні мови*. №3. (71). – С. 18-27.

ШЛЯХИ ЗАЦІКАВЛЕННЯ МОЛОДІ ПРЕДМЕТОМ КУЛЬТУРОЛОГІЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Гапоненко Геннадій Миколайович

канд. пед. наук

*Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації
озброєння та військової техніки, Україна*

Гапоненко Наталія Пилипівна

Викладач

*Відокремлений структурний підрозділ Кам'янець-Подільський фаховий
коледж навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна*

Лобкова Діана Ігорівна

Студентка

*Відокремлений структурний підрозділ Кам'янець-Подільський фаховий
коледж навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна*

Русанов Дмитро Русланович

Студент

*Відокремлений структурний підрозділ Кам'янець-Подільський фаховий
коледж навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна*

Для реалізації напряду нашого дослідження в умовах інклюзії пропонуємо застосовувати кросворди, які самі по собі досить цікаві та в свою чергу дозволять перевіряти рівень володіння навчальним матеріалом студентів.

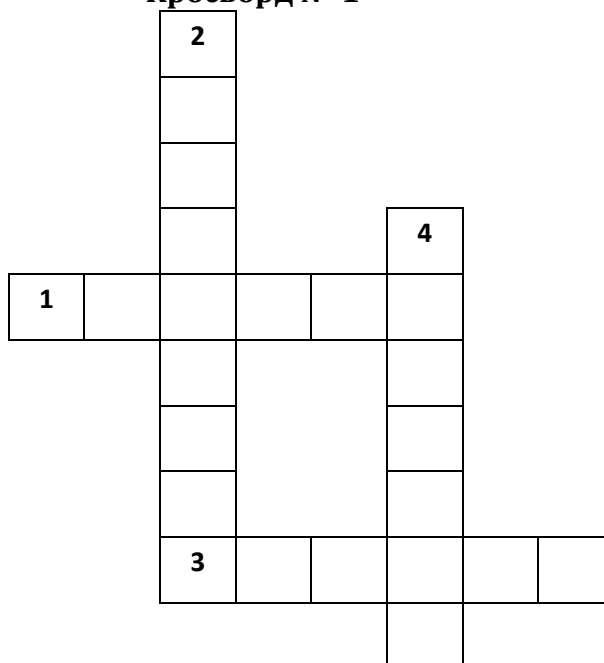
Інклюзивна освіта – це та складова гуманітарної політики кожної сучасної країни, яка свідчить наскільки її суспільство захищає невід'ємні права людини та яка сьогодні поступово входить у освітній процес України. Інклюзивна освіта – це, передусім, формування суспільної уваги та поваги до розмаїття та унікальності кожного учня чи учениці, що, у свою чергу, забезпечує ліпшу якість освіти для всіх дітей. Таким є бачення цінності і завдань втілення практики інклюзивної освіти Міжнародним фондом «Відродження» та всією глобальною мережею Фундацій відкритого суспільства (Open Society Foundations). У справді інклюзивному середовищі кожна дитина, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, відчуває себе безпечно та має відчуття приналежності до колективу. Учні та їхні батьки беруть участь у визначенні навчальних цілей, а також у прийнятті рішень щодо них. А працівники закладу освіти, у свою чергу, мають відповідну кваліфікацію, підтримку, гнучкість та ресурси, аби виховувати, заохочувати та реагувати на потреби всіх учнів, без винятку [1].

Для реалізації навчання в умовах інклюзії нами запропоновано цікаве і прийнятне рішення щодо перевірки знань студентів з предмету «Культурологія». Отже, маючи такий всебічно охоплюючий предмет, спробуємо запропонувати шляхи зацікавлення студентів предметом і як варіант використання кросвордів для

контрольного зрізу знань з навчальної дисципліни.

У зв'язку з тим, що у багатьох навчальних закладах навчаються студенти з особливими потребами, у яких існують проблеми з письмом, говорінням виникла нагальна необхідність попрацювати над створенням нестандартного способу контролю знань. А саме: для полегшення написання контрольних робіт нами розроблено і реалізовано більш ніж 40 кросвордів. При цьому до кожного запитання кросворду додається кольорова ілюстрація, що, звичайно, зацікавлює студента. Таким чином, студенту необхідно написати лише кілька слів, але цього достатньо, щоб викладач зміг оцінити рівень його знань. Проведення контрольних робіт з предмету «Культурологія» з використанням кросвордів показало, що це не тільки полегшує роботу студентів на занятті, але й значно підвищує їх інтерес до даного предмету. Доречі, такі кросворди можна використовувати не лише для підсумкового контролю знань студентів, але й під час любого чергового заняття. Вашій увазі пропонуємо один із кросвордів.

Кросворд № 1

По горизонталі:

1. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція автопортрету Рембрандта).

3. Автор картини (додається репродукція картини Тіціана «Венера перед дзеркалом»).

По вертикалі:

2. Жанр образотворчого мистецтва (додається репродукція картини Франса Снейдерса «Натюрморт з червоною скатертиною»).

4. Місто – одне з центрів італійського Відродження (додається фото Венеції).

Відповіді на кросворд №1

По горизонталі: 1. Портрет. 3. Тіціан.

По вертикалі: 2. Натюрморт. 4. Венеція.

Розробку кросвордів було здійснено з використанням наукових праць В. Греченка, В. Малахова, А. Яртіся – провідних вчених у галузі культурології та

етнографії України [2, 3] та багатьох інших.

Вважаємо, що такий варіант контролю знань можливо застосувати і під час вивчення деяких інших предметів, наприклад: історії, біології, екології та інших.

Список використаних джерел:

1. Освіта в Україні. URL: http://www.irf.ua/allevnts/news/inklyuzivna_osvita_v_ukraini_razom_krok_za_krokom (дата звернення: 18.01.2024).
2. Ярчись А. В. Лекції з світової та вітчизняної культури: Львів: «Літера», 2005. 416 с.
3. Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. Історія світової та української культури: Підручник для вищих закладів освіти: Київ: «Літера», 2000, 464 с.

СЕКЦІЯ ХХ. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

КУЛЬТУРНИЙ ШОК: ПОНЯТТЯ, ЕТАПИ ТА ПОДОЛАННЯ

Вільгемська Сніжана Юріївна

студентка IV курсу факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Ташматов Вячеслав Абдуллайович

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології
Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Термін "культурний шок" вперше був введений американським антропологом Кальверо Обергом у 1960 році, для того аби описати стан дезорієнтації і дискомфорту, який виникає у людини при потраплянні в нове культурне середовище.

У ширшому і загальнішому сенсі культурний шок стосується будь-якої ситуації, коли людина змушена пристосовуватися до незнайомої соціальної системи, де колишні знання вже не можуть бути застосовні [1].

Культурний шок впливає з тривоги, спричиненої втратою звичних знаків і символів соціального спілкування. Ці сигнали, будь то слова, жести, міміка, звичаї або норми, є несвідомими елементами, за допомогою яких ми орієнтуємося в повсякденному житті. Вони структурують наше поведінку, регулюють взаємодію та визначають наш психологічний стан.

При переході в чуже культурне середовище людина втрачає ці звичні орієнтири, що призводить до дезорієнтації та дискомфорту. Людина може відчувати себе загубленою, розгубленою й навіть безпорадною. А це в свою чергу призводить до тривоги, роздратування, туги за домом, почуття ізоляції та до зниження самооцінки. Людина стикається з необхідністю переосмислення своїх поведінкових та комунікативних стратегій, адаптації до нових звичаїв та норм. У цьому контексті виникають питання про те, як поводитися при зустрічах, як виявляти повагу до місцевих звичаїв, як взаємодіяти з людьми у різних ситуаціях [2].

Існує щонайменше шість ознак того, що відбувається культурна перебудова. По-перше, звичні сигнали про те, як людина має поводитися, зникають, або ж ці сигнали тепер мають інше значення, з'являється напруження, що виникає в результаті зусиль із психологічної адаптації. По-друге, цінності, які людина вважала хорошими, бажаними, привабливими та цінними, більше не поважаються носіями, людина відчуває втрату колишніх друзів, статусу, ролі та/або майна. По-третє, дезорієнтація культурного шоку спричиняє емоційний стан тривоги, депресії або ворожості - від легкого занепокоєння до "білої фурії" безпричинної та неконтрольованої люті. По-четверте, виникає незадоволеність новим способом життя та ідеалізація "колишнього способу життя", відбувається плутанина у визначенні ролі, рольових очікуваннях, почуттях і самоідентифікації. По-п'яте, навички виживання, які працювали раніше, більше не здаються дієвими. По-шосте, виникає відчуття, що ця

розбіжність із культурою є постійною і ніколи не зникне.

Оберг (Oberg, 1960) також детально описав низку симптомів, що характеризують культурний шок: надмірне миття рук; надмірне занепокоєння щодо якості питної води, їжі, посуду та білизни; страх фізичного контакту з обслуговуючим персоналом; далекий, відсутній погляд (інколи відомий як "тропічний погляд"); відчуття безпорадності та прагнення покладатися на співвітчизників; сплески гніву через незначні розчарування; відтермінування та/або пряма відмова від вивчення мови приймаючої країни; надмірний страх бути обдуреним, пограбованим або пораним; значне занепокоєння через незначні хвороби та пошкодження шкіри; нестерпна туга за домівкою, за близькими родичами та, загалом, за спілкуванням із людьми, які мають велике значення в житті людини.

Також Оберг доволі детально зазначає епати проходження культурного шоку та досягнення успішної адаптації.

У перші кілька тижнів більшість людей зачаровані новим, відчувають цікавість та хвилювання «туриста» [1], але основна ідентичність вкорінена в рідному середовищі. Ця стадія ще називається стадією медового місяця. Вона може тривати від кількох днів або тижнів до шести місяців залежно від обставин. Якщо після цієї стадії людина одразу повертається додому, то найімовірніше вона ділитиметься своїм приємним хоча й поверхневим перебуванням за кордоном. Однак, якщо людина змушена далі залишатися за кордоном, то їй доводиться зіткнутися з реальними умовами життя. Саме тоді починається друга стадія, що характеризується ворожим і агресивним ставленням до приймаючої країни. Ця ворожість, очевидно, виростає з труднощів, з якими стикається приїжджий у процесі адаптації. Людина як правило, відчуває почуття провини перед самим собою і відчуття власної неадекватності у зв'язку з будь-якими труднощами. Це і проблеми з обслуговуючим персоналом, і проблеми з мовою, і проблеми з будинком, і проблеми з транспортом, і проблеми з покупками, і те, що люди, що живуть у країні, що приймає, здебільшого байдужі до проблем такого виду. Вони можуть допомогти, але вони не розуміють вашого величезного занепокоєння з приводу цих труднощів. І оскільки вони не можуть повною мірою усвідомити всю серйозність проблеми, вони не зможуть поспівчувати і залишатимуться байдужими. У результаті ви стаєте агресивними, поєднуєтеся з людьми з вашої країни, які мають такі ж проблеми і труднощі, і критикуєте країну, її уклад і людей. Однак ця критика не має об'єктивної сторони. Часто саме на цьому етапі людина намагається спростити розуміння, зводячи все до стереотипів. Використання стереотипів у свою чергу може пом'якшити самолюбство людини з важкою формою культурного шоку, але воно, звичайно, не призведе до справжнього розуміння країни, що приймає, та її народу. Ця друга стадія культурного шоку певною мірою є кризою хвороби.

Якщо приїжджому вдається трохи освоїти мову і почати самостійно вирішувати свої питання, він починає відкривати шлях до нового культурного середовища. Приїжджий все ще зазнає труднощів, проте приймає їх як установку "це мій хрест, і я мушу його нести". Зазвичай на цьому етапі починає проявлятися почуття гумору і замість того, щоб критикувати, людина жартує з людей і навіть жартує з власних труднощів. Тепер людина вже на шляху до одужання.

На четвертому етапі адаптацію вже завершено настільки, наскільки це взагалі можливо. Тепер приїжджий сприймає звичаї країни як інший спосіб життя. Ви працюєте в новому середовищі без почуття тривоги, хоча бувають моменти напруги. Тільки при повному розумінні всіх особливостей соціального спілкування ця напруга зникає [2].

П'ята стадія описується як взаємна взаємозалежність, коли людина в ідеалі досягає бікультурності або вільно почувається як у старій, так і новій культурах [1]. Після повної адаптації ви не тільки приймаєте їжу, напої, звички та звичаї, а й починаєте отримувати від них задоволення. Коли ви їдете у відпустку, ви можете навіть забрати з собою деякі речі, а якщо ви їдете назавжди, то, як правило, сумуєте за країною та людьми, до яких ви звикли [2].

Хотілось би також зазначити декілька рекомендацій щодо кращого проходження всіх етапів адаптації.

По-перше, людина повинна визнати, що будь-який важливий життєвий перехід, ймовірно, призведе до стресу й дискомфорту як звичного й нормального наслідку. Біль від культурного шоку варто розцінювати як нормальну реакцію на зміни.

Збереження особистісної цілісності та самоповаги має стати першочерговим завданням людини, яка переживає культурний шок. Приїжджі часто відчувають втрату статусу в новій культурі, де мова, звичаї і процедури є дивними і незнайомими. Для того аби краще зрозуміти людей, які живуть в цій країні, варто в першу чергу почати вивчати мову, адже мова - це основна знакова система спілкування. Вивчення нової мови може бути складним процесом, але як тільки людина починає вміти вести дружню бесіду з обслуговуючим персоналом, сусідом або наодинці ходити по магазинах, то почне не тільки набувати впевненості та відчуття сили, а й відкриє для себе цілий новий світ культурних смислів та почне дізнаватися не тільки про те, що і як роблять люди іншої країни, а й про їхні інтереси. Коли людина дізнається про цінності та інтереси, їй стане легше вести розмову, адже вона зможе зацікавити інших людей, розуміючи що їм цікаво. Варто також долучатись до традицій іншої країни, до традицій святкування різних свят, релігійних обрядів, щоб спробувати розділити реакцію людей, які там живуть, та краще їх зрозуміти. Варто також розуміти, що для того аби адаптуватися потрібен час. В кожній людини цей час може бути різним в залежності від ситуації. Тож варто щоб адаптація відбувалась без тиску на себе та без заганняння себе до якихось рамок.

Кожній людині, яка має пристосовуватись до нових умов життя в іншій країні варто знати поняття «культурний шок» та його етапи аби розуміти процес змін та мати змогу прогнозувати майбутні етапи, в такому випадку людина буде більш підготовлена до періодів відчуття невдачі та депресії, які слід визначати як один із етапів процесу адаптації, а не як постійну рису нової ідентичності людини.

Для поліпшення стану варто також залучитись підтримкою рідних та друзів, для того аби зберегти здорову самооцінку і відновити почуття власної ефективності.

Людина також повинна розуміти, що вона – чужинець, і до неї часто будуть ставитись саме так, але приймаючи цю участь як рольову гру, можна послабити негативне відчуття від розуміння цієї думки. Розуміння способу життя людей іншої культури є дуже важливим, але це не означає, що людина повинна відмовитися від свого власного образу життя. В результаті у людини формується дві моделі поведінки.

Культурний шок неможливо запобігти, але можна підготуватись до переходу до нових культур і тим самим полегшити процес адаптації [1,2].

Донедавна вважалося, що культурний шок – це незмінно негативний досвід, подібний до хвороби чи захворювання. Проте це не так. Культурний шок – це природна реакція на нову культурну среду. Але, культурний шок є складним психологічним станом, який потребує від людини гнучкості та терпимості. Подолання культурного шоку включає процес освідомлення та прийняття різниць у культурних нормах та навчання культурної компетентності. При правильному

підході культурний шок може стати цінним досвідом та призвести до особистісного зростання, стаючи джерелом розвитку толерантності, відкритості та гнучкості мислення. Знаючи, що таке «культурний шок» людина зможе простіше переживати його та краще адаптуватися.

Список використаних джерел:

1. Педерсен, П. (2005). П'ять стадій культурного шоку: Критичні випадки у всьому світі. Контрибуції з психології, № 25. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780313030734_A23627279/preview-9780313030734_A23627279.pdf. – Дата звернення: 17.02.2024.
2. Оберг, К. (1960). Культурний шок: Адаптація до нового культурного середовища. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://culturaladjustment.weebly.com/uploads/7/5/4/8/7548819/culture_shock_oberg.pdf. – Дата звернення: 17.02.2024.

ПСИХОЛОГІЧНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ СТАНІВ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Теслюк Валентина Михайлівна

ORCID ID: 0000-0003-1112-428x

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Булавін Катерина Миколаївна

здобувачка вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Психологічна регуляція може виступати як саморегуляція залежно від суб'єкта впливу. Під психологічною регуляцією можна розуміти вплив на людину ззовні, управління її станом і поведінкою. Вплив, ініційований самим об'єктом, але без активного залучення у вчиненні необхідних дій, доцільно відносити до регуляції. Водночас вплив, ініційований самим об'єктом, але не спрямований безпосередньо на психологічні процеси, не можна сприймати як психологічну саморегуляцію.

Термін «психологічна саморегуляція» вказує на цілеспрямоване використання психологічних знань для регулювання самого функціонального стану. Психологічна саморегуляція – це вчинки, дії, властиві людині, які відображаються у психологічних процесах. З огляду на теоретичні положення, з розвитком свідомості людини та поглиблення психологічних знань компоненти психічної або психофізіологічної саморегуляції можуть переходити в розряд психологічної [1].

Психологічна саморегуляція в широкому сенсі – один із рівнів регуляції активності живих істот, для яких характерне використання психічних засобів відображення та моделювання реальності. Таке визначення психологічної саморегуляції характеризує будь-які аспекти життєдіяльності, охоплюючи цілеспрямовану діяльність і поведінку людини. У вузькому сенсі психологічна саморегуляція визначається як довільна та цілеспрямована зміна окремих психофізіологічних функцій і психічного стану загалом.

У подібному контексті вплив на власні психічні процеси, властивості та стани можна ставити в підпорядковане становище щодо відношення до саморегуляції довільної активності людини. Оптимізація функціонального стану може відбуватися як етап саморегуляції поведінки. Водночас людина може організовувати спеціальну діяльність з метою впливу на психічний процес. Об'єкти психологічної саморегуляції доцільно сприймати як рівнозначні, що взаємодоповнюють один одного. Психологічна саморегуляція – це свідомий і активний вплив на самих себе, предмет якого може бути психічними явищами (процеси, стан, властивість) і довільна активність людини.

На якість роботи медичних працівників впливають безліч психологічних факторів, які залежать не тільки від взаємин медичного працівника і пацієнта, але і від атмосфери в колективі і соціального статусу професії та ін. Тривале здійснення медичної діяльності призводить не тільки до вдосконалення певних професійних навичок, а й до низки несприятливих змін, як для самої особистості медичного працівника, так і успішності його діяльності, наприклад, до професійної деформації та емоційного вигорання.

Особливості професійної діяльності медичних працівників мають

враховуватися ще на етапі підготовки майбутніх фахівців у навчальних закладах. Тому ще в медичних закладах освіти студенти мають навчатися здійснювати саморегуляцію власних станів, щоб бути краще підготовленими до різних умов, професійних ситуацій та запобігати негативним наслідкам майбутньої професійної діяльності.

Із метою психологічної саморегуляції станів можна використовувати широкий спектр методів та прийомів: дихальні вправи; медитація; візуалізація (уявне створення приємних образів або ситуацій: може допомогти заспокоїти нерви та знизити рівень тривоги); самомасаж; афірмації (повторення позитивних мантр або фраз: може допомогти змінити негативний внутрішній діалог на позитивний); фізична активність; соціальна підтримка; техніки відволікання (використання музики, читання книги або перегляд фільму для відволікання від стресових думок); планування (створення реалістичних цілей та планів дій для вирішення проблеми або стресової ситуації) та ін.

Список використаних джерел:

1. Кириченко Т. В. Психологічний зміст саморегуляції особистості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2017. Вип. 3(1). С. 82–87.

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ КАР'ЄРНИХ РІШЕНЬ: ЧИННИКИ ТА ПОХІДНІ

Ростислав Чайка
Україна

У сфері розвитку кар'єри концепція самоефективності прийняття кар'єрних рішень (CDMSE) з'явилася як критичний фактор, що впливає на підхід людей до знаходженні шляху в їх кар'єрних траєкторіях. Спираючись на теорію самоефективності А. Бандури [1], CDMSE концептуалізується як впевненість людини у своїй здатності успішно виконувати завдання, пов'язані з прийняттям кар'єрних рішень.

Бандура підкреслив важливість очікувань самоефективності в мотивації та підтримці поведінкових результатів у різних аспектах людського розвитку. Його теорія встановлює прямий зв'язок між очікуваннями щодо самоефективності та фактичною продуктивністю: висока самоефективність призводить до більшого залучення до певної поведінки, тим самим підвищуючи ефективність у цій сфері. І навпаки, низька самоефективність призводить до уникнення поведінки та зниження рівня продуктивності [1].

Г. Хаккет та Н. Бетц вперше запропонували застосувати теорію самоефективності до прийняття рішень про кар'єру, наголошуючи на її когнітивному впливі на вибір кар'єри та досягнення [5]. Подальші дослідження, особливо за участю студентів коледжу, постійно підтверджували зв'язок між переконаннями щодо самоефективності кар'єри та різними показниками розвитку кар'єри (наприклад, [7]).

К. Тейлор та Н. Бетц розширили цю структуру, досліджуючи корисність теорії самоефективності Бандури для розуміння кар'єрної нерішучості [9]. Вони стверджували, що оцінка очікувань щодо самоефективності прийняття кар'єрних рішень може забезпечити цілеспрямовані поведінкові цілі для інтервенцій під час консультацій. Цей підхід призвів до першого дослідження самоефективності прийняття кар'єрних рішень, зосереджуючись на очікуваннях людей щодо їх здатності виконувати завдання, необхідні для ефективного прийняття кар'єрних рішень.

CDMSE визначається як ступінь, до якої люди відчувають впевненість у своїй здатності виконувати завдання, пов'язані з прийняттям кар'єрних рішень, наприклад, збір інформації про професійну діяльність, вибір цілей, складання планів на майбутнє та вирішення проблем [2]. В емпіричних дослідженнях постійно спостерігається зворотній зв'язок між CDMSE та нерішучістю кар'єрних рішень [3].

Для оцінки CDMSE, К. Тейлор та Н. Бетц розробили шкалу CDMSE, яка охоплює ключові фактори вибору кар'єри, такі як точна самооцінка, збір інформації, вибір цілей, планування на майбутнє та вирішення проблем [9]. Низький показник CDMSE по цій шкалі призводить до уникнення кар'єрно-орієнтованої поведінки, тоді як високий CDMSE сприяє досягненню кар'єрних цілей. Таким чином, CDMSE може допомогти студентам у визначенні кар'єрних шляхів, а також у встановленні та прийнятті рішень, пов'язаних із кар'єрою.

Кілька досліджень також виявили позитивний зв'язок між CDMSE та адаптивністю кар'єри. К. Хоу відзначили посередницьку роль CDMSE та її зв'язок з проактивною особистістю та адаптивністю до кар'єри [6]. Р. Гадассі розробили комплексну модель профілю прийняття кар'єрних рішень з адаптивними вимірами,

значною мірою корелюючими з CDSE [4].

Подальші дослідження після розробки шкали виявили взаємозв'язок між CDMSE і різними змінними розвитку кар'єри. Було виявлено позитивні кореляції між показниками CDMSES і кар'єрною визначеністю, професійною ідентичністю, самооцінкою, дослідницькою поведінкою та професійною самоефективністю. Інші дослідження пов'язують вищі бали CDMSES з менш традиційними кар'єрними рішеннями і виборами кар'єри серед студенток.

CDMSE також суттєво корелює з вищими рівнями диференціації та інтеграції особистості [8] і внутрішнім локусом контролю [10]. З наукової літератури також відомо про відсутність значущих зв'язків між CDMSE і такими факторами, як кар'єрний вплив і тривожність.

Таким чином, самоефективність прийняття кар'єрних рішень є ключовим фактором у процесі прийняття кар'єрних рішень. Його вплив поширюється на різні аспекти розвитку кар'єри, включаючи кар'єрну нерішучість, здатність до адаптації та професійну ідентичність. Таким чином, CDMSE постає як життєво важлива конструкція для розуміння та сприяння ефективному прийняттю кар'єрних рішень, направляючи людей через складність професійного вибору та досягнень.

Список використаних джерел:

1. Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84(2), 191.
2. Betz, N. E., Klein, K. L., & Taylor, K. M. (1996). Evaluation of a short form of the career decision-making self-efficacy scale. *Journal of career assessment*, 4(1), 47-57.
3. Creed, P. A., Patton, W., & Bartrum, D. (2004). Internal and external barriers, cognitive style, and the career development variables of focus and indecision. *Journal of career development*, 30, 277-294.
4. Gadassi, R., Gati, I., & Wagman-Rolnick, H. (2013). The adaptability of career decision-making profiles: Associations with self-efficacy, emotional difficulties, and decision status. *Journal of Career Development*, 40(6), 490-507.
5. Hackett, G., & Betz, N. E. (1981). A self-efficacy approach to the career development of women. *Journal of vocational behavior*, 18(3), 326-339.
6. Hou, C., Wu, L., & Liu, Z. (2014). Effect of proactive personality and decision-making self-efficacy on career adaptability among Chinese graduates. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 42(6), 903-912.
7. Lent, R. W., Larkin, K. C., & Brown, S. D. (1989). Relation of self-efficacy to inventoried vocational interests. *Journal of vocational behavior*, 34(3), 279-288.
8. Neimeyer, G. J., & Metzler, A. (1987). The development of vocational schemas. *Journal of Vocational Behavior*, 30(1), 16-32.
9. Taylor, K. M., & Betz, N. E. (1983). Applications of self-efficacy theory to the understanding and treatment of career indecision. *Journal of vocational behavior*, 22(1), 63-81.
10. Taylor, K. M., & Popma, J. (1990). An examination of the relationships among career decision-making self-efficacy, career salience, locus of control, and vocational indecision. *Journal of vocational behavior*, 37(1), 17-31.

СЕКЦІЯ ХХІ. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ГІГІЄНІЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ В КОСМЕТОЛОГІЇ

Меркулова Єлизавета Олександрівна
здобувач вищої освіти III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Луценко Ірина Володимирівна
здобувач вищої освіти III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Мокрякова Марина Іванівна
асистент кафедри гігієни та екології №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. В сучасному світі все більше розвивається індустрія краси, люди стали частіше звертатись до косметологічних послуг. Зовнішній вигляд зараз як підтвердження статусу успішної людини у суспільстві. З кожним днем зростає кількість косметологічних салонів, кабінетів а також неймовірна кількість косметологічних послуг надається надомно без гарантій стерильності, спеціалізації працівника, дотримання санітарного законодавства. Ця ситуація підвищує ризик шкірних захворювань та змушує задуматись над безпечністю таких процедур, що робить тему гігієнічних аспектів ламінування брів та вій актуальною.

Мета. Метою даного дослідження є системний аналіз гігієнічних умов при наданні косметологічних процедур і профілактика захворювань для попередження поширення педикульозу та демодекозу.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, було проведено аналіз наукових статей, зібрано статистичні дані та здійснено анкетування осіб, які ходять на ламінування брів та вій.

Результати та їх обговорення. Результати дослідження показали, що більшість опитаних користуються послугами ламінування вій та брів. Серед усіх респондентів 72% звертають увагу на чистоту приміщення в якому проводять процедуру, 65% питають в майстра чи використовує він одноразові щіточки та пензлі або правильно обробляє пензлики, чи стерильні інструменти, близько 37% опитаним майстер проводить алергопробу на хімічні речовини, що використовуються під час процедури та 57% слідкують з зовнішнім виглядом майстра тобто дотримання їм гігієни. Значна частина опитаних інформовна, що під час ламінування брів та вій можна підхопити педикульоз да демодекоз, через недотримання майстром гігієнічних аспектів.

Висновок. Отже, більшість з тих, хто користується даними косметологічними процедурами визнають ризики можливого зараження певними захворюваннями, що

всі інструменти, які використовуються під час ламінування повинні бути абсолютно чисті та стерильні, а такі елементи, як пензлики для нанесення засобів, повинні бути одноразовими. Респонденти не дивлячись на ризик зараження грибковими, інфекційними захворюваннями звертаються до спеціалістів на дому без будь яких гарантій. Саме дотримання санітарного законодавства допомагає уникнути перенесення інфекцій між клієнтами.

Список використаних джерел:

1. <https://labcenter.kh.ua/?p=4745>.
2. <https://staleks.ua/ua/blog/laminirovanie-resnits-i-brovey-sut-protsedury-plyusy-i-minusy.html>.

РОЛЬ СЕСТРИ МЕДИЧНОЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ З ПРИВОДУ ЗАГОСТРЕНЬ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Каглюк Олена Сергіївна

викладач вищої кваліфікаційної категорії
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Підлісна Віталія Василівна

викладач вищої кваліфікаційної категорії
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Піц Лариса Орестівна

викладач вищої кваліфікаційної категорії
Чернівецький медичний фаховий коледж, Україна

Актуальність теми. Як відомо з наукових дописів, артеріальна гіпертензія до сьогоденного моменту залишається одним з основних патологічних станів, який призводить до життєвонебезпечних ускладнень, які закінчуються летально чи інвалідизацією пацієнтів. Згідно зі статистичними даними, близько 35% населення планети страждають від цієї недуги. Причинами такої частоти поширення артеріальної гіпертензії виявляються модифіковані та немодифіковані фактори, внаслідок чого одним з основних етапів профілактики розвитку ускладнень та загострень являється повноцінне, поетапне навчання пацієнтів. Найважливішу роль у процесі навчання групи ризику по артеріальній гіпертензії відіграє середній медичний персонал, від професійних компетентностей яких залежать результати та наслідки захворювання.

Мета дослідження. На основі детального аналізу даних науково-медичних видань, досліджень узагальнити профілактичні заходи виникнення артеріальної гіпертензії та її ускладнень у вигляді гіпертонічних кризів, геморагічного інсульту, субарахноїдального крововиливу.

Методи дослідження. Детальний аналіз даних науково-медичної літератури, формування висновків проведеного дослідження, детальних рекомендацій для сестер медичних з приводу процесу навчання пацієнтів групи підвищеного ризику по артеріальній гіпертензії.

Результати дослідження. Професійні компетентності сестер медичних дозволяють активно їх залучати до реалізації плану профілактики виникнення різноманітних захворювань, у тому числі артеріальної гіпертензії з метою зміцнення загального стану пацієнта, його навчання, підтримки, тривалого спостереження за стабільністю артеріального тиску.

Згідно з даними останніх наукових досліджень, на постійний контроль за показниками артеріального тиску впливає стиль життя, поведінки у суспільстві та у домашніх умовах, здатність пацієнтів сприймати поради фахівців та їх реалізовувати у подальшому житті. Значна поширеність артеріальної гіпертензії спричинена рівнями модифікованих і немодифікованих факторів, а саме – паління сигарет, вживання алкогольних напоїв, гіподинамія, значне вживання солі, певні професійні шкідливі фактори.

З метою виявлення, корекції факторів ризику артеріальної гіпертензії необхідне

проведення інформування населення з приводу профілактики загострень серцево-судинної патології, використовуючи при цьому різноманітні загальнонавчальні та доступні навчальні програми у вигляді групових консультувань.

Згідно з положеннями медичної реформи, послуги з проведення навчальних тренінгів серед осіб груп ризику входять до основного переліку на рівні первинної медичної допомоги, дозволяють сформуванню у пацієнтів чітке бачення поняття артеріальної гіпертензії, нормальних значень артеріального тиску, модифікованих та немодифікованих факторів ризику розвитку артеріальної гіпертензії, її ускладнень. Основним результатом даних навчальних тренінгів являється формування здорового способу життя, відповідального ставлення пацієнтів до патологічного стану.

Згідно з рекомендаціями Європейського співтовариства кардіологів, Європейського співтовариства артеріальної гіпертензії, надзвичайно важлива роль у профілактиці виникнення загострень гіпертонії відводиться сестрам медичним і фармацевтам. Складовими компонентами адекватної та повноцінної роботи сестри медичної з пацієнтом являється деталізація основних проблем, забезпечення при цьому пацієнтів якісними послугами, включаючи навчальні програми з групами диспансерного нагляду, використовуючи при цьому індивідуальний підхід до кожного пацієнта, навички коректної, толерантної роботи з родинами хворої особи, застосовуючи менеджерські та психологічні якості в галузі як ділових, так і людських відносин.

Навчальні програми для населення з приводу артеріальної гіпертензії включають наступні складові: поняття про артеріальну гіпертензію, основні ускладнення, принципи здорового харчування, причини ожиріння, особливості фізичної активності пацієнта, ризику куріння, стресових факторів, медикаментозного втручання.

Особливе значення проблема артеріальної гіпертензії набула у сьогоденний період війни на території України внаслідок присутності дуже потужного фактору ризику – стресових ситуацій, у якому проживає населення України. Підвищені рівні артеріального тиску та стрес прямим чином взаємопов'язані між собою та потенціюють негативні наслідки для цереброваскулярної системи, внаслідок чого на території України за часи війни різко зросли показники мозкових інсультів у пацієнтів з артеріальною гіпертензією, особливо у молодому та середньому віці.

Важливими факторами, які вкрай негативно впливають на стан здоров'я населення у період військових дій являються не тільки хронічні стреси, але і відсутність уваги до власного здоров'я, недостатня кількість препаратів, незадовільний рівень медичної допомоги у зоні бойових дій.

Дані досліджень з приводу доцільності та ефективності проведення навчальних тренінгів серед населення по артеріальній гіпертензії свідчать про те, що учасники процесу навчання значно покращують свої знання про фактори ризику виникнення захворювання, різноманітні ускладнення, рівні артеріального тиску в нормі та їх зміни у конкретних ситуаціях. Сестри медичні виконують у даному навчанні роль тренерів, навчаючи слухачів правилам вимірювання артеріального тиску, частоти серцевих скорочень в домашніх умовах, принципам інтерпретації отриманих результатів.

Дані тренінги повинні бути побудовані за принципами інтерактивного спілкування між учасниками навчання та безпосередньо з сестрою медичною, яка навчає слухачів. При необхідності можна проводити індивідуальні тренінги, що надзвичайно позитивним чином сприймається пацієнтами.

Основним результатом позитивного впливу навчальних бесід з приводу

розуміння причин виникнення артеріальної гіпертензії та методів боротьби з модифікованими та немодифікованими факторами ризику являється підвищення прихильності пацієнтів до процесу модифікації способу життя з метою усунення факторів ризику, прихильності до медикаментозного та немедикаментозного лікування артеріальної гіпертензії, проведення щоденного контролю показників артеріального тиску, пульсу з веденням індивідуального щоденника. Такі результати процесу навчання значно покращують взаємовідносини між медичними працівниками, пацієнтами та їхніми близькими під час профілактичних заходів та безпосередньо у процесі лікування.

Основним предиктором профілактики розвитку важких, інколи летальних ускладнень перебігу гіпертонічної хвороби являється регулярний, систематичний, контрольований прийом антигіпертензивних лікарських засобів. Даний показник згідно з результатами досліджень зростає після проведеного тренінгового навчання осіб з груп диспансерного спостереження, які стають більш мотивованими до повноцінного лікування внаслідок сформованих знань та навичок контролю безпосередньо даного процесу та стану свого здоров'я. Поряд з цим важливим етапом боротьби з недугою постають заходи немедикаментозного втручання, зокрема контроль маси тіла, профілактика ожиріння, збільшення рівня фізичного навантаження, раціональне харчування, максимальне зниження вживання кухонної солі, відмова від куріння, вживання алкоголю.

Висновок. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що сестра медична посідає чільне місце у процесі реалізації плану профілактичних заходів з приводу навчання населення та осіб груп диспансерного спостереження методикам боротьби з різноманітними факторами ризику виникнення хронічних захворювань, які можуть призводити до розвитку ускладнень, що знижують якість та тривалість життя людини, зокрема профілактиці розвитку артеріальної гіпертензії та її ускладнень за допомогою проведення тренінгів та індивідуальних занять, що підвищує прихильність пацієнтів до медикаментозного та немедикаментозного лікування самого патологічного стану та усунення модифікуючих та немодифікуючих факторів ризику, що у свою чергу позитивно впливає на показники захворюваності та смертності у даних диспансерних групах.

Список використаних джерел:

1. Boreyko, L. D., & Mararash, M. M. (2020). Виявлення факторів ризику у хворих на артеріальну гіпертензію за участі медичної сестри. Клінічна та експериментальна патологія, 19(1).
2. Марараш, Г. Г. (2020). Фактори професійно-особистісної компетентності медичної сестри, значущі для профілактики артеріальної гіпертензії. ВИЩА ОСВІТА ТА ПРАКТИКА В МЕДСЕСТРИНСТВІ, 125.
3. Марараш, Г. Г., & Борецько, Л. Д. (2021). ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ ХВОРИХ НА АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ. Вісник медичних і біологічних досліджень, (1), 21-28.

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАХВОРЮВАНOSTІ НА ГЕПАТИТ А В УКРАЇНІ

Колісниченко Олександра Вячеславівна

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Шаталова Вікторія Броніславівна

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Мокрякова Марина Іванівна

Асистент кафедри гігієни та екології №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Гепатит А залишається важливою проблемою охорони здоров'я в Україні та в усьому світі. Хвороба поширюється через забруднену воду та їжу та може спричинити серйозні ускладнення для здоров'я. Для розуміння сучасної ситуації з поширенням гепатиту А в Україні та визначення стратегії його контролю та профілактики важливо отримати об'єктивні дані про ставлення населення до захворювання.

Актуальність. Гепатит А - серйозне захворювання, яке може негативно позначитися на загальному здоров'ї нації. Щоб розробити ефективні стратегії боротьби з цим захворюванням, важливо отримати сучасні дані про його поширеність і фактори ризику. В останні роки зростає інтерес до програм вакцинації, спрямованих на запобігання захворюванням, зокрема гепатиту А. Соціальні опитування допомагають зрозуміти настрої громадян (особливо студентської аудиторії), упередження, ставлення до вакцинації та профілактичних заходів.

Методи дослідження. Дослідження проводилось з використанням Google-форм, на умовах добровільної згоди та анонімності було опитано 96 респондентів: 72% – дівчат та 28% – хлопців, віком до 25 років. В роботі використані такі методи: аналітичний, соціологічне опитування шляхом анкетування.

Результати та обговорення. Результати опитування показали, що учасники добре знають, що гепатит А може передаватися через заражену їжу та воду: 93% респондентів підтвердили цей факт і лише 7% не впевнені в цьому. Щодо вакцинації проти гепатиту А лише 16% учасників підтвердили, що вони були щеплені, 49% сказали, що не були щеплені, а 35% сказали, що нічого про це не знають. Майже всі учасники опитування (89%) погодилися, що гепатит А є серйозним захворюванням, лише 4% заперечували це і 7% відзначили свої відповіді як «часткові». Що стосується рівня інформації про симптоми гепатиту А, 78% учасників сказали, що вони мають достатньо інформації, а 22% визнали, що вони недостатньо обізнані з цього питання. Щодо важливості вакцинації проти гепатиту А для здоров'я 64% висловили позитивне ставлення, а 36% висловили сумніви.

Щодо знань про групи, найбільш уразливі до гепатиту А, лише 43% учасників висловили правильний вибір, тоді як 21% заперечили, а 36% визнали, що володіють лише частковою інформацією. Під час обговорення практики гігієни для запобігання гепатиту А 78% респондентів сказали, що учасники дотримувалися правил, у той час як лише 3% визнали, що нехтували в цьому відношенні, а 19% повідомили про

часткове дотримання. Щодо ефективності частого миття рук, то 54% респондентів підтвердили цей факт, 11% заперечили, а 35% висловили сумнів. Переважна більшість учасників (85%) визнали можливі наслідки гепатиту А для свого здоров'я, лише 9% визнали, що не впевнені в цьому питанні, і 6% повідомили про часткове розуміння його наслідків.

Тільки невелика частина опитаних (2%) були свідками випадків захворювання на гепатит А у своєму оточенні, тоді як 98% зазначили відсутність таких випадків. У відповідь на питання щодо включення вакцинації проти гепатиту А до обов'язкової програми щеплень, 57% відповідей вказують на підтримку цієї ідеї, тоді як 4% заперечили, а 39% виявили певне коливання у своїй позиції.

Висновок. Спираючись на отримані результати опитування можна зробити наступні висновки:

По-перше, учасники опитування мали високий рівень обізнаності щодо механізмів передачі гепатиту А через заражену їжу та воду, що свідчить про відповідний рівень освіти щодо цієї інфекції. Проте є побоювання, що низькі показники вакцинації проти гепатиту А можуть становити потенційний ризик поширення хвороби.

По-друге, значна частина учасників опитування усвідомлювала серйозність гепатиту А.

По-третє, важливо враховувати, що більше половини учасників підтримали ідею включення вакцинації проти гепатиту А в обов'язкові програми вакцинації, що вказує на необхідність підвищення обізнаності та доступу до профілактичних заходів.

Загалом отримані дані свідчать про необхідність подальшого популяризації важливості вакцинації проти гепатиту А та розгляду питання про включення вакцинації до програми обов'язкових щеплень з метою зменшення можливості поширення захворювання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гепатит А: що потрібно знати про захворювання брудних рук [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/gepatit-scho-potribno-znati-pro-zakhvoryuvannya-brudnikh-ruk> – Дата доступу: 25.02.2024.
2. Гепатит А: симптоми, профілактика та чи можна робити щеплення. [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/407097-gepatit-a-simptomi-profilaktika-ta-ci-mozna-robiti-seplenna-poasnue-likarka/> Дата доступу: 25.02.2024.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЛІКУВАННЯ СЕБОРЕЙНОГО ДЕРМАТИТУ

Москалець Марина Олександрівна

Здобувачка вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Добржанська Євгенія Ігорівна

канд. мед. наук, доцент кафедри дерматології, венерології та СНІДу
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Вступ. Себорейний дерматит(СД) -це поширене дерматологічне захворювання, що супроводжується лущенням шкіри, еритемою та свербіжем, і вражає приблизно 1-3% дорослого населення, а більш легка форма цієї хвороби, тобто лупа, зустрічається набагато частіше. СД призводить до зниження якості життя та виникнення стресу від так званих «естетичних дефектів», що прямо пропорційно впливає на перебіг цього захворювання. [1] Тому існує значна потреба у визначенні сучасних підходів лікування СД, що постійно вдосконалюються, у бік швидкодіючих і багатофункціональних засобів.

Метою даного дослідження є визначення та аналіз даних про сучасні підходи лікування себорейного дерматиту.

Матеріали та методи. Було проведено ретроспективний аналіз наявних клінічних досліджень всесвітньої бази даних доказової медицини PubMed та системи Google Scholar.

Результати. Порухення бар'єру при СД продемонстровано дослідженнями електронної мікроскопії, що показують дезорганізовану упаковку рогового шару, та функціональними дослідженнями, що показують збільшення трансепідермальної втрати води [2]. Ці зміни викликані мікробним дисбактеріозом, на який, у свою чергу, впливає взаємодія факторів довкілля та самої людини. Ліпіди можуть або сприяти зростанню певних мікроорганізмів, або запобігати цьому, і тому баланс має вирішальне значення для підтримки стану здорової бар'єрної функції. [3].

Використання шампунів і засобів, що містять агресивні поверхнево-активні речовини, також може сприяти порушенню бар'єрних властивостей при СД. Детергенти, такі як сульфат лаурилового ефіру натрію та додецилсульфат натрію, викликають конформаційні зміни, які денатурують гідролітичні ферменти, що призводить до гіперпроліферації.

Тому для терапії найчастіше застосовують доступні засоби лікування на основі пірітіону цинку (ZnPT), який має протигрибкову дію, азоли, піроктоноламін та солі літію. Різні підходи до лікування можуть також усувати такі симптоми, як запалення (наприклад, кортикостероїди та інгібітори кальциневрину), лущення (наприклад, кератолітики та кам'яновугільна смола) або надмірне виробництво шкірного сала (наприклад, сірка та ретиноїди). Агенти, що відновлюють бар'єр, цінні як допоміжні засоби в лікуванні. Такі інгредієнти, як кам'яновугільна смола і сульфід селену, мають змішану дію, що включає протигрибкову, протизапальну та антикератолітичну дію. Ці агенти можуть бути включені в широкий спектр продуктів для місцевого застосування, переважно в складі, що змиваються, такі як шампуні [4].

Фактори, які важливі для прийняття рішення про найбільш універсальний підхід до лікування, включають: 1-тяжкість випадку та його розподіл при зверненні (наприклад, волосиста частина голови, тулуб, обличчя); 2- історію хвороби пацієнта, включаючи будь-які супутні захворювання (наприклад, захворювання печінки,

імунні порушення); 3- використання інших ліків та індивідуальна чутливість або непереносимість.

Як правило, якщо захворювання протікає у легкій формі, альтернативні методи лікування, такі як ZnPT або шампуні з кам'яновугільним дьогтем, можуть бути успішними як монотерапія. У помірних та тяжких випадках на додаток до кортикостероїдів можуть бути потрібні протигрибкові препарати для прискорення зникнення симптомів, проте важливо розуміти, що останні не підходять для тривалого застосування (тобто більше 2–4 тижнів) через ризик побічних ефектів, таких як подразнення, атрофія шкіри, стрії та телеангіектазії. У тяжких випадках поряд із місцевим лікуванням можна розглянути можливість застосування пероральних препаратів, таких як ітраконазол або флуконазол. Якщо симптоми не піддаються лікуванню, можна вивчити інші варіанти лікування, такі як інгібітори кальциневрину, інгібітори фосфодіестерази, кальципотріол або ретиноїди (наприклад, ізотретиноїн). Доступний ряд засобів для місцевої застосування, включаючи креми, лосьйони і мазі, які можуть бути незмивними або змивними. Очищаючі засоби, у тому числі шампуні, являють собою особливий клас засобів для змивання, що поєднує в собі як «транспорт» лікарського засобу, так і миючу дію з видалення білкових і ліпідних залишків зі шкіри і волосся. Дозування носія є важливим фактором, оскільки воно може впливати на ефективність, як у випадку з кортикостероїдами (тобто мазі забезпечують оклюзійний бар'єр, який покращує проникнення протягом більш тривалих періодів порівняно з кремами та лосьйонами), а також тому, що вона може впливати на дотримання режиму лікування. Деякі засоби будуть більш відповідними, ніж інші, залежно від типу шкіри пацієнта (наприклад, суха чи жирна) та області застосування (наприклад, обличчя, тіло чи волосиста частина голови). В цілому мазі забезпечують найбільший рівень зволоження, проте їх важко наносити, і при нанесенні можуть залишати блискучий шар. Креми, хоч їх легше наносити, можуть мати відчуття жирності. Гелі, спреї та піни найлегше наносити, але вони можуть викликати подразнення та сухість через високий вміст спирту. [5].

Висновок. Серед засобів лікування себорейного дерматиту провідне місце належить пірітіону цинку. Успіх пірітіону цинку як засобу місцевого застосування частково обумовлений балансом, який він забезпечує між протигрибковою ефективністю, доступністю та якістю. ZnPT також має ту перевагу, що він безбарвний і не має запаху, на відміну від сульфіду селену та смоли, що робить шампуні, в склад яких входить цей компонент, ідеальними для заміни звичайних немедичних шампунів не тільки для лікування, але і для запобігання повторному виникненню СД.

Список використаних джерел:

1. Saunte DML, Gaitanis G, Hay RJ. Захворювання шкіри, асоційовані з *Malassezia*, застосування діагностики та лікування. *Front Cell Infect Microbiol.* 20 березня 2020 р.; 10:112. doi: 10.3389/fcimb.2020.00112.
2. Adalsteinsson, JA, Kaushik, S., Muzumdar, S., Guttman-Yassky, E., & Ungar, J. (2020). Оновлення мікробіології, імунології та генетики себорейного дерматиту. *Експериментальна дерматологія*, 29 (5), 481-489.
3. Goh, Joleen PZ та ін. «Протеаза *Mfsap1*, що секретується патобіонтом людини *Malassezia furfur*, регулює розсіювання клітин і посилює запалення шкіри». *Праці Національної академії наук* 119.49 (2022): e2212533119.
4. Еліас, Пітер М. "Оптимізація пом'якшувальної терапії для відновлення шкірного бар'єру при atopічному дерматиті". *Annals of Allergy, Asthma & Immunology* 128.5 (2022): 505-511.
5. Desai S, McCormick E, Friedman A. Сучасний підхід до лікування себорейного дерматиту. *J Препарати Дерматол.* 1 грудня 2022 р.; 21 (12)

ЯК ВИБУДУВАТИ ДІАЛОГ З ОПОНЕНТОМ

Літвак Аким Ізраїлович

Канд. мед. наук, доцент

Одеський міський центр «Здоров'я», Україна

Анотація. Діалог, як форма спілкування двох осіб, сформувалась в далекій давності у Древньої Греції за часів Сократа, який заклав основи такої форми спілкування. В діалозі, щоб він був успішним, слід дотримуватись певних правил, принципів і структури, бути зацікавленими в обміні певною інформацією, чому і присвячена представлена робота.

Ключові слова: діалог, структура, значення і сприйняття.

Діалог виступає важливим інструментом лікаря при різних обставинах – співбесіді із пацієнтами, при впровадженні здорового способу життя серед людей, при переконанні і формуванні етичної поведінки колег, при професійних дискусіях і в багатьох інших обставинах, з якими стикається лікар. Діалог – це розмова між людьми, це обмін репліками, думками і позицією. М. М. Бахтін стверджував, що життя пов'язано з участю в діалозі. Під етичним діалогом розуміють той тип розмови між двома людьми, при якому вони торкаються етичної поведінки її оцінкам, розуміючи, що добре, а що погано. Під час діалогу важливо приділяти увагу до співрозмовника, щоб він її відчував, щоб він мав довіру, а ваш голос був приємним і нероздратованим.

Ізраїльський професор Мартін Бубер писав: «Світ для людини подвійний відповідно до двоїстості основних слів, які він може вимовляти. Основні слова суть не одиничні слова, а словесні пари. Одно основне слово – це пара Я - Ти. Інше основне слово – пара Я – Воно» [2, с. 6]. У відомого і визнаного науковця М. М. Бахтіна ми знаходимо таке твердження діалог є: "протистояння людини людині, протистояння «Я» і «Іншого»» [1, с. 299]. По Сократу діалог (метод запитань-відповідей), допомагає визначенню понять, необхідна умова спільного пошуку істини учасників діалогу (3, с. 205).

Правильно побудований діалог відкриває додаткові можливості взаємодії, взаємопроникнення, допомагає більш глибокому особистому розкриттю учасників, сприяє збагаченню і індивідуальному розвитку кожного. Під час діалогу його учасники сприймають один одного на рівних, сприймають кожного, як рівноправного учасника спілкування. Діалог це не лише спілкування двох людей, а й їхня взаємодія, при якій людина розкриває себе по іншому, стає більш людиною особою, вчиться бути людиною, яка з повагою відноситься до інших і краще розуміє людей.

Якщо аналізувати етапи розбудови діалогу, то це дозволить виявити особливості цієї форми спілкування, її основні риси: рівність учасників, повага до кожної особистості і його думки, логічність суджень і аргументів, відповідальність за свої слова для кожного учасника. Спілкування двох осіб створює загальну єдність і взаємний обмін думок, досвіду і позицій по відношенню до проблеми, що обговорюється.

Правила і структура діалогу склалися ще з давніх часів у Древньої Греції за часів Сократа і його учня Платона, який дав опис того, про що говорив Сократ. Діалог по Сократу – це справжня жива і душевна мова обізнаної людини. Писемність же – це усього лише наслідування діалогу і далі автор продовжує слова Сократа: «Живе слово вимагає стислості, ясності і чіткості, а в письмовому викладені це бажано, але не завжди можливо досягнути» [3, с. 59].

За для більшої ефективності під час діалогу його учасникам слід дотримуватись певної схеми в розмові про між собою, що дозволить уникнути пустої балаканини і до дасть зміст вашому спілкуванню. Щоб краще орієнтуватись під час спілкування додержуйтесь наступного:

- Знайдіть відповідне переконання у співрозмовника і вербально закріпіть цей факт, що розмова буде саме про нього.
- Зрозумійте, наскільки сильно співрозмовник в нім упевнений.
- З'ясуйте причини упевненості співрозмовника у своїй позиції.
- Виділіть серед різних причин найважливіші (бажано одну).
- Досліджуйте причини і міркування, за допомогою яких співрозмовник прийшов до своєї позиції.
- Запропонуйте допомогу в пошуку інформації, якщо буде потрібно.
- В кінці подякуйте за діалог і співпрацю.

Фахівці відносять до основних принципів діалогу наступні: Взаємна повага. Активне слухання. Відкритість і готовність до компромісу. Однозначність і чіткість речових висловлювань. Взаєморозуміння. Додержання цих принципів при розбудові діалогу може стати вашим компасом в досягненні успіху під час спілкування.

Під час діалогу, як правило, обидва учасника зацікавлені в отриманні інформації, якою володіє кожний. Вважається, якщо цієї зацікавленості не буде, то діалог не відбудеться. Щоб допомогти в розкритті інформації і більше зацікавити один одного в темі, що обговорюється, слід будувати діалог за принципом питання-відповідь, а отримана інформація буде залежати від уміння задавати питання один одному. Щоб досягнути цього включити до свого діалогу наступні слова: «що ви думаєте про це», «чому так сталося, чи так відбувається». Діалог виникає через протилежність позицій і думок на початку розмови, розвивається через постановку запитань, пошук відповідей і аргументів, а закінчується спільним розумінням проблеми і знаходженням шляхів її вирішення. Під час діалогу усі ці елементи повинні мати спільне підґрунтя і об'єднанні єдиним стрижнем. Крім того слід використовувати таку мову учасників діалогу, яка має бути зрозумілою один одному, послідовною і не мати двозначності.

З давніх часів від Сократа склалося, що діалог має три етапи свого розвитку. *Перший етап діалогу* – це визначення проблеми, що пропонується для обговорення. Проблема з'ясовується між учасниками діалогу через запитання і відповіді на підставі протиріччя і пошуку можливих відповідей, наповнених справедливими аргументами і логікою. Такий спосіб дозволяє визначити основні поняття, що підлягають обговоренню і підтверджує однакове розуміння їхнього смислу сторонами учасницями діалогу. З точки зору етичних уявлень ці використані слова являють собою «добро і зло», «любов і совість», «щастя і сум» і інші. Дотримання моральних норм і правил базується не на примусі, а, головним чином, на свідомості самої особи, на розумінні нею цих норм і правил, необхідності їх дотримання. Дотримання моральних вимог, їх підтримка особою зазвичай асоціюється з добром. Порушення ж моральних норм і правил, відступ від них характеризується як моральне зло. Моральні норми спонукають людину до певних вчинків і дій. Вони дозволяють порівняно самостійно вибирати порядок взаємовідносин з суспільством, колективом, іншими людьми, тоді як правові норми поведінки – це точно певні норми поведінки, зафіксована в законі. Порушення моральних норм супроводжується громадським засудженням, порушення правових норм супроводжує кримінальне покарання, відповідальність перед законом. Метою морального виховання є виховання людини відповідальної, що усвідомлює своїх вчинках і в тому, як вони відбиваються на

навколишніх людей і на суспільстві в цілому, чесного, сумлінного, не здатного на обман і крадіжку.

Другий етап діалогу, як правило, присвячений знайденому вирішенню проблеми серед учасників співбесіди. На цьому етапі в розумінні учасників стає зрозумілим і узагальненим їхній попередній досвід і знання. В результаті обговорення і погодження думок учасники доходять до засобів вирішення проблеми і прийняття спільної думки щодо існуючої проблеми.

На *третьому і останньому етапі* в діалозі по Сократу проблемна ситуація з'являється знову, і це сприяє подальшому розвитку учасників діалогу. В цей момент з'являється нова логіка розвитку подій і думок, яка зрозуміла усім сторонам учасникам діалогу.

Сучасні фахівці виділяють у структурі діалогу *вступ, основну частину, заключення*. *Вступна частина* включає слова, які допомагають встановити контакт і довіру між учасниками. Тут доцільно використати слова привітання ввічливі фрази і питання про самопочуття. *Основна частина* діалогу містить обговорення теми, яка винесена для діалогу. На цьому етапі кожен із учасників викладає свої думки про проблему, яка обговорюється, викладаються аргументи як «за», так і «проти», викладається можливий підхід до вирішення проблеми. На цьому етапі учасники мають уважно слухати один одного і мають задавати питання для уточнення позицій і кращого розуміння один одного. Наступний етап – це *заклучення*. На *заклучному етапі* проводять підсумок обговорення проблеми і формулюють спільні висновки, з якими погоджуються учасники. При невдалому діалозі кожен з учасників може лишитися при своєму баченні і тоді до спільної думки дійти не вдалося, або погодження прийшло лише часткове із рядом обставин, а в цілому думки розійшлися. Закінчується будь-який діалог побажаннями і вдячністю за співпрацю.

Висновки. Занурення в сутність діалогу, як особливої форми спілкування, а також усвідомлення проблем, що можуть супроводжувати діалог, дозволяє з'ясувати основні характерні риси цієї форми спілкування, до яких можна віднести взаємоповагу учасників і їх міркувань, їх рівність в судженнях, логічність аргументів, відповідальність кожного учасника за свої слова, взаємний обмін досвідом і знаннями. Діалог – це спілкування між двома чи більшою кількістю людей, при якому вони обмінюються інформацією і думками за допомогою реплік, колективно вишукують об'єктивну реальність. Важливою рисою будь-якого діалогу є зацікавленість в ньому учасників, а також в отриманні бажаної інформації його учасниками. Додержання учасниками певної схеми і виробленої структури діалогу робить його більш ефективним і продуктивним і стає запорукою успіху. Діалог допомагає у вирішенні проблем і конфліктів. Він дозволяє краще зрозуміти опонента і знайти спільне рішення.

Список використаних джерел:

1. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. М., 1979.
2. Бубер М. Я и Ты. М., 1993.
3. Кессиди Ф. Х. Сократ. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1988. – 220 с.

СЕКЦІЯ ХІІ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВИТРИВАЛІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Ткаченко Анастасія Кирилівна

курсант 1 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Журавель Олександр Анатолійович

доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Питання фізичної витривалості серед поліцейських є дуже актуальним, тому що для виконання поліцейських обов'язків та функціональних повноважень, є важливим не тільки високий рівень професійних знань та неухильного дотримання правил етичної поведінки, але й належний рівень розвитку фізичних якостей, у тому числі і витривалості.

Окремі аспекти розвитку фізичних якостей поліцейських у своїх дослідженнях висвітлили Р.А. Марков, В.А. Дідковський, В. В. Бондаренко та багато інших, які у своїх наукових роботах, констатували той факт, що витривалість, як критерій фізичного розвитку поліцейських у їх професійній діяльності є дуже важливим, актуальним та потребує подальшого вивчення та вдосконалення.

На думку Маркова «Найважливішою фізичною якістю є витривалість. Вона відображає рівень загальної працездатності людини та виявляється як під час занять спортом, так і у повсякденному житті. Витривалість необхідно розвивати, Організаційно-правове забезпечення функціонування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану щоб мати здатність тривалий час переносити будь-які фізичні навантаження, якомога довше не втомитися. Враховуючи особливості поліцейської діяльності витривалість є вкрай важливою» [1, с. 79].

Можна виокремити декілька видів фізичної витривалості та з'ясувати, який має найбільш ефективний вплив на виконання професійних обов'язків поліцейського:

1. Загальна фізична витривалість - це комплексна здатність організму витримувати тривале фізичне навантаження різної інтенсивності та характеру. Це поняття охоплює різні аспекти фізичної підготовки та може визначати рівень загальної витривалості організму в цілому.

2. Спеціальна фізична витривалість - це форма фізичної підготовки, яка орієнтована на конкретний вид спорту чи вид діяльності, що вимагає специфічних фізичних навичок та характеристик. Це може бути важливою частиною підготовки

для спортсменів, атлетів або працівників поліції, які мають специфічні фізичні вимоги.

3. Силова фізична витривалість - це здатність м'язів працювати протягом тривалого періоду часу під впливом силових навантажень. Вона визначає, наскільки ефективно м'язи можуть витримувати інтенсивність та тривалість фізичного навантаження.

На нашу думку, найважливішою у діяльності працівника поліції є саме спеціальна фізична витривалість, тому що вона орієнтована на діяльність, що вимагає специфічних фізичних навичок та характеристик.

Розвиток фізичних якостей поліцейського, а у тому числі і витривалості, досягається шляхом здійснення фізичної підготовки. Розвиток витривалості також впливає на психічне здоров'я та стресостійкість поліцейських, що є ключовим для ефективного виконання їхніх обов'язків. Фізична підготовка – це комплекс заходів, спрямований на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності [2, с. 101]. Тобто фізична підготовка - це процес систематичного фізичного тренування та розвитку організму для покращення фізичних здібностей та загального здоров'я, що є важливим у діяльності Національної поліції України.

Слід зазначити, що Марков Р. А. у своїй науковій роботі зазначає, що ефективне виконання поліцейським покладених на нього завдань неможливе також без засвоєння теоретичних знань з фізичної підготовки, тобто оволодіння правоохоронцем певною системою знань та навичок з фізичної підготовки, необхідних для виконання ним своїх професійних обов'язків [1, с. 79].

Як висновок, ми можемо зауважити, що фізична підготовка відіграє важливу роль у роботі поліцейських, оскільки вона визначає їхню здатність ефективно виконувати службові обов'язки та реагувати на різноманітні ситуації, натомість витривалість визначає здатність поліцейського працювати тривалий час під час службових обов'язків, забезпечуючи високий рівень продуктивності та безпеки. Слід підкреслити те, що висока витривалість поліцейських допомагає забезпечити їхню безпеку та успішне виконання службових завдань.

Список використаних джерел:

1. Марков Р. Важливість розвитку витривалості для працівників поліції / Р. Марков // Організаційно-правове забезпечення функціонування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану: матеріали Всеукр. кругл. столу (м. Дніпро, 3 черв. 2022 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2022. – С. 78-80.
2. Линець М.М. Основи методики розвитку рухових якостей: навч. посіб. Львів: Штабар, 1997. 207 с.

КАРАТЕ - ЯК ВИД ЄДИНОБОРСТВ

Лапа Марат Віталійович

курсант 1 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Журавель Олександр Анатолійович

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Карате — це бойове мистецтво, яке виникло на теренах східних країн, особливо в Японії, і стало важливою частиною їхньої культури. Слово "карате" перекладається як "пуста рука", вказуючи на те, що це мистецтво базується на використанні рук і ніг для захисту та нападу. Карате поєднує в собі фізичну силу з етикою і духовністю.

Історія карате налічує в собі століття розвитку і трансформацій. Початки карате пов'язані з вивченням бойових мистецтв, яке сягає своїм корінням до традиційного китайського кунг-фу. Протягом століть карате еволюціонувало, збагачуючись впливами різних культур і майстрів. У японському контексті, карате стало особливо популярним у середньовіччі, де різні школи та стилі формувалися. Його вплив виходить за рамки фізичної тренування — карате сприяє розвитку духовних якостей, таких як самоконтроль, повага та чесність. Сучасне карате — це не лише ефективна система самозахисту, але і шлях самовдосконалення, який підкреслює злагодженість тіла та розуму. Розглядаючи карате, ми занурюємося в багатий світ традицій та цінностей, які зберігаються протягом поколінь.

Карате — це не лише навички фізичного взаємодії, але і велика система, яка ґрунтується на глибоких етичних принципах та духовному розвитку. У своїх засадах, карате вбирає дух бойових мистецтв та витягає його за межі практики.

Етика в карате вимагає від практикуючих великої чесності, яка проявляється як у спортивних заходах, так і в повсякденному житті. Поняття почесності і непорушності дуже важливі в світі карате, сприяючи формуванню сильного характеру та відповідальності перед собою та іншими. Повага в карате виявляється не лише взаємодією з іншими практикуючими, але й у поважному ставленні до самого себе. Учень карате вчиться поважати свої здібності та слідувати внутрішнім переконанням. Це також про взаємоповагу в класі чи залі для тренувань, де кожен учасник цінує внесок інших.

На рахунок самоконтролю в карате — це вміння керувати своїми діями, емоціями та реакціями. Практикуючи самоконтроль, особа розвиває внутрішню силу та стабільність. Це стає основою для досконалості у техніці та вищого ступеня майстерності. Карате виховує не лише високий рівень фізичної підготовки, а й відмінність у внутрішньому світі, роблячи його не тільки потужним, але і етично вишуканим мистецтвом. Скромність виступає як основний стовп внутрішнього світу карате. Практикуючи скромність, учні навчаються не переоцінювати свої здібності та завжди залишатися відкритими для вдосконалення. Це робить кожну тренування можливістю для самовдосконалення. Чесність є основою моральності в карате. Вона вимагає від практикуючого бути відвертим і відчиненим у всіх аспектах навчання. Чесність також заснована на взаєморозумінні з іншими членами спільноти карате та відзначається чесністю у всіх взаємодіях.

Принцип постійного самовдосконалення — це визнання того, що шлях карате —

це постійний процес навчання та розвитку. Практикуючись в карате, людина вдосконалює свої навички, характер і взаємовідносини з іншими. Це відображає принцип "Карате нікогда не закінчується" — завдання, що ніколи не припиняється, і завжди веде до нових висот. Загальною метою цих принципів є не лише створення сильних фізично осіб, а й виховання внутрішньої сили, моральності та глибокого розуміння власного "я". Карате стає не тільки шляхом навчання технік, але і шляхом культивування духовної мудрості і рівноваги у житті.

На мою думку, карате — це не просто мистецтво самозахисту чи фізична активність, але і філософія, що пронизує всі аспекти життя. Вивчення цього бойового мистецтва відкриває перед людиною не тільки таємниці ефективного захисту, але й шлях до вдосконалення свого характеру та духовності. Карате допомагає мені розуміти важливість поваги до інших та себе. Кожен удар, кожна техніка — це не лише вправа для тіла, але і нагадування про важливість взаємоповаги. Це мистецтво надихає мене виховувати не лише фізичну, але і моральну силу. У своєму ставленні до карате я відчуваю, що це не просто заняття, а шлях життя. Принципи скромності та чесності викликають у мене бажання бути чесним перед собою та іншими, а постійне самовдосконалення — прагненням до постійного росту. Карате для мене — це не просто рухи і техніки, але й можливість поглибити зв'язок між тілом і розумом, знайти гармонію в собі. Це мистецтво, яке розвиває не тільки мої фізичні здібності, але і вчить бути більш витриманим, зосередженим і уважним до деталей. Карате ставить переді мною завдання не тільки досягати високого рівня майстерності в техніці, але й вдосконалювати свою особистість. Це викликає в мені віру у власні можливості та бажання докладати зусиль для досягнення гармонії тіла та духу.

Основні удари та блоки в карате відіграють важливу роль у формуванні ефективної техніки та дисципліни. Удари можуть бути розділені на різні види, включаючи "цукі" (удари кулаком), "кицуке" (удари ліктьовим суглобом), та "гері" (удари ногою). Вивчення та вдосконалення цих елементів дозволяє практикуючим виробляти силу та точність в кожному русі. Блоки, з іншого боку, є важливим елементом для захисту від ударів супротивника. Вони включають в себе різноманітні техніки, такі як "гедан бараї" (нижня блокада), "чудан укэ" (середня блокада), та "дзюдан укэ" (верхня блокада). Вивчення блоків удосконалює навички самозахисту та формує вміння ефективно реагувати на різні ситуації.

Ката — це стилізовані послідовності рухів, які репрезентують ідеальні сценарії бойового протистояння. Ці послідовності виконуються однією або декількома особами і дозволяють практикуючим вдосконалювати техніку, покращувати координацію та наводити порядок в рухах. Вона також має глибокий сенс в аспекті духовного розвитку, оскільки вона передає традиційні цінності та філософію карате. Кожен рух має власну символіку, що додає культурну і глибоку складову до тренувань.

Куміте — це аспект карате, який орієнтований на реальні бойові ситуації та включає в себе взаємодію з партнером. Відбуваючи куміте, практикуючі навчаються адаптувати свої навички до дій супротивника, розвивають вміння читати рухи та приймати стратегічні рішення в реальному часі. Він розділяється на різні види, включаючи "йаку зукі куміте" (напад проти захисту) та "го но сен куміте" (припинення атаки супротивника). Ці види куміте сприяють розвитку не лише фізичної сили, а й тактичного мислення та вміння працювати в команді.

Вивчення технічних аспектів карате стає не лише процесом отримання фізичних навичок, але і відкриттям дверей до глибшого розуміння бойового мистецтва як шляху самовдосконалення та гармонії.

Фізична підготовка в карате включає в себе систематичний розвиток сили та гнучкості. Тренування орієнтоване на вдосконалення м'язової системи та забезпечення гнучкості для ефективного використання різноманітних технік. Вправи на розвиток сили спрямовані на покращення фізичної витривалості та забезпечення стабільності під час виконання рухів.

Гнучкість в карате необхідна для широкого рухового спектру, що включає удари руками та ногами, блоки та ефективне використання тіла в цілому. Тренування направлене на розширення амплітуди рухів та підвищення ефективності кожного руху.

Медитація та концентрація є невід'ємною частиною ментальної підготовки в карате. Медитація в карате може включати різні форми, такі як "зен" (зосередження на диханні) та "кіндза дзен" (сидяча медитація). Ці практики сприяють заспокоєнню розуму, покращенню самопочуття та розвитку внутрішньої гармонії.

Концентрація в карате є важливою для досягнення високого рівня майстерності в техніці та покращення уваги на деталях. Тренування зосередженості включає в себе фокус на точному виконанні кожного руху, контроль уваги під час ката та точність у виконанні ударів та блоків.

Фізична та ментальна підготовка в карате взаємодіють, створюючи повноцінний підхід до розвитку особистості. Вони не лише формують сильне тіло, але і сприяють розвитку внутрішньої сили, спокою та рішучості, що стає основою для високого ступеня майстерності в цьому благородному мистецтві.

Важливим елементом ментальної підготовки в карате є зосередженість на диханні. Учень навчається свідомо контролювати своє дихання, що не лише покращує фізичний стан, але й допомагає знизити рівень стресу та збільшити зосередженість під час тренувань і поєдинків. Крім технічної майстерності, карате також розвиває емоційний інтелект. Учні вчаться розпізнавати та керувати своїми емоціями, в той час як зосередженість під час тренувань допомагає зберігати внутрішню рівновагу під час викликів. Тренування в карате вимагає високого рівня самодисципліни та уміння організувати час. Учні навчаються ставити конкретні цілі, визначати пріоритети та систематично працювати над своїм розвитком. Це навички, які переносяться в інші аспекти життя. Карате виховує психологічну стійкість, допомагаючи подолати виклики і стресові ситуації. Учні вчаться виробляти стійке мислення, пристосовуватися до змін та виходити з конфліктних ситуацій з ефективними рішеннями. Тренування в карате сприяє підвищенню рівня енергії та фізичної витривалості. Систематичні тренування поліпшують функцію серцево-судинної системи, збільшують витривалість та загальний стан здоров'я. Фізична та ментальна підготовка в карате не тільки формують вдосконалене тіло, але і виховують гнучкість розуму, що робить карате не лише способом самозахисту, але і цілісною системою розвитку особистості.

Щодо видів, карате має різноманітні школи та стилі, кожен з яких виникає зі своїми традиціями, філософією та технічними особливостями. Декілька основних шкіл та стилів включають: шотокан-рю, кіокушинкай, сото кан, гоїдо-рю.

Проаналізуємо відмінності між стилями деяких видів: кіокушинкай - визначається силовими ударами та інтенсивними поєдинками. Акцент на фізичній міцності та витривалості. Сото Кан - набагато більше адаптований до реальних ситуацій, з більшою увагою до технік самозахисту та використання природних рухів. Також слід зазначити що, кіокушинкай - розвиває духовні якості через тренування у суворих умовах, таких як силові тренування та поєдинки без захисту. Сото Кан - зосереджений на розвитку тіла та духу з використанням меншої суворості, сприяє

гармонії та балансу. Система тренувань базується: кіокушинкай - часті та інтенсивні тренування фізичних та бойових навичок. Сото Кан - більше уваги приділяється техніці, координації та адаптованому підходу до практики.

Кожен стиль карате має свої унікальні особливості та підходи, що дозволяє кожному практикуючому обрати той, який відповідає його чи її індивідуальним потребам та цілям.

Призначення: розвиваючи самоконтроль через тренування в карате, можна досягти більшої стійкості та управління своїми емоціями в повсякденних ситуаціях. Користь: зосередженість на моменті допомагає збільшити продуктивність та уникнути стресу.

Повага та етика - призначається на принципі поваги в карате сприяють взаємоповазі та розумінню важливості поведінки з іншими з повагою. Користь - в повсякденному житті це сприяє покращенню взаємовідносин, комунікації та робить оточуючих більш згуртованими.

Скромність та чесність - призначається на розвитку скромності та чесності в карате, можна виробити дисципліну та етичне спрямування. Користь - зберігаючи чесність, можна будувати довіру в професійному та особистому житті.

Постійне Самовдосконалення - призначається на принципі постійного самовдосконалення надає стимул для розвитку та досягнення нових цілей. Користь - застосовуючи цей принцип в повсякденному житті, можна впродовж усього життя навчатися, розвиватися та досягати нових висот.

Самодисципліна: користь - практика карате вимагає систематичної самодисципліни, що переноситься в щоденне життя. Це допомагає утримувати обіцянки, додержуватися графіку та досягати поставлених цілей.

Вміння перебороти труднощі: користь - карате навчає ставитися до труднощів з визначеністю та вирішувати їх систематично. Це розвиває стійкість та витривалість в реальних умовах.

Рішучість та впевненість: користь - тренування в карате допомагає виробити впевненість у власних силах та рішучість. Це корисно в процесі прийняття рішень та подолання викликів.

Управління стресом: користь - карате вчить ефективним методам управління стресом через концентрацію, дихання та самоаналіз.

Застосування принципів карате в повсякденному житті допомагає створити баланс між фізичним та ментальним розвитком, що в свою чергу сприяє гармонійному та здоровому способу життя. Карате, як вид бойового мистецтва, не лише викликає захоплення своєю грацією та ефективністю, але і глибоко впливає на особистісний та громадський аспекти життя. Завдяки своїм філософіям, принципам та практичним вправам, карате стає цілісним шляхом самовдосконалення та гармонії.

Отже, карате — це не лише спосіб самозахисту, але і шлях до внутрішнього розвитку, який виправдовує своє існування в кожному русі, кожному вдосконаленні та кожному виграному в житті "поєдинку".

Список використаних джерел:

1. Українська федерація карате - Українська федерація карате - <https://karate.ua/>.
2. Спортсмени - Українська Федерація карате - Українська федерація карате - <https://karate.ua/members/athletes>.
3. Fska - fska.com.ua - <http://fska.com.ua/ru>.
4. Кіокушинкайкан Карате - <https://budokarate.org/>.

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ З ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ У ВИГЛЯДІ СПАСТИЧНОЇ ДИПЛЕГІЇ

Яценко Владислав Валерійович

магістрант кафедри фізичної терапії, ерготерапії

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Науковий керівник: Яцишин Зіновій Миколайович

канд. мед. наук, доцент, завідувач кафедри фізичної терапії, ерготерапії

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Вступ. Тяжкість інвалідизації у 20-35 % хворих з дитячим церебральним паралічем (ДЦП) виявляється настільки значною, що вони не можуть обслуговувати себе, пересуватися, важко навчаються [5]. При цьому рухові порушення у дітей часто поєднуються із змінами психіки, мови, судомами. Важливість реабілітації таких дітей визначається поширеністю, і соціальною значимістю захворювання, що поєднується з важкою інвалідизацією. За захворювання дитячим церебральним паралічем (ДЦП) упродовж багатьох років вважалося неперспективним із позицій реабілітації і фізичної терапії (РіФТ). Відсутність ефективних методів лікування, кваліфікованих спеціалістів, спеціалізованих установ призводила до того, що такі діти направлялись лише до закладів соціального забезпечення. Досягнення реабілітаційної медицини останніх років, засновані на науково доведених фактах, дозволили успішно розвивати як медичну реабілітацію, так і саму охорону здоров'я [2,3]. Широке застосування сучасних реабілітаційних технологій у профільних установах і на базі центрів загальної лікарської практики (сімейної медицини) зумовило не тільки розвиток адаптивної фізичної культури як галузі, але й сприяло розробці спеціальних реабілітаційних програм для різних категорій важких хворих та інвалідів [4]. Дослідження останніх 15 років показали, що тільки комплексне систематичне лікування дітей із ДЦП може значно покращити їх загальний стан [1]. Це стало можливим завдяки тому, що були розроблені різні засоби реабілітації та методи рухового перенавчання дітей, автори яких (Бобат, Кебот, Феліс) вказують на можливість значно знизити ступінь інвалідності або навіть зовсім усунути її [2, 4, 5]. Комплексне лікування дітей із ДЦП включає: медикаментозне, фізіотерапевтичне, хірургічне, логопедичне, ортопедичне лікування, грязелікування, психотерапію, рефлексотерапію, масаж, гідрокінезіо- і трудотерапію [6]. Також, поряд з традиційними методами лікування використовують сучасні програми РіФТ, які включають робототехніку і пристрої, для стимуляції тих зон мозку, які відповідають за моторні і вербальні функції. До високотехнологічних реабілітаційних апаратів відносять екзоскелетний комплекс робототехніки «Локомат», який, в першу чергу, призначений для відновлення навичок ходьби, складається з підвісної системи, що дозволяє регулювати вагу опори пацієнта від 0 до 100%, механічного блоку моделювання ходьби з можливістю біологічного зворотного зв'язку, бігової доріжки. Для реабілітації в/кінцівок використовують робототехніку «Армео», яка є пристроєм, в якому кінцівка знаходиться в рукаві, який повторює конфігурацію руки. Принцип роботи заснований на біологічному зворотному зв'язку, коли пацієнт виконує завдання паретичною рукою, а сам апарат страхує хворого і допомагає м'язам «згадати» їхню функцію. Провідним сучасним засобом нейрореабілітації дітей із ДЦП є транслінгвальна електростимуляція головного мозку (ТСГМ). Стимуляція відділів мозку за допомогою спеціального пристрою дозволяє впливати на більш ніж 1000 нейронів, тим самим викликаючи покращення м'язової іннервації і рівноваги.

Мета роботи провести оцінку ефективності програми РіФТ у дітей з ДЦП із застосуванням сучасних методів реабілітації. **Організація дослідження.** Дослідження проходило на базі Івано-Франківської обласної дитячої лікарні у відділенні дитячої нейрореабілітації. Оцінено традиційну та високотехнологічну реабілітацію, яку пройшли 26 дітей віком від 3 до 7 років з клінічною формою ДЦП у вигляді спастичної диплегії. При цьому традиційну реабілітацію застосували у 14 дітей (контрольна група (КГ), високотехнологічну – у 12 дітей (експериментальна група (ЕГ)). Традиційний курс реабілітація включав: ЛФК, масаж, гідрокінезіотерапію, фізіотерапію. Заняття на високотехнологічному обладнанні включали методика ТСГМ, заняття на робототехнічних апаратах «Локомат» та «Армео». У роботі були використані такі методи дослідження: 1. Дослідження за шкалою рівноваги Берга; 2. Неврологічний огляд (анамнез життя, анамнез захворювання, об'єктивне фізикальне обстеження); 3. Статистична обробка даних (програмний пакет StatGrafix). У таблиці представлені результати, отримані до і після впровадження програми РіФТ, лікування пацієнтів КГ та ЕГ. Як видно із таблиці, в результаті застосування традиційної програми реабілітації вірогідно покращилися 10 із 15-ти параметрів, а застосування високотехнологічних методів реабілітації в рамках впровадження програми РіФТ дозволило статистично вірогідно покращити всі показники шкали Берга. Таке покращення параметрів показує, що застосування високотехнологічних методів реабілітації, які впливають на вестибулярний апарат, допомагає дітям із ДЦП вирішити головне завдання – утримання вертикального положення тіла.

Отримані результати свідчать про більш виражений лікувальний ефект високотехнологічних засобів реабілітації в рамках впровадження програми РіФТ порівняно з традиційними засобами. В результаті дитина отримує більшу можливість активно адаптуватися до соціуму, а також до самообслуговування.

Таблиця

Показники шкали Берга дітей с дитячим церебральним паралічем контрольної (КГ, n= 14) та експериментальної (ЕГ, n=12) груп

Показники	Етап експерименту	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
		x±Sx					
Рівновага стоячи	До	0,76±0,2	1,2±0,2	0,000244	0,000134	p<0,001	p<0,001
	Після	1,32±0,3	1,9±0,2				
Рівновага сидячи	До	3,04±0,2	3,4±0,1	0,002504	0,0096	p<0,05	p<0,01
	Після	3,56±0,2	3,8±0,1				
Перехід із положення сидячи	До	1,48±0,3	2,04±0,2	0,00922	0,000167	p<0,01	p<0,001
	Після	2,6±0,3	2,71±0,2				
Перехід із положення стоячи	До	1,88±0,2	2,26±0,2	0,000131	0,000199	p<0,001	p<0,0001
	Після	2,6±0,3	2,82±0,2				
Рівновага із закритими очима	До	1,08±0,3	1,3±0,3	0,016749	0,00347	p<0,05	p<0,01
	Після	1,4±0,3	1,8±0,3				
Рівновага стоячи ноги разом	До	0,72±0,2	0,8±0,2	0,02932	0,00368	p<0,05	p<0,01
	Після	1,04±0,3	1,5±0,2				
Нахил вперед з положення сидячи	До	1,72±0,2	2,15±0,2	0,00011	0,0000403	p<0,001	p<0,001
	Після	2,64±0,2	2,91±0,2				
Піднімання предмету з підлоги	До	0,84±0,3	1,1±0,2	0,404817	0,000267	p>0,05	p<0,001
	Після	1±0,3	1,4±0,2				
Повороти голови в сторони стоячи	До	1,12±0,3	1,6±0,3	0,02576	0,0268	p<0,05	p<0,05
	Після	1,48±0,3	2±0,3				
Розворот на 360°	До	0,68±0,2	0,7±0,2	0,18505	0,00196	p>0,05	p<0,01
	Після	0,8±0,2	1,1±0,2				
Сходження на платформу	До	0,12±0,1	0,3±0,1	0,021983	0,00107	p<0,05	p<0,01
	Після	0,32±0,1	0,6±0,1				
Випад вперед	До	0,52±0,2	0,6±0,1	0,103431	0,0000849	p>0,05	p<0,001
	Після	0,68±0,2	1,1±0,2				
Стійка на одній нозі	До	0,24±0,1	0,22±0,1	0,0829	0,0486	p>0,05	p<0,05
	Після	0,36±0,2	0,44±0,1				
Пересування стільця	До	2,1±0,3	2,11±0,2	0,001194	0,0000019	p<0,01	p<0,001
	Після	2,5±0,3	2,9±0,2				

Список використаних джерел:

1. Кеніс В. М. Ортопедичне лікування дітей з ДЦП / Дитячий церебральний параліч: лікування у шкільному віці: Навчально-методичне посібник/За ред. І. В. Добрякова, Т. Г. Щедріної. - Донецьк: Видавничий дім ДОНМАПО, Видавничий дім ЗАТ "ХОКА", 2010. - С. 322-341.
2. Крисюк О. Б. Відновна медицина як наука XXI століття // Адаптивна фізична культура. - 2009. - № 4 (40). - С. 31-33.
3. Крисюк О. Б., Дементьев В. Є., Рябчиков А. Ю. Роль відновлювальної медицини в сучасній охороні здоров'я / Адаптивна фізична культура. - 2010. - № 3 (43). - С. 43-45.
4. Крисюк О. Б., Євсєєва О. Е., Дементьев В. Є. Актуальні питання загальної лікарської практики (сімейної медицини) в практиці адаптивної фізичної культури / Адаптивна фізична культура. - 2010. - № 1 (41). - С. 20-23.
5. Сатарі В. В. Віра в себе, віра в майбутнє// Життя з ДЦП: Проблеми та рішення. – М. – 2010. – № 4. – С. 52-55.
6. Baxter P. Definition and Classification of Cerebral Palsy // Dev. Med. Children. Neurol. (Suppl.) - 2007. - Vol. 49. - P. 12-17.

СЕКЦІЯ XXIII. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

БОРОТЬБА З НЕПИСЬМЕННІСТЮ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ В 20-Х РР. ХХ СТ.

Кухарєва Наталія Михайлівна

завідувач науково-дослідного відділу «Музей Заповіту Т.Г. Шевченка»
Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Україна

Дане дослідження розкривається в основному на матеріалах архівних даних та публікаціях місцевої преси 20-х років.

Інтенсивний розвиток освіти на Переяславщині почався з 1917 року, коли на теренах нашого краю офіційно оформилась освітньо-культурна та громадська організація «Просвіта» (червень 1917 р.). Вона була створена на базі творчого гуртка «Юнацька спілка». До складу «Просвіти» увійшли найініціативніші прогресивні культурні та освітні діячі Переяслава, які поширювали нові ідеї не лише в місті, а взагалі в повіті. Очолив переяславську «Просвіту» відомий громадський діяч А. Дорошкевич. До організації вступили ряд відомих освітян, в переважній більшості переяславчани – Микола Міщенко, Світлана Чепцова, Антон Лопотинів, вчителі Дмитро Терентійович і Марфа Прокопівна Іващенко, М. Матвєєв та багато ін.

З приходом та поступовим утвердженням радянської влади «Просвіта» згодом була реорганізована в так звану «червону просвіту». Та значна частина просвітян продовжила свою діяльність на ниві освіти, до них приєдналися і молоді вчителі, які теж не були байдужі до збереження національних традицій в освіті. Це – С. І. Хабад. У Переяславі його знали як одного з найкращих викладачів математики не тільки в місті, а й у області, А. П. Воловик – директор школи № 2 в м. Переяславі, вчитель історії, Я. Ф. Білошицький, вчитель хімії, Є. С. Науменко, вчителька української мови та літератури, С. Н. Чаусова, вчитель німецької мови, П. П. Дремлюга, Ю. А. Луговик, О. О. Гончар, А. С. Кузьменко, сестри Черняк та багато інших [3, с. 2].

На початку 20-х років «Просвіти» взагалі були ліквідовані. Розвиток освіти на Переяславщині йшов у руслі загальноукраїнського освітнього процесу. Слід відмітити той факт, що для Переяславщини I пол. 20-х р. характерні досить часті адміністративно-територіальні зміни. У вересні 1921 року Переяславський повіт відійшов до Київської губернії від Полтавської. З грудня 1922 року по квітень 1923 року Переяслав – центр Золотоніської округи. З квітня 1923 року – це районний центр Київської області [4, с. 212].

Звичайно, ці зміни мали вплив і на розвиток освіти на Переяславщині та на процес українізації краю.

У Полтавській губернії, до складу якої входив і Переяславський повіт, дуже гостро ставилось питання ліквідації неписьменності. На початку 20-х рр. на Переяславщині було майже 20 тис. неписьменних [12, с. 26] Тому для вирішення даної проблеми мобілізувались всі сили, в тому числі профспілки і комнезами. Перед школою ставилось завдання не лише навчити читати і писати, але й виховувати маси. Ставився наголос на необхідності організації відповідних шкільних колективів, які

були б господарями школи [12, с. 26].

Звичайно, найбільший тягар в освітній роботі лягав на плечі вчителів. Перш за все до вчительства, яке продовжувало свою педагогічну практику в післяреволюційний період, радянська влада ставилась з недовірою, звинувачуючи цю інтелігенцію у дрібнобуржуазній контрреволюційності.

На допомогу вчителям, як в освітній, так і в агітаційній діяльності приходили комсомольці.

Досить активно себе виявляли комсомольці Полтавщини. Робота КСМ була направлена в русло політпросвіти. Її завданням була організація, як в містах, так і в селах, будинків молоді, які замінювали б собою союзні клуби.

В Переяславському повіті було організовано 7 коммолів. Число членів – 191 чол. [2, с. 3].

Протягом квітня в повіті було організовано 9 просвіт. Робота в них проводилась цілеспрямовано та інтенсивно. 29.06. 1920 р. підвідділ II шкільної освіти в Переяславі відкрив курси українознавства у помешканні «Просвіти». Програма курсів включала вивчення історії України, економічної географії України, української мови, літератури, політекономії. Ці курси мали велике значення для підвищення освітнього рівня переяславчан [6, с. 94].

В Переяславі також діяли курси підготовки працівників освіти та додаткової підготовки з соціального виховання [10, с. 18].

Великий внесок у загальноосвітню справу та справу ліквідації неписьменності зробив Губвидав Полтави. Губвидав створив план покриття Полтавщини сіткою дерев'яних щитів для розклеювання газет і плакатів. Щити ставилися у всіх населених пунктах від 500 душ [14, с. 15].

В 1921 р. Полтавське губвидавництво приступило до друкування великої кількості шкільних підручників, читанок, літературних збірок та ін. [4, с. 158].

У 1922 р. власне розпочалась планомірна ліквідація неписьменності на селі в межах Київщини. Першим кроком у цьому напрямку був семінар для вчителів, які працювали у школах для дорослих. Крім загальної підвищеної кваліфікації ліквідатора неписьменності, він підкреслив хиби в роботі, дав можливість учасникам поділитися власним досвідом між собою, тісніше організуватися, підбити підсумки проробленої роботи й намітити окремі питання для детальної розробки [16, с. 5].

На семінарі закладалися гуртки вчителів, губернська комісія розіслала по всіх повітових політосвітах наказ організувати протягом кількох місяців тижневі курси по ліквідації неписьменності. Учасниками курсів ставали вчителі трудових шкіл по селах (не менше 2-х від волості).

В 1923 р. було офіційно організовано товариство «Геть неписьменність», а в 1924 р. воно вже розгорнуло свою діяльність в губерніях, повітах, на підприємствах і в селах. На Переяславщині товариство почало діяти в 1924 р. і мало охопити навчанням 60-70% населення. Наступного року у місті діяло 5 лікнепів і 2 масові школи для дорослих [15, с. 18].

Кожен член товариства сплачував внески, на які організовувались гуртки і школи. Першим головою товариства було обрано Н. В. Малашенка, а пізніше І. Гріненка. Товариство зібрало кошти на створення 75 груп навчання, охопивши 3000 слухачів [15, с. 18].

З метою ширшого охоплення неписьменного населення лікпунктами і кращого їх матеріального забезпечення у кожній окрузі проводились тижні та місячники ліквідації неписьменності.

Підручниками школи грамоти були забезпечені на 75% [18, с. 9].

На початку 1924 н. р. у Києві відбулися губернські курси додаткової підготовки вчителів, де було 160 вчителів, які в своїх районах проводили ознайомлення місцевих вчителів з новими досягненнями шкільної науки [22, с. 10].

У Переяславському повіті було два заклади для підготовки вчителів – Вийтовецькі та Березанські курси підготовки вчителів [11, с. 23].

На терені Переяславщини лише з 1923 р. освітня справа почала помітно підноситись. Працівники освіти і школи почали отримувати матеріальне забезпечення.

Вчительству доводилось працювати в надмірно складних умовах: шукання методів роботи в новій трудовій школі, відсутність підручників, педлітератури, педкерівництва шкідливо відбивалось на настроях працівників освіти. Успіх роботи залежав від того, як кожний окремих керівник освітньої установи умів зорієнтуватись в тих умовах, в яких опинився.

Уже з 1924 року всі ці негативні явища в питанні освіти Переяславщини починали з кожним днем усуватись. Школи відчували під ногами ґрунт.

1926 рік можна визначити як рік великих досягнень, як рік переходу на шлях націоналізації освітньої роботи, коли школи працювали і одержували кошти для ремонту своїх приміщень.

Навантаження в сільських школах було унормовано. Підручниками молодші групи були забезпечені на 80-90%. На терені району збудували 2 культурно-громадських будинки, що пристосували під школи, а також будувались 2 нові шкільні приміщення. Та на цьому робота в культурно-освітній галузі не зупинялась. На перспективу планувалось відкрити ряд нових освітніх закладів та культурно-громадських будинків. В справі ліквідації неписьменності була звернута велика увага на якість роботи [16, с. 304].

В с. Помоклях вчителі ухвалили відкрити в порядку громадської діяльності лікнеп та вечірню сільську школу підвищеного типу для дорослих. В с. Трахтемирові за ініціативою вчительства було організовано вечірню школу для дорослих та молоді, де навчалось 50 чоловік. До того ж, ще не всі бажаючі змогли вступити до школи за браком місць [14, с. 3].

По всьому Переяславському району здійснювалось самооподаткування. Ці кошти збирались на культурні потреби – на будівництво шкіл, сільбудинків, на влаштування кіно та радіо. Громадськість активно включалась в цей процес, і результати були помітні [1, с. 2].

В Підварках працювали 4 куткові лікпункти, де навчались лише жінки. Передбачалось організувати ще 1 лікпункт для жінок. Жінки навчались охоче і вдало суміщали освіту з виробничою діяльністю [5, с. 4].

Також відчувалась потреба на Переяславщині з вчительськими кадрами, тому було висловлено бажання створити педагогічні технікуми, щоб готувати нові освітянські сили.

За демографічним переписом 1926 року на Переяславщині було зареєстровано 10725 неписьменних віком від 14 до 35 років [11, с. 20]

За період 1929/30 рр. необхідно було навчити грамоті 6 тис. неписьменних і охопити школами 1133 малописьменних [20, с. 3].

Щоб виконати цей план, було намічено охопити платною мережею лікпунктів 2400 неписьменних та безкоштовною – 3600 чол. [20, с. 3].

Перед вчителями було поставлено ряд вимог: організувати облік неписьменних, організувати семінар для письменних, ведення методологічної роботи серед ліквідаторів. У великих селах, як Дем'янці, Пристроми, Козлів, Студеники, Помоклі та

інші організувати силами освітян школи малописьменних, де вчителі виконуватимуть частину роботи в цій школі [19, с. 4].

Не залишалось поза увагою і культурно-освітнє життя м. Переяслава. Культсекція міськради підготувалася до початку навчального року в лікпунктах. В місті нараховувалось 320 неписьменних. Було організовано 2 основні групи, що охоплювали 80 неписьменних. Всі, хто мав освіту не менше 7 років школи повинні були зареєструватись [17, с. 1].

Профспілки та організації кустарів також залучались до цієї роботи, вони мали подати списки письменних, які б залучались до ліквідації неписьменності.

У Переяславі планувалось остаточно ліквідувати неписьменність за 1929-30 н. рік [19, с. 4]

Питання боротьби з неписьменністю на Переяславщині ставилось під контроль Київської комісії по боротьбі з неписьменністю. Були створені бригади, які перевіряли стан освіти по селах. Перевірка показала, що не скрізь гаразд із охопленням неписьменності населення як основними лікнепами, так і поодинокогуртовим навчанням. У Переяславі теж були виявлені недоліки. Ще влітку було зроблено облік неписьменних і малописьменних, було зареєстровано 328 чол. З вересня 1929 р. почали ліквідацію неписьменності. В міськраді було зареєстровано 118 культармійців, але реально працювали лише 45, що охопили навчанням 59 неписьменних. Ці культармійці працювали за методичним керівництвом вчителів [7, с. 3].

Крім того, учні агрошколи охопили поодинокогуртовим навчанням 83 неписьменних [7, с. 3].

Вчителі та учні Єврейської трудшколи проводили ліквідацію неписьменності єврейською мовою і навчали 42 неписьменних та малописьменних [13, с. 4].

Щоб охопити навчанням малописьменних, райком спілки «Робос» організував порядком культпоходу 4 групи, що охопили приблизно 100 малописьменних [13, с. 4].

Були і позитивні результати освітньої роботи на Переяславщині.

Проводилась агітаційна робота щодо створення навколо основних лікпунктів куткових лікпунктів та поодинокогурткового навчання. Крім того, створювались літгуртки, куди залучалось все більше молоді [14, с. 3].

А для бажаючих отримувати вищу освіту пропонувався вступ до ВЗІНО (заочна форма навчання). Це була чудова нагода для робітників і селян, не відлучаючись від постійної роботи, шляхом самоосвіти здобувати вищу освіту.

З метою покращення освітньої роботи і прискорення роботи по боротьбі з неписьменністю виникали нові методи. Одним з них було соціальне змагання. Працівники освіти Переяславщини прийняли рішення брати участь у такому змаганні. На 8-у окружному з'їзді працівників освіти Київщини представники Луганського округу викликали переяславців на соціальне змагання. Суть його полягала в тому, що протягом двох років (до 1.05. 1931 р.) на Переяславщині буде завершена остаточно ліквідація неписьменності. Всі працівники освіти зобов'язались вступити до товариства «Геть неписьменність» та взяти найактивнішу участь у ліквідації неписьменності [9, с. 4].

Працівники освіти Переяславщини уклали угоду з освітянами Ровенецької спілки «Робосу», узгодивши умови праці в обох районах [9, с. 4].

15 шкіл Переяславського району проводили змагання між собою з метою підвищення продуктивності і якості праці. Перевірка виконання вимог здійснювалась РІНО та РК «Робос» [9, с. 4].

Основною вимогою було збільшення кількості робітників з вищою освітою у

старшому концентрі сільських шкіл та залучення вчителів молодшого концентру до ВЗІНО. Газета «Народний учитель» повинна була стати дороговказом для освітян.

У грудні 1929 р. було підбито підсумки 6-ти місячної роботи освітян Переяславщини в умовах соцзмагання з освітянами Ровенщини [17, с. 1].

Перші підсумки показали, що більшість освітян з великою відповідальністю бралися до роботи, але були й такі, що ігнорували її (наприклад, в с. Дем'янці) [17, с. 1].

Не розгорнули соцзмагання 8 профколективів [17, с. 1].

До Переяславського району надходили 76 примірників газети «Народний учитель» [17, с. 1].

Значно зменшилась кількість прогулів, запізньєв. Вчителі проводили спеціальні роботи серед піонерів.

За планом РК «Робос» в Переяславському районі було намічено організувати чотири гуртки профосвіти – в Козловському, Помокельському, Полого-Вергунівському та Полого-Яненківському профколективах [16, с. 98].

Програму навчання та відповідну літературу в РК «Робос» одержали. Був призначений і керівник, який відповідав за цю роботу.

Слід зазначити, що крім звичайних освітніх шкіл та товариств по боротьбі з неписьменністю значну частку освітньої роботи проводили бібліотеки, сельбудинки, різноманітні гуртки.

Наприклад, Дем'янський сельбудинок відродив свою роботу за рахунок грошей самообкладання. Для сельбудинку були придбані картини, кінофільми та інші необхідні речі [23, с. 11].

Андрушівська хата-читальня також активізувала свою роботу. Жваво працювали гуртки, молодь і дорослі систематично відвідували хату-читальню, місцеві вчителі також надавали допомогу і організовували гурток загальної освіти [23, с. 11].

При Дем'янецькій школі крою та шиття, де навчалися жінки, викладали також політграмоту, кооперацію та математику. Учителі допомагали жінкам підвищувати свій культурний рівень [23, с. 11].

Подібний гурток був організований і в селі Трахтемирові [23, с. 11].

В селі Підварках станом на березень 1929 року працювали чотири куткові лікпункти, де навчалися лише жінки [23, с. 4].

За 1 рік 70 жінок ліквідували з допомогою цих пунктів свою неписьменність. А також заснували гурток сількорок і передплатили 30 примірників газет, організували школу крою та шиття, де навчалися 25 жінок, здійснювали культпоходи, зокрема, до Переяслава [23, с. 11].

Для полегшення умов праці для жінок в Переяславі та інших селах району відкривались дитячі садки та ясла.

Крім позитивних зрушень, що відбулись в 20-і роки на Переяславщині в культурно-освітній та громадській сфері, залишилось ще багато недоліків, які були пов'язані з багатьма причинами як місцевого, так і загального характеру.

Незадовільною була робота по боротьбі з неписьменністю в селі Студеники, особливо серед жіноцтва, що шкодило громадській та культурній роботі [8, с. 4].

В с. Положаях склалась подібна ситуація, лікпункти фактично не функціонували, і навіть поодинокі гурткове навчання не проводилось, хоча в селі нараховувалося 20 ліквідаторів та вчительство [8, с. 4].

Що стосується хутора Чирського, то тут взагалі не було школи. І винна в цьому була місцева влада на чолі з головою, який нераціонально використовував кошти, зібрані за рахунок самооподаткування [8, с. 4].

Ще одним недоліком було те, що навіть ті школи, які працювали, знаходились в непридатному для роботи стані. Особливо взимку ці умови ставали нестерпними, приміщення не отоплювались, знаходились в негативному санітарно-гігієнічному стані [23, с. 12].

Погано була налаштована робота хати-читальні у с. Виповзках, а в Великій Каратулі хата-читальня не працювала вже протягом 2-х років. Все це відбувалось через безвідповідальність завідувачів та тутешньої влади [23, с. 16].

Подібна ситуація склалась і в селі Пологи-Чобітьки. Звинувачення сільських кореспондентів були спрямовані на сільську раду [23, с. 21].

У Цибельській хаті-читальні малу увагу приділяли культурно-освітній роботі, молодь і дорослі приходили сюди, щоб пограти в азартні ігри [23, с. 20].

Слід зауважити, що культурно-освітня робота на Переяславщині на кінець 20-х р. була недостатньо організована. Діяльність сільбудинків та хат-читалень часто мала характер випадковості. Здебільшого ради не працювали, відповідно не було плановості. Багато завідувачів працювали безкоштовно, відповідно і якість цієї роботи була невисокою [23, с. 26].

Організована українізація в Переяславському районі в 20-х р. почалась дещо пізніше, ніж планувалося. Причини цього явища різні. Однією з основних можна вважати постійний перехід Переяславщини від однієї округи до іншої. Як відомо, вона остаточно перейшла до Київської округи лише у 1925 році. Тому накази про українізацію, про перевірку співробітників з української мови, організацію курсів української мови на Переяславщині набули широкого розголосу лише на початку 1926 року.

Українізація охопила апарати міста і села. Секретарі сільрад, співробітники сільської кооперації та інші – всі проходили через іспити.

Перед учителями також ставились певні завдання і вимоги, пов'язані з українізацією Переяславщини.

Планувались спеціальні курси української мови для вчителів. Відкриття їх намітили на 25 серпня 1929 року [21, с. 3].

Райком готувався до влаштування курсів, складав нову програму. Синтаксис, фразеологія, література та «Український правопис» 1929 року виносились на перший план. Особлива увага приділялась новій літературі [2, с. 3].

Райком розширював свою книгозбірню, щоб задовольнити потреби в першу чергу вчителів у художній літературі.

РВК повідомляв, що в грудні 1929 р. з метою підвищення знань з української мови та ліквідації явища укрнеписьменності, будуть влаштовані державні курси українізації різних ступенів для службовців як радянських, так і громадських установ. Для цього комісія в справі українізації провела перевірку службовців з метою виявити, кого й на які курси делегувати або ж взагалі звільнити від курсів.

По закінченню курсів проводилась екзаменація курсантів. Службовців, які навмисно ухилялися від курсів, автоматично звільняли з роботи згідно постанови Раднаркому УСРР [2, с. 3].

Не залишилась осторонь українізації і переяславська преса.

Станом на 1929 рік у Переяславі видавались чотири друковані газети «Змичка», «Червоний стрілець», «Лісовик» та «Освітянин» [9, с. 59].

Це були органи, які крім прямих обов'язків – інформування читачів про події місцевого, так і загального характеру, приділяли увагу українській літературній мові, створюючи власний писемний стиль відповідно правил «Українського правопису».

Наприклад, в газеті «Лісовик» містилась велика кількість віршів, фейлетонів та

інших літературних творів, написаних українською мовою. Авторами цих творів були вчителі, письменники, поети та звичайні дописувачі. Деякі з цих творів були написані справді талановито.

Тому місцеві аматори планували видати альманах, в якому були б зібрані найкращі літературні твори Переяславщини. Але остаточно невідомо, чи був реалізований цей план.

Отже, боротьба з неписьменністю на Переяславщині в 20-і роки ХХ ст. тісно перепліталась і розвивалась в руслі загальноосвітньої політики в Україні, яка спиралась на національні чинники. Школи та пункти ліквідації неписьменності в своїй переважній більшості були українізовані або ж закладались за національним принципом. У Переяславі, наприклад, була єврейська школа для дітей та дорослих, а також книгозбірня [13, с. 4]. На Переяславщині в кінці 20-х р. ХХ ст., практикувались соцзмагання, які поширились і на освіту, що стимулювало її розвиток в районі і було досить результативним.

Список використаних джерел:

1. Аронов А. К. Самооподаткування по району // Змичка, 10 грудня 1928 р. – с. 2.
2. Бедний Д. Народна освіта // Вісті ПГВК, 10 жовтня 1920 р., – с. 3.
3. Бідан П. Курси українознавства // Вісті ПГВК, 29 червня 1920 р., – с. 2.
4. Бойко О. Д. Історія України у ХХ столітті. Ніжин 1994 р., 295 с.
5. Боліла Н. Жіночий куточок // Змичка, 10 грудня 1928 р. с. – 3-4.
6. Бурим К. Березиль на селі. // Глобус №7, 1925 р., – с. 164.
7. Вовк М. Привіт робітникам освіти // Змичка, 23 березня 1929 р., – с. 3.
8. Гість. На селкорівський гачок // Змичка, 14 грудня 1929 р., – с. 4.
9. Гордієнко С. На змагання // Освітнянин, 26 серпня 1929 р., – с. 4.
10. Дашкевич Я. Р. Українізація: причини і наслідки // Слово і час, № 3, 1990 р., – с. 55-65.
11. Державний архів Київської області. ф. 176, оп. 1, спр. 364, арк. 18. ф. 176, оп. 1, спр. 364, арк. 20. ф. 176, оп. 1, спр. 364, арк. 23
12. Державний архів Полтавської області. ф. 83, оп. 1 спр. 118, арк. 26.
13. Івахно. Освіта і охорона здоров'я // Змичка, 23 березня 1929 р., – с. 4.
14. Іващенко М. Ліквідують неписьменність // Змичка, 8 березня 1929 р., – с. 3.
15. Затонський Б. Устав товариства ліквідації неписьменності та малописьменності // Вісник КГВК, 19 грудня 1923 р., – с. 15-20.
16. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України, Київ, Політвидав, 1920, т. 1, 520 с.
17. Коломієць В. Перші підсумки // Освітнянин, 20 грудня 1929 р. – с. 1.
18. Культурно-освітня комісія // Вісник КГВК, 1 лютого 1925 р., – с. 9.
19. К-к. Ліквідацію неписьменності під контроль // Змичка, 30 грудня 1929 р., – с. 4.
20. К-к. Треба навчити 6000 // Змичка, 2 жовтня 1929 р. – с. 3.
21. Лагодинський А. Суть українізації // Освітнянин, 9 червня 1929 р., – с. 3.
22. Лепинський В. В. Концепція та модель освіти УСРР у 20-ті роки / УІЖ, № 5, 1999 р., с. 3-18.
23. Матеріали про політосвітню роботу в Київській губернії. Звіт Київської комісії ліквідації неписьменності 1924-1929 рр. // ДАКО – ф. 166, оп. 4, спр. 163, арк. 1-58.

УКРАЇНСЬКЕ БАРОКО: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Федоренко Микола Олександрович

ORCID ID: 0000-0001-5480-6059

кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільних наук
Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського, Україна

Виникнення бароко, особливо раннього, пов'язане з кризою Відродження, із його наївно-оптимістичною вірою в природу як абсолютно добру силу, ідилічну віру у вроджене добро і розумність людської природи. Водночас, на світосприйняття тогочасних європейців вплинув і розвиток науки – як гуманітарної, так і, особливо, природничої. Відкриття Миколи Коперника, Джордано Бруно, Галілео Галілея, Ісаака Ньютона об'єктивно заперечували антропоцентричний світ гуманістів як своєрідну замкнуту реальність, засновану на принципах розуму, гармонії та краси. Світ перед людиною розімкнувся, простір і час постав у своїй безконечності, а людина відчула себе покинутою у цьому безмежному універсумі.

Отже, особливості соціального розвитку, а також розвиток наукового знання зруйнували цілісну оптимістичну картину ренесансного світобачення. На зміну йому приходять трагічне відчуття того, що людина – не центр гармонійно облаштованого всесвіту, а що вона залежить від зовнішніх умов буття, від стихійних – не контрольованих людиною – сил природи. Вочевидь, змінюється погляд на саму природу людини – ренесансне оптимістичне захоплення нею поступається місцем дуалістичним уявленням про її як таку, що знаходиться у полоні власних пристрастей, схильною як до добрих, так і поганих вчинків

З прагненням бароко до універсальності, намаганням досягнути безкінечність пов'язане його тяжіння до динамізму, контрастів та антитез. Контрасти та антитези є засобами відтворення динаміки буття. Звичайно, на атмосферу, в якій формувалась культура бароко, вплинула і Реформація. Розпався не лише гармонійний ренесансний світ, але розпалась і релігія. Особистість постала перед проблемою вибору. Власне, цю драматичність свідомості і успадкувала бароко, яке і формувалося в контексті релігійно-політичної боротьби (в тому числі і українське).

Бароко відоме як культурна доба, надзвичайно важлива для розуміння становлення української ідентичності. Вона вирізняється рішучою спробою, зокрема політичного, відокремлення від культури російської. Досліджуючи особливості українського бароко, Чижевський зазначає, що західноєвропейське «бароко постало принаймні почасти під впливом стремління, відходячи від суб'єктивної сваволі людського індивіду, якому Ренесанс відкрив майже необмежене поле діяльності, досягнути якихось твердих підвалин, міцних основ індивідуального буття в надіндивідуальному. Щодо особливостей становлення українського бароко, то, на його думку, воно, по-перше, не мало опозиційного спрямування (з огляду на розвиток ренесансних ідей передусім у їх повсякденному, а не духовному вимірі), а по-друге, мало для української культури модерновий характер.

Бароко часто густо розглядають в теорії культури як час практичної дії, реалізації енергії, пошук «людиною бароко» нових форм. Показовою демонстрацією дієвості цієї тези є стан, в якому перебувала Україна в роки Руїни. Умови формування гетьманської держави вимагали осмислення значення не лише збройної боротьби, а і культурної політики, яка б була спрямована на розкриття засобів національного відродження, органічного поєднання військових чеснот з моральними цінностями. Відповідно, в Україні епохи Руїни поширюється ідея Слова як «меча духовного», про

що писав Лазар Баранович у своїх проповідях. В буремні часи Реформації, що позначилися протиставленням між католиками і протестантами, Петро Могила просуває ідеї єкуменізму, християнської єдності всього культурного світу, формулює концепцію синтезу східнослов'янських та західноєвропейських культур. І хоч цей стиль претендував на цивілізаційну універсальність, ця претензія виявилася в Європі обмеженою Контрреформацією, другою хвилею схоластики, що деформувала античну концепцію людини. В Україні ж, навпаки, ця концепція затверджувалася національно-визвольною боротьбою, що висувала на перше місце людину в статусі героя, національного вождя, духовного лідера, всестанового персонажа. Тим самим в українському соціумі виникає особливий тип особистості, яка позначається зазвичай «люди бароко».

Західне європейське бароко схильне до містичного, есхатологічного переживання світу. Людина бароко, як і людина кожної епохи, стоїть перед певними «духовними небезпеками. Відчуття нестійкості, викликане війнами та суспільними потрясіннями, стимулювало посилення мотиву марності буття. Наскрізна ідея барокової культури формулюється латинським словом «vanitas» - «марнота».

Особливістю стилю бароко на території Східної Європи є те, що він набуває оптимістичного значення. У контексті бароко в Україні виникає масове мистецтво національної школи гравюри (О. та Л. Тарасевичі, Іван Мігура, Г. Левицький), яка, всупереч західноєвропейській інтерпретації барокових сюжетів на основі сцен смерті, страт, песимізму, зображає світ як квітучий сад життя, пропагує онтологічний оптимізм. Розповсюджується ідея краси як онтологічного гаранта існування Бога. У XVIII столітті в Україні з'являється й музична гімнографія (мистецтво створення гімнів). Річ у тому, що античність (а саме в контексті її освоєння й розглядалася категорія софійності) виробила два поняття розумності: це той розум, який у голові («логос») і той розум, який у речах, у бутті («софія»). Християнство взяло цю ідею для того, щоб пов'язати Бога зі світом («світ як текст Бога»), щоб обґрунтувати вчення про Бога як особистість.

Стильова домінанта бароко, принаймні в літературі, - метафоричність. І модель світу, і засіб його пізнання. Чому метафора? Мистецтво Відродження засновувалося на припущенні, що світ природний і світ духовний єднаються на засадах розуму та гармонії. Для художника ренесансу точне зображення окремих явищ життя наближало його до розкриття глибинного змісту предмету. Бароко втратило цю віру в єдність макрокосмосу і мікрокосмосу. Для митців бароко світ - складне плетиво суперечливих явищ, які є виразником дисгармонічності буття. Тому і істина не тотожна відтворенню окремих предметів у їх статиці, вона - в динамічності зав'язків між ними. А отже більш загальні властивості буття, світ у цілому неможливо відобразити через його «малі» реальності, останні у змозі лише натякати на більш глибокі закономірності, бути їх символами.

В центрі стилю бароко - живопис, що пов'язано, зокрема, зі спрямованістю бароко на глядача, прагненням наочності. Вочевидь і інші мистецтва - література - тяжіють до живопису. Завершене втілення тяжіння до унаочнення реалізувалося в емблематичній літературі - тексти, що супроводжується малюнком. Емблема - унаочнена метафора.

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТАХ ПРОГРАМИ ЄС «КРЕАТИВНА ЄВРОПА»

Комарніцька Олеся Василівна

здобувач

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

«Креативна Європа» – це програма Європейського Союзу, яка підтримує культурний та креативний сектори і «спрямована на фінансування проєктів та ініціатив, які націлені на зміцнення культурного різноманіття, а також відповідають потребам і викликам культурного та креативного сектору» [7, с. 4]. На сьогодні програма працює в 40 країнах світу, у тому числі і в Україні. Програма «Креативна Європа» стартувала у 2014 році, перший етап: 2014–2020 рр.; другий етап: 2021–2027 рр. [7, с. 4].

Якщо на першому етапі програма «Креативна Європа» складалася з двох підпрограм («Культура» і «Медіа»), то на другому етапі програма включає вже три підпрограми: «Культура», «Медіа» і «Міжсекторальна співпраця» [5]. Крім підтримки сектору культурних та креативних індустрій (ККІ), нова програма «спрямована на сприяння та підтримку відновлення цих індустрій, використання цифрових технологій, екологічність, гнучкість, адаптивність, а також інклюзивність» [7, с. 4].

Загальний бюджет програми «Креативна Європа» на першому етапі складав 1,46 млрд. євро [4], на другому – вже 2,44 млрд. євро, що на 50 % більше. Цей бюджет розподіляється таким чином на підпрограми: «Культура» – 33 %, «Медіа» – 58 %, «Міжсекторальна співпраця» – 9 % [5]. Проте, програма ЄС «Креативна Європа» покриває лише 50-60 % бюджету будь-якого проєкту, інші 40-50 % організації повинні покрити самостійно (за рахунок власного внеску; інших грантових програм; дофінансування з міського або обласного бюджету; внесків меценатів або спонсорів тощо) [7, с. 36].

Україна приєдналася до програми «Креативна Європа» у 2016 році (офіційний сайт: <https://creativeeurope.in.ua/>). З того часу українські організації мають можливість отримувати грантову підтримку у понад 20 різних конкурсах. Національне бюро програми ЄС «Креативна Європа» в Україні щороку проводить міжнародні ярмарки грантів, крім 2022 року, у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії. Перший ярмарок грантових можливостей у сфері культури було організовано 2 липня 2018 року Українським культурним фондом у співпраці з Національним бюро програми «Креативна Європа» [3, с. 11]. П'ятий міжнародний ярмарок грантів у сфері культури відбувся 2 листопада 2023 року [6]. Результатами першого етапу реалізації програми було 29 успішних українських проєктів [7, с. 4]. Загалом з 2016 по 2024 роки Україна має понад 50 успішних проєктів, які отримали фінансування за програмою «Креативна Європа» [7, с. 14].

У рамках підпрограми «Культура» передбачено декілька конкурсів – «Європейські платформи», «Європейські мережі», «Проєкти міжнародної співпраці», «Художній переклад». У 2022 році оголошено також спеціальний конкурс «Підтримка українських переселенців та культурного і креативного секторів України» [4], метою якого було «підготувати післявоєнне відновлення українського культурного та креативного сектору, а також допомогти українським митцям і культурним організаціям у створенні та демонстрації своїх проєктів в Україні та країнах-учасницях “Креативної Європи”» [7, с. 9]. В результаті цього конкурсу обрано три

проекти-консорціями, до яких входять і українські організації: «ZMINA: Rebuilding» (Міжнародний благодійний фонд «ІЗОЛЯЦІЯ. Платформа культурних ініціатив») [7, с. 10], основною метою якого є післявоєнне відновлення України; «Culture Helps» (ГО «Інша Освіта») [7, с. 10], який передбачає інтеграцію переміщених через війну громадян України через культурну партисипацію; «Architects for Heritage in Ukraine: Recreating Identity and Memory (U-RE-HERIT)» (Національна Спілка Архітекторів України – НСАУ, ГО «Архітектурна освіта» та ін.), мета проєкту – «оцінити, відновити та зберегти урбаністичний та архітектурний спадок України під час та після війни» [7, с. 11].

У конкурсі «Проекти міжнародної співпраці» Україна приймає участь з часу приєднання до програми ЄС «Креативна Європа». Одним із перших проєктів-переможців у 2017 році був спільний дослідницький проєкт України, Угорщини і Франції «Polyphony» («Поліфонія» [4] (українська організація-партнер проєкту: Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара»). Прикладом переможців програми у 2018 році може слугувати проєкт «Emergence From shared experience to new creativity: Living Heritage/Reframing Memory» («ПРОЯВЛЕННЯ: Жива спадщина / Переосмислення пам'яті» [10] (українська організація-партнер проєкту: ІЗОЛЯЦІЯ. Платформа культурних ініціатив). Серед проєктів-переможців 2019 року заслуговує на увагу проєкт «Arts, Rediscovery, Traditions, Eclectic, Contemporary, Heritage» («Мистецтво, Відновлення, Традиції, Еклектика, Сучасність, Спадщина») [9] (українська організація-партнер: Громадська організація «Архікідз»). Інший проєкт – «Modernism for the Future 360/365» [11] («Модернізм для майбутнього 360/365») став переможцем у 2020 році (українська організація-партнер: Інститут стратегії культури, місто Львів). Проєкт-переможець 2022 року «Digital Transformation for Cultural Heritage Capacity Building in Lithuania, Poland and Ukraine» («Цифрова трансформація для розбудови потенціалу культурної спадщини в Литві, Польщі та Україні») [7, с. 17] (українська організація-лідер проєкту – Волинська фундація). У 2023 році із 30-ти проєктів з 21 країни два українські проєкти отримали нагороди «European Heritage Awards/Europa Nostra Awards 2023» [2]. В категорії «Залучення громадян та підвищення обізнаності» обрано проєкт «Un-archiving Post-industry», мета якого «зберегти у цифровому вигляді колекції індустріальної спадщини, що знаходяться під загрозою зникнення у східній частині України» [2]. Цей проєкт курирує Центр міської історії у Львові. В категорії «Чемпіони спадщини» обрано проєкт «Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO)», в рамках якого у перші місяці повномасштабної війни в Україні велика мережа волонтерів SUCHO з усього світу заархівувала понад 50 ТБ даних українських культурних установ [2].

Восени 2023 року відкрито 10 конкурсів у програмі ЄС «Креативна Європа», в яких могли приймати участь українці до січня-лютого 2024 року. Зокрема, у підпрограмі «Культура» відкрито 5 конкурсів: «Європейські проєкти співпраці», «Пан'європейські культурні об'єднання», «Європейські платформи промоції митців-початківців», «Європейські культурні та креативні організації», «Perform Europe» [1]. І вже є перші результати, оголошені у лютому 2024 року: переможцями проєкту «Європейські проєкти співпраці 2023» стали 16 проєктів, в яких беруть участь 17 українських організацій (одна організація – координатор проєкту, інші – партнери) [8].

Отже, участь українських організацій у конкурсах програми ЄС «Креативна Європа» має важливе значення для розвитку культури України, підтримки культурного і креативного секторів, особливо під час російської збройної агресії і післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Відкрито 10 конкурсів в програмі ЄС «Креативна Європа». Креативна Європа. Україна. 2023, 23 листоп. URL: https://creativeeurope.in.ua/posts/ce_opencalls (дата звернення: 15.01.2024).
2. Два українські проекти здобули перемогу European Heritage Awards/Europa Nostra Awards. Креативна Європа. Україна. 2023, 20 черв. URL: https://creativeeurope.in.ua/posts/eur_heritage_ukr (дата звернення: 20.12.2023).
3. Звіт УКФ за 2018 рік. Український культурний фонд. 2019, 21 січ. 142 с. URL: <https://ucf.in.ua/storage/docs/21012019/Звіт%20УКФ%202018.pdf> (дата звернення: 15.11.2023).
4. Історії успіху. Креативна Європа. Україна. URL: <https://creativeeurope.in.ua/p/successstories> (дата звернення: 25.01.2024).
5. «Креативна Європа» в Україні. Креативна Європа. Україна. URL: <https://creativeeurope.in.ua/p/cedukraine> (дата звернення: 05.02.2024).
6. П'ятий міжнародний ярмарок грантів у сфері культури. Креативна Європа. Україна. URL: <https://creativeeurope.in.ua/events/162> (дата звернення: 20.12.2023).
7. Програма ЄС «Креативна Європа» в Україні. 2023. 37 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1av365wz2cX69t9WFF1BI0A0xnvxAN5nR/view> (дата звернення: 05.02.2024).
8. Стали відомі переможці конкурсу «Європейські проекти співпраці 2023» від програми ЄС «Креативна Європа». Креативна Європа. Україна. 2024, 05 лют. URL: https://creativeeurope.in.ua/posts/winners_coop2023 (дата звернення: 10.02.2024).
9. Arts, Rediscovery, Traditions, Eclectic, Contemporary, Heritage. Креативна Європа. Україна. URL: https://creativeeurope.in.ua/p/arts_rediscovery_traditions (дата звернення: 25.01.2024).
10. Emergence From shared experience to new creativity: Living Heritage/Reframing Memory. Креативна Європа. Україна. URL: https://creativeeurope.in.ua/p/emergence_livingheritage_reframingmemory (дата звернення: 25.01.2024).
11. Modernism for the Future 360/365. Креативна Європа. Україна. URL: https://creativeeurope.in.ua/p/modernism_future (дата звернення: 25.01.2024).

СЕКЦІЯ XXIV. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ЦІЛОГО В АЛЬБОМІ «EXILES» МАКСА РІХТЕРА

Сердюк Ярослава Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-4007-5563

кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри фортепіано
Харківська державна академія культури, Україна

Макс Ріхтер (нар. у 1966) – сучасний британський композитор з німецьким корінням, вихованець Единбурзького університету та Королівської академії музики (Лондон), учасник фортепіанного секстету «Piano Circus», що спеціалізувався на виконанні музики композиторів другої половини ХХ ст. (А. Пярта, С. Райха, Б. Ено та ін.), автор саундтреків до великої кількості фільмів та серіалів, лауреат премії «European Film Award» за музику до фільму «Вальс з Баширом» (2008) [1, 2].

Попри широку популярність музики М. Ріхтера в світі на сьогодні творчість цього композитора практично не є представленою в українському музикознавчому дискурсі останніх років, що зумовлює актуальність обраної теми.

Стиль композитора тяжіє до мінімалізму та постмінімалізму, а також містить риси напрямів classical crossover та ambient. Поряд з музикою до кінострічок вагоме місце в творчому доробку композитора посідають альбоми. Під цією назвою слід розуміти своєрідні цикли інструментальних та електроакустичних мініатюр, об'єднаних єдиною концепцією, записаних у студії та виданих одним диском. Кожний альбом має індивідуальне неповторне концептуальне рішення, яке виражається в наявності літературних програм або певних алузій на інші твори мистецтва чи події світової історії, а також – в конкретних композиційно-драматургічних та стилістичних параметрах, таких як порядок номерів циклу, взаємодія різних формотворчих принципів та композиторських технік, темброва драматургія, тональний план тощо.

Прикладом такого «концептуального альбому» в творчості М. Ріхтера є, зокрема, «Exiles» («Вигнанці»), створений у 2021 р. Як і більшість творів композитора цей альбом має яскраво виражену ліричну (і, відповідно, неоромантичну) спрямованість. Вже сама назва циклу є постмодерністською алузією на романтичну тему самотності та мандрів.

Музичну драматургію циклу побудовано на протиставленні двох образних планів. Перший представлений більш енергійними за характером і більш динамічними за ритмічним рухом п'єсами, які продовжують лінію мінімалістичних інструментальних п'єс, започатковану С. Райхом, і які є певним відлунням ідей музичного урбанізму, започаткованих композиторами першої половини ХХ ст. і можуть в контексті загальної концепції твору розглядатися як в широкому трактована метафора руху. На вплив С. Райха вказують такі музично-мовні параметри як швидкий темп, безперервний рух дрібних тривалостей у поєднанні з несподіваними акцентами та синкопованими фігурами, використання адитивної

техніки, в оркестровці – унісонні поєднання струнних і дерев'яних духових у фігураціях та барвисті акценти ксилофона. Такими є перша п'єса циклу – «Flowers of Herself» та №4 – «Intra 5».

Другий образний план представлений ліричними медитативними п'єсами, що будується на фактурному варіюванні початкових патернів, які здебільшого представляють собою діатонічні акордові послідовності у найпростішому хоральному викладенні. Такими є №2 – «On the Nature of the Daylight», №3 – «The Haunted Ocean», №5 – «Sunlight», а також – серія п'єс, об'єднаних однією назвою «Exiles», яка фактично представляє собою послідовність варіацій на один патерн, в яких задіяно як адитивну техніку, так і принципи мікрополіфонії та сонорної техніки.

На макрорівні композиція альбому ніби розпадається на два блоки. Перший – це номери 1 –5 («Flowers of Herself», «On the Nature of the Daylight», «The Haunted Ocean», «Intra 5», «Sunlight»), другий блок – «ланцюжок» медитативний ембієнтових варіацій під однією назвою «Exiles».

Перший блок є внутрішньо більш контрастним при цьому його цілісність забезпечує тональний план та інтонаційні арки між п'єсами (тональності майже всіх п'єс крім «Intra 5» належать до бемольної сфери та знаходяться у співвідношенні діатонічної спорідненості, п'єси «Flowers of Herself» та «Sunlight» утворюють тональну арку, оскільки обидві написані в es-moll, водночас мініатюра «Sunlight» також інтонаційно пов'язана з другим номером – «On the Nature of the Daylight»). Цілісність другого блоку забезпечує опора на один єдиний патерн та єдина для всіх п'єс-варіацій тональність h-moll.

Своєрідною «кодою» циклу є варійований повтор (у значно скороченому вигляді) п'єс «Flowers of Herself» та «Exiles», що сприймається як стисле резюме загальної концепції альбому.

Висновки. Отже, М. Ріхтер в альбомі «Exiles» на новому рівні синтезує класичні принципи формоутворення та сучасні композиторські техніки, а також у дусі постмодерністської «гри» з минулим культури втілює типові для романтичного мистецтва та актуальні й понині теми мандрів і руху (в широкому загальнофілософському сенсі цього слова) та внутрішньої самотності.

Список використаних джерел:

1. Макс Ріхтер (Max Richter). Кіноафіша України: анонси фільмів, опис, новини кіно, відгуки. URL: <https://kino-teatr.ua/uk/person/Richter-Max-4263.phtml> (дата звернення: 20.02.2024).
2. FATCAT RECORDS | ARTISTS. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20141111072813/http://www.fat-cat.co.uk/site/artists/max-richter> (date of access: 20.02.2024).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ТЕОРІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ НАУКИ»**

1 березня 2024 року ♦ Ужгород, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 01.03.2024. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 19,82. Замовлення № 24/002. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.